Ο ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ.

Εἷς μόνος μεταξὺ τῶν ποιητῶν, ὁ Αἰσχύλος, ἔσχε τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἦναι ὁ ἀοιδὸς τῶν ἡρώων, καὶ νὰ παριστᾷ πλήρεις τὰς πράξεις, τὰ ἔργα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου. Μόνος αὐτὸς πεντηκοντάκις ἔλαβε τὸν στέφανον τῆς τραγῳδίας· μόνος, ὡς ὁ Ὅμηρος, ἔσχε ῥαψῳδοὺς ἐπαναλαμβάνοντας τὰ ἔργα αὐτοῦ εἰς τὰς ὁδούς· μόνος δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἔζησε πάντοτε ἐν τῷ θεάτρῳ, τὸ ὁποῖον μόνον τοὺς ζῶντας παρίστα. Ἐν τῷ ὀρειχαλκίνῳ αὐτοῦ ἀγάλματι, ἱδρυμένῳ ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἔμεινεν, ὡς ποντίφηξ καὶ προφήτης, ἵνα ἐπιτηρῇ καὶ διδάσκῃ τὸν λαόν. Ὁ μέγας σκώπτης τῶν θεῶν, ὁ Ἀριστοφάνης, τὸν Αἰσχύλον μόνον ἐσεβάσθη. Εἶδεν αὐτὸν ἐν τῷ Ἅιδῃ ἐπὶ θρόνου χαλκίνου καθήμενον.

Εἰς τὸν εὐμενῆ ἐπιτάφιον, ὃν εἰς ἑαυτὸν ἐποίησεν ὁ Αἰσχύλος, ἀναμιμνήσκει μόνον, ὅτι ἐπολέμησεν εἰς Μαραθῶνα, καὶ λησμονεῖ τὰς ἑκατὸν αὐτοῦ τραγῳδίας. Οὐδέποτε ὑπῆρξε γενναιοτέρα γενεὰ τῆς αὐτοῦ· εἰς Μαραθῶνα ἐπληγώθη, καὶ εἶναι ὁ ἀδελφὸς τῶν ἐνδοξοτέρων στρατιωτῶν τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ εἷς, ὁ Ἀμύντας, εἶναι ὁ τολμηρὸς πρωρεύς, ὅστις πρῶτος ἐξώθησε τὸν στόλον τοῦ Ξέρξου, καὶ ἔλαβε τὸ βραβεῖον. Ὁ ἕτερος, ὁ πείσμων Κυναίγειρος, κατεκερματίσθη, κρατήσας τὸ πλοῖον διὰ τῶν χειρῶν, καὶ, ὅτε διαδοχικῶς ἀπεκόπησαν αὗται, διὰ τῶν ὀδόντων. Οἱ υἱοί, ἀνεψιοί, συγγενεῖς τοῦ Αἰσχύλου, ἤθελον πράξει τὸ αὐτό, ἐὰν ἔζων εἰς ὁμοίας ἐποχάς· ἱκανοποιήθησαν ὅμως διὰ πλήθους τραγῳδιῶν, καλῶν ἢ κακῶν, συντεθειμένων μὲ τὸν πολεμικὸν οἶστρον τοῦ ἐξόχου γέροντος. Εἷς τῶν υἱῶν του μάλιστα συνηγωνίσθη μετὰ τοῦ Σοφοκλέους, καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀριστούργημά του Οἰδίπους τύραννος.

Οἱ δικασταὶ τῶν Ἀθηνῶν πεφροντισμένως ἐφύλαττον κείμενόν τι τῶν ἔργων τοῦ Αἰσχύλου, πλῆρες καὶ διωρθωμένον, ἵνα

μὴ αὐθάδης τις μεταβάλῃ μηδὲν τῶν ἱερῶν λόγων. Μεθ' ὅλας ὅμως τὰς φροντίδας ταύτας, ἑπτὰ μόνον δράματα διεσώθησαν ἡμῖν, ἐξ ὧν μία τριλογία πλήρης, ἡ Ὀρεστιάς. Ἐκ τῶν τριῶν τοῦ Προμηθέως μερῶν τὸ ἓν περιεσώθη, λείψανον κολοσσιαῖον καὶ καταπληκτικόν. Ὡς ὁ περιηγητὴς, εὑρίσκων πρῶτον εἰς τὴν ἄμμον τῆς Αἰγύπτου τὸν πόδα σφιγγὸς ἢ τὸν ἐκ γρανίτου δάκτυλόν της, ὑπολογίζει μετὰ ταῦτα τὸ ὕψος τοῦ θηρίου, ὁμοίως καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ ἐρειπίῳ τούτῳ θέλομεν ἀποπειραθῆ νὰ μαντεύσωμεν τὸν γίγαντα Αἰσχύλον.

Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει, ὅτι οἱ στίχοι τοῦ Αἰσχύλου εἶναι ἰσχυροὶ «ὡς αἱ συνεσφιγμέναι τοῦ πλοίου σανίδες,» ὡς τὸ ζερεώτατον οἰκοδόμημα τῶν πλοίων τούτων, τῶν κατασυντριψάντων τὸν στόλον τῆς Ἀσίας. Θεωρεῖ αὐτὸν ἀνώτερον τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ ἀσθενοῦς Εὐριπίδου. (α) Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ θέσις εἶναι μᾶλλον μεταξὺ τοῦ Ἡσαΐου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Εἰς τὸ τοσοῦτῳ σκοτεινὸν ἔργον του δὲν ὑπάρχει ἡ τέχνη, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς λύπης. Ἐν τῷ Σοφοκλεῖ τὸ πᾶν ἐστιν ἠδὺ, παρήγορον. Ἐν τῷ Αἰσχύλῳ ὅμως βλέπει τις, ὅτι οἱ τραγικοὶ φθόγγοι τῶν ἡρώων τοῦ παρελθόντος φαίνονται ἐν τῷ παρόντι φοβεραὶ διδασκαλίαι, πένθιμοι προαισθήσεις, καὶ ἀναμιμνήσκεται τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, τὸν προφήτην τῆς Ἰταλίας, ὅστις, ἀντὶ νὰ παραστήσῃ τὴν αἴγλην καὶ τὰς κατακτήσεις Ἰουλίου τοῦ Β', ἐζωγράφησε τὸν τρόμον εἰς τὰς ὀροφὰς τοῦ Σιξτίνου παλατίου. Ὁ δὲ προφήτης Αἰσχύλος φαίνεται πλήρης πένθους εἰς τὰς εὐτυχούσας Ἀθήνας.

(α) Ὁ Ἀριστοφάνης, ἐν τῇ κωμῳδίᾳ τῶν Βατράχων, ζυγίζων τὸν Αἰσχύλον μετὰ τοῦ Εὐριπίδου, ἀποδεικνύει τὸν πρῶτον ἀσυγκρίτως τοῦ δευτέρου μεγαλοπρεπέστερον, ἰδίως δ' ἐν τοῖς ἑξῆς: «Πόσον φοβερὸν θυμὸν θὰ αἰσθανθῇ μέσα του ὁ βροντόφωνος Αἰσχύλος, ὅταν ἰδῇ τὸν λεπτολόγον ἀντίπαλόν του ἀκονίζοντα τοὺς ὀδόντας του! Τότε δὰ τότε, ἀπὸ τὸ πολὺ μάνισμά του, θὰ γυρίσουν ἄνω κάτω τὰ ὄμματά του· τότε θὰ ἐβγοῦν εἰς τὸ μέσον μεγάλων λόγων πολυποίκιλοι φιλονεικίαι, καὶ ταχύ ης λεπτολογίας, καὶ λεπτοκαμωμέναι ἐκφράσεις ἀνθρώπου, προσπαθοῦντος νὰ ἀντικρούσῃ τὰ μεγάλα λόγια ἀνδρὸς, φύσει τοιαῦτα ἀναπνέοντος. Ὡς λέαντος ὡρυομένου θὰ σηκωθοῦν ὄρθιαι ἀπὸ τὸν θυμὸν αἱ τρίχες τῆς φουντωτῆς χαίτης αὐτοῦ, καὶ θὰ καταβάσῃ τρομερὰ τὰ ὀρρύδιά του, θὰ προφέρῃ δὲ βροντερὰ λόγια ἱκανὰ νὰ συνταράξωσι τὸ πᾶν· ἐνῷ ἡ λεπτοκαμωμένη καὶ ὁμαλὴ γλῶσσα τοῦ Εὐριπίδου, διαιροῦσα ἓν πρὸς ἓν τὰ λόγια τοῦ ἀντιπάλου της, θὰ κατακουρασθῇ ἕως οὗ καταλεπτολογήσῃ τὰς βαρείας καὶ βαθείας ἐκείνας ἐκφράσεις μὲ πολλὴν βλάβην τῶν πνευμόνων του.»

Ἀμφότεροι οἱ ποιηταὶ οὗτοι εἶδον προηγουμένως δοκιμασίας τρομερὰς, σκληρὰς περιπετείας τύχης, καὶ τέλος τὴν Δίκην, τὴν ὑψίστην τῆς Δικαιοσύνης νίκην. Τοῦτο ἦτο τὸ μεγαλεῖον τοῦ Αἰσχύλου, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ αἰσθανθῇ ὁ Ἀριστοφάνης. Κατὰ τοῦ παραδόξου φάσματος τῆς τότε μυθολογίας ὁ Αἰσχύλος ἐπικαλεῖται, συγκρατεῖ, γεννᾷ τὸν Δίκαιον. Ὁ Προμηθεὺς αὐτοῦ δίδωσιν ἡμῖν, μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Διὸς, τὸν θάνατον καὶ τὸ ἀνίσχυρον παντὸς μέλλοντος μύθου, μὴ τεθεμελιωμένου ἐπὶ τοῦ δικαίου. Ὁ Καύκασός του εἶναι ὁ βράχος, ἔνθα ἀμέσως ὁ στωϊκὸς κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς θὰ ἐνθρονίσῃ τὴν νομιμότητα.

Μέλλον ἄγνωστον, κεκαλυμμένον. Ἡ πικρία τοῦ προφήτου, τὸ πένθος αὐτοῦ ἐκπλήττουσιν. Ὁ Αἰσχύλος τεσσαρακοντούτης ποιεῖται ἀρχὴν τῆς ἀπειλητικῆς σειρᾶς τῶν τραγῳδιῶν του, κατὰ τὴν μειδιῶσαν στιγμὴν, καθ' ἣν τὸ ἐλεύθερον ἄστυ παρακολουθεῖ, στεφανοῖ τὴν νίκην του, καὶ φαίνεται βασιλεῦον τῶν Ἀθηνῶν. Εἶναι τοῦτο λαμπρὸν, γόνιμον, καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἀκτινοβολοῦν· εἶναι νέον, εἰκοσαετὲς ἐν ταῖς δυσὶ θαυμασίαις εὐφυίαις, τῷ ὡραίῳ Σοφοκλεῖ καὶ τῷ ἰσχυρῷ Φειδίᾳ, ὧν ὁ εἷς, τὸ πρῶτον ζωγράφος, πρὸς ἀπόπειραν τῆς γλυφίδος του γλύφει τὴν ψυχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν Πολιοῦχον Ἀθηνᾶν, ἡγεμόνα καὶ κολοσσιαίαν, ἥτις διὰ τῆς σπινθηροβολούσης περικεφαλαίας της δεσπόζει τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῶν ναῶν, διοικεῖ πόρρωθεν τὴν θάλασσαν καὶ τὰς νήσους.

Στιγμὴ ἐλπίδος ἄπειρος. Μεταξὺ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ γενναίου Κίμωνος καὶ τοῦ ἱκανοῦ καὶ ἐσχεμμένου Περικλέους, ἡ πάλη φαίνεται ἀμφίρροπος, διὰ δὲ τῆς μάχης των μάλιστα παράγεται ἡ ἁρμονία τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Αἰσχύλος οὐδὲν τούτων βλέπει· ἡ ψυχὴ αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι εὑρίσκεται εἰσέτι εἰς τὸν προηγούμενον αἰῶνα, εἰς τὰς καταστροφὰς, εἰς τοὺς κινδύνους. Ἔχει, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, τὴν ἐπασχόλησιν ταύτης τῆς Νεμέσεως, ἥτις ἐπικρέμαται ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν, καὶ περισκοπεῖ τὴν εὐτυχίαν ἡμῶν. Ἡ θαυμαστὴ Βαβυλὼν ἔπεσεν, ἡ στερεὰ καὶ ὀγκώδης Αἴγυπτος ἐπίσης ἔπεσεν. Ὁ ἀγαθὸς Κροῖσος, ὁ ὁλίος Πολυκράτης καὶ ἡ ἡδυπαθὴς Ἰωνία ἀπωλέσθησαν· μόνον δὲ πρόχωμα μένουσιν αἱ Ἀθῆναι, ἐπιπροσθοῦσαι τὸν τῶν βαρβάρων χείμαρρον. Ἀλλ' εἰς αὐτὰς ἔτι

όπόσαι ταχεῖαι μεταβολαί! Ὁ Αἰσχύλος παιδίον εἶδε τοὺς Πεισιστρατίδας, τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἐλευθερίας, τὸ τόλμημα τοῦ Ἁρμοδίου· γενόμενος δὲ ἀνὴρ, ἔσχεν εὐτύχημά τι, τὴν ἔνδοξον ἐν Μαραθῶνι πληγήν του. Ἡ Ἑλλὰς πρὸς στιγμὴν ἀπηωρήθη μέχρις οὐρανοῦ διὰ τοῦ μεγάλου τῆς Σαλαμῖνος στόλου· ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἀνέβη, ἔπρεπε νὰ κατέλθῃ, ὅπως μορφωθῇ νέα τις ἡλικία, καὶ ἐκλείψῃ ἡ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, μεθ' ἣν ἄρχεται ἡ τῆς ἁρμονίας, ἡ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὡραίου, ἄπειρός τις ἀντανάκλασις ἐφευρετικοῦ πνεύματος, γονιμωτάτου λόγου, κόσμος τις χάριτος καὶ φωτὸς, ὅπως ἐκπλήξῃ τὸ μέλλον! Ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ αἰῶνι ἐπιτελεῖται ἔργον δύο χιλιάδων ἐτῶν! . . . Πλὴν τὸ ζῆν ἐν τῇ μέθῃ τῆς εὐδαιμονίας ταύτης δὲν εἶναι λογικόν. Πῶς νὰ μὴ προβλέψωμεν τὰς ἡμέρας τῆς ἐξαντλήσεως; Ποῖον ὡραῖον παίγνιον θέλει μεταχειρισθῇ ἡ Νέμεσις, ἵνα ἐπανέλθῃ καὶ ἐπαναφέρῃ τοὺς βαρβάρους οὐχὶ ἐξ Ἀσίας, ἀλλ' ἐκ Μακεδονίας, κατὰ τὴν ἀποφράδα καὶ οἰκτρὰν τῆς Χαιρωνείας ἡμέραν!

Εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ ἐκ χάλυβος τόξον ἐχαλαρώθη, καὶ ὅτι ἡ λύρα, πλουτισθεῖσα μὲ νέας χορδὰς, ἀναλαμβάνει τὴν ἁρμονίαν αὐτῆς, ἐγκαταλείπουσα τὸν τραχὺν καὶ ἰσχυρὸν τόνον, ὃν κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς εἶχε χρόνους. Ὁ Σοφοκλῆς διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς πολιτισθεὶς ἐγκατέλειψε τὸ ῥόπαλον, ὅτι σπουδάζει, διδάσκεται τὸν μυστηριώδη χορὸν τῶν ἀστέρων καὶ τὰς συμφωνίας αὐτῶν. Ἡ δευτέρα Ἀθηνᾶ, ἤδη ἧττον ὑπερμεγέθης, δὲν ἐκτείνει πλέον ἐπὶ τῶν θαλασσῶν τὸ ἀπειλητικὸν βλέμμα της. Ὁ Φειδίας ἐργάζεται νῦν αὐτὴν μελετῶσαν μὲ βαθὺ καὶ διαπεραστικὸν βλέμμα, ὁμοιάζουσαν λίαν πρὸς τὰ ἀνδρείκελα τοῦ Θεμιστοκλέους· «Ἐκεῖνος, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, μόνος γελᾷ καὶ προβλέπει.»

Ἀλλὰ τί θεωρεῖ αὕτη; ἀγνοοῦμεν. Βεβαίως ἄπειρόν τι καὶ ὑψηλὸν, πλέον ἢ αὐταὶ καθ' ἑαυταὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν μακρὸν μᾶλλον ῥοῦν τῶν αἰώνων, ὃν αἱ Ἀθῆναι θὰ φωτίσωσιν· αὕτη, ἐν ἑνὶ λόγῳ, θεωρεῖ τὴν αἰωνίαν τέχνην.

Τίς θὰ ἐκπλαγῇ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐθαυμάσθη, ἂν ἀπήλαυσε λατρείας διὰ τὴν θαυμαστὴν αὐτῆς ὡραιότητα, ἣν ἠθέλησε νὰ διαιωνίσῃ; Παρατηρητέον, ὅτι ἀντὶ πάσης ἄλλης γλυπτικῆς, ὑπῆρχεν ἡ ζῶσα, καὶ ὅτι ἰσχυρὰ γυμνικὴ καὶ ἁρμονικὴ δημιουργία εἶχε μορφώσει ἐκ τοῦ πραγματικοῦ τὸ ἐντελὲς ῥεμβάζον ἰδεατόν. Ἡ τέχνη ἀντέγραψε τὸ πρῶτον καὶ ἤρχισε μὲ τὸ ἀνδρείκελον, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐτέρποντο γλύφοντες θεοὺς τυχαίως, ἀλλὰ πανομοιοτύπως ἐκείνους, οὓς ἔβλεπον. (Κατὰ τὸ 558 π. Χ. εἰσήχθη ἡ συνήθεια τοῦ ἱδρύειν ἀνδριάντας τοῖς νικηταῖς τῶν Ὀλυμπίων.) Ἡ ὡραιότης ἐφαίνετο θεία καθ' ἑαυτὴν, καὶ ἔτι θειοτέρα ὡς ἀποκάλυψις τοῦ ἐσωτερικοῦ. Εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας εἶδεν ὁ Φειδίας παιδίον θαυμαστὸν, τρέχον καὶ νικῆσαν, καὶ ἐγένετο γλύπτης. Ἕτερός τις νεανίας εὐειδὴς, ὅστις δεκαπενταέτης, μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἔπρεπε νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἀρέσκοντα τοῖς θεοῖς χορὸν, ἐμαντεύθη, κατενοήθη, ἔτυχεν εὐφημιῶν παρὰ τῶν Ἀθηναίων. . . ἡ ψυχή του ἐσκίρτησεν. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Σοφοκλῆς.

Τοῦτο εἶναι μέγα, ἁγνὸν, εὐγενέστατον, ἀλλ' ἐν τοσούτῳ λίαν ζῶν καὶ γόνιμον! Οἱ θεοὶ ἐνηνθρωπισμένοι, ἢ μᾶλλον ἀποτεθεωμένοι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ἣν ἐναπέθεσαν αὐτοῖς οἱ Φειδίαι, ἐξῆλθον τῶν ναῶν, καὶ κατέλαβον θέσιν εἰς τὰς στοὰς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν αὐτήν. Αἱ ἀκροπόλεις ἔσχον δύο λαοὺς πλησίον ὄντας καὶ συζῶντας, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς Ὀλυμπιονίκας. Ἡ παράδοξος ἰδέα τοῦ Οὐϊγκελμαν, ὅτι τὸ πᾶν ἦν ἀκίνητον, ὡραιότης σώματος ἄνευ τινὸς ἐκφράσεως, διεψεύσθη πάντοτε πληρέστατα. Πανταχοῦ τῶν μαρμάρων τούτων ζωή τις φαίνεται πάλλουσα.

Πρὸ τοῦ Εὐριπίδου μάλιστα, ἐν τῷ Σοφοκλεῖ, καίτοι πόῤῥω εὑρίσκεται ἡ τέχνη τῆς, ἣν ἀποδίδουσιν αὐτῇ, ψυχρότητος, αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ σκόπελος αὐτῆς δύναται νὰ ἦναι ἡ συγκίνησις. Θαυμάζω τὸν Σοφοκλέα, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τινὸς ἀναστατώσεως, ὅταν πολὺ μὲ κρατῇ ἐπὶ τῶν φυσικῶν δεινῶν, τῆς πληγῆς, παραδείγματος χάριν, τοῦ Φιλοκτήτου, ὅταν ἐκνευρίζῃ τὸν Ἡρακλέα, παριστῶν ἀδύνατον καὶ ἀσθενῆ τὸν ἰσχυρότερον τῶν ἰσχυροτέρων. Ἀφήσατέ μας λοιπὸν ὁλόκληρον τὸ περίφημον συναξάριον, διότι θὰ λάβω ἀνάγκην αὐτοῦ μετ' ὀλίγον. Ἀναλογισθῆτε ἀμέσως τὴν ἠμαυρωμένην τοῦ Ἀλεξάνδρου δόξαν, πρὸς ἣν ὁ Ζήνων θέλει ἀντιτάξει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἡρακλέους.

Ὁ ἐν Κολωνῷ Οἰδίπους ἐπίσης μὲ συγκινεῖ λίαν. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ θανάτου του, ἡ θεραπεία τῶν ἐλλείψεων καὶ ἡ θεραπεία τῆς ζωῆς, ὁ ἡδὺς ἱλασμὸς, ὁ ἀναμένων τὸ θῦμα τῆς εἱμαρμένης ἐν τῷ μακρῷ ἐπιθυμητῷ ὕπνῳ, ὑπὸ τὴν γενναίαν αἰ-

γίδα τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἀσφάλεια εἰς τὸ δάσος τῶν Εὐμενίδων. Αἱ δύο ἀξιέραστοι κόραι, ἁρπασθεῖσαι, ἁπαχθεῖσαι, συμπληροῦσι τὴν συγκίνησιν. . . . Ἴδετε! ἅπας ὁ μέγας οὗτος λαὸς κλαίει. Πιθανῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἥρως Αἰσχύλος, ὅστις εἶδε τοιοῦτον βαθμὸν συγκινήσεων θαυμασίων, ἐθορυβήθη, ἔφριξε.

Πῶς δὲ σκέπτεται, ἅμα ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ θαυμαστὸς ὀρθολογιστὴς Ζήνων, ὃς πρῶτος διετύπωσε καὶ ἐδίδαξε τὰ ἀπόῤῥητα τῆς λογικῆς; Διὰ τρομερᾶς δεξιότητος, βαρυνόμενος οὗτος τοὺς μέχρι τοῦδε ἀλαζόνας τῆς Ἰωνίας σοφιστὰς, ἀπέδειξεν ἐν μέσῳ Ἀθηνῶν, κέντρον τοιαύτης τινὸς κινήσεως, ὅτι ἡ κίνησις δὲν ὑπάρχει. Ὁ Περικλῆς καὶ πάντες, ἀκούσαντες αὐτὸν, ἐπλήσθησαν χαρᾶς ἐπὶ τῇ σκιαμαχίᾳ ταύτῃ.

Τὸ κέντρον τῶν ὀρθολογιστῶν ἐγένετο μετ' ὀλίγον ὁ οἶκος γυναικός τινος ἐκ τῆς Ἰωνίας, ἐξ ἐκείνων, ἃς ἡ κατηρειπωμένη Μίλητος ἀπέστελλεν εἰς Ἀθήνας. Αἱ Μιλήσιαι αὗται, θελξικάρδιοι, κινοῦσαι τὸν οἶκτον ἐπὶ τῇ συμφορᾷ των, πλεῖσαι πωληθεῖσαι δοῦλαι, ἐγένοντο ἐπὶ μᾶλλον βασίλισσαι. Ἡ ἡδυπαθὴς Θαργηλία, ἡ λεπτὴ καὶ εἰσδύουσα Ἀσπασία, ἔσχον αὐλὴν καί τινας αὐλικούς! Τὸ ἐλαστικὸν ἰωνικὸν πνεῦμα, ἐν τῇ φυγαλέᾳ χάριτί του, ὅπερ ἤδη ἐσχημάτισε καὶ ἐμόρφωσε τὸν Ὄλυμπον καὶ τὰς μεταμορφώσεις του, ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ Ἀσπασία. Ὁ Φειδίας καὶ ἡ νέα αὐτοῦ Σχολὴ ἐνεπνέοντο ἐκεῖ τὴν εὐγενῆ εἰρωνείαν, ἥτις παρέστησε, μετεποίησε τοὺς θεούς. Ὁ Περικλῆς, ὁ σύννους καὶ περιεσκεμμένος ῥήτωρ, παρ' αὐτῇ ἐδιδάσκετο τὴν μιμικὴν, τὴν ἐπιβάλλουσαν κωμῳδίαν, δι' ἧς ἐφενάκιζε τὸν λαόν. Οἱ σοφισταὶ ἐσπούδαζον τὸν ἐπίβουλον λόγον της, τὴν τέχνην τοῦ ἐνόνειν, ἀναλύειν, ἀναμιγνύειν, λεπτὰ τῶν γυναικῶν δίκτυα, ἐν οἷς ὁ λεπτότερος περιεπλέκετο. Ὁ Πρωταγόρας ἐκεῖθεν ἠρύσθη τὴν παγκόσμιον ἀμφιβολίαν, καὶ ὁ Σωκράτης βραδύτερον τὴν τέχνην τοῦ ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀμφιβόλου.

Παράδοξον καὶ λίαν ὁρμητικὸν διϋλιστήριον! Πόσοι αἰῶνες εἰς εἴκοσιν ἢ εἰκοσιπέντε ἔτη! Χθὲς ἦν ἡ ἀπειροκαλία τοῦ Μαραθῶνος, ἀλλὰ σήμερον τὸ πᾶν εἶναι κομψὸν, ἁβρὸν, λεπτόν. Ποῦ εἶναι τὸ εὔρωστον πνεῦμα, ὅπερ κατέστησε νικήτριαν τὴν Ἑλλάδα; Βλέπω εἰς τὸν οἶκον τοῦ Περικλέους τὸν διδάσκαλόν του, ἄνδρα σκοτεινὸν, τρομερὸν, ἐξατμίζοντα τοὺς θεούς. Εἶναι ὁ Ἀναξαγόρας, ὃν ἀποκαλοῦσι Νοῦν, ἐπειδὴ, κατ' αὐτὸν, οὐδὲ

ἄλλος ὑπάρχει θεός. Ἰδέα ὑψηλὴ καὶ ἁγνὴ, ἥτις, συγκεντροῦσα τὸ θεῖον, ἀλλὰ βυθίζουσα εἰς τὸν αἰθέρα τὰς ἐνεργείας τῆς πατρίδος, ἐξαλείφουσα δὲ τήν τε Παλλάδα καὶ τὸν Ἡρακλέα, ὡδήγησεν εὐθὺ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν μοναρχικὴν γαλήνην.

Ἡ ἑνότης ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡ ἑνότης ἐπὶ τῆς γῆς ἦν τὸ ἐπωάζον ὑποκώφως ὄνειρον. Πολλοὶ θὰ ἤθελον καλόν τινα τύραννον· νὰ ἀντικαταστήσωσι τὸν Δία, οὐχὶ διὰ τοῦ Νοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐνοουμένου αὐτῶν Βάκχου ἢ Διονύσου, θεοῦ ἀνατολικοῦ, ὅστις ἔφερε τὴν τιάραν, τὸ μαλθακὸν ἔνδυμα τῶν γυναικῶν τῆς Ἀσίας. Εἶχε λάβει τὸν θύρσον καὶ τὸν κισσὸν τοῦ θεοῦ τῶν τρυγητῶν, τοῦ ἀρχαίου ἐντοπίου Βάκχου. Συμπαρέσυρε τὰς γυναῖκας, τὰς δούλας, ὄχλον ὀργιαστικόν. Οἱ δοῦλοι τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ βάθος ἐλεύθεροι, δεκτοὶ εἰς τὰ θεάματα, εἰς τὰ μυστήρια, ἐθεώρουν αὐτὸν θεόν των, τύραννόν των, σωτῆρά των. Διὰ τῶν φίλων του κατέλαβε τὴν Ἐλευσῖνα, ἐβίασε τοὺς Δελφοὺς, ἀνοίξας ὑπὸ τὸν ναὸν τύμβον, κρύπτην, ὁπόθεν ἀνίστατο καὶ ἐβίαζε τὸν Ἀπόλλωνα νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν κωμῳδίαν του. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐσήμαινεν ἀκόμη τι· ἔπρεπε νὰ θάψῃ, νὰ ἀφανίσῃ ὅλους τοὺς μικροὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς μεγάλα πράγματα, εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Πότε τοῦτο; καὶ εἰς ποῖον ὁ μέγας οὗτος θεὸς ἤθελεν ἀναφανῇ; Εἰς πάντα τύραννον ἀνέκραζον: «Εἶναι αὐτός!»

Διὰ παραδόξου τινὸς εἱμαρμένης, ὁ ἔνδοξος τύραννος τῶν Συρακουσῶν, καθ' ἣν ἡμέραν ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες ἐν Σαλαμῖνι, ἐνίκησε καὶ αὐτὸς τοὺς Καρχηδονίους, ἐπιβαλὼν αὐτοῖς νόμον ἀπαγορεύοντα τὰς ἀνθρωποθυσίας. Ἐνόμισεν ἑαυτὸν οὕτως ἰσχυρὸν, ὥστε ἐπανακάμπτων ἐγκατέλιπε τὴν σπάθην, καὶ περιεπάτησεν ἄνευ φυλακῆς. Κατέστησαν καὶ πάλιν αὐτὸν τύραννον, καὶ τοῦτο διήρκεσε πάντοτε. Οἱ τύραννοι ἐγένοντο θεοὶ, ἀρχηγοὶ μὲν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐλευθερίας θηριώδους. Ἔλαβον τὸ κύριον ὄνομα τοῦ οὐρανίου τυράννου Διονύσου, ἢ ἐκλήθησαν Δημήτριοι (υἱοὶ ἢ σύζυγοι τῆς Δήμητρος,) ἢ ἔλαβον τὸ ὄνομα, τὸ ἱκανοποιοῦν τὴν ἀόριστον ἐλπίδα, τοῦ Σωτῆρος. Οἱ σωτῆρες οὗτοι ὑπῆρξαν τρομεροὶ, ἐξηφάνισαν τοὺς ἠλιθίους, τοὺς ἐπελπίσαντας τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸν τύραννον. Σκοτεινὸν μέλλον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπὶ Αἰσχύλου ἔτι κακῶς διεωρᾶτο.

Ἐντοσούτῳ τὰ ὄργια τοῦ σωτῆρος Βάκχου ἤρχισαν προσφάτως εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Σπαρτιάτης Παυσανίας, ὁ νικήσας ἐν Πλαταιαῖς, ἐνόμισεν, ὅτι γίνεται ὁ Γέλων, ὁ Βάκχος σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰ φῶτα τῶν Ἀθηνῶν ἐγέλων. Αἱ σκοτειναὶ αὗται μηχανορράφιαι ἐφαίνοντο ἀδύνατοι. Ἐντοσούτῳ οἱ γέροντες, θεωροῦντες τὸν Περικλέα, ὠνείρωττον, καὶ εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ ἐνόμιζον, ὅτι ἀνεγνώριζον τὸν Πεισίστρατον.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν τέχνην. Ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Βάκχου, ὅτε συνεκρατεῖτο εἰσέτι ὁ βρασμὸς τῶν πνευμάτων, τὸ θέατρον ἐγίνετο ἡ ὑπερτάτη ἀνάγκη τῶν Ἀθηνῶν. Ἠκτινοβόλησεν, ἐγκατέλειψεν ὅ,τι εἶχεν ἐν ἑαυτῷ στοιχειῶδες. Τὸ πᾶν δὲ μετεβλήθη βαθμηδὸν, σκηνὴ, δρᾶμα καὶ ἠθοποιός.

Μέχρι τοῦδε ἡ σκηνὴ, ᾠκοδομημένη ἐκ ξύλων προσκαίρως διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἑορτῶν, ἦτο αὐτοσχέδιος καὶ διηυθετημένη διὰ τὸ αὐτοσχέδιον. Εἰς οὐδένα ὁ ποιητὴς ἀνετίθει τὴν φροντίδα, τὴν προσπάθειαν, τὸν κίνδυνον τῆς πράξεως, ἀλλ' αὐτὸς παρίστα τὸν ἑαυτοῦ ἥρωα. Ἡ τραγῳδία ἦτο πρᾶξις γενναιότητος, ἀφοσίωσις, πρὸς ἣν ὁ ἄνθρωπος ὅλος ἐδίδετο. Ἐρρίπτετο μετὰ γενναιότητος εἰς τὸ τρέμον τοῦτο ἔδαφος, ὑφ' ὃ ἐβόμβουν ἦχοι τρομεροὶ, ἀψηφῶν τὰς ἰδιοτροπίας, τοὺς κινδύνους τοῦ ἀτόμου του, τῆς χειρονομίας καὶ τῆς φωνῆς του. Τὸ πρόσωπον τοὐλάχιστον ἔφερε προσωπίδα; ἦν πεφυλαγμένον τῆς ὕβρεως; Οὐχὶ πάντοτε, διότι ὁ Σοφοκλῆς, ἕνεκα τῆς μεγάλης καλλονῆς του, παρέστησεν εἴς τι τῶν δραμάτων αὐτοῦ τὴν ὡραίαν Ναυσικάαν.

Ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἱκανῶς ἐπιζήμιον τῷ Σοφοκλεῖ. Ὁ λαὸς, ὅς τις ἐμαίνετο δι' αὐτὸν, ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοῦ κοπιώδους τούτου καθήκοντος, δοὺς αὐτῷ ἕτερα, συμφωνότερα πρὸς τὸν χαρακτῆρά του, ἱερωσύνην τινὰ, ἐπὶ παραδείγματι· καὶ ἐπειδὴ τὸν ἐνόμιζεν «ἀγαπητὸν τῶν θεῶν,» παρέσχεν αὐτῷ ἓν μαντεῖον. Ἡμέραν τινὰ, ἐν τρικυμίᾳ, ὕμνος τις τοῦ Σοφοκλέους ἐψάλη, καὶ παραχρῆμα γαλήνη ἐγένετο· ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ θάλασσα ἠκροάζοντο.

Ἠννόει ὁ νέος οὗτος ποιητὴς, ὅτι ἠγαπᾶτο. Εἰκοσαέτης παρέστη εἰς τὰ διαγωνίσματα τῆς τραγῳδίας. Ἐποίησε χαριεστάτην τινὰ βασιλικὴν ποίησιν, τὸν Τριπτόλεμον, πρὸς δόξαν βεβαίως τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τῶν νέων μυστηρίων. Ἔλεγεν ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν Πίνδαρον, «Εὐτυχὴς ἔσομαι ἐὰν, ἰδὼν πρῶτον αὐτὰ, ἔπειτα ἀποθάνω!» Τοιαύτη φράσις ἀνήρπαζεν, ἔθελγε βεβαίως τοὺς μεμυημένους. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ μανία διὰ τὸν νεαρὸν ποιητὴν ἦν τοιαύτη, ὥστε ἐθυσίασαν αὐτῷ μίαν τῶν μεγαλειτέρων τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Μάτην ἐπάλαιεν ἡ ἀρχαία ἡρωϊκὴ καὶ πατριωτικὴ μερίς· συνενόησις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ἡ δὲ δίκη ἀνετέθη τοῖς στρατηγοῖς, τῷ ἐνδόξῳ Κίμωνι, ὅστις ἐπανερχόμενος ἀπὸ νέαν τινὰ νίκην, ἔφερε τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως, δῶρον λίαν εὐχάριστον εἰς τὰς Ἀθήνας. Κίμων ὁ Μιλτιάδου δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐχθρὸς τῷ γέροντι Μαραθωνομάχῳ, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ὁ γενναῖος οὗτος Κίμων ἐγένετο τοιοῦτος· εἶδε ποῦ ὑπῆρχεν ἡ εὔνοια, καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτα τῷ Αἰσχύλῳ.

Ὁ Αἰσχύλος ἤδη εἶχε τὸ πᾶν ἐναντίον του, τὴν ἡλικίαν, τὰς πολλάς του ἐπιτυχίας, καὶ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, ἥτις βαίνει, ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον αὐτῆς, χωρὶς μάλιστα τῆς εὐφυΐας. Ἡ τέχνη ἀπήτει τραγῳδίαν ἧττον λυρικὴν καὶ μᾶλλον δραματικὴν, θέσεως συμπεπλεγμένης, καταλαμβανούσης τὴν καρδίαν, κρατούσης αὐτὴν ἀνήσυχον, μετέωρον, εἰς ὃ ἐπετύγχανεν ὁ Σοφοκλῆς, ἐνῷ ὁ Αἰσχύλος εἰς μόνην τὴν Ὀρεστιάδα ἠκολούθησε τὰς συνθήκας ταύτας.

Τὰ τρία μέρη τῆς Ὀρεστιάδος βαίνουσιν αὐξομειούμενα μετὰ τρόμου. Παρίσταντο κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας. Ὅλα ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἠδύναντο νὰ τὰ παραστήσωσι· τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαμέμνονος τὴν πρωΐαν, τὸν τῆς Κλυταιμνήστρας τὴν μεσημβρίαν, τὰς Εὐμενίδας τὸ ἑσπέρας. Τὸ ἀκροατήριον, μεταβαῖνον ἀπὸ δράματος εἰς δρᾶμα, καὶ ἀπὸ τρόμου περιπίπτον εἰς τρόμον, δὲν ἀνέπνεε πλέον. Οἱ ἰσχυρότεροι ἐφρικίων, αἱ γυναῖκες ἐλειποθύμουν, καὶ πολλαὶ, καθ' ἃ λέγεται, ἀπέβαλον. Τὴν ἑσπέραν πάντες ἦσαν κατεπτοημένοι, μόνος δὲ ὀρθὸς ἔμενεν ὁ Αἰσχύλος.

Ὁ Ἀγαμέμνων ἤδη ἀφαρπάζει. Ὅτε ἡ ἄπιστος σύζυγος τρυφερώτατα ὑποδέχεται αὐτὸν καὶ περιβάλλει μὲ τὸ κάλυμμά της, ῥῖγος καταλαμβάνει τὸν θεατήν. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐν τοῖς Χοηφόροις προξενεῖ ἄγριόν τι ῥῖγος, τὴν φρικίασιν τοῦ πατροκτόνου, τὴν τύψιν πρὸ πάντων. Ὁ Ὀρέστης γινώσκει τὴν τύχην του. Οἱ θεοὶ θέλουσι τὸν δολοφόνον, ἵνα ἐπιβάλωσιν αὐτῷ ὑπακοὴν, ὅπερ αἱ Εὐμενίδες δι' ἀπιστεύτου αὐθαδείας κατορθοῦσι, θεῖσαι τοὺς θεοὺς εἰς ἀντίφασιν. Αὗται καταδιώκουσιν αὐτοὺς

ὅσον καὶ τὸν Ὀρέστην, ἐπιβαρύνουσαι αὐτοὺς ὁμοῦ διὰ τῶν ἀ-
μοιβαίων διαψεύσεών των.

Ὁ Αἰσχύλος ἐτόλμησε πολύ· τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ
λαοῦ, ἠδύνατο νὰ ἐρεθίσῃ ὅμως καὶ νὰ παροξύνῃ αὐτὸν, βλέ-
ποντα αὐτὴν εἰς τηλικοῦτον ἀνεπτυγμένην βαθμόν. Καὶ ὅμως
δὲν ἠσθάνθησαν ὅλοι τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐνόησαν οἵα ἡ ἠθι-
κὴ θέσις, ἡ κατωφέρεια, δι' ἧς ὁρμητικὸς κατήρχετο ὁ Ἑλληνι-
κὸς Ὄλυμπος.

Ἅμα τῇ καταστροφῇ τῆς Ἰωνίας, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων
ἀπώλεσαν σκληρῶς τὴν ὑπόληψίν των· τὰ μαντεῖά των ἐξέπε-
σαν. Ὁ Κροῖσος, ὅστις τὰ ὑπεστήριζε διὰ τοῦ χρυσοῦ του, ὅσις,
πιστεύσας ὅτι θὰ νικήσῃ τοὺς Πέρσας, ἐγένετο αἰχμάλωτός των,
ἐξύβρισε τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν, προσενεγκὼν τὰς ἀλύσεις του.
Ἐπωνόμασαν αὐτὸν Λοξίαν, ἀμφίβολον καὶ διφορούμενον δηλο-
νότι. Ἐρωτηθεὶς πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, σοφιστεύεται·
γελῶσι· μόνος δὲ θεὸς ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ Αἰσχύλος προφα-
νῶς ἀνεκάλει τὸν ἀβέβαιον χρησμὸν, ὅστις κατέστρεφε τὴν Λυ-
δίαν, τὴν Ἰωνίαν, τὴν ἀτυχῆ Μίλητον, ἣν τοσοῦτον ἐθρήνησαν
οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτε διὰ τοῦ στόματος τῶν Εὐμενίδων ἐτόλμησε νὰ
εἴπῃ: «Ἴδατε τὸν θρόνον τοῦτον τῶν Δελφῶν! . . . . Πῶς ἀπο-
στάζει αἵματος!»

Δὲν ὑπῆρχε μεγαλείτερος κίνδυνος τοῦ νὰ ὑβρίσῃ τις τὸν Ἀ-
πόλλωνα, τὸν Δία, ὡς ὁ Αἰσχύλος πολλάκις ἔπραξεν. Ὁ φοβε-
ρώτερος τοῦ δράματος κίνδυνος εἶναι ἡ λέξις, ἣν αἱ Εὐμενίδες
λέγουσι καὶ ἐπαναλαμβάνουσι μετὰ περιφρονήσεως, δὲν γνωρίζω
ποσάκις: «Οἱ νέοι θεοί.» Ἐὰν ἡ λέξις αὕτη ἀπέβλεπε τὸν Φοῖ-
βον, πολὺ περισσότερον προσηρμόζετο εἰς τὸν Βάκχον, τὸν ὑσε-
ρογενῆ τοῦ Ὀλύμπου. Αἱ τρομεραὶ θεαὶ ἐπεβάρυνον τοῦτον τὸν
ἐπείσακτον μὲ τὴν ἀρχαιότητά των.

Ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦτο Ἐλευσίνιος, ὅστις (καθὼς ἀναφέρε-
ται εἰς ἀπόσπασμά τι,) ἠγάπα τὴν Δήμητρα τῆς Ἐλευσῖνος, ἐ-
γνώριζεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν τῶν μυ-
στηρίων, ἐν οἷς ὁ Ἴακχος, εἰσαχθεὶς παιδίον, ἠνδρώθη ἀποθα-
νὼν καὶ ἀναστὰς, καὶ τέλος τὸν θριαμβεύοντα Βάκχον, ὅστις
ἐδάμασε τὴν πτωχὴν Δήμητρα, καὶ ἐκοῦσαν ἄκουσαν ἔλαβε σύ-
ζυγόν του.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη φαίνεται, ὅτι ἐγένετο κατὰ τὸ 600 ἢ 500

ἔτος. Πλὴν τὰ γεγονότα ἐπισπεύδουσι, διότι μὲ τὸν Ἐλευσίνιον
Βάκχον, ὃς μόνος σμικράν τινα διεφύλαξε κοσμιότητα, μέλλει
νὰ ἀναμιχθῇ ἡ οὐτιδανὴ γενεὰ τῶν μικρῶν τῆς Ἀσίας Βάκχων.
Τοῦτο δὲ συνέβη πρὸ 400 ἐτῶν. Ὁ μέγας Βάκχος, ὅστις κα-
τεσύντριψε τὸν Ὀρφέα, τὸν σωτῆρα, ὡς λέγεται, τῶν γυναικῶν
καὶ δούλων, θεὸς τῆς ἐλευθερίας, (τῆς μανίας καὶ μέθης,) ἦν
τύραννος τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν ἐνέπνεε τὸν τρόμον. (α)

Εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς Ἀθήνας, τὴν ἄπιστον καὶ εὐτράπελον πό-
λιν, ὁ σύμπηκτος οὗτος σωρὸς τῶν μεμυημένων, γυναικῶν καὶ
δούλων, ἦν λίαν ἐπίφοβος, καὶ μάλιστα εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἕ-
νεκα τῆς πληθύος του καθίστατο αὐθάδης. Οἱ δοῦλοι παρευρί-
σκοντο. Δὲν ὡμίλουν μὲν, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ μυκῶνται καὶ βρυ-
χῶνται, τὸ ὁποῖον ἰσοδυνάμει μὲ κεραυνόν. Αἱ γυναῖκες ἐπίσης
παρευρίσκοντο. Ἡ εὐαισθησία αὐτῶν πρὸς τὸν τρυφερὸν Βάκ-
χον καθίστα αὐτὰς ἐνίοτε μανιώδεις, πολλάκις μέχρι δολο-
φονίας. Ὁ Αἰσχύλος ὀλίγου δεῖν ἐγίνετο θῦμα διὰ λέξιν, ἣν,
δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς ποίαν τραγῳδίαν του, περὶ τῶν μυστηρίων
ἀπήγγειλε, καὶ ἤθελε κατασπαραχθῆ διὰ τῶν ὀνύχων των, ἐὰν
δὲν κατέφευγεν εἰς τὸ ἐντὸς τῆς σκηνῆς εὑρισκόμενον θυσιαστή-
ριον.

Εἰκάζεται λοιπὸν ὁ μέγας κίνδυνος, εἰς ὃν ἐξετίθετο ὁ Αἰσχύ-
λος, προφέρων τὴν τρομερὰν καὶ σαφῆ ταύτην λέξιν, «Οἱ νέοι
θεοί.» Ἀλλ' ἀψηφῶν τοὺς φανατικοὺς, ἦν ἆρά γε ἐξησφαλισμέ-
νος ὑπὸ τῆς ἀντιθέτου φατρίας τῶν ἰσχυρῶν ἀπίστων ἢ σοφισι-
κῶν πνευμάτων, ἅτινα, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ
Περικλῆς, μόνον θεὸν ἀπεδέχοντο τὸ Πνεῦμα; Ἡ φατρία αὕτη
τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου ἐν
τῇ σκολιᾷ αὐτῆς ὁδῷ πρὸς τὴν πολιτικὴν τυραννίαν. Ἔθεσεν
εἰς τὸ στόμα τῶν Εὐμενίδων τὰ ἑξῆς: «Θέλετε ἴδει αὖθις τὴν
δικαιοσύνην. Τιμήσατε τοὺς νόμους. Προσέξατε, μὴ παραδοθῆτε
εἰς τοὺς διδασκάλους.» Ὁλόκληρον τὸ δρᾶμα, δυνάμεθα νὰ εἴ-
πωμεν, ἦν προσβολὴ κατὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Περικλέους.

(α) Ὁ Ἡρόδοτος, ὅσις, ὡς γνωστὸν, εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἀνέγνω τέσ-
σαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου (452) τὴν ἱστορίαν του, τοσούτῳ κα-
τειλημμένος ὑπὸ τάχους τῆς ἐντυπώσεως εἶναι, ὥστε πάντοτε, ὁσάκις εὑρίσκει τὸν
Ὄσιριν, (τὸν Βάκχον τὸν Αἰγύπτιον,) κηρύττει ὅτι σιωπᾷ καὶ δὲν δύναται νὰ ὁμι-
λήσῃ.

Οὗτος μὲν, προσβληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, παρεκίνει τὸν λαὸν νὰ διαλύσῃ τὸν Ἄρειον Πάγον. Ὁ Αἰσχύλος ὅμως ἀντέστη διὰ τοῦ τολμηροῦ δράματος, ἐν ᾧ παρίστα τὴν Ἀθηνᾶν ἱδρύουσαν διὰ τὴν δίκην τοῦ Ὀρέστου τὸ ἀμετάκλητον δικαστήριον, ὅπερ πολὺν χρόνον εἶχε καταστήσει τὰς Ἀθήνας κέντρον καὶ ναὸν τοῦ Δικαίου.

Ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν διελύθη, ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ· ἀλλ' ἡ ἀπώλεια τοῦ Αἰσχύλου ἦν πλέον ἢ βεβαία. Μυρίας προφάσεις εὑρόντες, κατεδίωξαν, ἐσυκοφάντησαν αὐτούς. Ἐκοινολόγουν δὲ ἀλλήλοις ὅτι, ἐὰν εἰς τὰς λύσεις ἀποφεύγῃ νὰ φονεύσῃ ἐνώπιον τοῦ δημοσίου, πράττει τοῦτο διότι φονεύει ὄπισθεν τοῦ θεάτρου· ὅτι, ἐν τῇ μανίᾳ τῆς ἐπιτυχίας, ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν οὐρανὸν ἢ τὰ καταχθόνια, σφάζει θύματα ἀνθρώπινα.

Τὰ εὐφυῆ ταῦτα προανακρούσματα παρεσκεύαζον τὴν κατηγορίαν ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Δὲν ἔχομεν λεπτομερείας. Ὑπερήσπισεν ἑαυτὸν ἆρά γε; ἀγνοεῖται. Φαίνεται ὅμως ὅτι, ἀντὶ ἀπολογίας, ἔδειξε μόνον τὴν πληγήν του, ἀνέμνησε τὸν Μαραθῶνα, τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν Σαλαμῖνα. Οἱ κατήγοροι, ἐρυθριάσαντες, ἐσίγησαν.

Μὴ δυνάμενοι νὰ προσβάλωσιν αὐτὸν, προσέβαλον τὸ θέατρόν του, ὅπερ ἦν αὐτὸς οὗτος. Πρωΐαν τινὰ καταῤῥέει τοῦτο, διότι, ξύλινον καὶ πεπαλαιωμένον, πολλάκις εἶχε ταραχθῇ ἀπὸ τὰ πατήματά του καὶ ἀπὸ τὴν βροντώδη φωνήν του. Ἐκδίκησις προφανὴς τῶν θεῶν, ὧν ἐξήντλησε τὴν ὑπομονήν. Ἐπιβάλλουσι λοιπὸν διὰ τοῦτο σιγὴν εἰς τὴν ἐπιμαινομένην ἀσέβειάν του, εἰς τοῦτον τὸν Αἴαντα, εἰς τοῦτον τὸν Ὀρέστην, εἰς τοῦτον τὸν γίγαντα βλάσφημον. Συνέτριψεν αὐτὸς οὗτος, καὶ ἐφόνευσεν ὑφ' ἑαυτὸν τὸ θέατρόν του. Κατεσκευάσθη ἕτερον θέατρον ἐκ μαρμάρου, περιεστοιχισμένον μὲ ἀγάλματα, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει τῷ Αἰσχύλῳ, μὴ ὄν, ὡς τὸ ἄλλο, κατηρδευμένον μὲ ταύτην τὴν ἀρχαίαν ψυχήν. Τὰ ἀνδρείκελα τῶν θεῶν, θαυμαστὰ τὴν τέχνην, διαμερίζονται νῦν τὸ ἐνδιαφέρον, τὰ βλέμματα. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ὑπάρχει ἡ ῥεμβάζουσα, νωχελὴς καὶ ἡδυπαθὴς εἰκὼν τοῦ νέου θεοῦ Βάκχου, καὶ τῆς ἀῤῥενωποῦς Ἀφροδίτης, ἐρωμένης τῶν Ἀθηνῶν. Ὅλον τοῦτο λέγει εἰς τὸν γέροντα ἥρωα τὴν λέξιν, ἣν εἰς τὸ δρᾶμά του αἱ Ἐριννύες ἔλεγον τῷ Ὀρέστῃ: «Τοῦτο ἐγένετο ἕνεκα σοῦ. . . Δὲν θὰ ὁμιλήσῃς πλέον!»

Νομίζω, ὅτι τότε ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς σκηνῆς, ἣν ἐγκατελίμπανε διὰ πάντοτε, ὁ γηραιὸς Τιτὰν ἤγειρε τὸν Καύκασόν του, ἐδεσμεύθη, ἤλοις προσηλώθη καὶ κατεχεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς, ἵνα ἐξ αὐτῆς ἐκπέμψῃ τὴν μεγάλην τῆς ἐπαναστάσεως λέξιν, τὴν προφητείαν τοῦ μέλλοντος.

Ὁ Κολωνὸς, πολίχνη μικρὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀπέχουσα, τόπος τραγικὸς, ἐγνώσθη ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ θανάτου του, τοῦ μυστηρίου τοῦ τάφου του. Εἰς τὴν εἴσοδόν του ὑπῆρχε τὸ δάσος τῶν Εὐμενίδων καὶ τὸ θυσιαστήριον ἑνὸς προγεγραμμένου, τοῦ Τιτᾶνος Προμηθέως. Ἐνῷ ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῆς Ἐλευσῖνος ἡμέραν καὶ νύκτα συχνάζεται, ὁ Κολωνὸς εἶναι ἔρημος. Αἱ ἀρχαῖαι αὐτοῦ θεότητες, κακῆς ἀπολαύουσαι φήμης, δὲν εἴλκυον τὸν λαόν· τὸ ἄπελπι δάσος του προϋξένει φόβον εἰς τὸν διαβάτην, ὅστις ἀπεμακρύνετο καὶ ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμούς.

Ὁ Προμηθεὺς, ὡς γνωρίζομεν, εἶναι ὁ ἀτομικὸς ἐχθρὸς τοῦ Διὸς, ὁ κατάρατος, ὃν προσήλωσεν εἰς τὸν Καύκασον, διότι παρὰ τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ πῦρ, τὰς τέχνας. Δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν λησμονήσωσιν, ἀλλ' ἀπέδιδον αὐτῷ σχεδὸν λατρείαν. Ἀπέτιον εἰς τὸν εὐεργέτην τοῦτον τὴν τιμὴν μικροῦ τινος σταδίου ἐτησίου. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγοι ἔκαμνον τοῦτο, ὁ Ἀριστοφάνης παραπονεῖται. Ἐνῷ ἐπνίγοντο εἰς τὰ ἀμφίβολα μυστήρια, «οὐδεὶς ἤξευρε νὰ φέρῃ τὴν δᾷδα τοῦ Προμηθέως.» Ἡ δᾷς αὕτη, ἀναφθεῖσα εἰς ἓν θυσιαστήριον τῶν Ἀθηνῶν, ἔπρεπε νὰ μετακομισθῇ εἰς τὸ τοῦ Κολωνοῦ. Τὰ ταχέα πυρὰ, σπινθηροβολοῦντα ἢ καπνίζοντα, θωπευόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, θλιβερὰ εἰκὼν τῆς εἱμαρμένης ἡμῶν, μετέβαινον ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, χωρὶς ὅμως νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον των. Τὸ πενιχρὸν θυσιαστήριον ἔμενε σκοτεινόν.

Παράδοξος λήθη! ἔνοχος ἀχαριστία! Ὁ Προμηθεὺς ἐγένετο ὁ πρῶτος σωτὴρ, πᾶσα δὲ ἐλευθέρα ἐνέργεια προῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. Δι' αὐτοῦ (οὐχὶ διὰ τοῦ Ἡφαίστου, ὅστις δὲν ἐγεννήθη ἀκόμη,) ἀπήστραψεν ἡ Σοφία, ἡ πρωτότοκος τοῦ Διὸς θυγάτηρ. Ὁ θεὸς τῶν κεραυνῶν ἐπιέζετο μεταξὺ τῶν μελαίνων νεφῶν του, ἠσθάνετο αὐτὴν ἐπωάζουσαν ὑπὸ τὸ μέτωπόν του. Ὁ πολυμήχανος Τιτὰν δι' ἑνὸς κτυπήματος, (κτυπήματος ὑψηλοῦ καὶ ὡραίου,) διετρύπησε τὸν λαίλαπά του. Αἰθὴρ λαμπρὸς, γαλήνιος, ἁγνὸς, παρθενικὸς ἀπήστραψεν, ἡ αἰωνία παρθένος, ἥτις ἐγένετο ἡ ἐμ-

πνευσθεῖσα ψυχὴ τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ζῇ θὰ ζήσῃ καὶ θὰ ἐπιζήσῃ παντὸς Διός.

Τοῦτο εἶναι βεβαίως τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἀρχαιότητος συναξάριον, εὐγενὴς γενεὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θλίψεως, μάθημα ἄφωνον τοῦ ἀνθρώπου, χειραφέτησις διὰ τῆς προσπαθείας, τῆς δικαίας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας, μάθημα διδάσκον εἰς ἕκαστον ἡμῶν νὰ ἑλκύῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν Παλλάδα του, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν τέχνην του, τὸν ἀληθῆ του τέλος σωτῆρα, μάθημα ἄντικρυς ἐναντίον εἰς τοὺς σκοτεινοὺς σωτῆρας, εἰς τοὺς ψευδεῖς ἐλευθερωτάς, μάθημα τελευταῖον τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ αἰθὴρ οὗτος τῆς Παλλάδος φαίνεται, ὅτι εἶναι αὐτὸ τὸ πῦρ, δι' οὗ ὁ Προμηθεὺς ἥναψε τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν. Ὁ Τιτὰν ἔκλεψεν αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ὄλυμπον, ἵνα τὸ φέρῃ πρὸς ἡμᾶς.

Μέχρι τοῦδε ὁ ἄνθρωπος, βαρὺς ἄργιλλος, διεσύρετο, σκῶμμα καὶ χλεύη τῶν θεῶν. Ὁ Προμηθεὺς (τοῦτο δὲ εἶναι τὸ σφάλμα του,) τίθησιν ἐν αὐτῷ τὸν σπινθῆρα. Καὶ ἰδοὺ οὗτος ἄρχεται θεωρῶν τοὺς ἀστέρας, προσδιορίζων τὰς ὥρας, διαιρῶν τὸν χρόνον. Συναθροίζει τὰ γράμματα, καὶ προσδιορίζει τὴν μνήμην· εὑρίσκει τὴν ὑψίστην ἐπιστήμην, τοὺς ἀριθμούς, σκάπτει τὴν γῆν καὶ διατρέχει αὐτήν, κατασκευάζει ἁμάξας, πλοῖα· καταλαμβάνει, προβλέπει, εἰσδύει εἰς τὸ μέλλον. Ὁ Προμηθεὺς ἀνοίγει τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ὁδὸν τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι ὁ ἀντιτύραννος, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ὄλυμπος, ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ Διϊ-Βάκχῳ, εἶναι μᾶλλον ὁ τύραννος, τύπος δηλαδή, ὃν λίαν ἐμιμήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς τύραννοι.

Ἤθελον σφόδρα ἀπατηθῆ, ἐὰν οὗτος ὁ Τιτὰν Αἰσχύλος δὲν ἤρχετο συνεχῶς νὰ ζητήσῃ, ὡς ὁ Οἰδίπους, ἕδραν παρὰ ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Κολωνοῦ· ἐὰν δὲν ἐκάθητο εἰς τὸ ἔρημον τοῦτο θυσιαστήριον τοῦ μεγάλου μὲν, ἀλλ' ἐπιλελησμένου εὐεργέτου. Εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦτο, οὐχὶ δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, ἠδυνήθη ὁ ποιητὴς δύο πράγματα νὰ εὕρῃ, ἃ μόνος ὁ Τιτὰν οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ. Ὁ Αἰσχύλος ἐγνώρισε τὸ ὄνομα τῆς μητρός του· ἐγνώρισεν, ὅτι ὁ Προμηθεὺς δὲν ἦτο, ὡς ἀνοήτως ἐλέγετο, υἱὸς Κλωμένης τινός, ἀλλὰ τῆς Δικαιοσύνης, τῆς ἀρχαίας Θέμιδος, ἰδούσης τὴν γέννησιν ὅλων τῶν θεῶν. Τὸ δεύτερον, ὅλως θεῖον, εἶναι τὸ ἀληθὲς αἴτιον, δι' ὃ ὁ Προμηθεὺς ἀπωλέσθη, τὸ ὁποῖον οὐδ' ὁ Ἡσίοδος οὐδέ τις ἄλλος ὑπώπτευσεν. Ἐν τῷ Ἡσιόδῳ, ὁ

εὐεργέτης τοῦ Τιτᾶνος εἶναί τι παίγνιον κακεντρεχείας, διότι θέλει νὰ παγιδεύσῃ τὸν Δία· ἐνῷ ἐν τῷ Αἰσχύλῳ οὗτος συμπαθεῖ ταῖς ἀθλιότησι τῶν ἀνθρώπων· «Ἔσχεν οἶκτον.» Τοῦτο δὲ θεοποιεῖ αὐτόν, καὶ θεὸν αὐτὸν ὑπέρτερον τῶν θεῶν ποιεῖ.

Οἶκτος! Δικαιοσύνη! Ἀμφότεροι ἰσχυρότατοι μοχλοὶ, δίδοντες εἰς τὸν παλαιὸν μῦθον ἀπίστευτον δύναμιν. Τριάκοντα χιλιάδες θεατῶν κατελήφθησαν, ἐδέθησαν περισσότερον τοῦ Προμηθέως εἰς τὸν Καύκασον, ὅτε ἐξήγαγε ταύτην τὴν κραυγήν: «Ὦ Δικαιοσύνη, ὦ μητέρ μου! . . . . Βλέπεις τί μὲ κάμνουσι νὰ ὑποφέρω!» Τίς καρδία δὲν διετρυπήθη, ὅταν διὰ βαθυτάτης φωνῆς τὴν πικρὰν ταύτην λέγῃ φράσιν: «Ἔσχον οἶκτον! . . ἕνεκα τοῦ ὁποίου οὐδεὶς νῦν μὲ οἰκτείρει!»

Ἐὰν, ὡς πιστεύεται, ὁ Προμηθεὺς ἐδιδάχθη τῷ 460, ὁ Αἰσχύλος ἦγε τὸ ἑξηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ· φρονῶ μάλιστα, ὅτι, καίτοι προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ἀνέβη καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καθότι εἰς τὰ τοιαῦτα λίαν ἐπικίνδυνα δράματα οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ συγγραφέως ἐτόλμα νὰ παραστήσῃ. Ὁ Ἀριστοφάνης μόνος παρέστησε τὸ δρᾶμα, ἐν ᾧ ἐστιγμάτιζε τὸν Κλέωνα. Ὁ Αἰσχύλος, μετὰ τὰς Εὐμενίδας, εἰς ἃς ᾐνίξατο καὶ τὴν φατρίαν τοῦ Περικλέους καὶ τὴν τῶν νέων θεῶν, δὲν θὰ εὕρισκεν εὐκόλως τὸν τολμηρὸν ἠθοποιὸν, τὸν ἀναδεχθησόμενον νὰ παραστήσῃ τὸν Τιτᾶνα, τὸν ἀσεβῆ, τὸν παῤῥησιαστικὸν ἐχθρὸν τῆς τυραννίας.

Γενικῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ Προμηθεὺς εἶναι σκοτεινός· ἀλλὰ τοὐναντίον, εἶναι λίαν σαφής. Ἀφ' ἑνὸς μὲν δεδεμένος, καθηλωμένος, ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Νόμου· ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ζεὺς, ἰσχυρότατος ἐν οὐρανῷ τύραννος, ἐχθρὸς τοῦ Νόμου, δεσπότης, ἀνεύθυνος, εὔνοια ἢ χάρις, συνεχέετο τότε μετὰ τοῦ Βάκχου, κατέχων τὸν κεραυνὸν καὶ τὸν ἀετὸν συγχρόνως, ὡς παρίσταται εἰς τὰ ἀγάλματα τοῦ Πολυκλείτου.

Ἐν τούτῳ ἰδίως ἦν ὁ κίνδυνος. Ὁ Αἰσχύλος μόνος ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ· παρέστησε, παρέδωκε τοὺς βραχίονάς του εἰς τὰς ἁλύσεις, τὰς χεῖράς του εἰς τοὺς ἥλους καὶ τὴν κεφαλήν του εἰς τὴν σφῦραν. Θέαμα ἔκτακτον, ὅπερ παρήγαγεν ἀποτέλεσμα προσωπικῆς ἐκτελέσεως.

Οὐδεμία λέξις ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ, ἐν ᾗ οἱ ἀπηνεῖς τοῦ Διὸς δοῦλοι, ἡ Βία καὶ τὸ Κράτος, ὑποχρεοῦσι τὸν Ἥφαιστον νὰ τὸν

προσπαταλεύσῃ, ἐπιτάττουσαι αὐτὸν ἁπλῶς καὶ κυνικῶς «νὰ σεβασθῇ τὸν τύραννον.» Ὁ Προμηθεὺς καὶ τότε σιωπᾷ· ἀλλ' ἀποχωρησάντων τῶν ἄλλων, ἡ καρδία του διαρρήγνυται, καὶ ἐκ τῆς χαλκίνης προσωπίδος του ἐκφεύγει τρομερὸς ἀναστεναγμός.

Εἰς τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, εἰς τοὺς Πέρσας, φαίνεται ἐνίοτε ὑπερβολικὸς καὶ ἐμφαντικὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ Προμηθεῖ, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ φύσις, ἡ ὀδύνη, ἀληθεῖς ἐκρήξεις ἄλγους, αἴσθημα γενικὸν καὶ ἀτομικόν. Ἀδιάφορον ἐὰν ὁ ὑποκριτὴς ἦναι ὁ Τιτὰν ἢ ὁ Αἰσχύλος· εἶναι ὁ ἄνθρωπος, οἷός ἐστι καὶ ἔσται. Πλὴν μήτοι ἡ ἀνθρωπότης ὀδύρεται, ἐξευτελίζεται; οὐχὶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὀδύνης ἀνίσταται καὶ ἀνορθοῦται ἰσχυρὰ, κατανοεῖ δὲ ἕκαστος, ὅτι ἡρωϊσμὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι ἡ φύσις.

Εἰς τὰς Ὠκεανίδας νύμφας, αἵτινες ἔρχονται νὰ συνθρηνήσωσι μετ' αὐτοῦ, ἐξηγεῖται τὴν μοῖράν του, ἀλλὰ διὰ μεγαλείου, δι' ὑπερηφανείας, προξενούσης φρίκην. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁμιλεῖ καὶ πρὸς τὸν ἀσθενῆ φίλον του Ὠκεανὸν, θέλοντα νὰ τῷ δώσῃ ἀνάνδρους συμβουλάς. Ὑποτυποῖ διὰ παντὸς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ τυράννου, «ὅστις βασιλεύει διὰ τῶν νόμων του, τῶν ἰδίων νόμων του,—θελήσεων παραδόξων, ἀτομικῶν, προσωπικῶν, ἀγρίων, καὶ οὐχὶ ἀστυκῶν, θελήσεων ἀκανονίστων, τὸν ἔρωτα εἰς τὸν μὲν, τὸν θάνατον εἰς τὸν δέ·» καὶ προστίθησι τὴν ἰσχυρὰν ταύτην φράσιν: «ἔχει τὸ δίκαιον παρ' ἑαυτῷ,» καὶ εἶναι ὁ κύριος αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ βαθὺς χαρακτὴρ τῆς ἰδιοτροπίας, ἐν ᾧ διατυποῦται κάλλιον ὁ τύραννος, εἶναι ἡ ὕβρις, ἡ ἀπηνὴς ἀκολασία, ἡ βαρβαρότης ἐν αὐτῷ τῷ ἔρωτι. Ὅ,τι αὐτὸς οὗτος ὁ Αἰσχύλος παῖς εἶδεν εἰς τοὺς Πεισιστρατίδας, καὶ ὅ,τι ἐπέσπευσε τὴν πτῶσίν των, ἐφαρμόζει εἰς τὸν Δία.

Ἡ ἀτυχὴς Ἰὼ, ἀπατηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, παραδοθεῖσα εἰς τὴν μανίαν τῆς Ἥρας, κεντηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀπηνοῦς οἴστρου, βαίνει διὰ τῶν θαλασσῶν, τῶν βαράθρων, ἔκπληκτος, ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Τυχαίως ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ της πλησιάζει πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν Καύκασον, ὅπου συναντῶται οἱ δύο ἄθλιοι, ἡ Ἰὼ καὶ ὁ Προμηθεὺς, ἡ αἰωνία κίνησις καὶ ἡ αἰωνία ἀκινησία, ἡ αἰχμαλωσία. Ἡ δυστυχὴς Ἰὼ, ἐπιθυμοῦσα νὰ γνωρίσῃ τὴν τύχην της, ἐρωτᾷ τὸ αἴνιγμα τοῦ κόσμου: «Τίς γνωρίζει τὸ πεπρωμένον;» «Ἡ Μοῖρα, αἱ Ἐρινύες,» τῷ ἀποκρίνεται ὁ ἀτυ-

δεσμώτης. Λέξις σκληρὰ, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κραυγὴ ὀδύνης, ἐκπεμπομένη διὰ τὴν ἀταξίαν καὶ ἀδικίαν τοῦ κόσμου.

Αἱ μοιρόδοξοι αὗται μορφαὶ ἀναφαίνονται συχνότατα παρ' Αἰσχύλῳ, ὡς πικρὰ παράπονα, ὡς μυκηθμοὶ, καὶ εἶναι μᾶλλον ὅπλον ἢ δόγμα. Μεταχειρίζεται τὴν εἱμαρμένην ὡς ζυγὸν χάλκινον, ἵνα καταβάλῃ τοὺς θεοὺς καὶ συνθλάσῃ τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ Ὁμηρικοῦ Ὀλύμπου. Πλὴν ἴδατε τὴν βάσιν, τὴν ἀληθῆ σκέψιν καὶ τὴν ψυχήν. Ἡ ζῶσα ἐλευθερία πανταχοῦ τῶν δραμάτων τούτων εὑρίσκεται, καὶ εἶναι ἐν αὐτοῖς οἷον κυκλοφορία τις καὶ ἐμψύχωσις ἔκτακτος. Εἰς τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, εἰς τοὺς Πέρσας ἐκφαίνεται οὖσα αὐτὴ αὕτη ἡ πατρὶς, αὐτὸ τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν πνεῦμα· εἰς τὰς Εὐμενίδας, εἶναι τὸ δίκαιον, ἡ νομικὴ συζήτησις τοῦ νόμου καὶ τῆς φύσεως· ὁ δὲ Προμηθεὺς δεσμώτης εἶναι εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν ὁ ἐλεύθερος, αὐτὴ ἡ ἐλευθερία ἰσχυροτέρα, καθ' ὅσον εἶναι θυγάτηρ τῆς Δικαιοσύνης· δὲν εἶναι δὲ παντελῶς μανία τιτανικὴ, ματαία ὑπερπήδησις τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δικαία ἐλευθερία κατὰ τοῦ ἀδίκου οὐρανοῦ, κατὰ τοῦ αὐθαιρέτου.

Ὁ Προμηθεὺς εἶναι ὁ ἀληθὴς προφήτης τοῦ Στωϊκοῦ καὶ τοῦ Νομοδιδασκάλου, ὁ ἐναντίος τοῦ ἐθνισμοῦ, ὁ ἐναντίος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Νόμου, καὶ ἐπικαλεῖται τὰ ἔργα του· ἐπικυροῖ τὴν Δικαιοσύνην, ἀλλ' οὐδὲν προνόμιον φυλῆς, οὐδὲν εἱμαρμένον, οὐδὲν ἀρχαῖον πρωτοτόκιον τῶν Τιτάνων ἐπὶ τῶν θεῶν ἀναγνωρίζει. Ἀναμένει τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ θᾶττον ἢ βράδιον ἐκ τοῦ ἥρωος τῆς δικαιοσύνης, τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἀπαλλάξει αὐτὸν καὶ ἀποκτενεῖ τὸν ἀπηνῶς ῥαμφίζοντα αὐτὸν ἱέρακα. Ὁ Ζεὺς τότε ὑποκύψει ὑπὸ τὸ Δίκαιον, καὶ ἐκὼν ἄκων ὑποστήσεται τὸν θρίαμβον τοῦ Προμηθέως.

Πλὴν διὰ τούτων μόνον δὲν θέλει ἀπαλλαχθῇ· τρομερὸς διάδοχος θὰ ἐπέλθῃ, ἐπίφοβος γίγας, ὡπλισμένος μὲ ἐκδικητικὸν πῦρ, ὅπως κατασβέσῃ τὸ πῦρ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸν μικρὸν αὐτοῦ κεραυνόν. Ὁ Ζεὺς τότε, δεδεμένος καὶ αὐτὸς, γενήσεται ὁ πάσχων, ὁ κατάδικος.

Τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν πιστεύομεν, ὅτι μέλλει νὰ εἴπῃ ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος τούτου νικητοῦ τοῦ Διὸς, ὁ Ἑρμῆς ἔρχεται, τὸν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἀντὶ ἀπαντήσεως λαμβάνει τὴν περιφρόνησιν. . . . Ὁ κεραυνὸς μυκᾶται, πλὴν εἰς μάτην· ὁ Προμηθεὺς

στερρὸς καὶ ἀκράδαντος περιμένει, προκαλεῖ. . . . . Ὁ κεραυνὸς ἐνσκήπτει. . . . Ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ βαθὺ τοῦτο μυστήριον.

—

Αἱ Ἀθῆναι, μετὰ τὴν παράστασιν τοῦ Προμηθέως, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθῶσι πλέον τὸν Αἰσχύλον, καὶ, ἐξορίσασαι αὐτὸν, ἀνέπνευσαν.

Ὁ προφήτης εἶναι ἡ φρίκη καὶ τὸ σκάνδαλον τοῦ κόσμου. Ὁ Ἡσαΐας ἐπριονίσθη. Ἡ ἀτυχὴς Κασσάνδρα, ἧς τὸ πρόσχημα φαίνεται ἀναλαμβάνων ὁ Αἰσχύλος, θῦμα καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν θεῶν, ὀνειδιζομένη, ἁρπάζει τὴν θανατηφόρον μάχαιραν. Ὁ λαὸς εἶναι ἀμείλικτος πρὸς τοὺς ἀναγκάζοντας αὐτὸν νὰ ἀνοίξῃ τὰ ὄμματα· ἄχθεται μὲν ὅτι ὠμίλησαν, ἀλλὰ καὶ θέλει νὰ ἐξακολουθήσωσιν ὁμιλοῦντες εἰσέτι· καὶ ἂν τοῦτο πράττωσιν, εἶναι ἀπατεῶνες. «Ἀπόθανε, εἰ δὲ μὴ, ἐξηγοῦ! ταράττεις τὴν εἰρήνην! εἶσαι ἐχθρὸς τῆς πολιτείας!»

Ἰδοὺ ἡ κρυφία βάσανος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος. Ὁ προφήτης ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν, ὅπου ἡ πτῶσίς του τὸν ἔφερε, βλέπει τὸ ἄπειρον, τὴν ἄγνωστον γῆν· ἀλλὰ πῶς νὰ περιγράψῃ αὐτήν; Ἡ τεταραγμένη αὕτη θεά, ἣν οὐδεὶς δύναται οὔτε νὰ διασαφήσῃ, οὔτε νὰ ἀποδιοπομπήσῃ, καταβάλλει τὸν ὁρῶντα. Ὁ Αἰσχύλος, καταφυγὼν εἰς Σικελίαν, μικρὸν ἐπέζησεν· ἐξ οὐρανοῦ ἐπῆλθεν αὐτῷ ὁ θάνατος. «Ἀετὸς, κρατῶν χελώνην καὶ ζητῶν πέτραν, ἵνα συντρίψῃ αὐτὴν, ἐξέλαβεν ὡς λίθον τὴν φαλακρὰν κεφαλὴν τοῦ Αἰσχύλου.» Δὲν ἠπατᾶτο.

Μετ' αὐτὸν οὐδεὶς προφήτης. Εἰς τὰς ἑκατὸν τραγῳδίας του, ἔνθα φαίνεται τοσοῦτον ἀρχαϊκὸς, ἐποίησε τὴν Ἑλληνικὴν Βίβλον, ὡς εἰπεῖν, τὴν Παλαιὰν Διαθήκην του. Τὸ Πανελλήνιον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀπωτάτω ἀποικίας αὐτοῦ, ἐνόσῳ διήρκεσεν, ἐδίδασκε τὰ δράματά του εἰς τὰς πανηγύρεις ἐκ θρησκευτικοῦ καθήκοντος. Μόνος αὐτὸς ἠδυνήθη νὰ προΐδῃ, πέραν τοῦ μεγάλου αἰῶνος τῶν τεχνῶν καὶ τῶν σοφιστῶν, τὴν χαλκίνην ὁδὸν, τὴν ἀπὸ τοῦ Περικλέους μέχρι τῶν Τριάκοντα.

Εἰς αὐτὰς τὰς Εὐμενίδας ὁμιλεῖ περὶ τούτου: «Πρόσχες, μὴ ποιῇς σεαυτῷ δεσπότας.» Εἰς τὸν Προμηθέα, ἐγειρόμενος, περιπτυσσόμενος οὐρανόν τε καὶ γῆν, δείκνυσι τὴν τυραννικὴν ὁδὸν «τῶν νέων θεῶν,» τὰ ὄργια τῶν τυράννων θεῶν, οἵτινες ἐξ

ἀποθεώσεως ἢ ἐνσαρκώσεως μέλλουσι νὰ παράσχωσιν ἡμῖν τοὺς γηΐνους τυράννους. Αἱ Ἀθῆναι, βαρέως φέρουσαι τὰς ἀποκαλύψεις ταύτας, ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου, ἐναγκαλισθεῖσαι τὸν γλυκὺν Σοφοκλέα. Τὰ ὡραῖα καὶ χαρίεντα πνεύματα τῆς ἁρμονίας, τὰ θέλγοντα τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀπεῖχον τῆς μιμήσεως τοῦ ὀχληροῦ καὶ σκληροῦ Αἰσχύλου.

Ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Φειδίας, ἀντὶ τοῦ καταδεῖξαι τὴν ἀδυναμίαν τῶν θεῶν καὶ τὴν θλιβερὰν αὐτῶν διαφωνίαν, ἀποδίδουσιν αὐτοῖς ἐν τῷ μαρμάρῳ ἢ τῷ ὁράματι, ἂν μὴ τὴν ἰσχυρὰν ζωὴν, τοὐλάχιστον τὴν ἀξίαν τῶν μεγάλων ἐν τοῖς Ἠλυσίοις σκιῶν. Ὁ Σοφοκλῆς μετὰ ἡδύτητος καὶ σεβασμοῦ διατίθησι καὶ δικαιολογεῖ αὐτάς· δι' ἐπιτυχοῦς τινος δεξιότητος ἡ ἀταξία τοῦ κόσμου μένει κεκρυμμένη, καλύπτεται. Ἡ τρομερὰ Σφὶγξ, ἣν ὁ Αἰσχύλος ἐτόλμησε νὰ δείξῃ, δὲν ἀναφαίνεται πλέον, ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Σοφοκλέους Πλάτων, ὅστις ἀμέσως ἐπέρχεται, ἀποστρέφουσι τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς θέας αὐτῆς.

Ἡ σκιαμαχία τῶν σοφιστῶν, αἱ διασκεδαστικαὶ αὐτῶν λογομαχίαι ἀντιστρατεύονται κατὰ τοῦ θεάτρου. Εἰς τὰς στοὰς, εἰς τὰ γυμνάσια περιστοιχεῖ αὐτοὺς ὁ φιλόγελως καὶ περίεργος οὗτος λαὸς, ὅστις ἐκτιμᾷ τὴν σωκρατικὴν εἰρωνείαν περισσότερον ἀπὸ ἓν παίγνιον ἀθλητοῦ. Τίς ἤθελε τολμήσει νὰ ἐπασχολήσῃ αὐτὸν, οὕτως ὑπερήφανον, ἁβρὸν καὶ λεπτὸν, μὲ τὰς ἀξέστους καινοτομίας τὰς ἐκ τῆς Θράκης καὶ Φρυγίας, μὲ τὰ μικρὰ ταῦτα μυστήρια τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα πρὸς ἀλλήλας τὴν ἐσπέραν ἐποίουν, μὲ τὰ θρηνώδη ὄργια, ἐν οἷς, ἀντὶ τῆς ἡδονῆς τοῦ θρηνεῖν, ἐποδύρονται τὸν θάνατον Ζαγγραίου τινός, μήποτε ὑπάρξαντος, ἢ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδώνιδος, κατακλινθέντος ἐπὶ θριδακίνης κλίνης, ἢ τὴν πληγὴν τοῦ Ἄτιος, ὅστις μήτε ἀνὴρ μήτε γυνὴ ἦν; Μόλις κατεδέχετο νὰ ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῶν, διὸ καὶ εὐκολώτερον κατεπλημμύρησαν αὐτὸν, διεισδύσασαι ἀνεπαισθήτως εἰς Ἀθήνας πᾶσαι αἱ ἐξ Ἀσίας μωρίαι.

Ἐρωτῶσιν ἀλλήλους πῶς τὴν Ἀσίαν, σμικρὸν ἐπιδρῶσαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ ἀγνοτέρου αὐτῆς πνεύματος, τὴν Περσίαν διὰ τοῦ εὐτελεστέρου, τὴν ἀναίσθητον παραφροσύνην τῆς Φρυγίας, διὰ τῶν τυχοδιωκτῶν τῆς Κυβέλης, διὰ τοῦ ἀμαυροῦ καὶ ῥυπαροῦ πνεύματος τῆς Συρίας, οὕτως αὕτη ἐξηυτέλισεν, ἐξη

σθένισε; Μὴ διὰ τῆς πτώσεώς της αὕτη ἐγένετο ἀξία τοῦ αἴσχους τούτου; Ἐρρέθη μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἀδίκως· ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπεσεν, ἀλλ' ἀπέθανε νέα, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς. Ἡ δύναμις καὶ ἡ γονιμότης αὐτῆς ἦσαν αἱ αὐταί. Ἂν καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Σοφοκλῆς παρῆλθον, τὸ πνεῦμα ὅμως τῆς ἐπιστήμης ἤνοιγεν αὐτῇ ὁδὸν οὐχ ἧττον μεγαλειτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν. Ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ θαυμάσιοι παρατηρηταί, εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀρχὴ πνεύματος ἐφηβικοῦ καὶ ἀνδρικοῦ, κεκτημένου τὴν μέθοδον, ἀνώτερον φῶς, τρόπους ἀσφαλεστέρους, ὅπερ ἔμελλε νὰ ὑποσκελίσῃ δύο χιλιάδας ἔτη, καὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νεύτωνος καὶ τοῦ Γαλιλαίου.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων αὐτῆς πολέμων, ἀλλ' εὗρεν ἐν ἑαυτῇ ἰσχυρὰν ἀνανέωσιν· δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῆς πάλης τῶν φατριῶν, διότι τοῦτο ἦν μέρος τῆς ζωῆς της, τὸ κέντρον τῆς συρροῆς, ὅπερ διήγειρε τὴν ἰσχὺν καὶ ἀνύψου τὴν ἐνέργειαν. Οὐδ' ἡ δουλεία αὐτὴν κατέστρεψεν, ὡς διϊσχυρίσθησαν, ἐπειδὴ καὶ ἡ Ἑλλὰς οὐδόλως ἐξεθηλύνθη, διαφυλάξασα ἑαυτῇ τὰ ἔργα τῆς δυνάμεως. Οὐδέποτε λαὸς ἐφάνη γενναιότερος πρὸς τοὺς δούλους, οἵτινες μετέβαινον εἰς τὰ θέατρα καὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὰ μυστήρια. Ἡ τύχη αὐτῶν ἦν λίαν εὐχάριστος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Διογένης, δοῦλος ὤν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐλευθερωθῇ. Ἐξ ἀξιώματός τινος τῶν Ἀθηναίων μανθάνομεν πόσον ἡ κατάστασις αὕτη μετεβάλλετο: «Ὁ νῦν δοῦλος εἶναι αὔριον ἀστὸς, καὶ μετ' ὀλίγον πολίτης.»

Μὴ τὰ ἤθη, διαφθαρέντα, ἐγένοντο αἴτιον τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος; παντελῶς. Ἡ αἰσχρὰ Ἀφροδίτη τῆς Φοινίκης, ἥτις ἤκμαζεν ἐν Κύπρῳ, Κυθήροις, Κορίνθῳ, μικρὰν πράγματι κατέσχε θέσιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ βίῳ. Ὁ ἁπλούστερος κοινὸς νοῦς, ἡ στοιχειωδεστέρα φυσιολογία ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ἀκαταπαύστως δαπανᾷ πολλὴν δύναμιν εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῆς ἐνεργητικότητος, φυλάττει ἐξ αὐτῆς ὀλιγίστην διὰ τὰς κακίας του. Ἐὰν μὲ ἐβεβαίουν, ὅτι τεχνίτης τις ἐργάζεται εἴκοσι καθ' ἡμέραν ὥρας, θὰ ἤμην πολὺ πεπεισμένος περὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λάλοι, φιλογέλωτες, συνεχῶς κυνικοί. Πολὺ ἀπέχοντες τοῦ ἀποκρύψαι τι, κατέστησαν γνωστὰς τὰς ἀθλιότητας καὶ τὰ αἴσχη, τὰ ὁποῖα σχεδὸν οὐδέποτε ὑπῆρξαν

παρ' αὐτοῖς. Τὰ ἤθη, περὶ ὧν τοσοῦτος γίνεται λόγος καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἀδίκως ἠστειεύθησαν, εἷς τι μόνον τμῆμα οἱασδήποτε χριστιανικῆς πόλεως εἶναι μᾶλλον διεφθαρμένα, ὅσον οὐδέποτε ἦσαν εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἡ ὀλίγη πραγματικότης παρ' αὐτοῖς λίαν βραδέως ἐπῆλθεν. Ἐν τῇ πρώτῃ τῆς τέχνης παραφορᾷ, ὁπότε ὁ Φειδίας ἀπέδειξεν, ὅτι «ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις εἶναι θεία,» τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀνακαλύψεως ὑπερύψωσε λίαν τὴν ψυχήν. Παρατηρητέον, ὅτι ἡ ὑπερβάλλουσα καλλονὴ, διὰ τῆς ἐντελοῦς ἁρμονίας, ἐκπλήσσει καὶ διεγείρει μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐμποιήσῃ ἔρωτα. Ἡ γυμνικὴ ζωὴ εἶναι ἁγνὴ, σώφρων, καὶ δὲν εἶναι οὐδόλως ἐπιτηδεία νὰ μορφώσῃ ψευδεῖς γυναῖκας (ὡς ἠγάπων αὐτὰς ἐν Ἀσίᾳ,) ἀλλὰ τοὐναντίον νεῦρα σκληρὰ, μυῶνας λιθίνους, ἐπιβάλλοντας καὶ ἰσχυροὺς ἄῤῥενας.

Ἡ γυνὴ ἐτιμήθη ἐν Ἑλλάδι, τηρήσασα πάντοτε τὸ μέρος αὐτῆς ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ, καὶ οὐδέποτε ἀποκλεισθεῖσα, ὥσπερ ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς. Πολῖτις ὑπερήφανος, ἀπαιτητικὴ, καὶ πολὺ περισσότερον τοῦ ἀνδρὸς νεμομένη πάσας τὰς δημοτελεῖς τιμὰς, ἐβασίλευεν ἐν τῷ οἴκῳ, εἶχεν ἐπιῤῥοὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὡς ἀποδεικνύουσι τοῦτο κάλλιστα οἱ κωμικοί. Αὕτη εἶχε τὰ μυστήριά της ἐν ἑαυτῇ, τὰς ἰσχυροτάτας σχέσεις της καὶ οἱονεὶ θήλειάν τινα πολιτείαν. Αἱ ἀστειότητες τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν εἶναι ἄμοιροι σπουδαιότητος. Ἐνταῦθα κεῖται ἡ δημοσία πληγή· αὕτη οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἄνδρα, καὶ ἔμεινε χωρὶς ἐν τῷ σκότει.

Ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνάς της, ἐν τῷ ἅρματι, ἐκ τῶν τροχῶν τοῦ ὁποίου ἐξεπέμπετο πῦρ, θὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐκτεθηλυμένην ταύτην σύντροφον; Ζωὴ τοσοῦτον τεταμένη! ἐκτὸς πάσης ἀντισταθμίσεως, τοσαῦτα ἔργα καὶ μάχαι! . . . . . Ἡ γυνὴ ἐκθαμβοῦται, ἐκπλήσσεται, καὶ δὲν βλέπει τὸν ἄνδρα. Τί δὲ εἶναι; πῦρ οὐράνιον; . . . . . Αὕτη φοβεῖται τὴν τύχην τῆς Σεμέλης.

Προσθετέον εἰς τοῦτο τὸ ζωηρότατον φῶς, τὴν παράδοξον ἱλαρότητα, ἥτις ἀπορρέει ἐκ πάσης ὑπερβολῆς ἰσχύος. Ἡ ὑπερηφάνεια, νικῶσα τὴν ζωὴν, εἶναι ζέσις, νεότης, ἡ δὲ γυνὴ προσβάλλεται, ταπεινοῦται ὑπ' αὐτῆς, καὶ, νεύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, καταφεύγει εἰς τὸ σκότος. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσωσιν αὐτὴν ἐκεῖ,

καθότι, παρὰ πᾶσαν ἄλλην, θὰ ἠδύνατο νὰ συμμορφωθῇ. Βεβαίως ἡ ἀδελφὴ αὕτη τῆς Ἀλκήστιος καὶ τῆς Ἀντιγόνης, τοιαύτην καρδίαν ἔχουσα, θαυμασία διὰ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Φύσιν, ἦν ἀξία τῆς ὑψηλῆς ζωῆς τοῦ Νόμου. Αὕτη εἶχεν ἀποδώσει ὅ,τι πλεῖστα, ἡ δὲ Ἑλλὰς αὐτὴ, μὲ ὅλον τὸ πνεῦμά της, δὲν ἠδυνήθη νὰ μαντεύσῃ, ὅτι ἡ τρυφερὰ καὶ ἐνδελεχὴς ἐπιμέλεια τῆς συζύγου, ἡ βαθύτης τοῦ ἔρωτος, τῇ προσέθηκαν ἀβρότητα ἡρωϊκήν.

Ἡ γυνὴ ἐρρίφθη εἰς τοὺς θρηνώδεις τῆς Ἀνατολῆς θεούς, Βάκχον, Ἄττιν, Ἄδωνιν. Κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς ἀνοίξεως, παιδία ἀπερίσκεπτα, εἰς ὄργιόν τι σατυρικὸν, ἔψαλλον τὴν ὡραίαν ἐγκατάλειψιν, μεθ' ἧς ὁ Βάκχος ἐπλήρωσε μόνος τὴν χηρείαν καὶ τὸ κενόν.

Δύνανται νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἡ γυνὴ δὲν ἔκαμε βῆμά τι πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ζωήν; Ὦ! οὐχί. Ὑπάρχει ἡ ἀθάνατος μνήμη ἐκείνης, ἥτις ἐσυκοφαντήθη μὲν, ἀλλ' ἐγένετο ἡρωὶς καθὼς καὶ ἔξοχος ποιήτρια. Ὁ Ἀλκαῖος ἀναφέρει περὶ αὐτῆς εἰς τὸν ὡραῖον καὶ συγκινητικώτατον τοῦτον στίχον,

Ἰοπλόκαμ' ἁγνὰ μειλιχόμειδε Σαπφώ.

Ἁγνὰ μειλιχόμειδε! Ὁ ὑπερήφανος καὶ ἰσχυρὸς οὗτος ποιητὴς ἐκφέρει ὡραίαν ἀλήθειαν· ἡ εὐφυΐα εἶναι ἀθῳότης. Μυστήριον βαθὺ τῶν μεγάλων ἀριστοτεχνῶν, οἵτινες, ὅ,τι καὶ ἂν γίνωσι, διαφυλάττουσι βάθος τι ἀγνότητος. Ἡ Σαπφὼ ἐγεννήθη ἁγνὴ καὶ ἡδυτάτη, συγκαταριθμεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μεταξὺ τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν. Βλέπομεν, ὅτι ἐκπλήσσεται μανθάνουσα, ὅτι ὁ ἀδελφός της ἠγόρασεν ἐξ Αἰγύπτου διάσημόν τινα ἑταίραν. Μαίνεται κατὰ τῆς τυραννίας, καὶ ριψοκινδυνεύει ὅπως ἀνατρέψῃ τὸν τύραννον τῆς Λέσβου. Ἐκπατρίζεται μὲν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀνευρίσκει τὴν εὐφυΐαν της.

Μετέβαλεν ὅλην τὴν μουσικὴν, ἐφευροῦσα τὸ ᾆσμα τῶν θρήνων (μιξολύδιον.) Ἡ λύρα ἔμεινεν ἄφωνος, μὴ ψαυομένη πλέον διὰ τοῦ δακτύλου, καθότι ἐφευρέθη ὑπ' αὐτῆς τὸ πλῆκτρον, ὅπερ παρῆγε τοὺς ἀναστεναγμοὺς ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς θρήνους. Τελευταῖον δὲ αἱ ὁμοιόμορφοι συγκρούσεις, ἃς εἶχον μέχρι τοῦ νῦν, ἐφαίνοντο νεκραὶ εἰς τὸ πάθος της· ὅθεν ἐφεῦρεν αὕτη τὸν ῥυθμὸν, ὅσις πλήττει τὴν ἰδέαν, καὶ τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν σαπφικόν. Εἰς λογαοιδικόν τι ἐκ τριῶν στίχων τὸ τόξον ἐντείνεται. . . Βραχύς τις στίχος τὸ χαλαροῖ... τὸ δὲ βέλος εὑρίσκεται εἰς τὴν καρδίαν.

Δυσκολώτατον νὰ μορφώσῃ τις ῥυθμόν. Ὁ Ὅμηρος, ὁ Σακεσπῆρος δὲν ἔσχον τοιοῦτον. Τῆς ζωηρᾶς, ἀγαθῆς, τρυφερᾶς καὶ λίαν γονίμου ταύτης εὐφυΐας, καταπλημμυρησάσης τὴν Ἑλλάδα μὲ φλόγα καὶ φῶς, μόλις σώζονται ὀλίγοι λόγοι χρυσοῖ, λέξεις ἁπλαῖ, πλήρεις ὅμως συγκινήσεως καὶ πάθους. Τίς θὰ ἔλεγεν, ὅτι διὰ τούτου δὲν θὰ εὕρισκεν αὕτη τὸν ἔρωτα, τὸν ἀτυχῆ; ὅτι ἠγάπησε ματαίως; ὅτι ὁ κόσμος ἔφυγεν ἔμπροσθεν αὐτῆς; ὅτι δὲν εἶχεν ἄλλην παρηγορίαν ἀπὸ τὴν τρυφερότητα τῶν συγκεκινημένων μαθητριῶν της, αἵτινες ἐσπόγγιζον τὰ δακρυά της, καὶ ἐγένοντο αἰτία νὰ ἀμαυρωθῇ ἡ συμπαθητικὴ φιλία;

Τὰ δάκρυα, ἡ ἀπελπισία τῆς Σαπφοῦς εἶναι ἡ κατηγορία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυΐα, πρέπει νὰ τὸ εἴπωμεν, διῆλθε πλησίον τῶν δύο κόσμων. Ἔζησεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πραγμάτων, ἀμελοῦσα τῶν δύο ἄκρων, τῶν πόλων, καὶ τῶν μεγάλων ἀπόψεων, αἵτινες παρίστανται ἑκατέρωθεν. Δὲν ἐνεβάθυνε μήτε εἰς τὸν Ἔρωτα, μήτε εἰς τὸν Θάνατον.

Δύο σχολαὶ καὶ δύο μεγάλαι ὁδοὶ ὑπάρχουσι, δι' ὧν ἡ ψυχὴ σπουδάζεται, ἀνερευνᾶται ἐν ἑαυτῇ καὶ ἐν τῷ Σύμπαντι, καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἀγαπώσῃ ψυχῇ, ἥτις δι' ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἁρμονικῶν μορφῶν, τοῦ Θανάτου καὶ τοῦ Ἔρωτος, παρασκευάζει, ἐργάζεται τὴν αἰώνιον αὐτῆς ἐλευθερίαν.

Ἡ Ἑλλὰς, ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτῆς εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας, ἀπεστράφη, διῆλθεν, ἐμειδίασεν. Ὁ Ἔρως αὐτῆς εἶναι παιδίον, πτηνὸν μὲ μικρὰς πτέρυγας· ὁ Θάνατος, εἰ μὴ ἐστιν ἡρωϊκὸς, δὲν ἐπισπᾶται τὴν προσοχὴν, στολίζεται, στεφανοῦται, ὡς εἰς τὰ συμπόσια, ἡ δὲ ὡραία Περσεφόνη κατέρχεται αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀνθέων της. Τοῦτο εἶναι λυπηρὸν δι' ἡμᾶς. Ἡ ἀῤῥενωπὸς, ἁγνὴ καὶ φαεσφόρος Ἑλλὰς εἶχε μόνη τὸ δίκαιον τοῦ νὰ προσαγάγῃ ἡμᾶς, ὡς ἄλλος τις Θησεὺς, εἰς τὸν λαβύρινθον, ὅπου τις περιπλανᾶται ἄνευ τινος δυσκολίας. Οἱ ἐκτεθηλυμένοι καὶ ἐκνευρισμένοι τῆς Ἀσίας θεοὶ ἤγαγον ἡμᾶς ἐκεῖ λίαν ἀδεξίως, διὰ τῶν ἀτραπητῶν τοῦ ἀμφιβόλου.

Ξένος ὅλως καινοφανὴς, λίαν δυσάρεστος, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὁ θρηνώδης θάνατος, ἐκνευρίζων καὶ ἀποθαῤῥύνων, ὅλως δὲ ἐναντίος εἰς τὸν ἁρμονικὸν θάνατον, ὅστις χαιρετίζει τὴν θείαν τάξιν καὶ φωτίζεται ἐξ αὐτῆς, (ὡς εἰς τὰς σκέψεις τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου.) Ὁ θρηνώδης θάνατος ἦλθε, τὸ

θηλυ τοῦτο φάσμα, ὅπερ εἰς τὰ ἰσχυρὰ ἔργα καὶ εἰς τὰς ἀνδρικὰς ἀποφάσεις, εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐξόρμησιν πλησίον ἡμῶν ἀναστενάζον, λέγει: «Τί ὠφελεῖ;» Ἀκούσατε αὐτὸν, τὸν ἀμφίβολον, ἀόριστον καὶ καθολικὸν ἱεροκήρυκα, πλέοντα ἐπὶ τοῦ κύματος τῶν ῥεμβασμῶν, μιγνύοντα μὲ τὴν ὀδύνην δὲν γνωρίζω τίνος ἀγαπωμένου ἀντικειμένου τὰ ἅγια καὶ ἡδέα δάκρυα, τοῦ πένθους ἢ τῆς ἡδονῆς.

Παρθένος τῶν Ἀθηνῶν! ὑπερήφανός μου Παλλὰς, ἥτις εἶσαι λίαν ἁγνή! Ποῖον ἦν τὸ προφητικόν σου μῖσος, ὅτε ἐτόλμησαν νὰ σοὶ προσενέγκωσι τὸ φρικῶδες ὄργανον, τὸν τρικυμιώδη καὶ πένθιμον αὐλὸν τῶν θρησκειῶν τῆς Ἀσίας... Ἔῤῥιψας αὐτὸν εἰς τὴν κρήνην. Τὸ ὅμοιον σχεδὸν ἔπραξε καὶ ὁ Ἡρακλῆς. Τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἤκουσε τὴν θρηνώδη ἑορτὴν τοῦ ἐκνενευρισμένου, τοῦ γυναικώδους θεοῦ Ἀδώνιδος, ἡ καρδία του ἐξωγκώθη. Κατηράσθη τὸ μέλλον αἶσχος.

Ἀλλ' ἡ καταδίκη τῶν θεῶν τούτων ὑπὸ τὰς δύο ἐπόψεις εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ πυρὸς, ὁ Προμηθεύς. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἄλλην τινὰ γέννησιν, ἣν πᾶσα ἡ Ἀσία ἠγνόει: Τίνι τρόπῳ, δηλαδὴ, (διὰ τοῦ σιδήρου, τοῦ χάλυβος, τῆς ἰσχύος,) ἡ τέχνη ἐνήργησε νὰ ἀπαστράψῃ ἡ ἀθάνατος κόρη, ὁ Λόγος, ἡ Φρόνησις, — ὁ αἰθὴρ τῆς φωτεινῆς ἰδέας, ὁ ἐφευρετικὸς καὶ γόνιμος,—ὅλως ἐναντίος εἰς τὴν ῥεμβώδη κάρωσιν τῆς θαυματοποιοῦ Ἀνατολῆς.

Ἀλλ' ἡ Ἀνατολὴ προβαίνει ἀκατανίκητος, ὁλεθρία εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ φωτὸς, διὰ τοῦ θελγήτρου τῶν ῥεμβασμῶν, διὰ τῆς μαγείας τοῦ σκιόφωτος.

Δὲν ὑπάρχει γαλήνη. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ἡ περίεργος αὕτη Εὔα, ἀνορύττουσα τὸ ἄγνωστον, μέλλει νὰ ἀπολαύσῃ, νὰ γογγύσῃ. Θέλει ἀναμφιβόλως ἀνακαλύψει ἐκεῖ παραδόξους βαθύτητας, τὴν δύναμιν καὶ τὴν γαλήνην; Οὐδέποτε. Αὕτη θὰ ἔχῃ τὴν χαρὰν βίαιον, συνεχῶς ἀναίσθητον, ὀξεῖαν καὶ πενιχρὰν, θὰ ἔχῃ δάκρυα (πόσα δάκρυα!) τὴν ἀντίκρουσιν τῶν δύο τούτων πραγμάτων, τὴν πάλην αὐτῶν καὶ τὴν ἀνικανότητα, μετὰ τῆς μελαγχολίας, ἥτις παρακολουθεῖ.

J. Michelet.

(Παράφρασις Κ. ΠΑΠΘΩΝΙΔΟΥ.)

ΑΙ ΠΗΓΑΙ
ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.(*)

Γ'.

Πρὶν ἢ διηγηθῶμεν μετὰ τῆς μυθιστορίας τὴν τελευταίαν ταύτην συμφορὰν τοῦ Βαλδουίνου καὶ νὰ παραλληλίσωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν θάνατόν του, καθὼς συμβαίνει εἰς πάντας τοὺς καταλιπόντας ζωηρὰς ἐντυπώσεις ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν συγχρόνων αὐτῶν. Ἕνεκα τούτου παρουσιάσθησαν ἐν Φλανδρίᾳ ψευδεῖς Βαλδουῖνοι, καθὼς ἐν Ἀγγλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος παρουσιάσθησαν ψευδῆ τέκνα τοῦ Ἐδουάρδου Δ', καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐν ἔτει 1773, ψευδής τις Πέτρος Γ', καὶ ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ αἰῶνος τούτου, ψευδεῖς Λουδοβῖκοι ΙΖ'. Αἱ μεγάλαι συμφοραὶ ἐμπνέουσι τοιαύτας παραδόξους πεποιθήσεις, καὶ τὸ πλῆθος ἀσμένως τὰς παραδέχεται· ἂν δὲ πρὸς τοῦτο ἦναι χρεία καὶ μυστηριωδῶν τινων περιστάσεων ἐν ταῖς συμφοραῖς αὐταῖς, τοιαῦται περιστάσεις ἐνυπῆρχον εἰς τὰς τύχας τοῦ Βαλδουίνου. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἀπωλέσθη ἔν τινι μάχῃ κατὰ Βουλγάρων, ἡττηθείς· ἐπειδὴ τὸ σῶμά του δὲν ἀνεκαλύφθη, ὑπέθεσαν, ὅτι δὲν ἔπεσε νεκρὸς, ἀλλὰ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ φανταθῇ. Ἂν ἀπήχθη αἰχμάλωτος, ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἐπανέλθῃ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Εὐρώπην. Πολλοὺς λοιπὸν λαοπλάνους ἐδελέασε τοῦτο τὸ συμβάν. Πολλοὶ ἄνθρωποι διαφόρων καταστάσεων καὶ χαρακτήρων εἶχον παρασυρθῇ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ σταυροφοριῶν, καὶ διατρέξει τὸν κόσμον· πολλοὶ ἤκουσαν διηγούμενα τὰ κατὰ τὸν Βαλδουῖνον, τὸ κύριον τοῦτο πρόσωπον τῆς τετάρ-

(*) Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε σελίδα 321—340.

της σταυροφορίας, τὸν κόμητα τοῦτον τῆς Φλανδρίας, ὃν ἡ δημώδης φαντασία καθίστα μέγαν διὰ τὰς συμφορὰς αὐτοῦ, μὴ δυναμένη νὰ καταστήσῃ αὐτὸν μέγαν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει συγχρόνως καί τις φυσικὴ ἀναλογία μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς δημώδους φαντασίας, καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εὐχαριστοῦνται νὰ βλέπωσί τινα πάσχοντα χωρὶς νὰ ἥμαρτε κατά τι, ἡ παράδοσις ἐξήγει τὰ παθήματα τοῦ Βαλδουίνου, διηγουμένη, ὅτι αὐτὸς εἶχε νυμφευθῇ τὸν Διάβολον.

Εἷς τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν τῆς Φλανδρίας, (ὁ **Korvyn de Lettenhove**,) διεπραγματεύθη λίαν σπουδαίως τὴν ἱστορίαν τοῦ ψευδοῦς Βαλδουίνου. Αἱ τύχαι τῶν σταυροφόρων παρεῖχον εἰς τὰς πλάνας ταύτας πᾶν ἐνδόσιμον· ἐπειδὴ συνέβαινον ἀνεξήγητοι ἀπουσίαι, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπιστεύετο πᾶσα θαυμασία ἐπάνοδος. Συνήθως ἐξήρχοντο οἱ παράδοξοι οὗτοι λαοπλάνοι ἐξ ἐρημητηρίου τινός, εἰς τὰ βάθη τῶν δασῶν κεχωσμένου. Ἠγνοεῖτο πάντοτε πόθεν ἤρχοντο οἱ ἐρημῖται· ἄρα δὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς δύσκολον νὰ πείθωσιν, ὅτι ἐπέστρεφον μακρόθεν, καὶ ὅτι τοῖς συνέβησαν τύχαι παντοίων εἰδῶν. Τί τοὺς ἠμπόδιζε νὰ λέγωσιν, ὅτι ὑπῆρξαν αὐτοκράτορες, ἔπειτα αἰχμάλωτοι, καὶ ἔπειτα ἐρημῖται; Ὁ Ψευδοβαλδουῖνος κατῴκει εἰς δάσος τι, κείμενον μεταξὺ Βαλενσιεννῶν καὶ Τορνάκου (**Tournay**.) Ἤδη εἶχε διαδοθῇ ἡ φήμη, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας. Ἐχθροί τινες τῆς βασιλευούσης κομήσσης τῆς Φλανδρίας τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς τοιοῦτον ἀληθῶς. Ὁ ἐρημίτης ἐπέμενεν ἀποκρινόμενος: «Μή με ἀποκαλεῖτε βασιλέα ἢ δοῦκα! εἶμαι ἁπλοῦς χριστιανός, καὶ εὑρίσκομαι ἐνθάδε πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν ἁμαρτημάτων μου.» Δὲν ἤθελον νὰ τὸν πιστεύσωσιν. Οἱ κάτοικοι τῶν Βαλενσιεννῶν ἀνεχώρουν ἐκ τῶν ἑσιῶν των διὰ νὰ τὸν προσκυνήσωσι, καὶ, ἅμα βλέποντες αὐτόν, ἀνέκραζον ὡς οἱ ἱππόται: «Εἶσαι ὁ ἡμέτερος κόμης, εἶσαι ὁ κύριος ἡμῶν! — Τί λέγετε! ἀπεκρίνετο ὁ ἐρημίτης· εἶσθε λοιπὸν καὶ σεῖς ὡς οἱ Βρετανοί, οἵτινες προσδοκῶσι πάντοτε Ἀρκτοῦρον τὸν βασιλέα των;» Ἐνῷ ἐζήτει εἰσέτι νὰ κρύψῃ τὸ ὄνομά του, τὸ πλῆθος τὸν παρέσυρε πρὸς τὰς Βαλενσιέννας, ἐκεῖ δὲ μόνον ὕψωσεν αἰφνιδίως φωνὴν καὶ εἶπεν: «Ὁμολογῶ, ὅτι εἶμαι τῳόντι ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας· ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἰδῆτε ἐρχομένους πρός με ἐκ τῆς ἀνατολῆς Ματθαῖον τὸν Βαλιγκούρτου καὶ Ῥενιέρην τὸν Τρυγίου.» Καὶ τότε διηγήθη

τὴν ἱστορίαν τῆς αἰχμαλωσίας του. Αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἰωαννικίου, κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ τὸν ἔρωτα βουλγαρίδος τινὸς βασιλόπαιδος, εἰς ἣν ὤφειλε τὴν ἀπολύτρωσίν του. Ἡμάρτησεν ὅμως δίς: πρῶτον, διότι ἐνέδοσεν εἰς τοὺς πόθους τῆς Βουλγαρίδος, καὶ δεύτερον, διότι τὴν ἐγκατέλειψεν· ἕνεκα τούτου περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας ἄλλων βαρβάρων, καὶ ἐπωλήθη ἑπτάκις ὡς δοῦλος. Τέλος, μίαν τῶν ἡμερῶν, ἀπήντησε Γερμανούς τινας ἐμπόρους, τοὺς ὁποίους ἔπεισε νὰ τὸν ἐξαγοράσωσι, καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀπεκρύβη εἰς ἓν ἐρημητήριον, ἀποκαθαίρων τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, καὶ παραιτούμενος ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων μεγαλείων, ἅτινα τὸν εἶχον καταστήσει οὕτω δυστυχέστατον.

Ἀφοῦ ἐνέδοσεν ἅπαξ εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ὀπαδῶν του, ὁ ἐρημίτης δὲν ἦτο πλέον κύριος ἑαυτοῦ. Ἀπὸ Βαλενσιεννῶν μετέβη εἰς Τόρνακον, εἰς Λίλλην, ἔπειτα δὲ εἰς Κουρτραῖον, εἰς Βρούγας, εἰς Γάνδην, τυγχάνων πανταχόσε ὑποδοχῆς ὡς κόμης τῆς Φλανδρίας καὶ ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐχειροτόνει ἱππότας, ἐδέχετο πρέσβεις τῶν δουκῶν τοῦ Βραβάντου καὶ τοῦ Λιμβούργου, ἐλάμβανεν ἐπιστολὰς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Γ', προτείνοντος αὐτῷ συμμαχίαν κατὰ Γαλλίας· μάλιστα δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος ὁ Η' τὸν ὑπεδέχθη ἐν Περόννῃ, ἔνθα τὸν ἔβαλε νὰ καθήσῃ ἀπέναντί του, ὡς αὐτοκράτορα τῶν Λατίνων. Ἀλλ' αὐτόθι ἔμελλε καὶ νὰ ναυαγήσῃ ἡ τύχη του. Τῇ ἐπαύριον τῆς αὐτοκρατορικῆς δεξιώσεως ταύτης, Λουδοβῖκος ὁ Η', συνεννοηθεὶς μετὰ τῆς κομήσσης τῆς Φλανδρίας, διέταξε τὸ συμβούλιον αὐτοῦ νὰ ὑποβάλῃ τὸν ἐρημίτην εἰς ἀνάκρισιν, ὡς οὐτιδανὸν λαοπλάνον, καὶ, ὡς λέγεται, ἀπέδειξεν αὐτὸν ἔνοχον ἀγυρτίας. Φοβηθεὶς ὁ Ψευδοβαλδουῖνος, ἐδραπέτευσε τὴν ἀκόλουθον νύκτα. Τί δὲ ἀπέγινε; Κατέστη ἄφαντος ἐκ τῆς ἱστορίας, ὡς ἄφαντος κατέστη πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ ἀληθὴς Βαλδουῖνος. Ἐν τούτοις, εἷς τῶν αὐθεντῶν τῆς Βουργουνδίας, ἀπαντήσας ἐν πανηγύρει ἀοιδόν τινα ὑπηρετήσαντά ποτε παρὰ τῇ δουκίσσῃ τῶν Ἀθηνῶν, εὗρεν, ὅτι ὁ ἀοιδὸς ὡμοίαζε μετὰ τοῦ Ψευδοβαλδουίνου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδεῖ ἐν Περόννῃ. Τὸν συνέλαβε λοιπὸν, καὶ τὸν παρεχώρησεν ἀντὶ **400** μάρκων ἀργυρῶν εἰς τὴν κόμησσαν τῆς Φλανδρίας, ἥτις τὸν ἀπηγχόνισεν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Λίλλης. Ἦτο ἆρά γε ὁ

ἀοιδὸς οὗτος ὁ ἐρημίτης; Ἦτο ὁ ἐρημίτης ὁ ἀπαγχονισθείς; Ἡ ἀγχόνη ἔλυσε τὴν ἀπορίαν, ἀναγκάσασα τὸν κατάδικον νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς τοὺς ἐπιτραπέντας νὰ τὸν ἀκούσωσιν, ὅτι ἦτο πτωχός τις ἄνθρωπος, οὐδὲ κόμητος ἔχων ἀξιώσεις, οὐδὲ βασιλέως, οὐδὲ δουκὸς, οὐδὲ αὐτοκράτορος. «Ὅ,τι ἔκαμα, εἶπε, τὸ ἔκαμα κατὰ συμβουλὴν τῶν ἱπποτῶν, τῶν δεσποινῶν, καὶ τῶν πολιτῶν τοῦ τόπου τούτου.»

Καὶ αὕτη μὲν ἡ τοῦ ἱστορικοῦ διήγησις. Εἶναι βαρεῖα καὶ ἀπηνής· πιστεύει, ὅτι ὑφίστατο ῥᾳδιουργία καὶ ἀγυρτία, καὶ διηγεῖται ἀνενδοιάστως τὴν οἰκτρὰν καὶ δικαίαν καταστροφὴν τοῦ πράγματος. Ἀλλ' ἡ μυθιστορία οἰκονομεῖ ἐπιτηδειότερον τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα συγκινήσῃ ἡμᾶς· ἡ μυθιστορία πιστεύει τὸν ψευδῆ Βαλδουῖνον. «Ἀφοῦ ὁ Σαλαδῖνος κατέστη καλίφης, ἀπέλυσεν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς αἰχμαλώτους, ὅσους ὁ πατήρ του εἶχε πεφυλακισμένους, μεθ' ὧν καὶ τὸν Βαλδουῖνον. Ὁ Σαλαδῖνος ἐνέδυσεν αὐτὸν εὐπρεπῶς, καὶ τὸν ἔδοσε πλοῖον καλῶς κατηρτισμένον πρὸς θαλασσοπορίαν.» Ἀλλὰ τὸ πλοῖον τοῦτο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ὁ Βαλδουῖνος καὶ ἡ κακὴ τύχη του, δὲν ἦτο πεπρωμένον ν' ἀφιχθῇ εἰς τὸν λιμένα· «ἐναυάγησε, καὶ ἀπωλέσθησαν ὅλοι, ἐκτὸς τοῦ Βαλδουίνου, ὅστις εὐτυχέστερος θὰ ἦτο ἂν ἐπνίγετο μετὰ τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ τὸν ἀπηγχόνισεν ἀκολούθως εἰς τὴν πόλιν Λίλλην ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἀνηλεῶς.» Λοιπὸν ὁ Βαλδουῖνος, μετὰ τὸ ναυάγιόν του, εὗρεν ἔμπορόν τινα ἀπερχόμενον εἰς Μασσαλίαν· τοῦτον παρεκάλεσε δι' ἀγάπην Θεοῦ νὰ τὸν μεταφέρῃ ἐκεῖσε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε πῶς νὰ πληρώσῃ τὸν ναῦλον. Εἰς τὴν Μασσαλίαν ὁ ἔμπορος ἀπεβίβασε τὸν Βαλδουῖνον, καὶ τὸν ἔδοσεν ἐλεημοσύνην δέκα σολδία· ἔπειτα ὁ Βαλδουῖνος τόσους διῆλθε τόπους ἐπαιτῶν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὥστε ἀφίχθη εἰς Τόρνακον τῆς Φλανδρίας, τοῦτο δὲ ἐν ἔτει **1209**, τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος. Φορέματα δὲν εἶχεν ἄλλα, εἰμὴ πτωχήν τινα χλαμύδα ἐπὶ τοῦ ἐσωκαρδίου του· ἐκράτει δὲ εἰς τὰς χεῖρας βακτηρίαν, καὶ ἐσκέπαζε τὸ πρόσωπόν του ὑπὸ τὸν πῖλόν του, διὰ νὰ μὴ ἀναγνωρισθῇ. Ὁ Βαλδουῖνος ἀπαντᾷ ἐν τῇ πόλει ἄνθρωπόν τινα, καὶ τὸν ἐρωτᾷ τίς ἦτο ὁ δήμαρχος. Τὸν εἶπον, ὅτι ἦτο κάποιος Ῥιχάρδος Λυπάρκος, καὶ τὸν ἔδειξαν τὴν οἰκίαν του. Ὁ Βαλδουῖνος κατηυθύνθη ὅπου τὸν ἔδειξαν, καὶ εἶπεν εἰς τὸν δήμαρχον: «Σὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν κατὰ Θεὸν,

ὅτι στεροῦμαι χρυσίου καὶ ἀργυρίου· δός με νὰ φάγω, διότι δύο ἡμέρας δὲν εἶχα οὐδὲ τὸ ἥμισυ τῆς ἀναγκαιούσης τροφῆς. — Μεῖνε λοιπὸν, τὸν ἀπεκρίθη ὁ δήμαρχος, νὰ φάγῃς εἰς τὴν οἰκίαν μου ἐπαρκῶς καὶ ἀφθόνως, πρῶτον δι' ἀγάπην Θεοῦ, καὶ δεύτερον, ἐπειδὴ πολὺ ὁμοιάζεις μετά τινος ἀνθρώπου, ὅστις μεγάλως μ' εὐηργέτησεν ἐπὶ τῆς νεότητός μου, καὶ ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο κόμης Βαλδουῖνος.—Εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, εἶπεν ὁ Βαλδουῖνος· σὲ κάμνω ὅρκον εἰς τὴν πίστιν μου.» Τότε ὁ δήμαρχος ἔδοσεν εἰς τὸν Βαλδουῖνον νὰ φάγῃ ἐνώπιόν του, ἐπὶ μικρᾶς τινος τραπέζης, καὶ τὸν παρετήρει μετὰ προσοχῆς, συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτοῦ. Ἀφοῦ ἔφαγεν ὁ Βαλδουῖνος καὶ ἔπιεν, ἠθέλησε ν' ἀναχωρήσῃ· ὁ δήμαρχος τὸν εἶπε νὰ μὴ βιάζηται, ἀλλὰ νὰ μεταβῇ εἰς δωμάτιόν τι, ὅπου εἶχε νὰ τὸν ὁμιλήσῃ, χωρὶς νὰ τοὺς ἀκούσῃ κάνείς. Ἀφοῦ μετέβησαν εἰς τὸ δωμάτιον· «Καλὲ ἄνθρωπε, εἶπεν ὁ δήμαρχος, σὲ ὁρκίζω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρθένου Μαρίας νὰ μὲ εἰπῇς τὸ ὄνομά σου, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ ποία ἡ πατρίς σου. — Εἰς τὴν πίστιν μου σὲ κάμνω ὅρκον, ἀπεκρίθη ὁ Βαλδουῖνος, ὅτι σὲ εἶπα τὴν ἀλήθειαν. Εἶμαι ὁ κόμης Βαλδουῖνος τῆς Φλανδρίας. Ἀναχωρήσας ἄλλοτέ ποτε εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, μετέβην πρότερον εἰς Ῥώμην, διὰ νὰ λάβω ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ ἔπειτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐνίκησα τὸν σουλτὰν Ἀκυλὰν, καὶ ἐνυμφεύθην τὴν αὐτοκράτειραν, ἥτις ἀκολούθως ἀπέθανε, καὶ ὁ Θεὸς ἀναπαύσαι τὴν ψυχὴν αὐτῆς! Ἀπέναντι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπροδόθην ὑπὸ τοῦ κόμητος τῶν Βλεσῶν· καὶ τοῦτον μὲν ἐκαρατόμησεν ὁ καλίφης Σαλαδῖνος διὰ τὴν προδοσίαν του, ἐγὼ δ' ἐκρατήθην πεφυλακισμένος ἐπὶ δεκαπενταετίαν.» (α)

Τότε ὁ Βαλδουῖνος διηγήθη εἰς τὸν δήμαρχον ὅλην τὴν ὑπόθεσίν του, τὸν ἠρώτησε δὲ πῶς εἶχον αἱ δύο του θυγατέρες, καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ ἀνακτήσῃ τὴν κομητίαν του. Ἀκούσας ὁ δήμαρχος τὴν διήγησιν τοῦ κόμητος, ἐθρήνησε διὰ τὰ παθήματά του, καὶ, εἰς τοὺς πόδας του πεσὼν, τὸν εἶπεν, ὅτι ἡ θυγάτηρ του

(α) Ἀλλαχόσε ἡ μυθιστορία λέγει τὰ ἔτη ταῦτα τῆς αἰχμαλωσίας εἰκοσιπέντε· ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν συναξαρίων χρονολογικὴν ἀκρίβειαν. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων συνέβη τῷ **1204**, καὶ ἡ μυθιστορία θέτει τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βαλδουίνου εἰς τὴν Φλανδρίαν τῷ **1200**, ἐνῷ λέγει ὅτι οὗτος εἶχε κρατηθῇ ἐπὶ δεκαπέντε ἢ εἰκοσιπέντε ἔτη αἰχμάλωτος.

Ἰωάννα διετέλει κόμησσα τῆς Φλανδρίας, νυμφευθεῖσα τὸν κόμητα Φερράνδον. Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον ἀφορμαὶ φόβου, ὅτι αἱ τοῦ κόμητος θυγατέρες δὲν θὰ ἔστεργον οἰκειοθελῶς νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὴν κομητίαν του, συνεφωνήθη μεταξὺ τοῦ δημάρχου Τορνάκου καὶ τοῦ κόμητος Βαλδουίνου, ἵνα οὗτος περιμείνῃ μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Φανιστοῦ, ὅτε ὁ Φερράνδος, ὁ σύζυγος τῆς κομήσσης Ἰωάννας, ἔμελλε νὰ καλέσῃ ἐν Λίλλῃ ὅλους τοὺς βάρωνάς του εἰς συνέλευσιν· τότε δὲ νὰ παρουσιασθῇ ὁ Βαλδουῖνος, καὶ ν' ἀντιποιηθῇ ἐνώπιόν των τὴν αὐθεντίαν του· ἀλλ' ἕως τότε νὰ τηρηθῇ ἡ ὕπαρξίς του μυστικωκάτη. «Ἔτυχεν ὅμως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δημάρχου κόρη τις δεκαετὴς, κοιτωμένη εἰς τὴν κλίνην, καὶ αὕτη ἤκουσεν ὅσα ὁ Βαλδουῖνος καὶ ὁ πατήρ της εἶχον εἰπεῖ. «Ξεύρεις; εἶπεν ἡ κόρη εἰς τὴν μητέρα της· αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατέλυσε σήμερον εἰς τὴν οἰκίαν μας, εἶναι ὁ ποτὲ κόμης τῆς Φλανδρίας. Ὀνομάζεται Βαλδουῖνος, ἔρχεται διὰ θαλάσσης ἀπὸ τόπους μακρυνοὺς, ὅπου τὸν εἶχον δεκαπέντε ἔτη φυλακισμένον, καὶ λέγει, ὅτι θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν χώραν του, ἂν δυνηθῇ. — Δόξα σοι ὁ Θεός! ἀνέκραξεν ἡ μήτηρ. Θὰ εἶναι ὁ καλὸς ἐκεῖνος κόμης, ὅςις ὑπερηγάπα τὸν ἄνδρα μου!» Μὴ δυναμένη νὰ κρύψῃ τὴν χαράν της, διεκοίνωσεν αὐτὴν εἰς τὰς φίλας της, καὶ οὕτως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διεδόθη ἡ φήμη, καὶ ἔγινεν εἰς ὅλην τὴν πόλιν τοῦ Τορνάκου κοινή.»

«Ἡ κόμησσα Ἰωάννα εὑρίσκετο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς τὴν Λίλλην τῆς Φλανδρίας· ἔφθασεν εἰς τὰς ἀκοάς της ἡ διήγησις, ἥτις πολὺ τὴν ἀνησύχησε καὶ τὴν παρώργισε. Πέμπει ἀμέσως ἕνα ἀπεσταλμένον εἰς τὸν δήμαρχον τοῦ Τορνάκου, παρακαλοῦσα αὐτὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς εὕρεσίν της, ἐπειδὴ εἶχε νὰ τὸν ὁμιλήσῃ περὶ σπουδαίου πράγματος. Ἐλθόντος τοῦ δημάρχου, ἡ κόμησσα Ἰωάννα εἶπεν εἰς αὐτόν: «Γνώρισε, δήμαρχε, ὅτι εἰλικρινῶς σὲ ἀγαπῶ, καὶ, ἂν ζήσωμεν, θὰ σὲ καταστήσω ἕνα τῶν πλουσιωτάτων τοῦ τόπου τούτου. Σὲ ἐμήνυσα νὰ ἔλθῃς, ἐπειδὴ μὲ εἶπαν, ὅτι εὑρίσκεται πλησίον σου ὁ πατήρ μου, ὅστις πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐκστρατεύσει κατὰ Σαρακηνῶν· ὅθεν ἀπαιτῶ, δήμαρχε, νὰ μὲ εἰπῇς περὶ τούτου τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν.—Δὲν γνωρίζω τίποτε, δέσποινά μου, ἀπεκρίθη ὁ δήμαρχος, εἰμὴ μόνον, ὅτι φιλοξενῶ εἰς τὴν οἰκίαν μου καλόν τινα ἄνθρωπον, ἐνδεῆ,

προελθόντα διὰ θαλάσσης, καὶ ὅτι ἠρώτησα αὐτὸν πολὺ περὶ τοῦ πατρός σου, ἀλλὰ μὲ ὠρκίσθη, ὅτι δὲν ἤκουσε τίποτε περὶ αὐτοῦ. — Δήμαρχε, εἶπεν ἡ κόμησσα, δὲν κάμνεις καλὰ νὰ μὲ κρύπτῃς τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ γνωρίζω βεβαίως, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πατήρ μου, καὶ σὲ ὑπόσχομαι νὰ ἀνακτήσῃ τὴν χώραν του· ἐπειδὴ ὅμως ὁ κόμης Φερράνδος εὑρίσκεται αὐτὴν τὴν ὥραν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Φρισόνων, ἐπιθυμῶ νὰ ὁμιλήσω εἰς τὸν πατέρα μου πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ συζύγου μου. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὲ τὸν φέρῃς ἀμέσως, ὑπ' ἄλλο ὅμως ὄνομα· εἰπέ τον νὰ παρουσιασθῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Βερτράνδος ὁ Ῥαίης (Rays,) καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ γνωρισθῇ, ἐπειδὴ τόσον ἀγαπῶσι τὸν Φερράνδον μεγάλοι καὶ μικροὶ, ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ θανατώσωσι τὸν πατέρα μου διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Φερράνδου.»—Ἡ κόμησσα ἔλεγε ταῦτα ἐκ προδοσίας, ὅπως καταπείσῃ τὸν δήμαρχον νὰ τῇ φέρῃ τὸν πατέρα της. Ὁ δήμαρχος, ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔπεισε τὸν Βαλδουῖνον νὰ ἔλθῃ εἰς Λίλλην ὑπὸ τὸ ὄνομα Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, καὶ ἀνεχώρησαν τὴν ἐπιοῦσαν συνοδευόμενοι μόνον ὑπὸ δέκα ἀνδρῶν. Ὅταν ἔμαθεν ἡ κόμησσα Ἰωάννα τὴν ἔλευσίν των, ἐξῆλθε νὰ τοὺς προϋπαντήσῃ, καὶ, πρὸς τὸν πατέρα της προχωρήσασα, τὸν εἶπε: «Πῶς ὀνομάζεσαι, καλὲ κἀγαθέ; — Δέσποινά μου, ἀπεκρίθη ὁ ἐρωτώμενος, ὀνομάζομαι Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, καὶ ἦλθα ὑπακούσας εἰς τὸ πρόσταγμά σου. — Καλῶς ἦλθες λοιπὸν, ὦ ἀγαθέ! τώρα δὲ ὕπαγε εἰς τὸ κατάλυμά σου, καὶ ἔρχεσαι ὅταν σὲ μηνύσω.»

«Ἐσχεδίασε δὲ τότε ἐσχάτην τινὰ προδοσίαν ἡ κόμησσα· λαβοῦσα εἴκοσιν ἄνδρας ἐνόπλους, τοὺς ἔθεσε νὰ ἐνεδρεύωσι καὶ νὰ συλλάβωσι τὸν Βαλδουῖνον ὅτε ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτήν. Τοὺς εἶπεν, ὅτι ὁ Πάπας τὴν εἰδοποίησεν, ὅτι ἄνθρωπός τις, ὀνομαζόμενος Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, ἐφωράθη προδόσας τὴν Ῥώμην, διὸ καὶ ἔπρεπε νὰ συλληφθῇ παντοῦ ὅπου ἀνεκαλύπτετο καὶ νὰ ἀπαγχονισθῇ· παρέστησε δὲ ἡ κόμησσα, ὅτι ὁ πατήρ της ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Βερτράνδος. Ἰδόντες λοιπὸν αὐτὸν οἱ ἔνοπλοι, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἀπήγαγον. Ὁ δήμαρχος τοῦ Τορνάκου ἔλεγεν εἰς αὐτούς: «Τί σᾶς ἔκαμε, κύριοί μου, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἂν ἦναι πταίστης, φέρετέ τον εἰς τὴν κόμησσαν, καὶ ἂν δὲν ἀπολογηθῇ, τότε κάμετέ τον ὅ,τι θέλετε.» Ἀλλ' οἱ ἔνοπλοι δὲν ἤκουον ποσῶς τὸν δήμαρχον. «Δι' ἀγάπην Θεοῦ! τοὺς εἶπε τότε,

μεγάλως ἀπατᾶσθε, ἀγνοοῦντες τίς εἶναι αὐτὸς, τὸν ὁποῖον τόσον κακῶς μεταχειρίζεσθε· ἀφοῦ δὲ ἐπιμένετε φερόμενοι τόσον ἀνοικείως, γνῶτε ἐξ ἐμοῦ, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας, πατὴρ τῆς κομήσσης, ὅστις, ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἐκρατήθη δεκαπέντε ἔτη ὑπ' αὐτῶν αἰχμάλωτος, καὶ, χάριτι θείᾳ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του. Μὴ τὸν κακοποιεῖτε λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶναι ὁ νόμιμος ἡμῶν αὐθέντης καὶ κύριος. — Ψεύδεσαι, δήμαρχε! τὸν ἀπεκρίθησαν, διότι ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι ὁ Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, εἷς μοχθηρὸς, ὅστις ἐπρόδοσε τὸν Πάπαν καὶ τὴν Ῥώμην, καὶ ὁ Πάπας ἐμήνυσεν, ὅτι, ὅπου ἂν εὑρεθῇ, νὰ τὸν συλλάβωσι καὶ νὰ τὸν θανατώσωσιν. — Ὄχι, ὄχι! ἀπεκρίνετο ὁ δήμαρχος, εἶναι ὁ ἀγαθὸς κόμης Βαλδουῖνος.» Ἀλλὰ, παρὰ πᾶσαν ἱκεσίαν καὶ ἀπειλὴν τοῦ δημάρχου, ἀπήγαγον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Λίλλης, καὶ, ἀποβαλόντες τὸν δήμαρχον καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἄνδρας, ἔκλεισαν τὰς πύλας τῆς ἀγορᾶς. Τότε ὁ δήμαρχος ἀνέκραξεν ἐν τῇ ἀγανακτήσει του: «Αἰ! ἄνδρες Λίλλιοι, ὅσοι ἀγαθοὶ, σπεύσατε εἰς βοήθειαν τοῦ ἀγαθοῦ κόμητος Βαλδουίνου, οὗτινος κινδυνεύει ἡ ζωή.» Καὶ ἔδραμε μὲν ὁ λαὸς εἰς τῆς ἀγορᾶς τὰς πύλας, κράζων: «Διὰ τὸν Θεὸν, μὴ γίνῃ τι κακὸν εἰς τὸν κόμητα Βαλδουῖνον!» ἀλλ' οἱ μοχθηροὶ, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων περιέπεσε, δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τίποτε, καὶ τὸν ἐκρέμασαν εἰς μίαν δοκὸν πρὸς τὰ ἔσχατα τῆς ἀγορᾶς. Ἂν δὲν ἔπραττον οὕτως, ἡ κόμησσα Ἰωάννα θὰ ἐθανάτωνεν αὐτούς. Ἅμα ἀπαγχονισθέντος τοῦ κόμητος, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ παράθυρον ὑπαξιωματικός τις, καὶ ἐκήρυξε πρὸς τὸ πλῆθος: «Ἀκούσατε, ἀκούσατε! ἐν ὀνόματι τοῦ ὑψηλοτάτου κόμητος Φερράνδου, καὶ ἐν ὀνόματι τῆς δεσποίνης κομήσσης, γνωστὸν ἔστω παντὶ τῷ λαῷ, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὃν συνελάβομεν καὶ ἀπηγχονίσαμεν, εἶναι Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, ὁ μοχθηρὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐπρόδοσε τὸν Πάπαν καὶ τοὺς Ῥωμαίους. Διατάττεσθε λοιπὸν ν' ἀπέλθετε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, λησμονοῦντες τὸ γενόμενον.» Οἱ πολῖται τῆς Λίλλης ἀνεχώρησαν ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν του, φοβούμενοι τῆς κομήσσης Ἰωάννας τὴν ὀργήν. Ἐν τούτοις, τινὲς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως ἐπορεύθησαν ἵνα διηγηθῶσιν εἰς τὴν κόμησσαν τὰ διατρέξαντα· ἀλλ' αὕτη τοῖς ἀπεκρίθη: «Καλοί μου φίλοι, μὴν ἔχετε κἀμμίαν φροντίδα, μηδὲ ταράττεσθε παντελῶς, διότι βεβαίως ὁ ἀπαγχονισθεὶς δὲν ἦτο ὁ πατήρ μου κόμης Βαλδουῖνος, ἀλλὰ μοχθηρός τις, Βερτράνδος ὁ Ῥαίης καλούμενος, ὁ ὁποῖος εἶχε προδώσει τὸν Πάπαν, διὸ καὶ διέταξα νὰ θανατωθῇ. Ἂς παύσῃ λοιπὸν περὶ αὐτοῦ πᾶς λόγος, καὶ πλέον μὴ μὲ ἀναφέρετε περὶ τοῦ γενομένου.» Καὶ ὁ ἡγούμενος δὲ τοῦ Λώζου, ὅστις εἶπε νὰ θάψωσι τὸν Βαλδουῖνον ἐν τῷ μοναστηρίῳ του, ἦλθε μετὰ δύο ὑποτακτικῶν του εἰς τὴν κόμησσαν, καὶ τὴν εἶπεν: «Εἰς τὴν ψυχήν μου ἐπάνω δέχομαι, δέσποινά μου, τὸ βάρος, λέγων ὑμῖν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον κατεδικάσατε εἰς τὴν ἀγχόνην, ἦτον ὁ πατήρ σας, ὁ ἀγαθὸς κόμης Βαλδουῖνος, καὶ ὅτι τὸν ἐθανατώσατε ἐξ ἐπιβουλῆς. — Δὲν ἠξεύρω τίποτε, ἀπεκρίθη ἡ κόμησσα· αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ὠνομάζετο Βερτράνδος ὁ Ῥαίης, καὶ ἐπειδὴ οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον μὲ κατεμήνυσεν ὁ Πάπας, τὸν ἔξειλα νὰ θανατωθῇ.» Ὅμως ἡ κόμησσα ἐκάλεσε κτίστας καὶ ξυλουργοὺς, ᾠκοδόμησε νοσοκομεῖον εἰς τιμὴν τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Νικολάου, καὶ ἔθεσεν ἐντὸς αὐτοῦ ἱερεῖς, ἵνα δέωνται ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ πατρός της.»

Προέβην εἰς τὰς περικοπὰς ταύτας, κινούμενος ὑπὸ τῆς περιεργείας, τὴν ὁποίαν μοὶ διήγειρεν ἡ ἱστορία τοῦ Βαλδουίνου, οὐχὶ δὲ θέλων νὰ παραστήσω, ὅτι ἡ ἀνατολικὴ χροιὰ ἁπανταται παντοῦ τῆς ἱστορίας ταύτης· ὁμολογῶ μάλιστα, ὅτι αὕτη, ἀμοιροῦσα τῆς θαυμασιότητος τῶν μύθων τῆς Ἀνατολῆς, εὐμοιρεῖ μόνης τῆς τερατολογίας τῆς Δύσεως καὶ τοῦ μεσαιῶνος, πηγὴν ἐχούσης τὴν εἰς τὸν διάβολον πίστιν. Οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν προτίθεμαι, εἰμὴ τὴν ἐξέτασιν τοῦ νέου χαρακτῆρος τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν. Πᾶς, ὅστις ἀνέγνωσε Γρηγόριον τὸν Καισαροδούνου (Grégoire de Tours) ἢ τὸν Αὐγουστῖνον Θιερρὺ περὶ τῶν μεροβιανῶν χρόνων, (α) καὶ τὰ καρολικὰ μυθιστορήματα τῶν αἰώνων Θ' καὶ Ι', πάντως θὰ ἐξεπλάγη παρατηρήσας ὁπόση διαφορὰ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας τύχας καὶ τὰς περιστάσεις παντὸς βροτοῦ ζήσαντος ὑπὸ τοὺς βαρβάρους, ζήσαντος ὑπὸ τοὺς διαδεχθέντας τὸν Μέγαν Κάρολον, καὶ ζήσαντος μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν.

(α) Μεροβιανοὶ καλοῦνται οἱ βασιλεῖς τῶν Γαλατῶν, οἱ καταγόμενοι ἐκ τοῦ Μεροβαίου, ὧν διασημότερος ὑπῆρξεν ὁ Κλόβις, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 511· μεροβιανοὶ δὲ καὶ οἱ αἰῶνες, καθ' οὓς οὗτοι ἦρξαν.

Πόσον τῳόντι ἐπλατύνθη ὁ ὁρίζων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου! Ὁποῖαι περιστάσεις νέαι, καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτῶν ὁποῖαι νέαι ἰδέαι εἰσήχθησαν εἰς αὐτόν! Ἐπὶ τῶν μεροβιανῶν χρόνων, ὁ ἄνθρωπος ἔχει πλησίον του ὅλας του τὰς ἀφορμὰς τῶν δυστυχιῶν καὶ τυχῶν. Εἶναι δύσηνος ὅπου ἂν σταθῇ· οὐδ' ὁ τιμαριωτισμός, κατὰ τοὺς πρώτους αὐτοῦ χρόνους, μεταβάλλει τὴν κατάστασίν του ποσῶς. Οἱ πόλεμοι, τοὺς ὁποίους κινεῖ διὰ τὸ συμφέρον τῶν κυρίων του, εἶναι πόλεμοι ὅλως τοπικοί. Αἱ περιφημότατοι τῶν πολεμικῶν τυχῶν του δὲν τὸν ἀπομακρύνουσιν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας ὅπου ἐγεννήθη. Τυραννεῖται ἢ τυραννεῖ, νικᾶται ἢ νικᾷ ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου ὅπου ἔζησε. Ἡ εἱμαρμένη του καὶ αἱ ἰδέαι εἶναι περιωρισμέναι ἐπίσης. Οὐσιώδης τοῦ τιμαριωτισμοῦ χαρακτὴρ εἶναι τὸ νὰ θέτῃ πλησίον τοῦ ἀνθρώπου ὅλους αὐτοῦ τοὺς σκοπούς, καλοὺς εἴτε κακούς, καὶ ὅλας τὰς αἰτίας τῆς εὐτυχίας ἢ τῆς δυστυχίας του. Καθὼς ἐπισταθμεύονται τὰ στρατεύματα εἰς καταλύματα ἀποκεχωρισμένα ἂν καὶ συνεγγίζονται, οὕτως ὁ τιμαριωτισμός, ὁ ἐπισταθμεύων τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν, ἐπισταθμεύει καὶ τὰς ἀνθρωπίνας τύχας. Ἐπέρχονται αἱ σταυροφορίαι, καὶ ὅλα μεταβάλλονται, ἀνατρέπονται ἄρδην. Δὲν πρόκειται πλέον ν' ἀπέλθωσι πρὸς πόλεμον εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων τινῶν λευγῶν, πύργοι χωροδεσποτικοὶ κατὰ πύργων χωροδεσποτικῶν, ἢ κωμοπόλεις κατὰ κωμοπόλεων· πρόκειται ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὅτε οἱ πρῶτοι σταυροφόροι ἠρώτων ἀφελῶς ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας των πᾶσαν πόλιν ἂν αὕτη ἦτο ἡ Ἱερουσαλὴμ, οὕτως ἐξήλεγχον ὄχι μόνον τὴν γεωγραφικὴν ἀμάθειάν των, ἀλλὰ καὶ τὸν στενὸν κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχον μείνει ἕως τότε καθειργμέναι αἱ τύχαι καὶ αἱ ἰδέαι αὐτῶν. Εἰς τούτους ἀληθῶς ἤρμοζε τὸ ἔπος,

Τὸν ὁρίζοντα ὡς τέρμα ἐξελάμβανον τοῦ κόσμου.

Τοὐναντίον, ἀπερχόμενοι εἰς τὴν σταυροφορίαν, ἔβλεπον καθ' ἑκάστην καὶ νέον ὁρίζοντα ἀνοιγόμενον πρὸ αὐτῶν. Ὁποῖαι τύχαι ἀπρόοπτοι! ὁποῖαι ἰδέαι ἀπροσδόκητοι! ὁποῖος τιναγμὸς ἐπὶ τὰς ἀδρανεῖς ἐκείνας φαντασίας! Ὁποῖαι σχέσεις κεναὶ ἠνοίγοντο μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου! Πᾶν καλὸν ἢ κακὸν δὲν τοῖς προήρχετο πλέον ἐκ τοῦ πύργου τοῦ αὐθέντου ἢ ἐκ τοῦ πλησιεστέρου μοναστηρίου, ἀλλ' ἐκ τῶν Σαρακηνῶν, ἐκ τῶν Τούρκων, ἐκ τῶν Ἑλλήνων, λαῶν ὅλως ἀγνώστων ἕως χθές.

Προσφυέστερον δὲν δύναμαι νὰ παραβάλω τὴν κίνησιν, ἥτις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχε δοθῇ εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, ἢ πρὸς τὴν κίνησιν, τὴν ὁποίαν παρήγαγον ἐν Εὐρώπῃ οἱ μεγάλοι πόλεμοι τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ αὐτοκρατορίας. Προσθετέον ὅτι, καὶ πρὸ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ συνήθεια τῶν μακρυνῶν πολέμων ἦτο ἤδη συχνοτάτη εἰς τὴν Εὐρώπην. Οὐκ ὀλίγοι Ἱσπανοὶ εἶχον ἰδεῖ τὴν Ἀμερικὴν, οὐκ ὀλίγοι Πορτογάλοι τὰς Ἰνδίας, οὐκ ὀλίγοι Γάλλοι τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιάνην, οὐκ ὀλίγοι Ἄγγλοι καὶ Ὁλλανδοὶ ὅλην τὴν γῆν. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ Λουδοβίκου ΙΕ' ὑπῆρχον ἀγρόται τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Πικαρδίας γνωρίσαντες τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἔκρηξις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας ὤθησαν ἔτι ἀπώτερον τοὺς ἠρωϊκοὺς καὶ ἀκουσίους τούτους τυχοδιώκτας, οἵτινες καταχρηστικῶς φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ στρατιώτου.

Καὶ ποῦ δὲν ἐπροχώρησαν οἱ Γάλλοι; Ὁποῖον χωρίον ἄσημον τῶν ἐπαρχιῶν των δὲν ἔχει ἔνδοξόν τινα ὁδίτην, ὁδεύσαντα μετὰ τῶν γαλλικῶν στρατῶν; Τῶν Γάλλων τὰ τέκνα, τὸ μὲν πρωῒ διδάσκονται ἐν τοῖς σχολείοις, ὅτι ὑπάρχει χώρα τις, Αἴγυπτος καλουμένη, μετὰ τοῦ Νείλου της, καὶ χώρα τις, Ῥωσσία, μετὰ τῆς Μόσχας της· τὸ δ' ἑσπέρας σώζονται ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν πάπποι, δυνάμενοι νὰ λέγωσιν εἰς τὰ παιδία: «Ναὶ, ἐγὼ εἶδα τὸν Νεῖλον, καὶ ἐμβῆκα εἰς τὴν Μόσχαν ἐγώ.» Καθὼς δὲ οἱ Γάλλοι ἐπέδραμον πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐνόπλοις χερσὶν, οὕτω καὶ ἡ Εὐρώπη ἐπέδραμεν εἰς τὴν χώραν των, ἐνόπλοις χερσὶ καὶ αὐτὴ, ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων ἄκρων μέχρι τῆς Σιβηρίας, ἥτις ἔπεμψεν εἰς τοὺς Γάλλους τοὺς ἀγρίους της περιηγητὰς, εἰς ἀπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως, τὴν ὁποίαν οἱ τῶν Παρισίων χάσκακες εἶχον κάμει εἰς τὸ Κρεμλῖνον. Οὐδὲ μετὰ τὴν εἰρήνην ἔπαυσεν ἡ κίνησις. Τὸ ἐμπόριον συνανέμιξε τοὺς ἀνθρώπους πλέον ἢ ὅσον ὁ πόλεμος. Ὁ πόλεμος αὐτὸς, πρὸς ἐκδίκησιν τῶν τὸ ἐμπόριον περιϋβρισάντων, ὤθησε τοὺς στρατιώτας τῶν Ἀγγλογάλλων μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ὅσον μακρυναὶ καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται, καὶ ὅσας ἂν προξενῶσιν ἐντυπώσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν νεαρῶν τῆς Εὐρώπης νεοσυλλέκτων, ἀμφιβάλλω ἂν ἐξισοῦνται πρὸς τὰς πρώτας σταυροφορίας καὶ πρὸς

τὴν ὥθησιν, τὴν ὁποίαν παρέσχον ἐκεῖναι εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν διάνοιαν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως.

Ταύτης τῆς ὠθήσεως τὴν ἀντιτύπωσιν ἐξεζήτησα ἐν τῇ μυθιστορίᾳ τοῦ Βαλδουίνου. Οἱ ἄγνωστοι εἰς τὴν ἱστορίαν σουδάνοι τῆς Αἰγύπτου ἐκεῖνοι, οἱ Τριζοδόνται καὶ Ἀκυλᾶνες, οἱ ἐκστρατεύοντες κατὰ τοῦ Πάπα πρὸς καταστροφὴν τῆς Ῥώμης· ὁ Σαλαδῖνος, τοῦ ὁποίου ἡ χρηστότης τιμωρεῖ τὴν προδοσίαν, καί τοι λυσιτελῆ πρὸς αὐτόν· ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐρχόμενος ἵνα νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας· ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας, ὁ γινόμενος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου καὶ τότε νυμφευόμενος γυναῖκα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποποιηθῇ πρίν· αἱ συμφοραί, δι' ὧν ἐτιμωρήθη ἡ ὑπερηφάνειά του· ἡ ἀπροσδόκητος ἐπιστροφὴ εἰς τὰ κράτη του, ἡ παροργίσασα τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, καὶ παρορμήσασα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς πατροκτονίαν,—ὅλα ταῦτα μᾶς παρουσιάζουσι χαρακτῆρας τῆς νέας τύχης, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῶν πραγμάτων μετὰ τὰς σταυροφορίας. Ἐν μὲν τοῖς καρολικοῖς μυθιστορήμασιν, αἱ τύχαι τῶν ἀτόμων προέρχονται ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν παθῶν, ἢ ἐκ τῶν ἐπιτοπίων συμβάντων· ἐν δὲ τούτοις, τὰ μέγιστα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ὡς ἡ ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Σαλαδίνου, ἢ ἡ ἐκπόρθησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἐν ἔτει 1204, παρέχουσιν ὕλην εἰς τὸ μυθιστόρημα. Ἐλέχθη ὀρθῶς, ὅτι ὑπὸ τὸν τιμαριωτισμὸν οἱ λαοὶ καὶ τὰ κράτη δὲν ἔχουσιν ἱστορίαν, ἐπειδὴ ἕκαστον χωρίον καὶ ἑκάστη περιοχὴ ἔχει ἱστορίαν ἰδίαν· ὥστε ἡ ἱστορία, πανταχοῦ εὑρισκομένη, οὐδαμοῦ εὑρίσκεται· ἡ ἱστορία, διασπειρομένη, χάνεται. Ἀλλὰ μετὰ τῶν σταυροφοριῶν, ἡ ἱστορία ἀναφαίνεται ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, ἀναφαίνεται δὲ καὶ ἐν τῷ μυθιστορήματι. Εἰς πᾶν μέγα ἱστορικὸν γεγονὸς ἡ βιογραφία ἢ ἡ παράδοσις προσκολλᾷ παράδοξόν τι συμβάν, τεκμήριον τῆς σπουδαίας μεταβολῆς, ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων, μεγάλων ἢ μικρῶν, ὑπάτων ἢ ἐλαχίστων. Ἐπεθύμουν νὰ εὕρισκα παράδειγμά τι, οὔτε μετὰ τῆς ἱστορίας ἔχον σχέσιν, οὔτε μετὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ περιοριζόμενον ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου, ν' ἀποδεικνύῃ μᾶλλον τῆς ἱστορίας τοῦ Βαλδουίνου πόσον διεφαίνοντο ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ αἱ σχέσεις, αἱ ὁποῖαι συνεδέοντο μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς

Δύσεως. Λαμβάνω τὸ παράδειγμα τοῦτο ἔκ τινος μυθιστορήματος ἐπιγραφομένου Γιλίων ὁ Τρασιγνιῶν.

Δ'.

Ἐὰν ἔγραφον ποιητικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος, καὶ εἶχον σκοπὸν τὸ νὰ διδάξω ἐν τίνι ἀναλογίᾳ ὀφείλουν νὰ συγκιρνῶνται ἐν τῷ ἱστορικῷ μυθιστορήματι ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ μῦθος, νομίζω, ὅτι θὰ ἐλάμβανα ὡς παράδειγμα τὴν μυθιστορίαν Γιλίωνος τοῦ Τρασιγνιῶν. Αἱ τύχαι αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν του ἀναμιγνύονται ἀδιακόπως μετὰ τῶν τυχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ὑπῆρξαν οἱ τῆς αἰσίας πολλάκις καὶ κρατερᾶς ἀντιστάσεως τῶν Λουσιγνιάνων, τὸ γένος βασιλέων τῆς Κύπρου, καὶ τῶν τῆς Ῥόδου ἱπποτῶν κατὰ τῶν σουδάνων τῆς Αἰγύπτου· διὸ καὶ τὸ μυθιστόρημα ὅλον διαθραματίζεται εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἐκεῖ συμβαίνουσιν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν Γιλίωνα καὶ τοὺς υἱούς του, νικῶντας ἢ ἡττωμένους, αἰχμαλώτους ἢ λυτρουμένους ὑπὸ ὡραίων Σαρακηνῶν ἡγεμονίδων, τιτρωσκομένων ὑπὸ ἔρωτος πρὸς αὐτούς, καὶ τὰς ὁποίας αὐτοὶ βαπτίζουσι καὶ νυμφεύονται, καί τοι ὄντες ἤδη νυμφευμένοι εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Γιλίων, πολλάκις σωθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ τῆς ὡραίας Γρασιέννης, θυγατρὸς τοῦ σουδὰν τῆς Αἰγύπτου, μάχεται ὑπὲρ τοῦ πατρός της, τὸν ὁποῖον σώζει ἐκ τῶν ἐσχάτων κινδύνων, καὶ οὕτω καθίσταται φίλος καὶ σχεδὸν βεζίρης του. Ἔχει δὲ συνάδελφον εἰς τὰς μεγάλας μάχας ταύτας τὸν ἀνδρεῖον Ἐρτᾶνα, Σαρακηνὸν βαπτισθέντα ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οὗτος ὁ Ἐρτὰν, μεταμορφωθεὶς εἰς Μαυριτανὸν τῆς Βαρβαρίας, ἀπέρχεται καὶ ἀπελευθερόνει τὸν Γιλίωνα ἀπὸ τῶν εἱρκτῶν τοῦ βασιλέως τῆς Τριπόλεως. Δύο τινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ΙΔ' αἰῶνος βλέπομεν ἐν τούτῳ τῷ διηγήματι· πρῶτον, ὅτι τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο μῖσος τῶν χριστιανῶν ἱπποτῶν καὶ τῶν μωαμεθανῶν μαχητῶν ἐμετριάσθη ὑπὸ τῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ὁ πόλεμος αὐτὸς εἰσῆξε μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Ὁ Γιλίων, ἀνδρεῖος ἱππότης Γάλλος, φέρει ἀνενδοιάστως τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ σουδὰν τῆς Αἰγύπτου, ἀληθῶς μὲν ὄχι κατὰ χριστιανῶν, ἀλλὰ κατ' ἄλλων μωαμεθανῶν. Ὅ,τι πράττουσιν αἱ ναυτικαὶ δημοκρατίαι τῆς Ἰταλίας ἐνε-

κα πολιτικῶν ἢ ἐμπορικῶν λόγων, τοῦτο πράττουσιν οἱ ἱππόται, ὁτὲ μὲν ἕνεκα εὐγνωμοσύνης, ὁτὲ δὲ καὶ ὑπὸ τυχοδιωκτικοῦ πνεύματος.

Κατὰ δεύτερον λόγον, οἱ κάτοικοι τῆς κυρίως Βαρβαρίας καθίστανται ἤδη πολέμιοι φοβεροὶ πρὸς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις. Λουδοβῖκος ὁ ἐπιλεγόμενος Ἅγιος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἄρχεται τοῦ κατὰ Μαυριτανῶν τῆς βορείας Ἀφρικῆς ἀγῶνος ἀπὸ τῆς τελευταίας σταυροφορίας αὐτοῦ, ἐν ἔτει 1270. Ὁ ἀγὼν οὗτος κρατεῖ τὴν Εὐρώπην ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς κίνδυνον· οἱ πειραταὶ τῆς Βαρβαρίας, οἵτινες μόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομὰς, (α) ἀπειλοῦσι τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Εὐρωπαίων διὰ τῆς αἰχμαλωσίας. Εἷς τῶν νεωτέρων ποιητῶν τῆς Γαλλίας, ὁ Regnard, ἦχθη αἰχμάλωτος εἰς Ἀλγέριον· ἔτι δὲ μέχρι τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἐξηγοράζοντο αἰχμάλωτοι ὑπὸ τοῦ τάγματος τῆς Χάριτος (Ordre de la Merci.) Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γιλίωνος μαρτυρεῖ τὸν οἰκτρὸν τοῦτον κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ αἰχμαλωτίζεται εἰς τὴν Βαρβαρίαν, ὡς καὶ ὁ πατήρ· εἰς τὴν Βαρβαρίαν, τέλος, ὑπομένει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον Γάλλος τις ἐξαπόστολος, ὁ Ῥαϋμόνδος Λούλλης. Οἱ Μαυριτανοὶ τῆς Βαρβαρίας, οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Αἰγύπτου, οἱ Τοῦρκοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδοὺ τίνες κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα ὑπῆρχον οἱ φοβεροὶ πράκτορες τοῦ μωαμεθανισμοῦ καὶ ἀντίπαλοι τῆς Δύσεως. Μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων τούτων, οἱ Τοῦρκοι καθίστανται ὀσημέραι οἱ κραταιότεροι, καὶ συγκεντρόνουσιν ἐν τῷ κράτει αὐτῶν ἅπαν τὸ σθένος τοῦ μωαμεθανισμοῦ.

Μετὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀνδραγαθήματα τοῦ τε πατρὸς καὶ τῶν υἱῶν, ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἔφερεν ὅλους ὁμοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σουδὰν τῆς Αἰγύπτου. Διηγοῦνται ἀμοιβαίως τὰ συμβάντα αὐτῶν, καὶ ὁ Γιλίων κυριεύεται ὑπὸ σφοδρᾶς νοσταλγίας, ὑπὸ διαπύρου πόθου νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του. «Ἀγνοῶ εἰσέτι πῶς νὰ κάμω, λέγει πρὸς τοὺς υἱούς του· ἄκρως θὰ ηὐφραινόμην ἂν ὁ σουδὰν ἔστεργε νὰ μὲ ἀφήσῃ ν' ἀναχωρήσω· ἀλλ' ἂν ἕως τέλους δὲν στέρξῃ, θὰ μηχανηθῶ τινα τρόπον πρὸς κατόρθωσιν τοῦ πράγματος. — Εὐγενέστατε ἄρχον, εἶπε τότε ἡ Γρασιέννη, γνῶτε, ὅτι ἄνευ ἐμοῦ δὲν θ' ἀναχωρήσετε. Μ' ἐπήρετε

(α) Ἀνέγνωσά που, ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 1828 συνέβη τις ἀπόβασις Βαρβάρων τῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰταλικῆς Νικαίας.

ὡς γυναῖκά σας, μ' ἐνυμφεύθητε, καὶ ἐνόσῳ ζῶ δὲν θ' ἀποσπασθῶ πώποτε ἀπὸ σᾶς· διὰ τοῦτο ἔρχομαι ὅπου ἂν ὑπάγετε, πρόθυμος ἔτι καὶ νὰ ὑπηρετῶ τὴν πρώτην σας κυρίαν καὶ σύζυγον καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου μου. — Ὡραία μου, ἀπεκρίθη τότε ὁ Γιλίων, ἦτο ἀδύνατον νὰ εἴπῃς πρὸς ἐμὲ λόγον, ὅστις νὰ μὲ προξενήσῃ περισσοτέραν ἀγαλλίασιν.» Καὶ οὕτω περιεπτύχθησαν ἀλλήλους, κλαίοντες δάκρυα τρυφῆς. Ἅμα ἀκούσας ὁ Ἐρτὰν, ὁ φίλος καὶ συστρατιώτης τοῦ Γιλίωνος, εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤθελε νὰ τοὺς συνοδεύσῃ, καὶ ὅτι οὐδεὶς, ἐκτὸς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ἠδύνατο νὰ τοῦ μετατρέψῃ τὴν ἀπόφασιν.

Ἐνῷ πατὴρ, υἱοὶ καὶ ἡ χαριτόβρυτος Γρασιέννη, κατεχόμενοι εἰσέτι ὑπὸ τῆς τοσαύτης χαρᾶς, συνωμίλουν περὶ τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς τὴν Γαλλίαν, παρουσιάζεται ὁ σουδὰν, πρὸς ὃν ὁ Γιλίων διηγεῖται πῶς ἐπανεῦρε τοὺς υἱούς του καὶ τὰ μεγάλα συμβεβηκότα των. Ὁ σουδὰν ὑπερεθαύμασεν, ἔπειτα δ' ἔδοσεν εἰς τιμὴν των ἑορτὴν διαρκέσασαν ἐπὶ ἓξ ἡμέρας. Ὁ Γιλίων καὶ οἱ υἱοί του διέμειναν εἰσέτι ἓξ μῆνας πλησίον τοῦ σουδάν. Μίαν τῶν ἡμερῶν, ὅτε ὁ σουδὰν ἐστηρίζετο εἰς ἓν τῶν παραθύρων τοῦ παλατίου του, πλησιάζει πρὸς αὐτὸν ὁ Γιλίων καὶ τὸν λέγει εὐσεβάστως: «Αὐθέντα, μία εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον ἡγεμὼν μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν τόσον μέγας καὶ τόσον τολμηρὸς, ὥστε νὰ κινήσῃ πόλεμον ἐναντίον σου. Ὅλον σου τὸ κράτος, ὅλα σου τὰ βασίλεια, ἔτι δὲ καὶ τὰ τῶν συμμάχων σου, διατελοῦσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ. Ὅθεν ἦλθα νὰ σὲ καθικετεύσω, τώρα ὅτε ἐπικρατεῖ τοιαύτη ἐντελὴς εἰρήνη, νὰ μὲ δώσῃς τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθω εἰς τὴν πατρίδα μου τὴν Γαλλίαν μετὰ τῶν δύο μου υἱῶν. Ἐγὼ ἐνόμιζα, ἐξ ἐσφαλμένων πληροφοριῶν, ὅτι ἡ σύζυγός μου εἶχε τελευτήσει, ἀλλὰ ζῇ, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ἐπανίδω αὐτήν τε καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς μου. Σὲ ὑπηρέτησα πιστῶς καὶ ὅσον ἐπέκειτο εἰς τὰς δυνάμεις μου. Ἤθελα λοιπὸν νὰ συμπαραλάβω καὶ τὴν σύζυγόν μου τὴν Γρασιέννην, καθὼς καὶ τὸν συμπατριώτην μου τὸν Ἐρτὰν, ὑποσχόμενός σοι εἰς τὴν πίστιν μου καὶ εἰς τὸν νόμον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι, ἂν σοὶ ἐπισυμβῶσι πόλεμοι καὶ μὲ καλέσῃς, νὰ μὴ περιμείνω οὔτε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πατρίδα μου μετὰ τὴν πρόσκλησίν σου, ἀλλὰ νὰ τρέξω πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν σου, ὡς πάντοτε ἔπραξα.»

Ὅταν ἤκουσεν ὁ Σουδὰν τὴν αἴτησιν τοῦ Γιλίωνος, κατελήφθη ὑπὸ βαθυτάτης λύπης, καὶ πολλὴ ἐπέρασεν ὥρα χωρὶς ν' ἀποκριθῇ. Τέλος, εἶπεν, ὅτι ἔμελλε νὰ συμβουλευθῇ περὶ τούτου τοὺς βάρωνάς του. «Οἱ βάρωνες τοῦ σουδὰν ἐγνωμοδότησαν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ εἰς τὸν Γιλίωνα τὴν παρ' αὐτοῦ ἐξαιτουμένην ἄδειαν, ἤρκει νὰ ὑποσχεθῇ ὁ Γιλίων, ὅτι θὰ ἐπέστρεφεν, ἐν περιπτώσει πολέμου, ἅμα προσεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ σουδάν. Οὕτω λοιπὸν ἀπεχωρίσθησαν ὁ Γιλίων καὶ ὁ σουδάν. Περίλυπος οὗτος, ὅταν μάλιστα εἶδεν ἀπομακρυνομένην τὴν θυγατέρα του Γρασιέννην, ἐσύστησεν αὐτὴν θερμῶς εἰς τὸν Γιλίωνα, ὡς ἀπερχομένην εἰς γῆν ξένην, ὅπου οὐδένα εἶχε προστάτην ἄλλον πλὴν αὐτοῦ. Ὁ Γιλίων καὶ οἱ δύο υἱοί του, ἡ σύζυγός του καὶ ὁ Ἐρτὰν μετέβησαν ἀπὸ Καΐρου εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅπου προσεκύνησαν τὸν Ἅγιον Τάφον· ἔπειτα ἐπιβάντες ἐκ Πτολεμαΐδος εἰς γενουήνσιον πλοῖον, προσωρμίσθησαν μετὰ ἑξαήμερον πλοῦν εἰς Κύπρον, ὅπου ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς χαρᾶς τοὺς υἱοὺς τοῦ Γιλίωνος, ὡς πολεμήσαντας ἐπί τινα καιρὸν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Ἀπὸ Κύπρου ἀφίχθησαν εἰς Νεάπολιν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἡ περικαλλὴς Γρασιέννη καὶ ὁ Ἐρτὰν ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Μίαν ὥραν μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ βαπτίσματος, ὁ Ἐρτὰν ἀπέθανε καὶ ἐγένετο δεκτὸς ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὁ Γιλίων δὲ μετὰ τῆς γυναικός του καὶ τῶν υἱῶν διῆλθον τὴν Ἰταλίαν, τὰς Ἄλπεις, τὴν Σαβαυδίαν, τὴν Βουργουνδίαν, ἔπειτα τὸ Νάμυρον (Namur,) καὶ τέλος εἰσῆλθον εἰς τὸ Αἴναλτον, τὴν ἕδραν τῆς ἐξουσίας των.

Ἅμα ἀφίχθησαν, ὁ Γιλίων, καλέσας ἕνα τῶν εὐπατριδῶν, τὸν ἀπέστειλεν εἰς Τρασιγνίας, ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν ἔλευσίν του εἰς τὴν σύζυγόν του Μαρίαν. Ὁ εὐπατρίδης, ἀνὴρ συνετὸς καὶ πολύπειρος, ἀφιχθεὶς εἰς Τρασιγνίας, προσεκύνησε τὴν δέσποιναν καὶ τὴν εἶπεν, ὅτι κατά τινα φήμην, οἱ δύο της υἱοὶ ἐπανεῦρον τὸν πατέρα των Γιλίωνα, καὶ ὅτι ἔμελλον νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὸ Αἴναλτον μετ' αὐτοῦ. Δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν εἴπῃ ἀμέσως, ὅτι τὸν ἀπέστειλεν αὐτὸς ὁ Γιλίων, ἐπειδὴ συνέβη εἰς γυναῖκας ν' ἀποθάνωσιν ἐξ αἰφνιδίου χαρᾶς. Ἡ δέσποινα, εὐχαριστήσασα, τὸν ἠρώτησεν ἂν συγχρόνως ἔμαθεν, ὅτι διέπλευσαν ἤδη τὸ πέλαγος. «Ναὶ, εἰδά τινα, ὅστις ὡμίλησεν εἰς αὐτούς.» Ὁ εὐπατρίδης ἀφῆκεν οὕτω τὴν δέσποιναν ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας διανοουμένην τὸν σύζυγόν

της καὶ τοὺς δύο υἱούς, ἔπειτα δὲ τὴν εἶπεν: «Ἔστε βεβαία, δέσποινά μου, ὅτι αὔριον μετὰ μεσημβρίαν θὰ ἔχετε εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν πύργον καὶ τὸν σύζυγον καὶ τὰ δύο τέκνα σας. — Ἄ! φίλε μου, εἶπεν ἡ δέσποινα, νὰ ἦναι τῳόντι καθὼς λέγετε; — Σᾶς λέγω τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν.» Τότε ἡ δέσποινα τῶν Τρασιγνιῶν, ἐντὸς τῆς ἀπείρου χαρᾶς της ἠσπάσθη τὸν εὐπατρίδην. Ἔσπευσε δ' ἔπειτα νὰ διατάξῃ ὅπως στρώσωσι καὶ στολίσωσι τὴν οἰκίαν, καὶ ἐμήνυσεν εἰς τοὺς ἱππεῖς καὶ λοιποὺς αὐλικοὺς νὰ ἑτοιμασθῶσιν, αὐτοί τε καὶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες των, διὰ νὰ συμπαραστασθῶσιν εἰς τὴν ὑποδεξίωσιν τοῦ ἀνδρός της.

Τὴν ἐπαύριον μετὰ μεσημβρίαν, ὁ Γιλίων καὶ ἡ σύντροφός του ἀφίχθησαν εἰς τὸν πύργον τῶν Τρασιγνιῶν. Ἡ εὐγενὴς δέσποινα ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν τοῦ αὐθέντου της, καὶ, ἐναγκαλισθεῖσα αὐτὸν, τὸν ἠσπάσθη ἐπανειλημμένως, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ δύο τέκνα της· ἠσπάσθη δὲ προσέτι καὶ τὴν ὡραίαν Γρασιέννην. Ἑτοιμασθέντος τοῦ δείπνου, ἐκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν. Ὁ Γιλίων ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν δύο του γυναικῶν, καὶ τὸ δεῖπνον προσεφέρετο ὑπὸ τῶν δύο του υἱῶν. Μετὰ τὸ δεῖπνον, ὅταν ἠγέρθησαν ἐκ τῆς τραπέζης, ὁ Γιλίων εἶπεν εἰς τὴν σύζυγόν του Μαρίαν: «Ἐγὼ, φίλη μου ἀγαπητὴ, ἐνῷ ἤμην πέραν τῆς θαλάσσης, εἶχα μάθει ὑπὸ ἱππότου ὀνομαζομένου Ἀμωρὺ, ὅτι ἀπέθανες ἐκ τοκετοῦ. Ἐπὶ τῆς λύπης, τὴν ὁποίαν μ' ἐπροξένησε τὸ ψευδὲς τοῦτο ἄκουσμα, ὤμοσα νὰ μὴ ἐπιστρέψω πώποτε εἰς τὴν πατρίδα, ἀφοῦ σὺ μοῦ ἐτελεύτησες. Ἔλαβα λοιπὸν δευτέραν σύζυγον τὴν εὐγενῆ δέσποιναν, τὴν ὁποίαν ἐδῶ βλέπεις, καὶ ἡ ὁποία μοῦ εἶχε σώσει τὴν ζωήν. Ἂν δὲν ἦτο ἡ εὐγενία της, ἐγὼ πρὸ πολλοῦ ἤδη θὰ ἤμην νεκρός. Διαβαίνων ἐκ Ῥώμης τὴν ἐβάπτισα. Θὰ σὲ ὑπηρετῇ πάντοτε πιστῶς, καὶ, τὸ κατ' ἐμὲ, ποτὲ ἐνόσῳ ζῶ δὲν θὰ ἔλθω μετ' αὐτῆς εἰς σχέσιν, ἐκτὸς ἐὰν μετέβαινες πρὸ αὐτῆς ἐκ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον. — Κύριε, ἀπήντησεν ἡ δέσποινα τῶν Τρασιγνιῶν, ἀφοῦ λοιπὸν, ὡς λέγετε, ἐνυμφεύθητε αὐτὴν τὴν κυρίαν, καὶ σᾶς ἔσωσε τὴν ζωὴν, ὁ Θεὸς μὴ τὸ δώσῃ νὰ λάβω ποτὲ ὁποιανδήποτε σχέσιν μεθ' ὑμῶν! Μᾶλλον δὲ, ἂν μὲ τὸ συγχωρῆτε, θ' ἀναχωρήσω εἰς κάνὲν μοναστήριον, ἵνα προσεύχωμαι ἐφ' ὅρου ζωῆς εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ τῆς εὐγενίας της. — Κυρία μου, εἶπεν ἡ Γρασιέννη, μὴ γένοιτό ποτε νὰ σᾶς ἀδικήσω, στεροῦσα ὑμᾶς τοῦ πιστοτάτου συζύγου σας!» Ἐπὶ τέλους, αἱ

δύο δέσποιναι ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου ν' ἀπέλθωσιν εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἐλαίας, ὅπου ἔμειναν ἵνα δουλεύωσιν ὁμοῦ τὸν Θεὸν, καὶ διήγαγον τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς των οὐδέποτε ἐξελθοῦσαι. Καὶ ὁ Γιλίων δὲ διένειμεν ὅλα του τὰ κτήματα καὶ ὅλας τὰς τοπαρχίας εἰς τοὺς δύο του υἱοὺς, καὶ, ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ πύργου τῶν Τρασιγνιῶν, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Καμβρῶνος, ἵνα δουλεύῃ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος ἀπέθανον αἱ δύο γυναῖκες, αἱ σύζυγοι τοῦ Γιλίωνος, καὶ οὗτος ἔκτισεν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἐρλεμόντου τρεῖς τάφους, τοὺς μὲν δύο διὰ τὰς δύο του συζύγους, καὶ τὸν τρίτον δι' ἑαυτόν.»

Ὁ Γιλίων ἀπέθανεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐπέστρεψε κατὰ πρόσκλησιν τοῦ σουδὰν, πρὸς ὃν ἀπέδοσε καὶ ἄλλας μεγάλας ὑπηρεσίας. Τραυματισθεὶς καιρίως εἴς τινα μάχην, παρεκάλεσε τὸν σουδὰν νὰ πέμψῃ τὴν καρδίαν του εἰς τὸ Ἐρλεμόντιον, καὶ νὰ παραγγείλῃ νὰ τὴν καταθέσωσιν ἐντὸς τοῦ τάφου του, μεταξὺ τῶν δύο του γυναικῶν. Ὁ μυθιστοριογράφος λέγει ἐν προοιμίῳ ὅτι, νέος ἔτι ὤν, εἶχεν ἰδεῖ τὰ τρία ταῦτα μνήματα ἐν τῷ ἐκκλησιδίῳ τοῦ Ἐρλεμόντου, ὅτι ἠρώτησε τίνες ἔκειντο εἰς αὐτὰ, καὶ ὅτι τότε ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῷ διηγήθη τὴν ἱστορίαν τοῦ Γιλίωνος καὶ τῶν δύο του γυναικῶν. Τοιαῦται ἱστορίαι σταυροφόρων νυμφευομένων εἰς τὴν Ἀνατολὴν, πιστευόντων ὡς ἀποθανοῦσαν τὴν γυναῖκά των, ἢ λησμονούντων αὐτὴν, καὶ ἀνευρισκόντων αὐτὴν ζῶσαν εἰς τὴν ἐπιστροφήν των, ἐνῷ ἔφερον πλησίον των ἄλλην γυναῖκα, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθησαν ἐπὶ τῆς σταυροφορίας, τοιαῦται, λέγω, ἱστορίαι ἀπαντῶνται εἰς τοὺς διηγηματικοὺς τοῦ μεσαιῶνος ὑπὸ διάφορα σχήματα. Ἡ τῆς ἱστορίας τοῦ Γιλίωνος καταςροφὴ εἶναι ἡ ἠθικωτέρα· ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ συμβὰν παρίσταται ἀλλόκοτον, ἐμφαίνει δὲ τὴν σύγχυσιν, τὴν ὁποίαν αἱ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων συνδεθεῖσαι σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐπέφερον εἰς τὸν βίον, εἰς τὰς τύχας καὶ εἰς τὰς ἰδέας τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μεσαιῶνος.

Ἕτερον παράδειγμα τῶν παραδόξων τυχῶν τούτων ἀπαντῶμεν εἰς τοῖς διηγήμασι, τὰ ὁποῖα ἔπλασεν ἡ παράδοσις, ἀρυσθεῖσα ὕλην ἐκ τῆς ςαυροφορίας τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου, ἐπιλεγομένου Ἁγίου. Τοῦτο λέγων, ἐννοῶ τὴν ἱστορίαν

τοῦ Ἰωάννου Τριστᾶνος, υἱοῦ αὐτοῦ τούτου τοῦ Λουδοβίκου, γεννηθέντος ἐπὶ τῆς πρώτης σταυροφορίας τοῦ βασιλέως, κλαπέντος ἐκ τοῦ λίκνου αὐτοῦ ὑπό τινος δούλης, καὶ ἀνατραφέντος εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ. Ἐκ τῶν χριστιανῶν παίδων, οἵτινες ἀνετράφησαν ὑπὸ μωαμεθανῶν ἡγεμόνων, τινὲς τῶν ὁποίων ἐπανεύρισκον ἐνίοτε τοὺς χριστιανοὺς αὐτῶν γονεῖς, ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Βολταῖρος δὲν ὑπῆρξε ῥωμαντικώτερος τῆς ἱστορίας καὶ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ μεσαιῶνος, ἐπινοήσας τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ζαΐρας, τραγῳδίας αὐτοῦ.

Συνέβη εἰς τὸ Δαμιάτον, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς μάχης, ἣν συνεκρότησεν ὁ Ἅγιος Λουδοβῖκος ἐν Μανσούρῃ. Ἡ βασίλισσα εἶχε μείνει εἰς τὴν πόλιν· καταληφθεῖσα ἐξ ὠδίνων τοκετοῦ, ἐγέννησε μετὰ τέσσαρας ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὡραῖον υἱὸν, τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ Ἰωάννην, εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Τὸ βρέφος εἶχεν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ του ὤμου σταυρὸν ἐρυθρὸν, εἰς σημεῖον ὅτι ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς σταυροφορίας· ἀλλὰ μία τῶν κυριῶν τῆς βασιλίσσης τῷ ἔδοσε τὸ ἐπώνυμον Τριστὰν (Λυπίων), εἰς μνήμην τῶν πόνων, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ μήτηρ του τίκτουσα αὐτό. Ὅταν ἤκουσε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἡ βασίλισσα, ἀπεκρίθη: «Καλὸν τὸ ἐπώνυμον· μὲ ἀρέσκει· εἴθε δὲ καὶ νὰ μὴ φανῇ ὑποδεέστερος τοῦ ἀνδρείου Τριστᾶνος ἐκείνου! (α) Ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, θὰ τὸν θρέψω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πατρός του διὰ τοῦ ἰδίου μου γάλακτος.» Ἐγαλούχει λοιπὸν ἡ βασίλισσα τὸ τέκνον αὐτῆς. Μίαν νύκτα, αἱ γυναῖκες, αἵτινες περιεποιοῦντο τὴν μητέρα καὶ τὸ βρέφος, θελήσασαι ἵνα ἡ βασίλισσα κοιμηθῇ ἡσυχώτερον, μετέφερον τὸ παιδίον εἰς ἄλλον τινὰ θάλαμον, τὸ ἀπέθεσαν ἐντὸς λίκνου καὶ τὸ ἀπεκοίμησαν· ἔπειτα, ἀφοῦ ἀπεκοιμήθη τὸ βρέφος, ἔκλεισαν τὴν θύραν, καὶ, ἐπιστρέψασαι εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς βασιλίσσης, ἀφῆκαν τὸ παιδίον κατάμονον. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου παλατίου εὑρίσκετο δούλη τις Σαρακηνὴ, κατάσκοπος τοῦ σουδάν· αὕτη προσεποιεῖτο τὴν χριστιανήν. Εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Εὐρώπην, κατώρθωσε νὰ εἰσαχθῇ μεταξὺ τῶν ἄλλων δουλῶν τῆς βασιλίσσης, εἰς τὴν ὁποίαν πολὺ ἤρεσκε, καὶ συνώδευσεν αὐτὴν εἰς τὴν Αἴ-

(α) Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἥρως τῶν μυθιστορημάτων τῆς Στρογγύλης Τραπέζης (Table-Ronde.)

γυπτον. Αὕτη ἡ δούλη ἐγνωστοποίει εἰς τὸν σουδὰν πάντα ὅσα ἔπραττεν ὁ βασιλεὺς, ἡ βασίλισσα καὶ οἱ μεγιστᾶνες. Ἰδοῦσα λοιπὸν, ὅτι τὸ παιδίον ἀφέθη κατάμονον, καὶ βεβαιωθεῖσα, ὅτι ἠδύνατο νὰ τὸ κλέψῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν σουδὰν, ὅστις θὰ τὴν ἀντήμειβε δαψιλῶς, τὸ ἥρπασε, τὸ ἀπήγαγε, καὶ θέτουσα αὐτὸ εἰς τὸν μαστὸν πάσης γυναικὸς, τὴν ὁποίαν ἀπήντα, ἀφίχθη εἰς τὸ Κάϊρον. Ἀφοῦ αἱ γυναῖκες ἐτελείωσαν πᾶσαν νυκτερινὴν ὑπηρεσίαν τῆς βασιλίσσης, μία ἐξ αὐτῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θάλαμον ὅπου εἶχον μεταφέρει τὸ βρέφος, καὶ μὴ εὑροῦσα αὐτὸ, ἐκάλεσε τὰς συντρόφους της κράζουσα: «Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς! ἐχάθη τὸ παιδίον μας!—Πῶς εἶναι δυνατόν! ἀπεκρίθησαν αἱ ἄλλαι· βέβαια κάνεὶς ἐκ τῶν τοῦ παλατίου θὰ τὸ ἐπῆρε διὰ νὰ παίξῃ μὲ ἡμᾶς, καὶ ἀληθῶς ἐκάμαμεν μεγάλην ἀνοησίαν νὰ τὸ ἀφήσωμεν οὕτω κατάμονον.» Τὸ ἀνεζήτησαν λοιπὸν παντοῦ, ἀλλ' οὐδεὶς ἐγίνωσκε περὶ τοῦ παιδίου. Τόσος ἔγινε θόρυβος, ὥστε ἀκούσασα ἡ βασίλισσα ἠρώτησε τί συνέβη. «Μήπως, εἶπεν, ἐχυρίευσαν τὴν πόλιν οἱ Σαρακηνοὶ, καὶ ἦλθον εἰς χεῖρας μετ' αὐτῶν οἱ ἡμέτεροι; Ἂν ἔχασα τὸν κύριόν μου, τετέλεσται δι' ἐμὲ εἰς τὸ ἑξῆς πᾶσα χαρά. Ἀνήσυχος εἶμαι καὶ διὰ τὸ τέκνον μου. Ποῦ εἶναι αἱ θεράπαιναί μου; καὶ διατί μὲ ἄφησαν μόνην κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον;» Ἀκούσασαι τὰς φωνὰς τῆς βασιλίσσης αἱ γυναῖκες ἔτρεξαν καὶ εἶπον εἰς αὐτήν: «Δέσποινα, φεῦ! τί εἶναι καὶ κράζετε τοιουτοτρόπως;» Ἀλλὰ κόρη τις ἄπειρος, ἐκεῖ παρευρισκομένη, ἤρχησε νὰ τῇ διηγῆται τίνι τρόπῳ τὸ παιδίον κατέστη ἄφαντον. Ἡ βασίλισσα ἐλειποθύμησεν ἐπὶ τῆς κλίνης της, ἀκούσασα τὸ συμβάν· ἀφοῦ δὲ συνῆλθεν, ἔβαλε φωνὴν καὶ εἶπεν: «Ἅγιε Ἰωάννη Βαπτιστά μου, σὺ μίαν ἡμέραν θὰ μοὶ ἀποδώσῃς τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἐβάπτισα εἰς τὸ ὄνομά σου! Σὺ ἔχε το ἕως τότε ὑπὸ τὴν ἁγίαν σκέπην σου!» Μετὰ πολλὰ ἔτη, ἡ βασίλισσα ἐπανεῖδε τὸ τέκνον της, καὶ ἐπλήσθη χαρᾶς· ἀλλ' ὁ πατήρ του οὐδέποτε τὸ ἐπανεῖδεν.»

Αὕτη ἡ σκηνὴ τῆς ἁρπαγῆς εἶναι ὡραία καὶ συγκινητικὴ, καὶ ὁ βίος δὲ τοῦ Τριστᾶνος ἐν τῷ συναξαρίῳ δὲν εἶναι ὑποδεέστερος τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ἀνατραφεὶς ὑπὸ τοῦ σουδὰν ὡς ἴδιός του υἱὸς, κατέστη ἐκ νεότητος αὐτοῦ πολεμιστὴς μέγας καὶ ἄλκιμος. Καταστρέφει τὸν τῆς Δαμασκοῦ βασιλέα, ἐκστρατεύσαντα κατὰ τοῦ σουδάν· διότι ἡ μεταξὺ Καΐρου καὶ Δαμασκοῦ, ἡ μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Συρίας πάλη ὑπάρχει αἰώνιος. Ἔπειτα, ἄγων ἑκατοντακισχιλίους Σαρακηνοὺς, ἀποβαίνει εἰς Βρίνδας καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν. Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυίας, ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου, ἐκστρατεύει κατ' αὐτοῦ· θεῖος κατὰ ἀνεψιοῦ συμπλέκονται εἰς τρομερὰς μάχας. Τέλος συμφωνοῦσι νὰ λύσωσι διὰ μονομαχίας τὴν ἔριν αὐτῶν. Ἡ μονομαχία διαρκεῖ πολλὰς ὥρας, καὶ διακόπτεται ὑπὸ μεγάλης καταιγίδος, καθ' ἣν ἄγγελος Κυρίου, ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς διαμαχομένους τὴν συγγένειάν των. Ὁ Τριστὰν, ἅμα μαθὼν ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου, παραιτεῖ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ ἀπέρχεται εἰς Ῥώμην, ὅπου ὁ Πάπας τῷ δίδει τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖθεν Κάρολος ὁ Βαλαισίου (Valois) ὁδηγεῖ τὸν Τριστᾶνα εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τοὺς Παρισίους, καὶ λέγει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον τὸν Τολμηρὸν, ὅτι ὁ Τριστὰν ἦτο ὁ ἀδελφός του ὁ πρεσβύτερος. Ὁ Φίλιππος θέλει τότε νὰ παραχωρήσῃ τὸ σκῆπτρον εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ἡ βασίλισσα μήτηρ των καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἐναντιοῦνται κατὰ τοῦτο. «Πῶς θέλετε, εἶπεν εἰς τὸν Κάρολον τῆς Ἀνδεγαυίας ἡ βασίλισσα, νὰ κηρυχθῇ ὁ υἱός μου ἔκπτωτος τῆς βασιλείας!—Μάρτυς μου ὁ Θεὸς, ἀπεκρίθη ὁ Κάρολος τῆς Σικελίας, ἐκ Θεοῦ ἔγνων, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὡς λέγω.» Καὶ τότε διηγήθη εἰς τὴν βασίλισσαν πάντα, ὅσα τῷ εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ ἄγγελος. «Σᾶς πιστεύω, εἶπεν ἡ βασίλισσα· ἀλλ' ὅμως ἡ καρδία μου δὲν θὰ πεισθῇ, ὅτι ὁ Τριστὰν εἶναι ὁ υἱός μου, ἂν δὲν μοὶ δοθῶσι βεβαιότερα περὶ τούτου σημεῖα, γνωστὰ εἰς ἐμέ.— Ἐξετάσατε λοιπὸν, δέσποινά μου, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας· πράξατε καθὼς ἐπιθυμεῖτε, ἐπειδὴ πρέπει πάντοτε νὰ γίνεται τῶν γυναικῶν ἡ εὐχαρίστησις.» Τότε ἡ βασίλισσα ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην Τριστᾶνα, καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν: «Ἐὰν εἶσαι ὁ υἱός μου, θὰ τὸ ἴδω, διότι ὁ Ἰωάννης μου εἶχεν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ του ὤμου ἕνα σταυρὸν ἐρυθρόν. — Μὰ τὴν ζωήν μου, ἀνέκραξεν ὁ Ἰωάννης Τριστᾶν, τὸν ἔχω ἀκόμη αὐτὸν τὸν σταυρὸν, καὶ δύνασαι νὰ τὸν ἴδῃς εὐκρινῶς.» Γυμνώσας δὲ συγχρόνως τοὺς ὤμους του ἐνώπιον τῆς βασιλίσσης καὶ ἐνώπιον ὅλων τῶν μεγιστάνων, τοῖς ἔδειξε τὸν σταυρὸν τοῦ ὤμου του. Ὅταν τὸν εἶδεν ἡ βασίλισσα, ἐσκίρτησεν ἡ καρδία της, ηὐλόγησε τὸν Θεὸν, καὶ ἅρασα πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας, «Τῳόντι, εἶπεν, αὐτὸς εἶναι ὁ υἱός μου

ὁ Τριστὰν, ὅστις μοὶ ἡρπάγη ὅταν ἤμεθα εἰς τὸ Δαμιάτιον.» Ὅλοι τότε οἱ περιεστῶτες ἀπένειμον τιμὴν πρὸς τὸν Τριστᾶνα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶπεν εἰς αὐτόν: «Τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας ἀνήκει εἰς σὲ, οὐδὲ θέλω τοῦ λοιποῦ ἐγὼ ν' ἄρχω· λάβε αὐτό. Τοῦτο θέλει ὁ Θεὸς καὶ ὁ νόμος.» Ἀπεκρίθη ὁ Τριστὰν πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον: «Μὰ τὸν Θεὸν, οὐδὲν πράττω, ἐὰν πρὶν δὲν κρίνωσι καὶ ἀποφασίσωσιν οἱ δώδεκα τῆς Γαλλίας πατρίκιοι.» Συνελθόντες λοιπὸν οὗτοι, ἀμέσως ἔκριναν ὁμοφώνως, ὅτι τὸ βασίλειον ἀνῆκεν εἰς τὸν Τριστᾶνα, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ πρεσβύτερος, καὶ οὐδεμία κρίσις ἠδύνατο νὰ τὸ ἀφαιρέσῃ ἐξ αὐτοῦ. «Ἄρχοντες! εἶπεν ὁ Τριστὰν, συμφωνῶ μετὰ τῆς κρίσεώς σας, ἀλλ' ὑπάρχει ἄλλος τις λόγος, καὶ οὗτος ἰσχυρός. Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ πρεσβύτερος, ἀλλ' ὁ νεώτερος ἀληθῶς, ἐπειδὴ μόλις πρὸ δύο μηνῶν δὲν ἐγίνωσκα τὸν Θεὸν, οὐδὲ τὸν νόμον του. Ὡς τε, κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὁ ἀδελφός μου εἶναι πρεσβύτερος ἐμοῦ, καὶ ἐνταῦθα, ἐν πλήρει συνελεύσει, ἀφίνω εἰς αὐτὸν τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας, μεθ' ὅλων τῶν παραρτημάτων· ὡς μόνον δὲ ζητῶ παρ' αὐτοῦ δῶρον, νὰ μὲ βοηθήσῃ πρὸς κατάκτησιν τοῦ βασιλείου τῆς Ταρσοῦ.»

Διατί δὲ ὁ Τριστὰν ἐξέλεξε τὸ βασίλειον τῆς Ταρσοῦ, παρὰ τόσα ἄλλα κράτη ἀλλοπίστων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ κατακτήσῃ; Καὶ τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστορίας τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Οἱ κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε περιέλθει ἡ χριστιανικὴ Ἀρμενία, δηλαδὴ ἡ τοῦ Ταύρου, ἐκίνουν τῆς Εὐρώπης τὸ διαφέρον ὑπὲρ αὐτῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἔτει 1333, Ἰωάννης ὁ ΚΒ' Πάπας ἐκήρυττε σταυροφορίαν ὑπὲρ ταύτης τῆς Ἀρμενίας, ὑποκυψάσης ὑπὸ τὰ ὅπλα τοῦ σουδὰν τῆς Αἰγύπτου, τῷ 1374.

Ἀνέφερα τὸ συναξάριον τοῦ Τριστᾶνος, υἱοῦ τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, ὡς τελευταῖον παράδειγμα τῶν τυχῶν, τὰς ὁποίας αἱ σταυροφορίαι εἰσήγαγον εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ μεσαιῶνος, εἴτε ἡγεμόνων, εἴτε ἰδιωτῶν. Εἰς τὸν εἰκοστὸν τρίτον τόμον τῆς **Φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας** (**Histoire littéraire de la France**) ἐκφράζεται ἐν προοιμίοις ἡλύπη, ὅτι, ἐντὸς τῶν μύθων καὶ παραδόσεων τοῦ μεσαιῶνος, ὀλίγιστα ἀπαντῶνται διηγήματα ἔχοντα σχέσιν μετὰ τῶν σταυροφοριῶν. Οὐδ' ἡ ἱστορία περιέχει λεπτομερείας πολλὰς περὶ τῶν τυχῶν

τῶν ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ ἐκείνου· ὥστε μόνον εἰς τὰ μυθιστορήματα καὶ τὰ συναξάρια εἶναι χρεία νὰ ζητήσωμεν τὰ ἴχνη τῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας προεθέμην νὰ καταδείξω. Σπεύδω νὰ προσθέσω, ὅτι οὐδόλως θεωρῶ τὰς μεταβολὰς ταύτας ὡς μίαν τῶν ἱστορικῶν αἰτιῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, ἀλλ' ὡς συντεινούσας κατά τινα τρόπον ἵνα μὴ καταντήσῃ πάλιν ἡ Ἀνατολὴ ξένη ὁλωσδιόλου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς Δύσεως. Ἡ Ἀνατολὴ, ἀνοιχθεῖσα ὑπὸ τοῦ πολέμου, καὶ ἐκμεταλλευθεῖσα τολμηρῶς ὑπὸ τοῦ ἰταλικοῦ ἐμπορίου, καὶ ἐπισκεπτομένη ὑπὸ τῶν ἐξαποστόλων, βουλομένων ἵνα κατηχήσωσι τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ φοβερὰ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων καὶ πρὸς τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον, ἕνεκα τῶν ἀφρικανῶν τῆς Βαρβαρίας καὶ πολὺ μᾶλλον ἕνεκα τῶν Τούρκων, ὧν οἱ στόλοι μαστίζουσι τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, ὧν οἱ στρατοὶ ἐμποιοῦσι τρόμον εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ἡ Ἀνατολὴ ἅπτεται ὄχι μόνον τῶν μυστικοσυμβουλίων τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐμπορικῶν γραφείων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑστίας τῶν οἰκογενειῶν. Αἱ ἀνατολικαὶ περιπέτειαι εἰσδύουσιν ἐν τῇ εἱμαρμένῃ τῶν Δυτικῶν. Οἱ ναῦται, οἱ ἔμποροι, οἱ δοῦλοι, οἱ ἐξωμόται, οἱ ὁδοιπόροι, οἱ ἐξαπόστολοι, ὅλοι εἶναι δεσμοὶ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε συντριβέντες ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν σταυροφοριῶν. Αὕτη ἡ ἕξις τῶν ἀπωτέρων τυχῶν καὶ ἰδεῶν ἀποβαίνει ἓν ἐκ τῶν προτερημάτων καὶ μία ἐκ τῶν δυνάμεων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἂς εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι μεγάλη ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, οἵτινες τρέφουσι τὴν ἰδέαν τοῦ ν' ἀποδημήσωσιν εἰς ἀπωτέρους τόπους, καὶ τῶν καθημένων ἀείποτε εἰς τὰ ἴδια καὶ καταλυόντων τὸν βίον οἰκαδε. Προσθετέον, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τὰ μέγιστα ὠφελήθη ἐκ ταύτης τῆς κλίσεως καὶ συνηθείας τοῦ ἀνοίγειν τὰ κεκλεισμένα τοῦ κόσμου μέρη. Ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, οἱ πατέρες ἡμῶν δὲν ἐγίνωσκον εἰσέτι νὰ τρέπωσι τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἄλλως πως, εἰμὴ διὰ τῆς βίας· καὶ ἐάν τις ἐλάλει εἰς αὐτοὺς περὶ ἀνεξιθρησκείας, θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς αἱρετικὸς καὶ ἄπιστος. Εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν ἀνέβαινεν, ὅτι ἔδει ὁ λόγος καὶ ἡ πειθὼ πρὸς μεταβολὴν θρησκείας· αὕτη ἡ ἰδέα ἐπῆλθε μετὰ τὴν κακὴν ἔκβασιν τῶν σταυροφοριῶν.

Ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ποσάκις ἤκουσα ἀνθρώπους

πυνθανομένους εἰς τίνα ἀνήκουσιν ἆρά γε οἱ τῆς Τουρκίας χριστιανικοὶ λαοί; Εἰς τὴν Ῥωσσίαν, εἰς τὴν Αὐστρίαν ἢ εἰς τὴν Γαλλίαν; Καὶ ὅταν ἀπεκρίνετό τις εἰς αὐτοὺς: «Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ἀνήκουσιν εἰς ἑαυτούς,» ὁποῖον γέλωτα διήγειρεν! ὁποίαν εἰρωνείαν διὰ τὸ τοιοῦτον ὄνειρον! Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἡ ἰδέα ὅτι καὶ πρὸς τὸν μωαμεθανισμὸν ὠφείλετο ἡ ἀνεξιθρησκεία, καὶ ἡ ἔτι νεωτέρα ἐκείνη, ὅτι οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἦναι ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ποιῶσιν οἱανδήποτε ἤθελον χρῆσιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, αἱ δύο αὗται ἰδέαι, αἱ ἀποκλείουσαι τὸν ἐγωϊσμὸν τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας, διεδόθησαν καὶ διαδίδονται εἰσέτι εἰς τὰ πνεύματα. Πέποιθα ὅτι ἡ ἕξις τοῦ εὑρύνειν καὶ ἐκτείνειν τὴν ἰδίαν τύχην, τὸν ἴδιον ὁρίζοντα, τὰ αἰσθήματα, τὰς ἰδέας, συνέτεινεν εἰς τὴν αἰσίαν ἐπίτασιν τῶν νέων τούτων τοῦ πολιτισμοῦ δογμάτων. Ὁ στοχασμὸς, ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ὑφήλιον οὐκ οἶδα πόσοι λαοὶ ἀπώτατοι, ἴσως μὴ σκεπτόμενοι ὡς ἡμεῖς, μᾶς ἀποσπᾷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν. Τὸ ἀπωτέρω μᾶς ἕλκει πρὸς αὐτὸ ἵνα πορευθῶμεν, καὶ ὅταν πορευθῶμεν μᾶς ἐμποιεῖ σέβας. Ταύτην τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπωτέρω, τὴν εἰσαχθεῖσαν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τὰς σταυροφορίας ἐν τῷ κόλπῳ τῶν κρατῶν, ἐν τῷ κόλπῳ τῶν οἰκογενειῶν, ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἐπειράθην νὰ καταδείξω, σημειῶν τὴν μυστικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν καὶ κίνησιν, καὶ ἀνάγων τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, ἤτοι εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας Εὐρώπης, ἥτις σχηματίζεται μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν.

SAINT-MARC GIRARDIN.

(Μετάφρασις Α. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.)

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΕΝ ΤΗ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΙΗΣΕΙ.

Η ΜΗΔΕΙΑ.

Παρὰ τῷ ἡδυμόλπῳ Εὐριπίδῃ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ἐθεωρήθη πολέμιος τοῦ γυναικείου φύλου ὥστε καὶ μισογύνης ἐπεκλήθη παρὰ τῶν ἀρχαίων, εὐφυέστατα δὲ παρὰ τοῦ Σοφοκλέους ἐσκώφθη, εἰπόντος ὅτι «Εὐριπίδης μισεῖ τὰς γυναῖκας μόνον ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ,» δύναταί τις νὰ σταχυολογήσῃ τὰ πλεῖστα, ἂν ὄχι τὰ κάλλιστα, πρότυπα τῆς γυναικείας ἀρετῆς. Ἀπαντῶνται μὲν, εἶναι ἀληθὲς, ἀκόλαστοι Σθενέβοιαι, καὶ ἀσελγαίνουσαι Φαῖδραι καὶ μαινόμεναι Μήδειαι, ἀλλὰ παρ' αὐταῖς ἀναλάμπουσιν ἀγλαώτερον, ὡς ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως, καλλιπάρθενοι Ἰφιγένειαι καὶ Μακαρίαι, ἐνάρετοι Ἀνδρομάχαι, φίλανδροι Ἀλκήστιες, φιλάδελφοι Ἠλέκτραι, μυρία μυρίων ἀρετῶν ὑποδείγματα. Ἀλλὰ καὶ παρ' αὐταῖς ἐκείναις ταῖς Φαίδραις καὶ ταῖς Μηδείαις ὁ κύκνος τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἠδυνήθη νὰ ὑποδείξῃ διὰ τῆς πάλης, ἣν συγκροτοῦσι κατὰ τῶν κακῶν αὐτῶν παθῶν, ὅτι τὰ ἴχνη τῆς ἀρετῆς ἐκείνης, ἥτις ἐνυπάρχει φύσει ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γυναικὸς, ὅτι τὸ ζώπυρον τοῦ καθήκοντος, ὅπερ ἐπιβάλλει εἰς τὴν γυναῖκα αὐτὴ ἡ φύσις αὐτῆς, δὲν ἀπεσβέσθη ἐντελῶς, ἀλλὰ καὶ νικώμενον ἔτι ὑπὸ τῶν κακῶν παθῶν διασώζει τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν, δι' ἃ πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐθαυμάσωσαν τὴν γυναῖκα, ὁ μὲν λέγων αὐτὴν τὸ τελειότερον τῶν ἐπὶ γῆς δημιουργημάτων, ὁ δὲ ποιητικώτερον ἀποφαινόμενος, ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ εἶναι τὸ πεζογράφημα, ἡ δὲ γυνὴ τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ.

Τῳόντι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁ μὲν ἀνὴρ ἀντιπροσωπεύει τὸν νοῦν, ἡ δὲ γυνὴ τὴν καρδίαν· τούτου ἕνεκεν καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι ἀμφοτέρων ἐπαισθάνονται τῆς διαφορᾶς ταύτης. Πᾶσα παρεκτροπὴ τῆς γυναικὸς, καλῶς ἐξεταζομένη, προέρχεται ἐκ καταχρήσεως τῶν εὐγενῶν ὁρμῶν τῆς καρδίας· πᾶσα παρεκτροπὴ

τοῦ ἀνδρὸς φέρει τὸν τύπον τῆς καταχρήσεως τῶν διανοητικῶν δυνάμεων. Καὶ τοὐναντίον, πᾶσα ἀρετὴ τῆς γυναικὸς εἶναι ἀρετὴ τῆς καρδίας, πᾶσα ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἀρετὴ νοός. Ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας ταύτης μυρίας παρέχεται ἡ παγκόσμιος ἱστορία, μυρίας δὲ καὶ οἱ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναδιφήσαντες ποιηταὶ καὶ μυθιστοριογράφοι ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι δίδουσιν. Ἐκ τούτων ἐπιτραπήτω νὰ παραστήσω ὑμῖν μίαν τῶν καταπληκτικωτέρων εἰκόνων τοῦ Εὐριπίδου, τὴν τρομερὰν ἐκείνην γυναῖκα, ἥτις, εἰ καὶ διὰ τοσούτων αἱμάτων τὰς χεῖρας αὐτῆς βάψασα, ἀλλ' ὅμως ἀποσπᾶται, οὕτως εἰπεῖν, οὐ μόνον τὴν συγγνώμην, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, καὶ καταδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τοῦ λογίου, δι' οὗ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς ἔδωκε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰς γυναῖκα πολλὰ φαῦλα πράξασαν· «Ἀφέωνται, εἶπεν, αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ.»

Ὁ Ἔρως, ὁ παῖς ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει τοσαύτην καλλονὴν ὅσην καὶ πονηρίαν, ὁ τύραννος θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ὡς εἶπεν ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ Ἀνδρομέδᾳ, τὰ βέλη τοῦ ὁποίου οὐδὲ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἀφροδίτης ἐφείδοντο, ἐγένετο ὁ αἴτιος πάντων τῶν κακῶν καὶ πάντων τῶν κακουργημάτων τῆς Μηδείας. Νεᾶνις περικαλλὴς ἡ Μήδεια, ἔζη ἀμέριμνος καὶ ἥσυχος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ βασιλέως πατρός της, ὅτε οἱ ἥρωες τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος ἀγόμενοι καὶ τῆς Ἀργοῦς ἐπιβαίνοντες, ἐπεχείρησαν τὸν πρῶτον ἐκεῖνον πλοῦν πρὸς κατάκτησιν τοῦ ἐν Κολχίδι χρυσοῦ δέρατος. Ἡ Ἑλληνικὴ τόλμη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ καλλονή, αἵτινες ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν κατέπληξαν καὶ καταπλήττουσι τὴν οἰκουμένην, κατέπληξαν καὶ τὴν καρδίαν τῆς ταλαίνης βασιλόπαιδος, καὶ παλμοὶ ἔρωτος πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας Ἰάσονα ἐγεννήθησαν κατὰ μικρὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τούτου ἁλοῦσα ἡ Μήδεια παρέβη καθήκοντα ἱερά, προέδωκε τὸν πατέρα, τὴν πατρίδα, καὶ κατέστησε τὸν κύριον τῆς καρδίας αὐτῆς κύριον καὶ τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ὁ ἔρως αὐτῆς δὲν ἔστη μέχρι τούτου· ἐπιβᾶσα μετὰ τοῦ Ἰάσονος τῆς Ἀργοῦς, κατέλιπε τὸ πατρῷον ἔδαφος, καὶ δὲν ἐδίστασεν, ὅπως σώσῃ τὸν ἐραστὴν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τοῦ Αἰήτου, νὰ κατακόψῃ εἰς τεμάχια τὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον, καὶ νὰ ῥίψῃ αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἰδοὺ εἰς ὁποίας φρικώδεις παρεκτροπὰς δύναται νὰ φέρῃ ἡ κατάχρησις τοῦ φίλτρου παρὰ τῇ γυναικί, ὅταν ἡ γυνὴ αὕτη δὲν τύχῃ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, ἀλλὰ βάρβαρος, ὡς ἡ Μήδεια, καὶ βαρβάρως τεθραμμένη, καταγίνεται εἰς γοητείας καὶ τερατουργίας, ἤτοι, ταὐτὸν εἰπεῖν κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχήν, εἰς παιδαριώδεις ἀνοησίας.

Ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, κρίνω καλὸν ν' ἀνοίξω μίαν μικρὰν παρένθεσιν. Ἀνέγνων ἐσχάτως γνώμην σοφοῦ τινος Εὐρωπαίου, λέγοντος, ὅτι ὁ ἀνὴρ χάνει τόσον πολὺ παρὰ τῇ γυναικὶ ὁπόταν κλαίῃ ἐνώπιον αὐτῆς ὅπως τὴν συγκινήσῃ, ὥστε τὰ δάκρυα ταῦτα δικαίως δύνανται νὰ λογισθῶσιν ὡς ὕδωρ, χρησιμεῦον πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ἔρωτος. Ἡ γνώμη αὕτη, κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, εἶναι ὀρθοτάτη, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ἡ γυνὴ ἀγαπᾷ τὸν ἄνδρα ὡς ἄνδρα, ὡς ὂν ἀνόμοιον αὐτῇ κατὰ τὴν φύσιν, καὶ οὐχὶ ὡς γυναῖκα, ὡς ἔχοντα τὰς ἀδυναμίας τῆς γυναικείας φύσεως. Ἴσως τοῦτο τὴν εὐχαριστεῖ πρὸς στιγμὴν καὶ κολακεύει τὴν φιλαυτίαν της· ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως βλέπουσα τὴν ταπείνωσιν ταύτην χαίρει ἐνδομύχως, διότι βλέπει ἐξασφαλιζόμενον τὸ κράτος αὐτῆς· ἀλλὰ τὴν πρώτην ἐκείνην εὐχαρίστησιν διαδέχεται μετ' οὐ πολὺ ἡ περιφρόνησις, ἥτις εἶναι τὸ καίριον τραῦμα τοῦ ἔρωτος. Τοῦτ' αὐτὸ δυνάμεθα κατ' ἀντίστροφον λόγον νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὡς πρὸς τὴν γυναῖκα. Ἐφ' ὅσον ὁ ἔρως τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα περιορίζεται ἐντὸς τοῦ θελκτικοῦ καὶ ἐπαγωγοῦ γυναικείου χαρακτῆρος, ἐφ' ὅσον, δηλαδή, ὁ ἔρως οὗτος τῆς γυναικὸς ἐκδηλοῦται δι' ἄκρας ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ἐρῶσα γυνὴ προσπαθεῖ ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνδρός, προσφέρουσα ἐν ἀνάγκῃ θῦμα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ζωὴν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὁ ἔρως τοῦ ἀνδρὸς πρὸς αὐτὴν διαμένει ἰσχυρός, μετέχων σεβασμοῦ ἅμα καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ἅμα ὡς ἡ γυνὴ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς φύσεως αὐτῆς, ἅμα ὡς χάριν τοῦ ἐρωμένου ἀντικειμένου προβῇ εἰς παρεκτροπὰς ἀνωτέρας τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, ἅμα ὡς διαπράξηται χάριν αὐτοῦ ἐγκλήματα καὶ κακουργήματα, τότε τὸ ἓν τῶν συστατικῶν τοῦ ἔρωτος, ὁ πρὸς αὐτὴν σεβασμός, ἀποσβέννυται ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνδρός, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον γεννᾶται εἴδός τι ἀποτροπιάσεως, καθ' οὗ δὲν δύναται νὰ παλαίσῃ οὐδ' ἡ εὐγνωμοσύνη, οὐδ' ἡ στοργή.

Τούτου ἕνεκεν, κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ λεγόμενος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τοσοῦτον παρεμόρφωσε τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων, ὥστε αἱ μὲν γυναῖκες ἀπὸ ἀφωσιωμένων συντρόφων ἀπέβησαν δεσπόζουσαι βασιλίδες, οἱ δὲ ἄνδρες κατέστησαν μικροῦ δεῖν νέοι Ἡρακλεῖς, νήθοντες παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ὀμφάλης, βλέπομεν μετ' ἐκπλήξεως τοσαῦτα ἔρωτος συνοικέσια λαμβάνοντα κάκιστον τέλος· καὶ πολλοὶ τῶν φιλοσοφούντων, βλέποντες τὸ παράδοξον τοῦτο καὶ μὴ ἐννοοῦντες τὴν αἰτίαν αὐτοῦ, κατήντησαν νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι τὰ κατὰ συνθήκην ἢ ἐκ προξενιᾶς, ὡς λέγομεν, συνοικέσια, εἶναι πολὺ προτιμότερα τῶν ἐξ ἔρωτος. Τὸ κατ' ἐμὲ, θεωρῶν τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην ὡς αὐτόχρημα βλασφημίαν κατὰ τοῦ ἔρωτος, κατὰ τοῦ θεοῦ ἐκείνου, ὅστις παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐνομίζετο γενάρχης τοῦ παντὸς, κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου αἰσθήματος, ὅπερ ἀπὸ βαθμῖδος εἰς βαθμῖδα, ὡς εἶπεν ὁ Σωκράτης, προάγει ἡμᾶς μέχρι τῆς ἐπιγνώσεως καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ, διατείνομαι μόνον ὅπερ καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι, ὅπως ὁ ἔρως διατελῇ ἀναλλοίωτος καὶ ἀπαραμείωτος, πρέπει νὰ περιβάλληται ἐν ἑκάστῳ φύλῳ τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ χαρακτῆρα, προστατευτικῆς μὲν στοργῆς παρὰ τῷ ἀνδρὶ, ἀφωσιωμένου δὲ φίλτρου παρὰ τῇ γυναικί. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ὁ Ἰάσων ἠγάπησε βεβαίως καὶ αὐτὸς τὴν Μήδειαν, διότι, κατὰ φυσικόν τινα νόμον, ὁ ἀνάπτων τὸ πῦρ τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἄλλου ἀδύνατον νὰ μὴ αἰσθανθῇ πολὺ ἢ ὀλίγον, θᾶσσον ἢ βράδιον, τὴν θερμότητα αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ Μηδείᾳ δὲν εὗρε τὴν δειλὴν ἐκείνην καὶ δειλήμονα παρθένον, ἐκείνην, ἣν περιέγραψαν τοσοῦτον περιπαθῶς οἱ ἡμέτεροι ποιηταὶ, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ὅμηρος ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ναυσικάας· δὲν εὗρε τὴν Ἑλληνίδα κόρην, ἥτις σὺν τῇ παρθενίᾳ τοῦ σώματος διετήρει ἄσπιλον καὶ ἀμόλυντον τὴν πολὺ ὑπερτέραν παρθενίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐπεσπᾶτο τὸν ἔρωτα διὰ τοῦ γλυκέος θελγήτρου, τῆς ἀρετῆς, κατὰ μικρὸν καὶ οἱονεὶ σαγηνεύουσα τὴν καρδίαν, ἀλλὰ κόρην ἀρρενωπὸν, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τὴν παρθενίαν τῆς ψυχῆς ἀπολέσασαν, ἐρῶσαν τυφλῶς καὶ πυρωδῶς, προκαλοῦσαν τὸν ἔρωτα καὶ οὐχὶ ἐμπνέουσαν αὐτὸν, ἁρπάζουσαν πρὸς στιγμὴν τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ μὴ δυναμένην νὰ μονιμοποιήσῃ τὸν ἔρωτα ἀνδρός.

Ἴσως ἐρωτήσῃ τις, τοῦ λόγου περὶ τῶν δύο τούτων ἐρώτων προκειμένου, τοῦ κατὰ μικρὸν γεννωμένου καὶ τοῦ ἀκαριαίου, πότερος τῶν ἐρώτων τούτων εἶναι προκριτώτερος ἢ ἀληθής. Ἀπέχων τοῦ ν' ἀποφανθῶ περὶ τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἀντικειμένου, περιορίζομαι εἰς μικράν τινα παράθεσιν τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν.

Πολλάκις βεβαίως πορευθέντες εἰς τὸ θέατρον ἢ εἰς μουσικὰς συναυλίας, κατεκηλήσατε τὰς ἀκοάς σας δια τε τῆς Ἰταλικῆς καὶ διὰ τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἀκούοντες τὰς σοφὰς συμφωνίας τοῦ Μαγερβέερ ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥιχάρδου Βάγνερ, κατεπλάγητε, καὶ ἡ παταγώδης μεγαλοπρέπεια τῆς μουσικῆς, αἱ σοφαὶ καὶ ἀδόκητοι ἀπὸ τῆς ὑπάτης εἰς τὴν νήτην καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν εἰς τὴν ὑπάτην καταβάσεις καὶ ἀναβάσεις, ἐξῆραν τὸν νοῦν ὑμῶν καὶ ἀνήρπασαν τὰς αἰσθήσεις. Πολλάκις πάλιν ἀκούοντες τὰς ἰταλικὰς ἁρμονίας τοῦ Βελλίνη, φέρ' εἰπεῖν, ἢ τοῦ Ῥοσσίνη, δὲν κατεπλάγητε μὲν ἴσως, αἱ αἰσθήσεις ὑμῶν δὲν ἀνηρπάγησαν, ὁ νοῦς ὑμῶν δὲν ὑπέστη τὴν ἔξαρσιν ἐκείνην, ἣν ἐμποιοῦσιν αἱ ἔκτακτοι ἐκεῖναι τύρβαι τοῦ γερμανικοῦ συζήματος, ἀλλ' ἠσθάνθητε βεβαίως τὴν καρδίαν ὑμῶν ἡδέως καμπτομένην, καὶ ἀντὶ τοῦ ῥίγους καὶ τῆς ἀνατριχιάσεως, ἅπερ πολλάκις ἐμποιεῖ ἡ γερμανικὴ μουσικὴ, ὑπέστητε γλυκυτέραν τινὰ συγκίνησιν, καὶ δάκρυα γλυκύθυμα πολλάκις τὰς παρειὰς ὑμῶν κατέῤῥαναν. Ἐξήλθετε τοῦ θεάτρου, κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίστασιν αἰσθανόμενοι εἴδός τι διανοητικῆς καρώσεως, κάματόν τινα προξενηθέντα ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν νοῦς ὑμῶν ἐξέστη, ὁ δὲ θαυμασμὸς ὑμῶν ἐκουράσθη ἐκ τοῦ ἀκούσματος τῆς ὑψηλῆς μὲν καὶ μεγαλοπρεποῦς, ἀλλ' ἀνίσου καὶ ἀνωμάλου ἐκείνης μουσικῆς· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περίστασιν τερψίθυμόν τινα καὶ διαρκῆ πάσχοντες ῥεμβασμὸν, καὶ ἔχοντες ἔναυλον εἰσέτι εἰς τὴν ἀκοὴν τὴν ἤρεμον ἐκείνην ἁρμονίαν, ἥτις οὐδὲν παρουσιάζει τὸ ἀπροσδόκητον, ἀλλὰ δονεῖ ἡδέως πάσας τὰς χορδὰς τῆς καρδίας διὰ τῆς μεμετρημένης καὶ βεβαθμολογημένης, οὕτως εἰπεῖν, ἁρμονίας αὐτῆς.

Αὐτὸ τοῦτο ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὰς δύο σχολὰς τῆς δραματικῆς ποιήσεως, τὴν κλασικὴν καὶ τὴν ῥωμαντικήν. Ἐκεῖ μὲν τὸ μέτρον, ἡ ἁρμονία, ἡ προϊοῦσα δέσις τοῦ ποιήματος, ἡ βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη καὶ φθάνουσα εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον,

ἐν ᾧ ἐπέρχεται ἡ λύσις, πλοκὴ, πάντα ταῦτα συντελοῦσιν ὅπως ἐφελκύσωνται τὸν οἶκτον καὶ τὸν ἔλεον, ὅπως κάμψωσι καὶ τὰ μυχιαίτατα ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ἐνταῦθα δὲ αἱ ἀπροσδόκητοι μεταβάσεις ἀπὸ αἰθερίου ὕψους εἰς τὸ πεζότατον σημεῖον, ἡ τεχνήεσσα μὲν ἀλλ' ἀναρμόνιος συναρμογὴ χαρακτήρων καὶ θέσεων ἀνομοίων καὶ διεστωσῶν, καταπλήττουσι μὲν τὴν φαντασίαν, ἐξαντλοῦσι τὸν τρόμον, ἀλλ' ἐν μέσῳ πάσης ταύτης τῆς διαταράξεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καρδία παρίσταται ἀπαθὴς τρόπον τινὰ θεατὴς, μηδεμίαν συγκίνησιν ἐπαισθανομένη.

Τοιοῦτος καὶ ὁ ἔρως ὑπὸ τὴν διπλῆν ἔποψιν, ὑφ' ἣν εἴδομεν αὐτὸν ἀναπτυσσόμενον. Καὶ καθὼς εἰς τὴν μουσικὴν, καθὼς εἰς τὴν ποίησιν, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἔρωτα, τὸ μὲν μέτρον, ἡ ἤρεμος ἐκείνη ἁρμονία, καθιᾷ αὐτὰ ἰσχυρὰ τῆς καρδίας θέλκτρα, διαρκῶς πληροῦντα αὐτὴν, τὸ δὲ σφοδρὸν καὶ ἁφαρπακτικὸν, ἐξάρματα στιγμιαῖα τῆς φαντασίας καὶ τῆς διανοίας, μικρὸν ἢ ἥκιστα ἐπὶ τὴν καρδίαν ἐπιδρῶντα.

Οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οἵτινες ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη ἠγάπησαν τὴν ἁρμονίαν καὶ οὐδέποτε παρεξέβησαν τολμηρῶς τῶν ὁρίων αὐτῆς, ἐτήρησαν αὐτὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν· καὶ μάλιστα πικρῶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους κατακρίνεται ὁ νεωτερίσας ὁπωσοῦν Εὐριπίδης, διότι παρέστησεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πάθη ἔκρυθμα, οἷα τὰ τῆς Μηδείας καὶ Φαίδρας, καὶ ἐνέδυσε τοὺς ἥρωας αὐτοῦ, ὡς τὸν Τήλεφον καὶ ἄλλους, διὰ πιναρῶν ἐνδυμάτων ἀναξίων τῆς τε σκηνῆς καὶ τῶν ἡρώων. Παρ' αὐτοῖς λοιπὸν ὁ ἔρως, ὁ ἁγνὸς λεγόμενος ἢ πλατωνικὸς ἔρως, ὁ ἔρως, ὃν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀντικατέστησε δι' ἀγγέλου φύλακος, ἦτο ἤρεμος καὶ γλυκύθυμος τῆς ψυχῆς συγκίνησις, παρορμῶσα τὸν ἐρῶντα εἰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἐρωμένου ἀντικειμένου, θυσίας ὅμως εὐγενεῖς, οὐχὶ δὲ σφοδρὸν πάθος, ἀποτυφλοῦν τὸν ἐρῶντα καὶ παρορμῶν αὐτὸν μέχρι τῆς διαπράξεως στυγερῶν ἐγκλημάτων. Τοιαύτη τοὐλάχιστον φαίνεται ἡ ἀγωγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡς φαίνεται παρὰ τῷ Ὁμήρῳ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς.

Ἐν τῇ ἀγωγῇ ταύτῃ ἀνατραφεὶς καὶ ὁ Ἰάσων ἑπόμενον ἦτο, ἅμα τῇ διαπράξει τῶν στυγερῶν ἐκείνων κακουργημάτων τῆς Μηδείας, νὰ ᾐσθάνετο ἀποτροπίασίν τινα, ἣν ὅμως τὸ κατ' ἀρχὰς

κατεπολέμει ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ ἡ σκέψις, ὅτι ταῦτα πάντα τὰ κακουργήματα διεπράξατο ἡ Μήδεια χάριν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Μήδεια δὲν περιέστειλεν εἰς ταῦτα καὶ μόνα τὰ κακουργήματα αὐτῆς. Ἐλθοῦσα εἰς τὴν πατρίδα τοῦ συζύγου αὐτῆς μετ' αὐτοῦ, ἐξεδικήθη ἀπηνῶς τὸν ἅρπαγα τοῦ θρόνου τοῦ Ἰάσονος Πελίαν, καὶ ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν ἀποτροπιάσεως εἰς τὸν Ἰάσονα ἐναντίον αὐτῆς· καὶ ὅμως ἡ Μήδεια ἔπραξε καὶ τὸ κακούργημα τοῦτο χάριν αὐτοῦ. Πλὴν τοιαύτη ἡ ἀνθρωπίνη καρδία! Τὸ κακούργημα μισεῖται καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου, ὑπὲρ οὗ διαπράττεται· τολμῶ δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κακοῦργος ψυχὴ αἰσθάνεται ἀπέναντι κακουργίας, ἣν διέπραξεν ἴσως ἢ ἤθελε διαπράξει περιστάσεως δοθείσης, ὅταν βλέπῃ αὐτὴν διαπραττομένην ὑπ' ἄλλου, ἀποτροπίασιν, καταμαρτυροῦσαν τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τούτου ἕνεκεν οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιᾶται ἐμέθυον τοὺς Εἵλωτας, ὅπως προφυλάττωσι τοὺς νέους διὰ τῆς θέας ἐκείνης ἀπὸ τῆς μέθης. Ἐπιτρέψατέ μοι δὲ, πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, νὰ διηγηθῶ ἀνέκδοτόν τι, ὅπερ ἀνέγνων δὲν ἐνθυμοῦμαι οὔτε ποῦ οὔτε πότε.

Εὐγενής τις ἱππότης καὶ πλούσιος ἠράσθη περικαλλοῦς καὶ ἐναρέτου νεάνιδος· ἐπειδὴ δὲ οὗτος πολλὰ εἶχε πλεονεκτήματα φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα, ὁ ἔρως ταχέως ἐγένετο ἀμοιβαῖος, καὶ, μηδενὸς ὑπάρχοντος κωλύματος, οἱ δύο νέοι ταχέως ἐνυμφεύθησαν. Οἱ πρῶτοι μῆνες τῆς συζυγίας παρῆλθον ἐν τῇ ἡδύτητι τῶν πρώτων ἐρωτικῶν διαχύσεων, καὶ τὸ μέλλον τοῦ ὑμεναίου προοιωνίζετο αἰσιώτατον. Ἀλλὰ μετά τινα καιρὸν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἀνακαλύπτει δύο μεγίστας ἐλλείψεις παρὰ τῷ συζύγῳ αὐτῆς· ἦτο χαρτοπαίκτης εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν, καὶ εἶχε τὸ πάθος τοῦ μονομαχεῖν. Ἡ δυστυχὴς γυνὴ προσπαθεῖ διὰ θωπειῶν, διὰ παρακλήσεων, διὰ θαλερῶν δακρύων νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐλαττωμάτων· ἀλλ' εἰς μάτην. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτῆς ναυαγοῦσιν ἀπέναντι τῆς ὀλεθρίας ἕξεως· ὁ σύζυγος ὑπόσχεται μὲν τὴν διόρθωσίν του, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον λησμονεῖ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰς συνηθείας του. Ἡ γυνὴ κατελήφθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ φρικώδους ἀπελπισίας, σαλευομένη πάντοτε μεταξὺ τοῦ φόβου μὴ μονομαχία τις ἁφαρπάσῃ τὸν σύζυγόν της, ἢ κακὴ τύχη ἐν τῷ χαρτοπαιγνίῳ καταστρέψῃ αὐτόν. Ἐν τοιαύτῃ διέκειτο καταστάσει, ὅτε

μίαν τῶν ἡμερῶν, ἀναγινώσκουσα βιβλίον, εὗρεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀκόλουθον συναξάριον:

« Ὁ Βεελζεβοὺλ, ὁ ἄρχων τῶν δαιμόνων, ἠγνόει μέχρι τινὸς τὴν φοβερὰν αὐτοῦ ἀσχημίαν. Ἀλλὰ μεταβάς ποτε εἰς Βενετίαν καὶ ἰδὼν Ἐνετικὸν κάτοπτρον, ἔλαβε περιέργειαν καὶ ἐσωπτρίζετο ἐν αὐτῷ· τότε δὲ πρῶτον ἐννοήσας τὴν φρικαλέαν του ἀσχημίαν, ἀπεφάσισε νὰ διορθώσῃ αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν. »

Ἡ νεαρὰ γυνὴ, ἀναγνοῦσα ταῦτα, ἔλαβεν ὡσεὶ ἐλλαμφθεῖσα αἰφνιδίαν ἀπόφασιν. Τὸ ἑσπέρας ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ συναναστροφὴ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς. Οἱ προσκεκλημένοι ἦσαν πολλοὶ, καὶ ἐν αὐτοῖς οὐχ ὀλίγοι οἱ χαρτοπαικτοῦντες· ἐτέθησαν δὲ τράπεζαι τοῦ χαρτοπαιγνίου, καὶ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν παρακαθήσας ὁ σύζυγος ἐπαιζε. Μετὰ μικρὸν ἡ γυνὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον, καὶ ἐπορεύθη κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν τράπεζαν, ἐν ᾗ ἐκάθητο ὁ σύζυγος αὐτῆς. Ἡ γυνὴ ἤρξατο παίζουσα καὶ αὐτὴ, καὶ καταθέτουσα κολοσσιαίας ποσότητας ἐπὶ ἑνὸς χαρτίου, ἐκφράζουσα δὲ τοσοῦτον ζωηρῶς τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν ᾐσθάνετο, ὥστε ὁ σύζυγος αὐτῆς ἔμεινε κατάπληκτος. Βλέπων τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐλάττωμα παρὰ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐμυσάχθη, ἀπεστράφη αὐτὸ, καὶ λαβὼν κατ' ἰδίαν τὴν γυναῖκά του, ἠθέλησε νὰ συμβουλεύσῃ αὐτήν· ἀλλ' ἐκείνη ἐξηκολούθει ἐκφράζουσα ζωηρῶς τὴν εὐχαρίστησίν της, μέχρις ὅτου ὁ σύζυγος ἐξαφθεὶς τῇ εἶπεν, ὅτι νυμφευόμενος αὐτὴν ἤλπιζεν, ὅτι ἐνυμφεύετο κόρην ἁγνὴν καὶ ἀθῶαν, οὐχὶ δὲ κατεχομένην παρὰ τοιούτου τρομεροῦ ἐλαττώματος. — Καὶ λοιπὸν, εἶπεν ἡ νεαρὰ γυνὴ, κρίνετε τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τοσοῦτον μυσαρόν; — Τὸ μυσαρώτατον πάντων. — Ἀλλὰ τότε πῶς περιπίπτετε εἰς αὐτό; Ὁ σύζυγος εὑρέθη περιπεπλεγμένος. Ἀγαπητέ μου σύζυγε, εἶπε τότε ἡ νεαρὰ γυνὴ, εὐτυχῶς δὲν ἔχω τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, ἀλλὰ σὲ ἔβλεπον μεθ' ὅλας τὰς παρακλήσεις μου περιπίπτοντα εἰς αὐτὸ, καὶ ἠθέλησα νὰ σὲ σώσω, καταδεικνύουσά σοι διὰ τοῦ παραδείγματός μου πόσον εἶναι μυσαρόν. Τοιοῦτον, φίλτατε σύζυγέ μου, εἶναι καὶ τὸ ἄλλο σου ἐλάττωμα, καὶ προετιθέμην ὁμοίαν καὶ εἰς ἐκεῖνο νὰ κάμω δοκιμήν. Ἤδη, σύζυγέ μου, πείθεσαι εἰς ἐμέ; ἀπαρνεῖσαι τὰ ἀξιοθρήνητα ἐλαττώματά σου, ἐπαυξάνων τοιουτοτρόπως τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην μου; . . — Ὦ! εἶσαι ἄγγελος! ἀπήντησε δακρυρροῶν ὁ σύζυγος· σοὶ ὑπόσχομαι νὰ πράττω τοῦ λοιποῦ ὅ,τι καὶ ἂν θέλῃς, ἐκτὸς μόνον ἂν μὲ διατάξῃς νὰ μὴ σὲ ἀγαπῶ. . . Ἀλλὰ πῶς συνέλαβες αὐτὴν τὴν ἰδέαν; — Ἀνάγνωθι, σύζυγέ μου, εἶπεν ἡ νεαρὰ γυνὴ, δίδουσα πρὸς αὐτὸν τὸ συναξάριον τοῦ διαβόλου, καὶ βλέπουσα αὐτὸν προσεκτικῶς. Ὁ σύζυγος ἀνέγνω, καὶ στραφεὶς πρὸς αὐτὴν, « Φιλτάτη μου, εἶπεν, ἐχρημάτισας πρὸς ἐμὲ τὸ κάτοπτρον τοῦ διαβόλου· συναινεῖς λοιπὸν ὥστε τοῦ λοιποῦ, ἀκούων τὰς συμβουλάς σου καὶ ἀπομιμούμενός σε, ν' ἀποβῶ καὶ ἐγὼ κάτοπτρον ἀγγέλου; » Τὰ χείλη τῶν δύο συζύγων συνηνώθησαν, ἡ οἰκιακὴ εἰρήνη ἀποκατέστη, καὶ τοῦ λοιποῦ οὐδὲν νέφος ἐσκίαζε τὸν αἴθριον οὐρανὸν τοῦ ὑμεναίου ἐκείνου.

Τὸ ἐπιμύθιον τοῦ ἀνεκδότου τούτου εἶναι προφανές. Ὡς ἐν τῷ κατόπτρῳ βλέποντες τὰς σωματικὰς ἡμῶν ἐλλείψεις, προσπαθοῦμεν νὰ διορθώσωμεν αὐτὰς, οὕτως ὀφείλομεν νὰ βλέπωμεν παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἠθικὰς ἡμῶν ἐλλείψεις καὶ ἀσχημίας, καὶ νὰ προβαίνωμεν εἰς διόρθωσιν αὐτῶν.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἡμεῖς καὶ πάλιν μακρὰν τῆς Μηδείας, καὶ ἴσως ἐξαντλοῦμεν τὴν ὑπομονὴν τῶν ἀναγνωστῶν. Ἐπανέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὸ προκείμενον. Μετὰ τὸ κατὰ τοῦ Πελίου κακούργημα τῆς Μηδείας, ὁ Ἰάσων καὶ αὐτὴ, ἐξωσθέντες ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ, καταφεύγουσιν εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Κρέων, ἔχων θυγατέρα περικαλλῆ καὶ ὡραίαν γάμου. Ὁ Ἰάσων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπεστρέφετο τὴν σύζυγον διὰ τὰ κακουργήματα αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀντιπαραβάλλων τὴν ἁγνὴν καὶ ἀμόλυντον Ἑλληνίδα, τὴν θυγατέρα τοῦ Κρέοντος, πρὸς τὴν βάρβαρον ἐκείνην γυναῖκα, ἧς ὁ ἔρως ἐξεδηλοῦτο διὰ κακουργημάτων, ἴσως δὲ καὶ σαγηνευθεὶς ἐκ τῆς βασιλικῆς αἴγλης, ἀποφασίζει, προδοὺς τὴν Μήδειαν, μητέρα ἄλλως τε τῶν δύο αὐτοῦ τέκνων, νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἑλληνίδα! Ἡ Μήδεια, λαβοῦσα τὴν κεραυνοβόλον ταύτην εἴδησιν, μαίνεται καὶ, ὡς λέαινα τοὺς σκύμνους ἁφαιρεθεῖσα, ἐξέρχεται ἐκ τοῦ οἴκου, πολλὰ καταρωμένη καὶ ἑαυτὴν καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς παῖδας. Αἱ συνεταὶ συμβουλαὶ τῆς τροφοῦ αὐτῆς δὲν ἴσχυσαν νὰ κατασβέσωσι τὰ ζέοντα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῆς πάθη· ἐπικαλεῖται τοὺς θεοὺς κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς, κατὰ τῆς νεαρᾶς Γλαύκης, καὶ ὡς πεπυρακτωμένος σίδηρος διέρχεται τὴν καρδίαν αὐτῆς ὁ πατὴρ, ἡ πατρὶς καὶ ἡ στυγερὰ μιαιφονία τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἄψύρτου. Παραπονεῖται πρὸς τὰς Κορινθίας γυναῖκας, οἰκτείρουσα τὴν ἐν γένει τύχην τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ ἐπικαλουμένη

μένη τὸν θάνατον. «Κορίνθιαι γυναῖκες! λέγει μετὰ σπαραξικαρδίου ὕφους, ὑμεῖς μὲν ἔχετε καὶ πατρίδα, καὶ πατρικοὺς οἴκους, καὶ βιωτικὰς ἀπολαύσεις, καὶ φίλους· ἀλλ' ἐγὼ ἡ παναθλία ἔρημος, ἄπατρις ἐξυβρίζομαι ὑπὸ τοῦ ἀνδρός μου, κλαπεῖσα ἐκ βαρβάρου γῆς, μὴ ἔχουσα οὔτε μητέρα, οὔτε ἀδελφὸν, οὔτε συγγενῆ, εἰς ὃν νὰ καταφύγω κατὰ τὴν παροῦσάν μου συμφοράν.» Παρακαλεῖ δὲ τὰς Κορινθίας γυναῖκας, ἂν ποτε εὕρῃ τρόπον ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν σύζυγόν της, νὰ σιωπήσωσι καὶ νὰ μὴ τὴν προδώσωσιν. Ἀλλ' ἰδοὺ καταφθάνει ὁ Κρέων, ὅστις διατάσσει τὴν Μήδειαν νὰ φύγῃ ἀμέσως, λαμβάνουσα μετ' αὐτῆς τὰ δύο τέκνα της, πρὶν ἢ τὴν ἀποβάλῃ αὐτὸς ἐκ τῆς χώρας. Κλαίουσα ἡ τάλαινα Μήδεια ἐρωτᾷ τίνος ἕνεκα ἡ τόση σκληρότης· ἀλλ' ὁ Κρέων τὴν ἀπαντᾷ, ὅτι ἡ μαγική της τέχνη πολλὰς δυστυχημάτων τῷ δίδει ὑπονοίας. Διαμαρτύρεται ἡ Μήδεια περὶ τῆς ἐγκαρτερήσεώς της, περὶ τῶν ἀγαθῶν της προθέσεων, κλαίει, θρηνεῖ, ὀλοφύρεται, γονυκλινὴς ἱκετεύει τὸν Κρέοντα, πλὴν τὰ πάντα εἰς μάτην· ὁ Κρέων μένει ἀδυσώπητος. Τότε ἡ Μήδεια, προσπεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγει ταῦτα:

« Ἄφες με τοὐλάχιστον σήμερον μόνον νὰ μείνω ἐδῶ, διὰ νὰ φροντίσω περὶ τῆς φυγῆς ἐμοῦ καὶ τῶν τέκνων μου, ἀφοῦ ὁ πατήρ των οὐδαμῶς περὶ αὐτῶν φροντίζει. Οἰκτειρον τὰ ἀθῶα αὐτὰ βρέφη! καὶ σὺ εἶσαι παίδων πατὴρ, καὶ ἐπόμενον εἶναι νὰ αἰσθανθῇς συμπάθειαν πρὸς αὐτά. Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν μοὶ μέλει δι' ἐμαυτὴν, ἀλλὰ κλαίω διὰ τὰ ἀθῶα ταῦτα βρέφη. »

Ὁ Κρέων συγκινεῖται εἰς τοὺς λόγους τούτους, καὶ, ἐνδίδων εἰς τὴν παράκλησιν, ἀποσύρεται. Ἀλλ' ἡ ἔξαψις τῆς Μηδείας ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον. Ἀποσυρθέντος τοῦ Κρέοντος, ἡ λύσσα αὐτῆς διὰ τὴν ταπείνωσιν, ἣν ὑπέστη, ἐκρήγνυται διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων:

« Ἄβυσσος κακῶν πανταχόθεν· τίς θὰ ἀντείπῃ; Ἀλλὰ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὸ πρᾶγμα, ὄχι, ὄχι! θὰ δοκιμάσωσι πολλὰ ἀκόμη οἱ νεόνυμφοι, καὶ πολλὰ θὰ ὑποφέρωσιν αἱ πενθεραί. Νομίζετε, ὅτι, ἂν δὲν εἶχον κἀνὲν κέρδος ἢ κἀνένα σκοπὸν, θὰ ἐθώπευόν ποτε αὐτόν; ὄχι, οὔτε θὰ τὸν ἐχαιρέτων κἄν, οὔτε θὰ ἥπτόμην τῆς χειρός του. Ὁ ἀνόητος! ἔφθασεν εἰς τόσην μωρίαν, ὥς τε ἐνῷ ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὰ σχέδιά μου ἐξορίζων με ἀμέσως, μὲ ἀφῆκε νὰ μείνω ἐδῶ σήμερον τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ'

ἣν τρεῖς τῶν ἐχθρῶν μου θὰ καταστήσω νεκροὺς, τὸν πατέρα, τὴν κόρην, καὶ τὸν σύζυγόν μου. Ἀλλ' ἔχω πολλὰ θανατώσεως μέσα, καὶ ἀπορῶ ποῖον ἐξ αὐτῶν νὰ μεταχειρισθῶ· νὰ βάλω ἄρά γε πῦρ εἰς τὰ δωμάτιά των, ἢ, ἐμβᾶσα κρυφίως εἰς τὸ δωμάτιον ὅπου εἶναι ἐστρωμένη ἡ νυμφική των κλίνη, νὰ χώσω τὸ φάσγανον εἰς τὰ στήθη ἀμφοτέρων; Ἀλλ' ἐὰν συλληφθῶ καθ' ὃν καιρὸν εἰσέρχομαι; ὤ! τότε θὰ γείνω ἀποθνήσκουσα, ἀντικείμενον, γέλωτος εἰς τοὺς ἐχθρούς μου. Ὄχι! καλλίτερον τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον γνωρίζω καλῶς· νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσω διὰ φαρμάκων. »

Ἀλλὰ σκέπτεται πάλιν ἡ Μήδεια, ὅτι δὲν θὰ εὕρῃ καταφύγιον πουθενὰ, ταῦτα πράττουσα, καὶ διανοεῖται πῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ πρῶτον ἑαυτήν. Μετὰ μικρὸν παρουσιάζεται ὁ Ἰάσων καὶ, προλαμβάνων τὰς σκληρὰς ἐπιπλήξεις τῆς Μηδείας, ἐπιπλήττει πρῶτος αὐτὸς λέγων, ὅτι αἱ ἀνόητοι αὐτῆς κατὰ τοῦ Κρέοντος ὕβρεις καὶ κακολογίαι ἐπήνεγκον τὴν ἐξορίαν της, καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν δυσωπήσῃ λέγων, ὅτι θὰ ἐξακολουθεῖ ἀγαπῶν αὐτὴν καὶ ὅτι θὰ φροντίσῃ ὅπως μὴ φύγῃ ἀχρήμων καὶ ἐνδεής. Ἀλλ' ἡ Μήδεια μαινομένη ἐξυβρίζει αὐτὸν, τῷ ἀναμιμνήσκει, ὅτι αὐτὴ τὸν ἔσωσε, ὅτι ἐπρόδωκε τὸν πατέρα καὶ τὴν πατρίδα, ὅτι ἔβαψε τὰς χεῖράς της εἰς αἵματα· καταμέμφεται πικρῶς αὐτὸν ὡς προδίδοντα οὐχὶ πλέον τὴν συζυγικήν του πίστιν, ἀλλὰ πολὺ πολυτιμότερον, τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ ἐξακολουθεῖ λέγουσα: «Τώρα ποῦ νὰ ὑπάγω; εἰς τὸν πατρικόν μου οἶκον, τὸν ὁποῖον προέδωκα ὡς καὶ τὴν πατρίδα μου χάριν σοῦ; Ἄ! εἰς τὰς ταλαιπώρους Πελιάδας; πόσον ὡραῖα θὰ μὲ ὑπεδέχοντο, ἐμὲ τὴν φονεύσασαν τὸν πατέρα των! Δυστυχῶς τοιαύτη ἡ θέσις μου· εἰς μὲν τοὺς φυσικοὺς φίλους μου ἔγεινα ἐχθρὰ, καὶ ὅσους δὲν ἔπρεπε νὰ κακοποιήσω χάριν σοῦ τοὺς ἔχω ἐναντίους· διὰ ταῦτα δὰ καὶ σὺ μὲ ἔκαμες μακαρίαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Τί θαυμάσιον καὶ σεβαστὸν σύζυγον ἔχω ἡ ταλαίπωρος, ἀφοῦ ἐκδιώκομαι ἔρημος φίλων, μόνη μετὰ μόνων τῶν τέκνων μου! καλὸν αἶσχος εἰς τὸν νεόνυμφον τὸ νὰ πλανῶνται ἀνέστιοι καὶ πτωχοὶ οἱ παῖδες καὶ ἡ σώτειρα αὐτοῦ. Ὦ θεέ μου! σὺ ἔδωκας σημεῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ διακρίνωσι τὸν χρυσὸν ἂν ἦναι κίβδηλος· ἀλλὰ διατί δὲν ἔδωκας τοιαῦτα σημεῖα, ὅπως γνωρίζηται καὶ ὁ κακὸς ἀνήρ; »

Ὁ Ἰάσων προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ λέγων, ὅτι ἀπ' ἐναντίας

αὐτὴ ὀφείλει χάριτας εἰς αὐτὸν, διότι ἔφερεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς βαρβάρου γῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἀπέκτησε δόξαν· ἀλλ' ἐννοῶν, ὅτι αἱ προφάσεις αὗται ἦσαν ἀσθενεῖς, λέγει, ὅτι ἀκριβῶς νυμφεύεται ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν τύχην αὐτῆς τε καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς· ἀλλ' ἡ Μηδεία ἀπαντᾷ ἀμέσως, ὅτι, ἂν προὐτίθετο τοῦτο, ἔπρεπε νὰ τὴν πείσῃ καὶ οὐχὶ νὰ προβῇ δολίως. Μετὰ πολλὰς τοιαύτας ἀντεγκλήσεις, οἱ δύο σύζυγοι ἀποχωρίζονται.

Ἡ Μήδεια, ἐξασφαλίσασα καταφύγιον εἰς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως, ἀποκαλύπτει πρὸς τὰς Κορινθίας γυναῖκας τοὺς μιαιφόνους αὐτῆς σκοποὺς, ὅπως διὰ μὲν τῶν φαρμάκων καταςρέψῃ τὴν κόρην καὶ πάντα, ὅστις ἐγγίσῃ αὐτὴν, αὐτὴ δὲ, φονεύσασα τοὺς παῖδας πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ Ἰάσονος, φύγῃ. Αἱ γυναῖκες τὴν ἀποτρέπουσι τοῦ σκοποῦ τούτου, ἀλλ' αὐτὴ μένει ἀμετάθετος, καὶ προσκαλεσαμένη τὸν Ἰάσονα, προσποιεῖται, ὅπως ἐξαπατήσῃ αὐτὸν κάλλιον, μεταμέλειαν διὰ τοὺς πικροὺς λόγους, οὓς εἶπε πρὸς αὐτόν. Ὁ Ἰάσων ἐξαπατᾶται καὶ, πολλὰ πρὸς αὐτὴν ὑπὸ σχεθεὶς, ἀποσύρεται, λαβὼν πρῶτον παρ' αὐτῆς ὡς δῶρον διὰ τὴν νύμφην τὸν ὀλέθριον πέπλον καὶ χρυσότευκτον στέφανον.

Τὸ ἥμισυ τῆς ὀλεθρίας ἐκδικήσεως τῆς Μηδείας ἐξεπληρώθη· μένει τὸ ἕτερον ἥμισυ, ἡ σφαγὴ τῶν τέκνων αὐτῆς. Μετακαλεῖται τὰ τέκνα· φρικώδης πόλεμος συγκροτεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς· ἡ λύσσα τῆς ἐκδικήσεως παλαίει μανιωδῶς κατὰ τοῦ μητρικοῦ φίλτρου.

« Ὦ τέκνα, τέκνα! ἀνακράζει ἡ Μήδεια, εἰς ἣν ὁ Ἰάσων ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτὸς τὰ τέκνα· σεῖς μὲν ἔχετε πόλιν καὶ οἶκον, ἐν ᾧ θὰ κατοικήσητε, καταλιπόντες ἐμὲ τὴν ἀθλίαν καὶ πάντοτε ἐστερημένοι μητρός· ἐγὼ δὲ ἀπέρχομαι φυγὰς εἰς ἄλλην πόλιν πρὶν νὰ σᾶς χαρῶ, πρὶν νὰ σᾶς ἴδω εὐδαίμονας, πρὶν ἢ φροντίσω τὰ τοῦ γάμου σας καὶ τὴν νυμφικήν σας κοσμήσω κλίνην. Ταλαίπωρος ἐγώ! ὢ τῆς ἀθλίας μου τύχης. Ἀλλὰ μὲ ἄλλας ἐλπίδας σᾶς ἔθρεψα, τέκνα μου· μὲ ἄλλας ἐλπίδας ἐμόχθουν, καὶ κατεφαγώθην ἀπὸ τοὺς κόπους, καὶ ὑπέφερα τόσους πόνους εἰς τὴν γέννησίν σας· εἶχον ἐλπίδας ἡ ταλαίπωρος πολλὰς εἰς ὑμᾶς, ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ μὲ γηροκομήσητε, καὶ ὅταν ἀποθάνω θὰ εὐπρεπίσητε τὸ σῶμά μου, ζηλωτὴν καθιστῶντές με εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τώρα ἀποβαίνουσιν εἰς μάτην πᾶσαι αἱ γλυκεραί μου φροντίδες· διότι ἐστερημένη ἡμῶν,

οἰκτρὸν καὶ λυπηρὸν θὰ διαγάγω βίον, οἱ δὲ γλυκεῖς σας ὀφθαλμοὶ δὲν θὰ ἀτενίσωσι πλέον εἰς τὴν μητέρα σας. Φεῦ, φεῦ! τί μὲ βλέπετε, τέκνα μου; τί γελᾶτε τὸν πανύστατόν σας γέλωτα; Ὤ! ὤ! τί νὰ πράξω; Ἐκλείπει ἡ καρδία μου, ἅμα ὡς εἶδα τὸ χαρωπὸν τῶν τέκνων μου ὄμμα· ὄχι, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ τολμήσω· εἰς τὸν ἄνεμον τὰ πρῶτά μου σχέδια! Θὰ συμπαραλάβω ἐκ τῆς χώρας ταύτης τοὺς παῖδάς μου· τίς ἡ ἀνάγκη, διὰ νὰ λυπήσω τάχα διὰ τοῦ θανάτου αὐτῶν τὸν πατέρα των, νὰ ὑποστῶ ἐγὼ διπλοῦν μαρτύριον; Ὄχι, ὄχι! ἐρρέτωσαν τὰ σχέδιά μου! »

Τὸ μητρικὸν φίλτρον ἀφίκετο εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτοῦ σημεῖον· ἡ δυστυχὴς Μήδεια ἀσπάζεται μετὰ θαλερῶν δακρύων τὰ τέκνα αὐτῆς, ὧν ὁ ἀγαθὸς δαίμων φαίνεται ἐκνικήσας. Ἀλλὰ πικρὰ ἀνάμνησις διέρχεται τὸ πνεῦμα αὐτῆς· ἀνανήφει, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ τῆς μέθης τῆς μητρικῆς στοργῆς, ἐν ἀκαρεῖ διέρχονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς τὰ παθήματα, αἱ πρὸς αὐτὴν περιφρονήσεις, ἡ ἀγνωμοσύνη τοῦ Ἰάσονος, ἡ αἰσχρὰ ἐξορία της, καὶ ἡ δίψα τῆς ἐκδικήσεως καταλαμβάνει αὐτὴν μετὰ διπλασίας μανίας.

« Ἀλλὰ τί πράττω; λέγει· θέλω νὰ παράσχω γέλωτα, ἀφίνουσα ἀβλαβεῖς τοὺς ἐχθρούς μου; Ποτὲ, ποτέ! πρέπει νὰ τολμήσω . . . Ὑπάγετε, τέκνα μου, εἰς τὴν οἰκίαν. . . . »

Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ μητρικοῦ φίλτρου ἀντηχεῖ καὶ πάλιν εἰς τὰ ὦτα αὐτῆς, καὶ διασχίζονται καὶ αὖθις τὰ μητρικά της σπλάγχνα:

« Μὴ, ὦ σκληρὰ πάθη, μὴ πράξητε ταῦτα· ἄφες αὐτὰ, ταλαίπωρε γύναι! φείσθητι τῶν τέκνων σου· ἐκεῖ μετ' ἐμοῦ ζῶντα θὰ εὐφραίνωσι τὴν καρδίαν. . . Ὄχι! μὰ τοὺς καταχθονίους τοῦ Ἅδου θεοὺς, ποτὲ δὲν θὰ γείνῃ τοῦτο, ν' ἀφήσω ἐγὼ τοὺς παῖδάς μου νὰ καθυβρίζωνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μου. Ἐξ ἅπαντος εἶναι πεπρωμένον νὰ γείνῃ τοῦτο καὶ ἀναπόφευκτον. Καὶ ἡ μὲν βασιλόπαις νύμφη, βάλλουσα τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τὸν πέπλον περιβαλλομένη, θ' ἀποθάνῃ εἶμαι βεβαία· ἐγὼ δὲ θ' ἀπέλθω τὴν παναθλίαν ὁδόν. Θέλω ν' ἀσπασθῶ τὰ τέκνα μου· δότε, τέκνα μου, δότε τὴν δεξιάν σας χεῖρα εἰς τὴν μητέρα ὅπως τὴν ἀσπασθῇ. Ἀγαπηταί μοι χεῖρες, φίλταται κεφαλαί, εὐγενὲς σχῆμα καὶ πρόσωπον τῶν τέκνων, εὐδαιμονεῖτε, ἀλλ' ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τοὺς οὐρανούς· τὴν ἐδῶ εὐδαιμονίαν ὁ πατήρ σας τὴν ἀφήρεσεν. Ὦ γλυκεῖα ὄψις, ὦ ἁπαλὸν πρόσωπον, ὦ ἡδίστη τῶν τέ-

κνων μου πνοή, ὑπάγετε, ὑπάγετε· δὲν δύναμαι πλέον ν' ἀτενίσω εἰς ὑμᾶς, τὰ κακὰ μὲ καταβάλλουσι. Καὶ γνωρίζω μὲν πόσον τρομερὰν θὰ πράξω κακουργίαν, ἀλλὰ τὸ πάθος ὑπερνικᾷ τὰς σκέψεις μου. »

Κρίνω περιττὸν νὰ ἀναλύσω τὴν μονῳδίαν ταύτην τῆς Μηδείας, μονῳδίαν, ἧς τραγικωτέρα καὶ παθητικωτέρα παρ' οὐδενὶ ἴσως τῶν τραγικῶν ποιητῶν, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ἀπαντᾶται· μονῳδίαν, ἐν ᾗ ἀπεικονίζεται τοσούτῳ πιζῶς καὶ φυσικῶς ἡ τρομερὰ πάλη τοῦ μητρικοῦ φίλτρου κατὰ τῆς δίψης τῆς ἐκδικήσεως. Ἕκαστος ἐξ ὑμῶν δὲν χρήζει λόγων, ὅπως ἐκτιμήσῃ κατ' ἀξίαν καὶ θαυμάσῃ τὸν μέγαν ἡμῶν ποιητήν.

Μετὰ μικρὸν καταφθάνει ἄγγελος πρὸς τὴν Μήδειαν, ἀναγγέλλων εἰς αὐτὴν, ὅτι ἡ κατὰ τῆς Γλαύκης καὶ τοῦ Κρέοντος ἐκδίκησις τῆς Μηδείας ἐπληρώθη, καὶ ὅτι ὁ Ἰάσων ζητεῖ ὅπως τὴν φονεύσῃ. Ἡ Μήδεια μεθύσκεται τότε, καὶ κορυβαντιῶσα ἀνακράζει:

« Φίλαι γυναῖκες! ἀπεφάσισα νὰ φονεύσω ἰδίᾳ χειρὶ τοὺς παῖδάς μου, καὶ ἔπειτα νὰ φύγω ἐντεῦθεν διὰ νὰ παραδώσω αὐτοὺς εἰς ἄλλην δυσμενεστέραν χεῖρα ὅπως τοὺς φονεύσῃ. Ἐξ ἅπαντος εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποθάνωσιν· ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀνάγκη, θὰ τοὺς φονεύσω ἐγὼ ἡ ἰδία, ἥτις τοὺς ἐγέννησα. Ἔμπρὸς, καρδία μου, ὁπλίζου! Τί βραδύνω; τί δὲν πράττω τὰ δεινὰ μὲν, ἀλλ' ἀναγκαῖα κακά; Ἔμπρὸς, τάλαινα χείρ μου, λάβε τὸ ξίφος, λάβε, πάτησον τὴν λυπηρὰν τοῦ βίου βαθμῖδα, καὶ μὴ κακισθῇς μηδὲ ἀναμνησθῇς τῶν φιλτάτων σου τέκνων, οὐδὲ πῶς τὰ ἐγέννησας· λησμόνησον τὴν βραχεῖαν ταύτην ἡμέραν τὰ τέκνα σου, ἔχεις καιρὸν νὰ τὰ θρηνῇς ἔπειτα· διότι καὶ ἂν τὰ φονεύσῃς, ἀλλ' ὅμως εἶναι τέκνα σου, δυστυχὴς δ' εἰμὶ γυνή. »

Καὶ ὡς μαινὰς λαβοῦσα τὰ τέκνα αὐτῆς, εἰσέρχεται εἰς τὸν οἶκον καὶ, κωφεύουσα πρὸς τοὺς κλαυθμυρισμοὺς αὐτῶν, φονεύει αὐτὰ, καὶ κορεννύει ἡ ταλαίπωρος τὴν ἐκδίκησίν της, κατασχίζουσα τὰ σπλάγχνα της.

Τὰ περαιτέρω θεωρῶ περιττά. Ὁ χαρακτὴρ τῆς Μηδείας ἐξεικονίζεται μέχρι τούτων θαυμασίως, θαυμασίως δ' ἐπίσης καὶ ὁ τοῦ Ἰάσονος. Γυνὴ βάρβαρος, μηδεμιᾶς τυχοῦσα ἀγωγῆς, εἰς παιδαριώδεις γοητείας τὰς παιδικὰς καὶ νεανικὰς αὐτῆς διελθοῦσα ἡμέρας, πλήρης τρομερῶν καὶ φρικωδῶν παθῶν, κατανικώντων τὰς

ὀλίγας φυσικὰς αὐτῆς ἀρετὰς, μολύνασα τὰς χεῖρας δι' ἀδελφικῶν αἱμάτων, προδοῦσα πατρίδα καὶ πατέρα, ἀλλὰ κρύπτουσα πάσας ταύτας τὰς κακίας ὄπισθεν τοῦ μεγάλου αὐτῆς πρὸς τὸν Ἰάσονα ἔρωτος,—τοιαύτη ἡ Μήδεια. Ἀνὴρ, ἑλληνοπρεπῶς μὲν τεθραμμένος, ἀλλὰ κυριευθεὶς ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐπιτυχίας, ἣν ὑπεδείκνυεν αὐτῷ ὁ ἔρως τῆς Μηδείας, ἐρασθεὶς πρὸς στιγμὴν ὡς ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης, ἀλλ' αἰσθανθεὶς μετὰ μικρὸν ἀποτροπίασιν πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ μιαιφόνον ἐκεῖνον χαρακτῆρα, προδοὺς ἔπειτα τὴν Μήδειαν χάριν βασιλικῶν γάμων,—τοιοῦτος ὁ Ἰάσων.

Ὁ μῦθος οὗτος τῆς ἀρχαιότητος, ὃν τοσοῦτον λαμπρῶς διετραγῴδησεν ἡ θελξίμυθος καὶ καλλικέλαδος ἀηδὼν τῆς τραγικῆς ποιήσεως, πολλὰ καὶ σήμερον εἰς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν δύναται νὰ παράσχῃ μαθήματα. Ὁ μῦθος οὗτος φαίνεται λέγων πρὸς μὲν τοὺς ἄνδρας, ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀγοροπωλησία, δὲν εἶναι στάδιον, ἐν ᾧ διαπληκτίζονται τὸ πάθος καὶ τὸ συμφέρον· ὅτι ὁ συνδέσας τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τύχης γυναικὸς, τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ προδούσης, ἔχει ἱερὰ πρὸς αὐτὴν καθήκοντα· πρὸς δὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι ἀνωτέρω τοῦ ἔρωτος ἵσταται ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ τῶν γονέων, τὸ καθῆκον, ὅπερ ἡ προδοῦσα ἀδύνατον νὰ μὴ προδοθῇ καὶ αὐτὴ ἐπὶ τέλους. Ἐὰν πρὸς τὰς στυγερὰς ταύτας εἰκόνας, ἐὰν πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ μιαιφόνον καὶ τοῦ καθήκοντος προδοτικὸν χαρακτῆρα τῆς Μηδείας ἡ Ἑλληνὶς γυνὴ ἀντιπαραβάλῃ τὰς μεγάλας ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος θυσίας τῶν μεγάλων Ἑλληνίδων γυναικῶν, τῆς Ἰφιγενείας σφαγιαζομένης ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῆς Μακαρίας προσαγομένης ἑκουσίως εἰς τὸν βωμὸν χάριν τοῦ οἴκου αὐτῆς, τὴν Ἀντιγόνην χάριν τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης θαπτομένην, πάντα ἐκεῖνα τὰ εὐγενῆ τοῦ καθήκοντος θύματα, ἀδύνατον τότε νὰ μὴ θεωρήσῃ καύχημα, ὅτι κατάγεται Ἑλληνὶς, καὶ νὰ μὴ κρίνῃ καθῆκόν της, ὅπως μιμηθῇ τὰ πρότυπα ἐκεῖνα, ὥστε οὐ μόνον νὰ λέγηται, ἀλλὰ καὶ νὰ ᾖναι πράγματι Ἑλληνίς.

Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ
Ἢ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

Α'.

Ἡ κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα τάσις τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι καταπληκτικὴ καὶ ἐξαισία. Τολμῶ εἰπεῖν, ὅτι τὸ πλεῖστον γόητρον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἀρχήν. Αἱ πρόοδοι τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς οἰκονομολογίας, τοῦ δημοσίου πλούτου, αἱ διάφοροι ἐπιστημονικαὶ ἢ τεχνικαὶ ἀνακαλύψεις, αἱ εἰς ἀγνώστους χώρας περιηγήσεις, ἡ σύστασις βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων, ἡ διάδοσις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ φωτισμὸς λαῶν βαρβάρων,—ταῦτα πάντα ὀφείλονται εἰς τὸν συνεταιρισμόν.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει κοινωνικὸς, ἐπειδὴ τὸ εἷς οὐδεὶς εἶναι μία τῶν ἀναντιῤῥήτων ἀληθειῶν, μόνον διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, μόνον διὰ τῆς συστάσεως ἑταιριῶν ἐπιτυγχάνονται τὰ μεγάλα ἔργα, ἐκτελοῦνται οἱ μεγάλοι σκοποί. Δι' ἑταιριῶν καθιδρύονται Ἀκαδημίαι, δι' ἑταιριῶν τὸ ἰνδικὸν ἐμπόριον εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐξαπλοῦται, δι' ἑταιριῶν ἡ Μεσόγειος συγκοινωνεῖ διὰ τοῦ Σουὲζ μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, δι' ἑταιριῶν ἀρχαῖοι μαργαρῖται ἀνασκαλεύονται καὶ μεγάλην λαμβάνει ἐπίδοσιν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιολογίας, δι' ἑταιριῶν προσηλυτίζονται εἰς τὸν χριστιανισμὸν λαοὶ νομάδες καὶ βάρβαροι, δι' ἑταιριῶν κατορθοῦνται τὰ ὁσημέραι πληθυνόμενα μεγάλα ἔργα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Θραύσατε τὴν εὐεργετικὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἄλυσιν, διαλύσατε τὰ ἐξ ὧν συνίσταται οὗτος στοιχεῖα, καὶ μετ' οὐ πολὺ θὰ ἰδῆτε τὴν Εὐρώπην ὅλην νεκρὰν καὶ παντέρημον, θὰ παραστῆτε

μάρτυρες γενικῆς καὶ ὀλεθρίας ἀδρανείας, θὰ κατοπτεύσητε ἐπὶ τέλους, ὅτι μόνη ἡ τῶν ἀνθρώπων κοινωνία καὶ ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάθροισις ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην τῆς ἀνθρωπότητος ἀποζολήν.

Δὲν σκοπῶ ἐνταῦθα νὰ περιγράψω ἐν γένει τὸν συνεταιρισμόν· μυριάδες σελίδων εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ θέμα εἰσέτι διατελεῖ ἀνεξάντλητον, καθόσον ἀνεξάντλητά εἰσι καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἁπλῶς θέλω συῤῥάψει ὀλίγα τινὰ σκαλαθύρματα περὶ φιλολογικῶν ἢ ἀκαδημαϊκῶν συνεταιρισμῶν, καθόσον, καὶ ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην ταύτην ἔποψιν, τὸ ἀντικείμενον εἶναι καὶ πάλιν πλούσιον, καὶ ἴσως ἀπήτει καὶ πολυμάθειαν κρείττονα, καὶ νοῦν κριτικώτερον καὶ πλειότερον χρόνου διάστημα.

Β'

Οἱ φιλολογικοὶ συνεταιρισμοὶ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀκαδημίαι ἢ Σύλλογοι, τοσαύτην ἐπίδοσιν ἔλαβον κατὰ τοὺς νεωτέρους αἰῶνας, ὥστε ἐν γένει εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται πᾶσα ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ὁμὰς φιλολόγων ἢ φιλοσόφων, συνερχομένη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, σκέπτεται μετ' ἀπαθείας πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῇ τὸ δεῖνα φιλολογικὸν ζήτημα, καταπολεμεῖ ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου τὴν γνώμην, συζητεῖται ποικιλοτρόπως τὸ ζήτημα, καὶ οὕτω, συνδυαζομένων τῶν γνώσεων ἑκάστου σοφοῦ, ἀποτελεῖται ὁ πυρὴν ὁ περιέχων τὴν ἀλήθειαν τοῦ ζητήματος. Τὸ προνόμιον τοῦ λύειν ζητήματα δὲν χαίρουσι μόνοι οἱ πολιτικοί· τούτου εὐμοιροῦσι καὶ οἱ φιλόλογοι. Ἐκεῖνοι σκοτοδινιῶσιν εἰς τὴν λύσιν ἀνατολικῶν καὶ γαλλογερμανικῶν καὶ ἀγγλαμερικανικῶν ζητημάτων· ἔχουσιν ὅμως καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῶν Μουσῶν ζητήματα ὁμηρικὰ, ζητήματα ἀλεξανδρινὰ, ζητήματα δωδωναῖα, ζητήματα ἐμπορικὰ. Ζητήματα γεωλογικὰ, ἀστρονομικὰ, φυσικὰ, χημικά. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπαιτεῖται κριτικώτερος νοῦς εἰς τοὺς φιλολόγους ἢ εἰς τοὺς διπλωμάτας, μεθ' ὅσα καὶ ἂν καυχώμενοι λέγωσιν οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ὅτι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κρύπτει εἰς τὴν κεφαλήν του καὶ μίαν Παλλάδα.

Ὁ φιλολογικὸς κόσμος εὐρύνεται βαθμηδὸν, καὶ νέους ἀνακαλύπτει ὁρίζοντας ἀχανεστέρους καὶ φωτεινοτέρους. Ἐδῶ οἱ

ἀρχαιολόγοι ἀνασκαλεύουσι τὰς ἑλληνικὰς ἢ ῥωμαϊκὰς γαίας, καὶ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ἑνὸς ἀγγείου, νομίσματος ἢ ἀναγλύφου, ἑρμηνεύουσι τὴν φύσιν τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος ζητήματος, ἐξηγοῦσι τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα συγγραφέα, καὶ λύουσι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν φιλολογικὴν ἀπορίαν των. Ἐκεῖ οἱ παλαιοντολόγοι σκάπτουσι τὴν γῆν μέχρι τοῦ κατωτέρου στρώματος, καὶ ἐκ τῆς εἰς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα ἤπειρον ἀνακαλύψεως ἑνὸς μαμμοὺθ, μεγαθηρίου ἢ παραδόξου τινὸς ἰχθύος, ἐξάγουσι ποικίλα ἐπιχημονικὰ συμπεράσματα. Ἀλλαχοῦ φιλόλογοι φιλέλληνες τὴν τῶν προγόνων ἡμῶν δόξαν ὀνειροπολοῦσι, καὶ, τὰ συγγράμματα αὐτῶν κατατρώγοντες, ἐκπληροῦσιν ἐν μέρει τὸν μέγαν σκοπὸν τοῦ εὐκλεοῦς γόνου τῆς Χίου, τὴν ἀναζωπύρωσιν, δηλονότι, τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἕκαστος ἐπὶ τέλους ὀπαδὸς τῶν Μουσῶν συνεταιρίζεται μετ' ἄλλων αὐτοῦ συναδέλφων, ἵνα ζωτικωτέρας ἀληθείας ἐκ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἐργασιῶν του ἀρυσθῇ.

Γ'.

Ἀλλ' ἆρά γε τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων Ἀκαδημιῶν ὀφείλεται εἰς τὸν νεώτερον εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, ἐνῷ ἡμεῖς τε καὶ ἄλλοι πολλάκις ἐπανελάβομεν, ὅτι ὁ πολιτισμὸς οὗτος, ἐφ' ᾧ ἐναβρύνονται οἱ Εὐρωπαῖοι, εἶναι γνήσιος Ἑλληνικός, εἶναι ἀνταύγεια καὶ ἀντανάκλασις ἐκείνου; Καὶ ἐνταῦθα αἱ χρυσαῖ προγονικαὶ σελίδες σπεύδουσιν εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων ἡμῶν.

Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα τὰ πάντα συνέλαβε, καὶ κατενόησεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ συστατικὰ στοιχεῖα, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ γεννήσῃ ἡμέραν μίαν τὸν νεώτερον τοῦτον πολιτισμόν. Δὲν ἐκαλλιέργησε μόνον τὰ γράμματα, δὲν ἐκληροδότησεν εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους συγγραφὰς μόνον καὶ λείψανα πλουσίας διανοητικῆς πανδαισίας, δὲν ἐμόρφωσε ποιητὰς καὶ φιλοσόφους εἰς ταῦτα μόνα δὲν περιωρίσθησαν οἱ ἡράκλειοι τῶν προγόνων μας ἆθλοι. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς ποικίλα ἕτερα ἡδύοσμα ἄνθη ἀνεδήσατο ἐπὶ τοῖς κροτάφοις αὐτοῦ, καὶ πολλὰς ἑτέρας ἐκδουλεύσεις τῇ καθόλου ἀνθρωπότητι παρέσχε. Μόνη ἡ ὕπαρξις τῶν ἀμφικτυονικῶν συνεδρίων, ἐν οἷς τὸ Πανελλήνιον ὅλον συνείρεχτο καὶ συνεσκέπτετο περὶ τῆς προαγωγῆς καὶ ὥσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀρκεῖ νὰ πείσῃ ἡμᾶς ὁπόσον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι

εἰσέδυσαν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τὸ ὁποῖον ζητοῦσι νὰ σφετερισθῶσιν οἱ νεώτεροι Σμὶθ καὶ Κόλβερτοι καὶ Κονδιλλὰκ, πρωτοβουλίας ἐκδούλευσιν πωλοῦντες.

Ὁ κοινωνισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἐμαρτύρει, ὅτι ἐγεννήθησαν ὄντως κοσμοπολῖται, προωρισμένοι ν' ἀνάψωσιν ἅπαξ τὴν δᾷδα τοῦ πολιτισμοῦ, δι' οὗ κατεσελάγισεν οὗτος τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον. Ἀγοραὶ, καὶ Λέσχαι, καὶ Ποικίλαι Στοαὶ, φιλολογικὰ ἢ πολιτικὰ ἢ φιλοσοφικὰ συνεντευκτήρια μαρτυροῦσιν οὐ μόνον τὸ συνεταιριστικὸν τῶν ἀνδρῶν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὴν τότε τοῦ λαοῦ κυριαρχίαν ὡς καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ θέλησιν, τὴν σχεδὸν ἐλλείπουσαν παρά τισιν ἐκ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ὁ Ὅμηρος, τὸ πιστὸν τοῦτο ἀπεικόνισμα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πολλάκις διὰ τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ χρωστῆρος κατέδειξεν ἡμῖν τὸν λαὸν συνερχόμενον ἀγορήν δε ἠέ τε λέσχην, καὶ σκεπτόμενον περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Δ'.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὠχριῶσιν ἀπέναντι τοῦ σεμνοῦ ἱδρυτοῦ τῶν νεωτέρων Ἀκαδημιῶν, τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος. Ἐκεῖνος πρῶτος, μιμηθεὶς τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην, ὅστις δὲν ἵδρυσε μὲν σχολὴν ἰδίαν, ἀλλ' εἰς ἐργοστάσια καὶ ἑρμογλυφεῖα καὶ λέσχας ἐδίδασκε τὰ φιλοσοφήματα αὐτοῦ, ἀνίδρυσεν ἐν τῷ Κεραμεικῷ Ἀκαδημίαν μεγαλοπρεπῆ, ἐν ᾗ ἐξετύλισσε μεταξὺ πολλῶν ἄλλων τὸν μῖτον τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν.

Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, κειμένη ἰδίως ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ, περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἀτμοσφαίρας λίαν νοσερᾶς, ὅπου τὰ ἕλη ἐπεπόλαζον, καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, πίπτουσαι ἐπὶ τῶν βορβορωδῶν ἐκείνων λιμνῶν, ἀπετέλουν παράδοξον ἀπόθεσιν χρυσαυγῶν ἀντανακλάσεων πρὸς ἀναθυμιῶσαν καὶ νεκρὰν, οὕτως εἰπεῖν, ὑδατώδη ἐπιφάνειαν.

Ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς φύσεως ἀνεπλήρωσεν ἡ τέχνη. Ὁ Κίμων διέταξε τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἑλῶν, καὶ, καθαρισθείσης τοιουτοτρόπως τῆς ἀτμοσφαίρας, ἐκτίσθη καλλιπρεπὲς καὶ καλλιθέμεθλον τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο Λύκειον ἢ Γυμνάσιον, συνέστη κῆπος εὐθαλὴς καὶ ἀνθοστόλιστος, ἐφυτεύθησαν βρύα, ἐλαῖαι,

ἄμπελοι, ἐπισκιάζουσαι διὰ τῶν δροσερῶν αὐτῶν φυλλάδων τὸ ἡλιοκαὲς τοῦ Κεραμεικοῦ δάπεδον, διέλυσαν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες τὰ βορβορώδη νεφίδια καὶ τὰς λιμνικὰς ἀναθυμιάσεις, καὶ ἡ χώρα ἐκείνη ἐστολίσθη ὡς καλλίμορφος καὶ ξανθόκομος νύμφη, καραδοκοῦσα τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀγαθοῦ νυμφίου, τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος.

Ὁποῖον φαινόμενον τοῦτο Ἑλληνικῆς ἀφελείας καὶ σοβαρότητος ἅμα! Ὁ Πλάτων, κατανοήσας ὁποῖον πρόσωπον ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ κρινοστεφεῖ τῆς φιλοσοφίας κονίστρᾳ· ὁ Πλάτων, ἐμπνευσθεὶς τὰς ἱερὰς ἐκείνας φιλοσοφικὰς ἀληθείας, καθ' ἃς συνετρίβη καὶ αὐτὸς ὁ τῆς σοφιστείας δεινὸς ἀνεμοστρόβιλος· ὁ Πλάτων, συγκινηθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἐκείνων τῆς δημοκρατίας ζωπύρων, τὰ ὁποῖα ὡς πυριφλεγεῖς σπινθῆρες διέκαιον τὰ στήθη αὐτοῦ· ὁ Πλάτων, εὐαγγελισθεὶς τὰς ἁγίας τῆς ἰσότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχάς, ἀπέφυγε τὴν τύρβην τῆς πολιτείας, ἀπέφυγε τὸν πολὺν ὀρυμαγδὸν τοῦ πλήθους, ἀπέφυγε τὰ πάθη καὶ τὸν ἀκάθεκτον σάλον τῶν πολιτικῶν κομματαρχῶν, καὶ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ἁγνὴν ἐκείνην τοῦ Κεραμεικοῦ φύσιν, καὶ τοὺς ἀχανεῖς καὶ καλλιχρώμους τοῦ στερεώματος θόλους ἐζήτησεν ὡς ἀντανάκλασιν τῶν φιλοσοφιῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπονοσφισάμενος πάντα ὑλιστὴν καὶ ἀναίσθητον καὶ ἀφιλόσοφον, προσέλαβεν ἀγαθοὺς συνεταίρους, τοὺς ἐπισημοτέρους σχεδὸν τῶν Ἀθηναίων, μεθ' ὧν συνεζήτησε διάφορα φιλοσοφικὰ ζητήματα ἐν τοῖς εὐσκίοις δρυμῶσι τοῦ Ἀκαδήμου θεοῦ.

Ἰδοὺ τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικὸν ἐν ἁπάσῃ αὐτοῦ τῇ ἰδιοφυΐᾳ. Ἰδοὺ ὁ Ἕλλην φιλόσοφος, φιλοσοφῶν ἐν τῇ παρθένῳ φύσει. Ἰδοὺ ὁ ἀναμορφώσας τὴν φιλοσοφίαν, ὁ κληροδοτήσας τοὺς νεωτέρους ἀνεκτιμήτους θησαυροὺς, ἀπὸ τῶν δασῶν τοῦ Κεραμεικοῦ ἐξάγει τοὺς καλλιῤῥόους τῆς εὐγλωττίας του χειμάῤῥους.

Ὁποῖον παρήγορον μάθημα! ὁποῖοι θησαυροὶ παραδει γμάτων δι' ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας, τοὺς πάσχοντας ὑπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ἐπιδημίας, ἥτις ὀνομάζεται πιθηκισμός· δι' ἡμᾶς, τοὺς ξενομανεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν ξένων σφάγια γιγνομένους· δι' ἡμᾶς, τοὺς ἐκτινάσσοντας τὴν κόνιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀφελείας, καὶ δηλητηριαζομένους ὑπὸ τῆς ἐχεπευκοῦς ἐκείνης τῶν ξένων ἀνηθικότητος· δι' ἡμᾶς, τοὺς μὴ συναισθανθέντας εἰσέτι, ὅτι μόνον τὸν πολιτισμὸν, τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας τῶν Εὐρωπαίων, ὀφείλομεν νὰ μελετῶμεν καὶ νὰ σπουδάζωμεν, οὐχὶ δὲ τὰ ἤθη των, διότι εἰσὶν ἄνευ ἠθῶν, οὐχὶ τὴν οἰκογενειακὴν συμπεριφοράν των, διότι στεροῦνται τοιαύτης, οὐχὶ τὴν πολυτέλειάν των, διότι εἶναι σημεῖον φθίσεως, οὐχὶ τὸ ἐπάρατον ἐκεῖνο **libertinage**, διότι ἀπειλεῖ νὰ μολύνῃ τὸν ἁγνὸν καὶ ἀκηλίδωτον ἡμῶν ἑλληνισμὸν, τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου, τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Ναυσικάας, τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Ὄσσης!

Πέπρωται χεῖρες ἑλληνικαὶ ὁδόφραγμα νὰ ἀνεγείρωσι μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ; Πέπρωται τάφος νὰ κατακρύψῃ τὴν προγονικήν μας ἀφέλειαν; Πέπρωται πέλαγος πιθηκισμοῦ νὰ καταπνίξῃ εἰς τὸν βυθόν του τὰς προγονικὰς ἡμῶν ἀρετάς; Ἀλλὰ θαῤῥῶμεν εἰς τὴν νέαν τῶν Ἑλλήνων γενεὰν, θαῤῥῶμεν εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν ἀγάπην αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν, θὰ διασπάσῃ τοὺς ἀρχαίους ἀπὸ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Ἤδη ἐπὶ τὸ προκείμενον. Πρὶν δ' ἐγκαταλείψωμεν τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, περιγράψωμεν δι' ὀλίγων ἐνταῦθα πῶς ἡ ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα παρέσησε ταύτην συμβολικῶς. Οἱ ἀρχαῖοι παρίστανον τὴν Ἀκαδημίαν ὑπὸ τὸ σχῆμα γυναικὸς, ὡρίμου ἡλικίας καὶ σοβαροῦ χαρακτῆρος. Τὴν κεφαλήν της χρυσοῦν ἐκόσμει στέμμα, τὸ δὲ σῶμά της ποικιλόχρους μανδύας. Ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ καλλίφωνον ἐκράτει λύραν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ δροσοστάζουσαν ἀνθοδέσμην ἐκ δάφνης, ἴων, κισσοῦ καὶ μύρτου, φυτῶν ποιητικῶν, ἀναπαριστώντων τὴν ἡρωϊκὴν, τὴν λυρικὴν καὶ τὴν βουκολικὴν ποίησιν. Ἐκ τῆς ἀνθοδέσμης ἐκρέμαντο δύο ροιαὶ, σύμβολα εἰκονικὰ τῆς ἑνώσεως. Ἐκάθητο ἐπὶ χλοανθοῦς γηλόφου, ἐπὶ θρόνου κεκοσμημένου κλάδοις κέδρου καὶ ἐλαίας, εἰκονιζόντων τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν εἰρήνην, τοὺς δύο στυλοβάτας τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Παρὰ τοὺς πόδας της ἔκειντο βιβλία καὶ ὄργανα μουσικὰ, ἀναγγέλλοντα τὸ ἐπάναγκες τῆς ἁρμονίας εἰς τὰς τέχνας, καὶ ἴσως ἴσως εἰκονίζοντα τὴν γαλήνιον τῆς ψυχῆς ἁρμονίαν.

Ἐπίτρεψόν με, ἀναγνῶστα, νὰ μὴ παρατρέξω ἐν σιγῇ τὴν ζωηρὰν ταύτην εἰκόνα. Ἴδε τὴν Ἀκαδημίαν, ὡς ἄλλην θεὰν Ἀθανασίαν, ἐπὶ θρόνου χρυσοστεφοῦς ἑδρεύουσαν· ἴδε τὰς λευκομαρμάρους αὐτῆς χεῖρας κρατούσας λύραν, ἥτις ἐξεικονίζει τὴν

φιλοσοφικὴν ἐκείνην λύραν, ἧς οἱ ἦχοι, ἁρμονικῶς ἐκχεόμενοι, ἐνθουσιῶσι τὴν ψυχὴν τοῦ βροτοῦ, καὶ, ὡς ἐπὶ πτερύγων Πηγάσου, μεταφέρουσιν αὐτὸν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ στερεώματος ἀγνώστων κόσμων, ἐν οἷς κατοπτεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη ἵνα ἕρπῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι ὁ τάφος ἐκεῖνος καὶ αἱ πένθιμοι ἐκεῖναι ἰτέαι δὲν εἶναι τοῦ θνητοῦ τὸ τελευταῖον κατάντημα, ἀλλ' ὅτι νέα ὕπαρξις, εὐγενεστέρα, ἀναμένει αὐτόν. Ἴδε τὴν ἀνθοδέσμην, αἱ ἐκ τῆς ὁποίας καταῤῥέουσαι σταγόνες δρόσου ἀνακουφίζουσι τὰ θυμαλγῆ στέρνα τοῦ φιλοσοφοῦντος, ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων αὐτοῦ θεωριῶν καὶ τῶν περιπλόκων φιλοσοφιῶν του. Ἴδε ἐπὶ τέλους εἰς τοὺς πόδας της κείμενα τὰ βιβλία, ἐν οἷς λαμβάνει σάρκα ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, καὶ μεταδίδοται εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεάς. Παρ' αὐτοῖς κεῖνται ὄργανα μουσικῆς, διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦ φιλοσόφου δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία λύρα, ποτὲ μὲν μελῳδικοὺς ἐκχέουσα ἤχους, ποτὲ δὲ κακοφώνους καὶ ἄνευ ἁρμονίας· οἱ πρῶτοι ἀναπαριστῶσι τὰς φιλοσοφικὰς ἀληθείας, οἱ δεύτεροι τὰς φιλοσοφικὰς στρεβλώσεις.

Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνέλαβον οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καθαγιασθεῖσαν Ἀκαδημίαν.

Τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν διεδέξατο ἡ τοῦ Καρνεάδου, ἡ τοῦ Ἀρκεσιλάου, ἡ τοῦ Φίλωνος, ἡ τοῦ Ἀντιόχου. Ἀλλ' ἐκείνη εἶναι ὁ τηλαυγέστερος τῶν Ἀκαδημιῶν φάρος, ἐκείνη ἡ ἄσβεστος λαμπὰς τῶν νεωτέρων φιλολογικῶν συνεταιρισμῶν, ἐκείνη τὸ ἀριπρεπέστερον σέμνωμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἐκείνη ἡ ζωηροτέρα εἰκὼν τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τοῦ φιλοσυνεταιρισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ε'.

Ἵνα ἀνεύρωμεν ἑτέραν ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν μετ' ἐκείνην τοῦ Πλάτωνος, πρέπει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Κεραμεικὸν, καὶ νὰ στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἡμῶν πρὸς τὴν κλασικὴν τῆς Ἀλεξανδρείας γῆν, παρὰ τὰ καλλίῤῥοα τοῦ Νείλου νάματα καὶ τὰς αἰωνοβίους τῶν πυραμίδων σκιάς.

Ὁ κεντρικὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀστὴρ εἶχεν ἤδη ἐπισκιασθῆ· τὸ ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν ἐκ μόνου τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ἀναμνήσεων ἐδανείζετο τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς

ἦν καὶ πάλιν μέγας, ὁ δὲ τῆς Προνοίας ἀκατάβλητος δάκτυλος ὤθησε τὴν δύναμιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπέθανον μὲν ἤδη οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Ἀριστοτέλεις, ἀλλ' ἐγεννήθησαν οἱ Πλωτῖνοι καὶ οἱ Ἀμμώνιοι καὶ οἱ Ἀρίσταρχοι. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ ἀναντιῤῥήτως εἶναι μία ἐκ τῶν κλεινοτέρων σελίδων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθόσον οὐ μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα νέαν ἐπίδοσιν ἔλαβον, οὐ μόνον διαιωνίσθησαν τὰ ἀριστουργήματα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων χάρις εἰς τοὺς κριτικοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐπιμελῶς ἐκαλλιεργήθησαν. Ἐὰν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν συγγραφεῖς τινας, ἡ καλλίτεκνος τῆς νεωτέρας χημείας μήτηρ, ἡ ἀλχημία, χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, καὶ οὐχὶ, καθ' ἃ οἱ συναξαριστὰι διϊσχυρίζονται, ἀπὸ Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου, περιβάλλοντες τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν δι' ὄντως μυθώδους περιβλήματος.

Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ θεωρεῖ ὡς σημαιοφόρον αὐτοῦ Πτολεμαῖον τὸν Σωτῆρα. Νικητὴς ἐν τῇ στρατιωτικῇ δυνάμει, ἠθέλησε νὰ γίνῃ καὶ νικητὴς ἐν τοῖς γράμμασιν. Ὡμοίασεν ὡς πρὸς τοῦτο τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅστις τὰς ὑλικὰς αὐτοῦ προόδους συνεδύαζε πάντοτε μετ' ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως, γενόμενος οὕτως ὁ κυριώτερος ἀγωγὸς τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Πτολεμαῖος, συνέστησε τὸ περίφημον ἐκεῖνο Μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε πάντας τοὺς Ἕλληνας σοφοὺς, συγχροτήσαντας τοιουτοτρόπως περιφανῆ Ἀκαδημίαν. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη ἀνέπτυξε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, συνεκοινώνει μεθ' ὅλων τῶν τότε σοφῶν, καὶ διαφόρους μετ' αὐτῶν ἀντήλασσεν ἰδέας, καὶ οὕτως ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου ὁ φάρος τῆς ἐπιστήμης, δι' οὗ ὠδηγήθησαν αἱ νεώτεραι Ἀκαδημίαι εἰς εὕρεσιν διαφόρων ἀληθειῶν.

ΣΤ'.

Μετὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν Ἀκαδημίαν, ἀναγκαζόμεθα νὰ διέλθωμεν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Ἀλλὰ πρὶν χαιρετίσωμεν τὸ ὑπερήφανον Οὐατικάνον, φωνὴ ἐκ τάφου ἐξερχομένη κραυγάζει, ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν στοιχεῖον, προωρισμένον ἵνα ὑποχωρήσῃ ὡς πρὸς

τὰ γράμματα τοῖς ἄλλοις λαοῖς, περιωρίσθη εἰς τὸν στρατιωτικὸν θρίαμβον καὶ τὰς δάφνας τῶν στρατιωτικῶν λογχῶν. Ἡ φωνὴ αὕτη εἶναι ἡ τοῦ κορυφαίου τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν Οὐϊργιλίου, τοῦ ἀντλήσαντος τὰ ζωτικώτερα τῆς Αἰνειάδος του στοιχεῖα ἐκ τῶν διδύμων γόνων τῆς Ὁμηρικῆς Μούσης.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐλούσθησαν εἰς τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας· ὅ τε Βιργίλιος καὶ ὁ Ὁράτιος εἶναι οὐραὶ τῶν φωτεινῶν ἐκείνων κομητῶν, τοῦ τυφλοῦ Μαιονίδου καὶ τοῦ ὑψιπέτου Πινδάρου. Ὁ Σενέκας ἠθέλησε ν' αὐτοχειροτονηθῇ δραματικὸς ποιητής. Ἔλαβε λοιπὸν ἐνώπιόν του τὸν Σοφοκλέα, ἠθέλησεν ἀφ' ἑνὸς νὰ τὸν μιμηθῇ καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τὸν ἀντιγράψῃ, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐστρέβλωσε καὶ οὐδὲν πλέον· μάρτυς ὁ Οἰδίπους τοῦ Σενέκα, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ φιλοσοφία τῶν Ῥωμαίων εἶναι ὁ ἐπικουρισμός, καταλληλότατος πρός τε τὸ τρυφηλὸν καὶ τὴν φιληδονίαν αὐτῶν. Ἐν γένει ὁ ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι μὲν ἀντίγραφον τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ἀντίγραφον ἐλεεινὸν καὶ ἧττον τῆς ἀληθείας.

Ὁπωσδήποτε, ὑπὸ τὸν Μαικήναν ἀπαντῶμεν Ἀκαδημίαν τινὰ σοφῶν, οἵτινες ἐσκόπουν μὲν τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ κυρίως ἐνετρύφων εἰς ἐπικουρείους ἡδονάς. Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ὡς πρὸς τὴν αὐλοκολακείαν τῶν συγγραφέων. Ἔρποντες οὗτοι περὶ τὸν θρόνον, ἤντλουν ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν θυμιάματα πρὸς τὸ στέμμα καὶ τὴν μοναρχίαν. Ὁ ἀνθάμιλλος τοῦ Δημοσθένους Κικέρων ὠνειροπόλει τὴν πλατωνικὴν τοῦ Κεραμεικοῦ Ἀκαδημίαν. Ὠνόμασε λοιπὸν τὸν ἐν Πουζόλῃ (Pouzzole) οἰκόν του Ἀκαδημίαν, καὶ κατέστησεν αὐτὸν συνεντευκτήριον τῶν διαφόρων φίλων του. Ἐκεῖ, ὡς λέγεται, συνέγραφε τὰ Ἀκαδημαϊκὰ ἐρωτήματα, τὸ περὶ φύσεως τῶν θεῶν σύγγραμμά του καὶ τὰ ἓξ βιβλία τῆς Δημοκρατίας αὐτοῦ.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τῶν Ῥωμαίων Ἀκαδημίαι.

Ζ'.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, εἶδος ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας θεωροῦμεν τὸν οἶκον τοῦ Φωτίου. Ὁ ἱερὸς Φώτιος εἶναι οὐ μόνον ὁ διασώ-

σας τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ ἀπειλοῦντος τότε αὐτὴν παπικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ συνάμα εἶναι καὶ ὁ ἀναγεννήσας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀναζωπυρήσας τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ περιβαλὼν τὸν χριστιανισμὸν διὰ τοῦ σεμνοῦ ἐκείνου ἐνδύματος τῶν ἑλληνικῶν χαρίτων.

Ἔστενε τὸ Βυζάντιον ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ηυκνὴ σκοτόμαινα ἠπείλει νὰ ἐπισκιάσῃ αὐτό· φοβερὰν ἡ εἰκονομαχία ἦρε τὴν κεφαλήν. Ἀκαλαρρεῖται ποταμοὶ αἵματος κατέκλυζον τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ἰταλίαν. Αὐτὰς τὰς σάρκας τῆς αὐτοκρατορίας κατεσπάραττον οἱ σκληροὶ ἐκεῖνοι θρησκευτικοὶ διωγμοί. Ὁ δὲ Λέων, ἵνα στυγιώτερον τὸ ὄνομά του καταστήσῃ, κατέκαυσε φεῦ! καὶ αὐτὰς τὰς δημοσίους βιβλιοθήκας, διὰ νὰ τιμωρήσῃ φρικαλεώτερον τοὺς ἀπειθοῦντας εἰς αὐτὸν εἰκονοκλάστας. Γράμματα καὶ ἐπιστῆμαι κατεδιώχθησαν, ἐσίγησαν τάφου σιγήν αἱ Ἑλληνίδες Μοῦσαι, νεκρόπολις τὸ Βυζάντιον κατέστη. Ἐδῶ μελανειμονοῦσαι ψυχαὶ τῶν θυμάτων ἐπτερύγιζον εἰς τὰς χρυσονεφέλους τῆς Ἀθανασίας χώρας, ἐκεῖ νέφη καπνοῦ μελανὰ ἀναθρώσκοντα ἐσκότιζον τὴν ἀτμοσφαῖραν· καὶ ἦν ἐκεῖνος καπνὸς τῶν πυρπολουμένων συγγραμμάτων, καὶ ἦν ἡ τέφρα ἐνδόξων σκιῶν περιβλέπτων νεκρῶν, καὶ ἦν ἡ σοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τέφραν καὶ κόνιν ἐνσεσαρκωμένη. Χεῖρες ἑλληνικαὶ Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐπυρπόλουν, καὶ τεθλιμμένη τῆς ἱστορίας ἡ Μοῦσα ἔγραφε τὰς βδελυρὰς ταύτας σελίδας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Παρῆλθεν εἰς αἰὼν, αἰὼν θρησκευτικῶν, φιλολογικῶν, ἐπιστημονικῶν διωγμῶν. Παρῆλθε μία ἑκατονταετηρὶς καταδίκης διὰ τὰς Μούσας, καταδίκης διὰ τὰ γράμματα, καταδίκης διὰ τὸν πολιτισμόν. Ἔμελλεν ἐπὶ τέλους ν' ἀναφανῇ εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ πολυμαθὴς τῆς Μυριοβίβλου συγγραφεύς, ὅστις, διασπῶν τὴν σκοτόμαιναν ἐκείνην καὶ τὸν ἄδυτον τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς τρομοκρατίας γνόφον, φιλομειδὴς ἠσπάσατο τὰς Ἑλληνίδας Μούσας, καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὴν κλεινὴν τοῦ Βυζαντίου πόλιν τὸν ἀπόπατριν καὶ φυγαδευθέντα ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ἐὰν καυχώμεθα διὰ τοὺς Ἰουστινιανοὺς καὶ τοὺς Ἡρακλείους, οὐχ ἧττον ὀφείλομεν νὰ ἐναβρυνώμεθα καὶ διὰ τὸν μέγαν Φώτιον, ὅς, ἀχώριστον ἐν τῇ καρδίᾳ του καταστήσας τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν θρησκείαν ἀπὸ τῆς πατρί-

δος, ἔσωσε διὰ τῆς εὐεργετικῆς δεξιᾶς του καὶ ταύτην καὶ ἐκείνην. Συνενωθεὶς μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ τότε ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ Βάρδα, προσεκάλεσεν εἰς τὸ Βυζάντιον ἅπαντας τοὺς τότε σοφοὺς, καὶ εἰς τὴν προτέραν εὔκλειαν ἐπανέφερε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ οὕτω σκληρῶς ἐκφαυλισθέντα ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ μητραλοίου Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.

Καὶ ἤδη αἱ μὲν στοαὶ τῆς Μαγναύρας ἀντήχουν ὑπὸ τῆς σοβαρᾶς φωνῆς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Φωτίου ἦν ἀληθὴς Ἀκαδημία.

Η'.

Ἐνῷ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν Βυζαντίῳ, ἡ Εὐρώπη, ἐκ τοῦ βυθοῦ αὐτῆς σεισθεῖσα ἕνεκα τῶν ἐπελθόντων βαρβάρων στιφῶν, ἐπεπόλαζεν ἐν μέσῳ τοῦ βαθυδίνου τῆς ἀμαθείας ὠκεανοῦ, μέχρις ὅτου Κάρολος ὁ μέγας ἥναψε τὸν σπινθῆρα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀναντιῤῥήτως ἡ φιλομουσία τοῦ νέου τούτου Μαικήνου δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἑσπερίαν ἀπὸ τῶν τότε ἐπικρατουσῶν προλήψεων. Οἱ ἀλχημικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐκζητῶσι τὸ φιλοσοφικὸν ὠὸν ἢ τὴν παγκόσμιον πανάκειαν, δι' ἧς ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ συνετέλουν ἵνα βρέξῃ χρυσίον καὶ ἄργυρον ὁ οὐρανὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα ἐκλίπῃ ἐκ τοῦ μικροσκοπικοῦ τῆς γῆς πλανήτου τὸ εἰδεχθὲς τῆς νόσου φάσμα, καὶ ἡ αἰωνιότης τοῦ οὐρανοῦ μεταβιβασθῇ ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ ἀστρολόγοι ἀφ' ἑτέρου διενυκτέρευον ἐν ὑπαίθρῳ, ἀνέμενον τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀστέρων, καὶ, ὁδηγούμενοι ἐξ αὐτῶν, προσήρχοντο σοβαροὶ καὶ ἀγέρωχοι οἱ γεννάδαι, καὶ τῷ μὲν προήγγελον θάνατον, τούτῳ ἐρωμένας, ἐκείνῳ θησαυροὺς, τοῖς βασιλεῦσι νέας ἐπικρατείας, καὶ ἄλλοις ἄλλα. Οἱ δὲ μάγοι .... ὤ! ἐκεῖνοι ὑπερέβησαν πᾶν ὅριον αἰδοῦς τε καὶ πιθανότητος. Ὁ μὲν συνέλεγε νυκτὸς σταγόνας δρόσου, καὶ ἐπώλει αὐτὰς ὡς δάκρυα τῆς Ἠοῦς, ἐξαλείφοντα ἀπὸ τῶν παρειῶν τὰς ῥυτίδας, καὶ διαιωνίζοντα τὰ ῥόδα καὶ τὰ κρῖνα τῆς σφριγώσης νεότητος· ὁ δὲ περιήρχετο τὰ κοιμητήρια, καὶ τὰ μὲν τῶν λιμνῶν ἀθύρματα ἐκ τῶν ἀντανακλάσεων τῆς σελήνης μετεμόρφου εἰς νύμφας, τὰς σκιὰς τῶν δένδρων ἐξελάμβανεν ὡς βρυκόλακας καὶ καλικαντζάρους, τὸν δὲ συριγμὸν τοῦ ἀνέμου ὡς μουσικὴν ἁρμονίαν τῶν ἐναερίων πνευμάτων·

Ἐκεῖνος ἐξήγει τὰ ὄνειρα, ὁ ἄλλος ἐξασκεῖ τὴν λεκανομαντείαν, τρίτος ἐπὶ τῆς σιλπνῆς τῶν ὀνύχων του ἐπιφανείας προμαντεύει τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τέταρτος προφητεύει διὰ τῆς νομισματομαντείας θυέλλας καὶ καταιγίδας· ἐν γένει ἡ ἀσθένεια τοῦ πνεύματος αὐξάνει, οἱ ἱερεῖς ἐπωφελοῦνται ἐκ τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ, ὁ παπισμὸς περιβάλλεται τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ πρόληψις χωρεῖ πρὸς τὰ πρόσω.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ Εὐρώπη ὁμοιάζει νεκρόπολιν. Οἱ δυνάσται ἐξασκοῦσι τὴν τυραννίαν ἐπὶ τῶν λαῶν, ἡ τρομοκρατία αὐξάνει, ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας παραμορφοῦται, τὰ μοναχικὰ τάγματα αὐξάνουσιν, αἱ δεισιδαιμονίαι πληθύνονται. Οὐδεμία φωνὴ ἀναμορφωτοῦ ἀκούεται· σιγῶσι τὰ πάντα, καὶ ὁ πέπλος τοῦ θανάτου ἐξαπλοῦται πανταχοῦ.

Τότε ἀναφαίνεται Κάρολος ὁ μέγας. Συνίστησιν οὗτος Ἀκαδημίαν σοφῶν, οἷς ἐντέλλεται τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς, τῆς ὀρθογραφίας, τῆς ῥητορικῆς, τῆς ποιήσεως, τῆς ἀστρονομίας καὶ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ὁ Κάρολος μᾶλλον οἰστρηλατεῖτο ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἔρωτος, ἢ ὑπὸ πάσης ἄλλης πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας τάσεως. Ἰδίαις λέξεσιν ἔλεγεν, ὅτι ἐπροτίμα νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τοὺς τέσσαρας οὐρανομήκεις Εὐαγγελιστὰς, ἢ τὰ δώδεκα βιβλία τῆς Οὐϊργιλιανῆς Αἰνειάδος. Παραδεξάμενος δὲ ἰσότητα μεταξὺ πάντων τῶν ἀκαδημαϊκῶν, καὶ ἐντειλάμενος αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἀντὶ παντὸς ἄλλου προνομίου υἱοθετήσῃ ἀνὰ ἓν ἀρχαῖον ὄνομα, ἐνῷ οὗτος μὲν ὠνομάζετο Ὅμηρος, Πίνδαρος ἐκεῖνος, ὁ ἄλλος Αὐγουστῖνος, αὐτὸς ἱκανοποιῶν τὸν θρησκευτικὸν ζῆλόν του ὠνομάσθη Δαυΐδ.

Ὁπωσδήποτε ὁ πολιτισμὸς ἐπολιτογράφησεν ἤδη τὸν Κάρολον εἰς τὸν κατάλογον τῶν σημαιοφόρων αὐτοῦ, καὶ ἡ Εὐρώπη πᾶσα βαθεῖαν τῷ ἀνδρὶ ὀφείλει εὐγνωμοσύνην.

Θ'.

Μετὰ ἕνα αἰῶνα, Κάρολον τὸν μέγαν διαδέχεται ὡς πρὸς τὰς ἀναμορφωτικὰς ἰδέας Ἀλφρέδος ὁ μέγας ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ.

Ὁ Ἀλφρέδος ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων τῆς τότε

Εὐρώπης μοναρχῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν πολιτικῶς μεταρρυθμίσας καὶ παγιώσας τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου διανοητικῶς δοξάσας τὴν κλασικὴν ἐκείνην τῆς ἐλευθερίας γῆν. Ὁ Ἀλφρέδος εἶχεν ὡς σύνθημα, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν Ἄγγλων ἔπρεπε νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἰδεῶν των. Σύνθημα τοῦτο ἄξιον διὰ τοὺς εὐκλεεῖς υἱοὺς τῆς δεσποίνης τῶν θαλασσῶν, σύνθημα ἀνθαμιλλώμενον πρὸς τὴν εὐνομουμένην Μεγάλην Βρεττανίαν, σύνθημα ἱκανὸν ὡς κορωνὶς νὰ κοσμήσῃ τὰ ἔθνη τοῦ πνεύματος, οὐχὶ τὰ ἔθνη τῆς ὕλης. Τοῦτο ἐσέβοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τοῦτο ἐτίμησαν καὶ τιμῶσιν οἱ Βρεττανοί. Ὁ δ' ἐκ πρωτοβουλίας ἐφαρμόσας αὐτὸ τοῖς Ἀγγλοσάξοσιν ὤφειλε βεβαίως ν' ἀνασκαλεύσῃ τὴν τέφραν τῆς τῶν γραμμάτων ἀναπτύξεως, καὶ ν' ἀνάψῃ τὸν ἄσβεστον φάρον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις μέχρι τῆς σήμερον ἐξακολουθεῖ λάμπων κατάφωτος, ἐνῷ ἐκεῖ παρὰ τὸν Ῥῆνον γοερῶς εἰσέτι ἡ ἐλευθερία στενάζει, καὶ θρηνῳδοῦσιν αἱ δι' αἱμάτων ἐξαγορασθεῖσαι ἀρχαὶ τοῦ 1789. Συνέστησε λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν Ἀκαδημίαν, βιβλιοθήκην πλουσίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ περίφημον τῆς Ὀξφόρδης πανεπιστήμιον.

Ἐν μέσῳ τῆς παχυλῆς ἐκείνης πλάνης, τῆς διαβουκολούσης τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐν μέσῳ τῶν πάντοτε θρασυνομένων ἀγυρτῶν καὶ ἀπατεώνων, ἡ φωνὴ τῆς ῥιζικῆς ἀναμορφώσεως, ἡ φωνὴ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἡ καλλίφωνος τῆς ἀναγεννήσεως σάλπιγξ ἤχησεν ἀπὸ τῶν πανεπιστημίων τῆς Ὀξφόρδης, τῆς Κανταβρυγίας καὶ τῶν γερμανικῶν πόλεων. Ἐνῷ κατὰ τὸν μεσαίωνα τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γαλλίας ἐξωστράκιζε μακρὰν τῶν διψώντων φῶς Ἑλληνικῆς παιδείας μαθητῶν τὰς θεσπεσίας τοῦ Πλάτωνος συγγραφάς, οἱ σοφοὶ τῶν ἀγγλικῶν καὶ γερμανικῶν πανεπιστημίων εἰργάζοντο ἀνενδότως ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, πλανώμενοι μὲν ἔν τισιν ἴσως, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἐγκαινίζοντες τὸ μέγα δρᾶμα τοῦ πεντεκαιδεκάτου αἰῶνος.

Τιμὴ εἰς τὸν Ἀλφρέδον, τὸν ἱδρυτὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ὀξφόρδης, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης προοιμιάζετο ὁ μέγας ἀγών, ὁ καταλήξας εἰς ἓν κοινὸν σύμπλεγμα, τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου ἀφ' ἑνός, τοῦ Νεύτωνος καὶ τοῦ Γαλιλαίου ἀφ' ἑτέρου.

Γ'.

Ἐνῷ ἐν μὲν Γαλλίᾳ Κάρολος ὁ μέγας ἀνίδρυσε τὴν Ἀκαδημίαν αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἀλφρέδος περιέθαλπε τοὺς σοφοὺς τῶν πανεπιστημίων, οἱ Μαῦροι τῆς Ἱσπανίας, ἔχοντες ὡς ἀρχηγέτην τὸν μεγαλοφυῆ Χαρουν-ἀλ-Ῥεσὶδ, συνίστων καὶ οὗτοι Ἀκαδημίας ἐν Γρενάδῃ καὶ ἐν Κορδούῃ.

Οἱ Μαῦροι, ἐγκαταστάντες εἰς μέρη, ἐν οἷς, ὡς φερ' εἰπεῖν, ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπτερύγιζον εἰσέτι αἱ σκιαὶ τῶν ἀποθανόντων ἐνδόξων ἀνδρῶν, εὑρόντες βιβλιοθήκας, αἵτινες τόσους φιλοσοφικοὺς ἔκρυπτον μαργαρίτας, ἔμελλον ἐπὶ τέλους νὰ ἠλεκτρισθῶσι καὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ διαφλεχθῶσιν ὑπὸ τῶν ζωπύρων τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐνῷ ἡ Ἀλεξανδρινὴ φιλοσοφία ἀριθμεῖ μεταξὺ αὐτῶν οὐκ ὀλίγους μαθητὰς καὶ θιασῶτας, οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσης φιλόσοφοι εὑρίσκουσι παρὰ τοῖς Μαύροις μελετητὰς καὶ διερμηνεῖς. Οὗτοι μελετῶσι καὶ μεταφράζουσιν εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, τὸν μαθηματικὸν Εὐκλείδην, τὸν γεωγράφον Πτολεμαῖον, καὶ τοὺς ἰατροὺς Γαληνὸν καὶ Ἱπποκράτην.

Ὁποῖον κίνηθρον τῆς ἐθνικῆς τοῦ Ἕλληνος ὑπερηφανείας; Τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα ἐφιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν βαρβάρων, καὶ ἀπασχολοῦσι τὰς πολυτίμους ὥρας τῶν σοφῶν αὐτῶν. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς πνέει ζωὴν, πνέει ζώπυρον, πνέει πῦρ τῆς ἀθανασίας· νεκροὺς ἀπαντᾷ καὶ ζωογονεῖ αὐτούς, βαρβάρους ἀπαντᾷ καὶ ἐκπολιτίζει, ἀπαντᾷ λίθους καὶ συγκινεῖ αὐτούς.

Ἔστω τοῦτο πρὸς ἀνακούφισιν τῶν μυρίων τοῦ Ἕλληνος ἀλγῶν, καὶ ἀναψυχὴν ἀπὸ τῶν δηλητηριωδῶν ἐκείνων βελῶν, εἰς τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην ἀτρόμητον προβάλλει στῆθος. Ἔστω τοῦτο ὁ πυρὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπερηφανείας, καὶ μὴ ἀποδειλιῶμεν· τὸ προγονικὸν «βραδέως σπεύδειν» ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἐλπίσωμεν, ὅτι ἐλεύσεται ἦμαρ ὅτε ὁ νέος Ἑλληνισμὸς θέλει καταλάβει τὴν δέουσαν αὐτῷ θέσιν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Οἱ Μαῦροι, φωτισθέντες ἤδη ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν συγγραφῶν, ἤρξαντο ἐπιδιδόμενοι θαυμασίως καὶ εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἡ ἀστρονομία, χάρις εἰς αὐτούς, πλουτίζεται ὑπὸ νέων ἀνακαλύψεων· κατεσκευάζουσιν ἀστεροσκοπεῖα, τὰ ὁποῖα

προμηθεύουσιν ὑπὸ γιγαντωδῶν ὀργάνων. Παρατηροῦσι τὴν πλαγιότητα τῆς ἐκλειπτικῆς, τοὺς κομήτας, τὰς ἰσημερίας, αὐτὰς τὰς ἡλιακὰς κηλῖδας. Εἷς μάλιστα ἐκ τῶν σοφῶν αὐτῶν ἀκαδημαϊκῶν, ὁ Θεβὶτ-βὲν-Καρρὴχ, πρῶτος ἐφαρμόζει τὴν ἄλγεβραν εἰς τὴν γεωμετρίαν. Τὰς ἰατρικὰς αὐτῶν σχολὰς μεταβάλλουσιν εἰς νοσοκομεῖα. Αἱ μηχανικαὶ ἐπιστῆμαι λαμβάνουσι πλείστην ὅσην ἐπίδοσιν παρ' αὐτοῖς. Λέγεται, ὅτι αὐτὸς ὁ Χαροὺν-ἀλ-Ῥεσὶδ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Κάρολον τὸν μέγαν ὡρολόγιον, τοῦ ὁποίου ὁ περίπλοκος μηχανισμὸς ἐκίνησεν εἰς θαυμασμὸν τοὺς σοφοὺς τῆς αὐλῆς τοῦ εὐρωπαίου μονάρχου.

Ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῶν Μαύρων, ὑπείκοντες εἰς τὸν ῥοῦν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, περιπίπτουσιν εἰς πολλὰς παραδοξολογίας. Γνωσὸν δὲ εἶναι, ὅτι ἡ μαγεία, ἡ ἀστρονομία, καὶ ἡ ἀλχημία εὑρίσκουσι παρ' αὐτοῖς θερμοὺς ὑπερασπιστάς. Ὁπωσδήποτε, αἱ ἀραβικαὶ ἀκαδημίαι συνετέλεσαν καὶ αὗται εἰς τὴν μεγάλην τῶν γραμμάτων ἀναγέννησιν.

ΙΑ'.

Τὸ 1325 συνέστη ἐν Γαλλίᾳ ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀνθεστηρίων. Βεβαίως οὐδὲν ἐκ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν δύναται νὰ καυχηθῇ, ὡς τὸ ἡμέτερον, ἐπὶ τῇ δημοτικῇ ποιήσει. Ὡς ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐπικῆς τοῦ Ὁμήρου ποιήσεως, οὕτω καὶ ὁ νεώτερος ἀπὸ τῆς ἀφελοῦς ἐκείνης ποιήσεως, ἥτις ὀνομάζεται δημοτική. Ἐν τούτοις καὶ ἡ γαλλικὴ ποίησις ἔσχε τὴν δημοτικὴν αὐτῆς ποίησιν, ψαλεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων τῆς φύσεως τέκνων, τῶν τρουβαδούρων. Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ταύτῃ συνημιλλῶντο λοιπὸν οὗτοι, ἀναμένοντες τὸ πολύτιμον τοῦ Παρνασσοῦ γέρας. Ὠνομάσθη δὲ Ἀκαδημία τῶν Ἀνθεστηρίων, διότι ὁ βραβευόμενος ἐν τῷ ἀγῶνι ὡς γέρας ἐλάμβανε χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ἄνθη, τῆς δροσερᾶς Χλωρίδος στεφούσης τοὺς μουσολήπτους ἀγωνιστάς.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι δι' Ἀκαδημίας ἀνεζωπυρήθη ἡ ῥακίνειος καὶ μολιέρειος ποίησις. Ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν ὁπόσον ἡ σύστασις τοιούτων Ἀκαδημιῶν ἐπηρέασε τὴν ταχυτέραν τοῦ πολιτισμοῦ διάδοσιν, καὶ ἀνεκαμίνευσεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἑτοιμόσβεστον τῶν γραμμάτων τέφραν.

ΙΒ'.

Ἐφθάσαμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ κοσμοσωτήριον ἐποχὴν, ἥτις ὠνομάσθη «Ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων.» Ἰδοὺ ἐνῷ προσηνῶς χαιρετῶμεν τὸν γλυκὺν αὐγερινὸν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὁ νοῦς ἡμῶν ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου, ἡρωϊκῶς πεσόντος ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου οἱ σοφοὶ αὐτοῦ, καταφυγόντες εἰς Ἰταλίαν, ἀνεγέννησαν ἐκεῖ τὰ γράμματα καὶ ἀπεπεράτωσαν τὸ ἔργον τοῦ Δάντου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Βοκκακίου.

Ἔζων τότε ἐν Ἰταλίᾳ οἱ Μέδικοι, νέοι οὗτοι Περικλεῖς, Αὔγουστοι καὶ Μαικῆναι, οἵτινες ἐν τῷ προσώπῳ τῶν βυζαντινῶν σοφῶν ἐνόμισαν, ὅτι ἀνεῦρον ἄλλους τῆς κοινωνίας ἀναμορφωτὰς, καὶ ἐξήντλησαν τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν πρὸς τὴν τελείαν τῶν γραμμάτων ἀναγέννησιν.

Ἐν Φερράρᾳ τότε, ἐν Νεαπόλει, ἐν Βενετίᾳ, ἐν Φλωρεντίᾳ, συνέστησαν Ἀκαδημίας, καὶ πρώτιστον αὐτῶν μέλημα ὑπῆρξεν ἡ καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἔκτοτε τὸ φῶς προέβη, ἤρξαντο ἐπισκιαζόμεναι αἱ προλήψεις, καταῤῥέουσα ἡ θεοκρατία, πίπτων ὁ φεουδαλισμὸς, κατερειπουμένη ἡ ἀγυρτία.

Χάρις εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς σοφοὺς, χάρις εἰς τὰς συστάσας Ἀκαδημίας, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἦσαν πλέον σιγῶντες νεκροί· ἐξῆλθον ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν, ἐλάλησαν πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Εὐρώπην, καὶ προσηνῶς ἐμειδίασαν εἰς τὸν νέον αὐτῆς πολιτισμόν.

Ἐνῷ ἡ Ἑσπερία ἵστατο εἰς τὸ χεῖλος τοῦ βαράθρου αὐτῆς, ἡ χεὶρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἐκράτησε, καὶ ἔκτοτε ἐνεκαινίσθη ὁ καταπληκτικὸς ἐκεῖνος τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἰδίως θαυμάζομεν εἰς τὸν ἡμέτερον αἰῶνα.

ΙΓ'.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὰς νεωτέρας Ἀκαδημίας, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

Ὅ,τι δι' ἡμᾶς εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους, ὅ,τι διὰ τὴν Ῥώμην ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου καὶ βραδύτερον ὁ αἰὼν τοῦ Λέοντος Ι',

τὸ αὐτὸ διὰ τοὺς Γάλλους εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Τότε ὡς ἀπὸ βαθέος ὕπνου ἐγρηγοροῦσα ἡ Γαλλία, ἔσχισε τὰ σπάργανα τῆς νηπιακῆς αὐτῆς κοιτίδος, ἐξῆλθε τοῦ νεοφύτου αὐτῆς κάλυκος, καὶ ἀνδρωθεῖσα ἀνῆλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ ἑαυτῆς πολιτισμοῦ. Τότε διεσκεδάσθησαν τὰ καλύπτοντα τὸν ὁρίζοντα αὐτῆς νέφη, καὶ ὡσεὶ διὰ μαγικῆς τινος ῥάβδου ἀνεφάνησαν οἱ Βολταῖροι, οἱ Βοαλὼ, οἱ Κορνήλιοι, οἱ Μολιέροι, οἱ Ῥουσσὼ, οἱ Πουσσὲν, οἱ Ῥισχελιὲ, οἱ Βαβὰν, οἱ Κονδαὶ, ἔξοχοι ποιηταὶ, ἔξοχοι στρατηγοὶ, ἔξοχοι ἐγκυκλοπαιδισταί. Τότε ἔκυψαν τὸν αὐχένα των ἀπέναντι τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ῥακκίνα οἱ τουρβαδοῦροι, καὶ ἡ γαλλικὴ ποίησις ἐξηυγενίσθη, ἀναῤῥιχηθεῖσα εἰς τὰς χλοανθεῖς δειράδας τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ. Τότε ἡ γλῶσσα τῶν Γάλλων, ὡς ἡ ἡμετέρα νῦν, ἀπέῤῥιψε τὸν ἀρχαϊκὸν καὶ βαρβαρόμικτον τύπον αὐτῆς, καὶ περιεβλήθη τὸν λεπτοφυῆ μανδύαν τῆς νεωτέρας γαλλικῆς φιλολογίας. Τότε ἐν τῇ Γαλλίᾳ εὑρίσκετο πᾶν ὅ,τι ὡραῖον, πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν, πᾶν ὅ,τι μέγα. Ἡ ἠθικολογία διὰ τοῦ Ῥουσσὼ, τὸ δρᾶμα διὰ τοῦ Κορνηλίου, ἡ σάτυρα διὰ τοῦ Βοαλὼ, ἡ φιλοσοφία διὰ τοῦ Βολταίρου, ἡ καλλιτεχνία διὰ τοῦ Πουσσὲν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τειχοποιΐα διὰ τοῦ Βωβὰν — ταῦτα πάντα ἐτελειοποιήθησαν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, καὶ ἔθηκαν οὕτω τὴν χρυσῆν σφραγῖδα ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ τούτου αἰῶνος.

Τότε ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν καὶ φιλόμουσον δεξιὰν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. συνέστη καὶ τὸ Γαλλικὸν Πανεπιστήμιον (**Institut**), τὸ ὁποῖον θαυμάζομεν ἔτι καὶ σήμερον. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ τότε Ἀκαδημία περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν λεξικογραφίαν, καθ' ὅσον ὡς πρὸς μὲν τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας ἐκωλύετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ὡς πρὸς δὲ τὰς ἠθικὰς ὑπὸ τοῦ κλήρου.

ΙΔ'.

Ἤλθομεν ἐπὶ τέλους εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Μὴ ἐπιθυμῶν πλειότερον νὰ ἐπεκταθῶ, θέλω προσθέσει ὀλίγα τινὰ, καθ' ὅσον οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὰς συγχρόνους Ἀκαδημίας, οἷον τὴν ἐν Γαλλίᾳ, διῃρημένην εἰς Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιγραφῶν, τὴν ἐν Λονδίνῳ Βασιλικὴν Ἑταιρίαν, τὰς ἐν Πετρουπόλει καὶ Μόσχᾳ Ἀκαδημίας καὶ τὴν ἐν Μαδρίτῃ.

Ὅ,τι κυρίως δύναται νὰ ἐπισπάσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ν' ἀπορῥοφήσῃ ὁλοκλήρους ὥρας, εἶναι ὁ πρὸ διετίας περίπου συστὰς ἐν Παρισίοις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὅταν βλέπωμεν ἄνδρας σοφοὺς, οἷοι οἱ Πατῖνοι, οἱ Ἔϊχθαλ, οἱ Ἔγγεροι, οἱ Brunet de Presle, οἱ Γιραρδῖνοι, καὶ ἡ λοιπὴ τῶν φιλελλήνων χορεία, μετὰ τοσούτου ζήλου νὰ ἐπιμελῶνται τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, νὰ μεταφράζωσι καὶ σχολιάζωσι τοὺς ἀρχαίους ποιητάς· ὅταν βλέπωμεν αὐτοὺς ἐπαναστάτην ὑψοῦντας σημαίαν ἐναντίον τοῦ ἐρασμικοῦ ἰδιώματος, καὶ προσηνῶς χαιρετίζοντας τὴν νεοελληνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ὁ νοῦς ἡμῶν ἀνέρχεται εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα, ὃν ἐγέννησεν ἡ καλλίτεκνος Ἑλλὰς, τὸν σοφὸν Κοραῆν. Φρονοῦμεν, ὅτι ἅπας οὗτος ὁ ζῆλος, δι' οὗ οἱ νῦν φιλέλληνες καλλιεργοῦσι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, εἶναι ὁ σπόρος, ὃν ἐκεῖνος ἐφύτευσε, ζήσας ἐν Παρισίοις περὶ τὴν ἡμίσειαν περίπου ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἀγαπήσας ὡς τὴν ἑαυτοῦ πάτρην τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους.

Ναὶ, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀναλαμβάνουσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν εὔκλειαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ σοφοὶ τῆς Γαλλίας οὐ μόνον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὴν φιλολογίαν θὰ καλλιεργῶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων, καθ' ὅσον, ἐὰν μὴ ἄλλο τι, ἔχομεν τοὐλάχιστον ποίησιν αὐτοτελῆ, ποίησιν ἐθνικὴν, ποίησιν πρωτότυπον, ποίησιν ἐστεμμένην ὑπὸ τῶν γνησίων τοῦ Παρνασσοῦ ῥόδων, ποίησιν ἀνθαμιλλωμένην πρὸς τὴν τῶν Εὐρωπαίων, καὶ ἔν τισιν ὑπερτεροῦσαν ἴσως τὰ τῶν νεωτέρων πρὸ πάντων ποιήματα.

Φιλολογικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ Ἀκαδημίαι ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι χρονολογοῦνται μόλις ἀπὸ μιᾶς περίπου τριακονταετηρίδος. Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Γερμανὸς Γερβῖνος, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Βούλγαρη, τοῦ Βαρβάκη, τοῦ Ῥίζου ὑπῆρχεν ἑταιρία τις Φιλομούσων, ἀλλὰ, ζητήσαντες λεπτομερείας περὶ αὐτῆς, οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν.

Ἐν Ἀθήναις ἤδη, ἐκτὸς τῆς ἀνιδρυομένης Ἀκαδημίας, ὑπάρχει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία, ἡ Ἑταιρία τῶν φίλων τοῦ λαοῦ, οἱ σύλλογοι Ἀττικὸς Κύκλος καὶ Παρνασσός. Τὸ καθ' ἡμᾶς, αἱ Ἀθῆναι ἤδη ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς φιλολογικοὺς συνεταιρισμοὺς, καθ' ὅσον καὶ Ἀκαδημίαν

κέκτηνται, καὶ Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν, καὶ δυάδα συλλόγων, καὶ, ὅπερ τὸ σπουδαιότερον, Ἑταιρίαν φίλων τοῦ λαοῦ.

Ἡ σύστασις τοιαύτης Ἑταιρίας εἶναι ὄντως καύχημα διὰ τὰς Ἀθήνας, καθ' ὅσον ἡ ἡμετέρα μεγαλούπολις οὐδὲν εἰσέτι βῆμα χάριν τοῦ λαοῦ ἐποίησε, περιορισθεῖσα εἰς ὕψη δημοσίων μαθημάτων, εἰς ἃ ὁ ἡμέτερος λαὸς βαρυκοεῖ.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἀριθμεῖ τρία φιλολογικὰ συνεντευκτήρια: τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, τὸν Ἰατρικὸν Σύλλογον, τὴν Λέσχην Μνημοσύνην, καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Σύλλογον τῶν Ἐφήβων. Τὰ σωματεῖα ταῦτα ὁσημέραι καθίστανται ἐπωφελέστερα· θαῤῥῶμεν δ' ἐπ' αὐτὰ, καθ' ὅσον «τάχ' αὔριον ἔσετ' ἄμεινον.»

Τελευτῶντες εὐχόμεθα ἵνα, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἱδρυταὶ τῶν φιλολογικῶν συνεταιρισμῶν, οὕτω καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες καθέξωσι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης κρατῶν.

Β. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΑΛΧΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΧΗΜΙΣΤΩΝ.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας, διῆλθε πρῶτον διὰ τῆς πλάνης, δοκιμασθὲν εἰς αὐτὴν ὡς εἰς λυδίαν λίθον. Ἐὰν καταρώμεθα τὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον βαυκαλισάσας τὸν ἄνθρωπον δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, ἐὰν θεωρῶμεν αὐτὰς ὡς ἕνα τῶν ἰσχυροτέρων μοχλῶν τῆς μεσαιωνικῆς στασιμότητος καὶ ἀδρανείας, ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὰς προλήψεις τῆς ἐπιστήμης, καθ' ὅσον αὗται ἐχρησίμευσαν ὡς λίθινος καὶ ἀῤῥαγὴς γέφυρα πρὸς τὴν μεγάλην τῆς ἀληθείας λεωφόρον, ἐπὶ τῆς ὁποίας βαδίζοντες ἡμεῖς οἱ νεώτεροι μονονοὺχ σχεδὸν ἀπροσκόπτως προβαίνομεν πρὸς τὴν ταχυτέραν ἀνακάλυψιν πλείστων ὅσων ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν, δι' ὧν νέοι ὁρίζοντες ἡμῖν διανοίγονται, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν νέα θαυμάσια, ὡς ἀπὸ Δουρείου ἵππου, ἐξέρχονται ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἐκείνης, ἀλλὰ τελεσιουργοῦ λέξεως, ἥτις ὀνομάζεται φύσις.

Τίς οἶδεν ἐὰν τὴν σήμερον οἱ ἱεροφάνται τῆς Ἀστρονομίας Ἕρσχελλοι καὶ Ἀραγὼ, ἤθελον ἀποκαλύπτει ἡμῖν τοὺς πολυτίμους μαργαρίτας τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ, τὴν ὕπαρξιν νέων κόσμων, καὶ τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους τῶν οὐρανίων σωμάτων, εἰ μὴ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα τάξις ἀνθρώπων, ποταποὺς καὶ προληπτικοὺς ἐχόντων σκοποὺς, διενυκτέρευον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐμελέτων τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων ἄστρων; Τίς οἶδεν ἐὰν οἱ νεώτεροι Ἀσκληπιάδαι, οἱ τῶν σωμάτων ἰητῆρες, ἤθελον ἐπὶ τοσοῦτον ἀναπτύξει τὴν ἀνθρωποσώτειραν τέχνην τοῦ ἀρχαίου Ἀσκληπιοῦ, ἐργαζόμενοι ἀνενδότως ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ῥωμαϊκὸν: mens sana in corpore sano, εἰ μὴ ἡ ὑπὸ πάντων καταπτυσσομένη μαγεία τοσαῦτα ἀνεκάλυπτε βότανα, τιθεῖσα οὕτω τὸ πρῶτον θεμέλιον πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς νεωτέρας ἰατρικῆς; Τίς οἶδεν ἐπὶ τέλους εἰ ἡ τοσαύτας ἀνεκτιμήτους εὐεργεσίας παρασχοῦσα τῷ πρακτικῷ βίῳ χημεία, ὁ

πιστὸς οὗτος καὶ ἀπαραίτητος δορυφόρος τῆς τε ἰατρικῆς καὶ πασῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ θελκτικὴ τῶν Βερζελίων καὶ Λαβοαζιέρων ἐπιστήμη, ἤθελεν ὑπάρχει νῦν ἐν τοιαύτῃ ἀναπτύξει, εἰ μὴ ἀρχαῖοι μύσται τῆς παγκοσμίου πανακείας καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου ἐτίθουν τὰς πρώτας αὐτῆς βάσεις;

Ἐπιστημονικαὶ ἄρα προλήψεις ἐβοήθησαν ἀπάσας τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας· ἐπιστημονικαὶ προλήψεις ἀπήλλαξαν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τῶν παχυλῶν τῆς ἀμαθείας κευθμώνων· καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ προλήψεις ἔστωσαν σεβάσταὶ παρ' ἡμῖν, ὡς ἐνσπείρασαι τοὺς πρώτους σπόρους τοῦ καλλιγόνου θαλλοῦ τῶν νεωτέρων τῆς ἐπιστήμης ἀληθειῶν.

Τούτων ἕνεκα ἡμεῖς ἀνελάβομεν μικρά τινα νὰ δημοσιεύσωμεν σκαλαθύρματα περὶ τῆς Ἀλχημίας καὶ τῶν Ἀλχημιστῶν, καίτοι ἐκ προτέρου ὁμολογοῦμεν τῷ ἀναγνώστῃ, ὅτι πόρρω ἀπέχομεν τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικότητος.

Α'.

Ὁ μοχλὸς, δι' οὗ οἱ ἀκάματοι ἀλχημικοὶ κατέβαλον τοσούτους διὰ τὴν ἐπιστήμην ἀγῶνας, ὑπῆρξεν ἡ ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον φιλοκέρδεια, ἤτοι ἡ μεταποίησις τῶν μετάλλων εἰς ἄργυρον καὶ χρυσόν. Ἓν φαῦλον αἴσθημα τοῦ ἀνθρώπου, μία ἀκόρεστος ὁρμὴ τῆς φιλοχρηματίας, ὤθησε τοὺς ἀλχημικοὺς εἰς ἀγῶνας ὁλοκλήρων αἰώνων, ἀγῶνας παραπλησίους τῇ πομφόλυγι, τῆς ὁποίας τὸ οἴδημα διασπᾷ ἐπὶ τέλους ἀσθενὴς ἀνέμου πνοή.

Βλέποντες τὰς ἀναριθμήτους καὶ περιέργους μεταβολὰς, τὰς ὁποίας ὑφίστανται τὰ μέταλλα ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἁπλουστέρων συνθηκῶν, ἐνόμισαν, ὅτι δύνανται νὰ παραγάγωσιν ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν σωμάτων βαθεῖάν τινα τροποποίησιν, καὶ οὕτως ἀνακαλύψωσι τὸν τρόπον, δι' οὗ ἔμελλον νὰ ἱκανοποιήσωσι τὸν πυρώδη τῶν καρδιῶν αὐτῶν πόθον, τὴν ἐκ πάσης ὕλης κατασκευὴν πολυτίμων μετάλλων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἔλαβε τόσον μεγάλην σπουδαιότητα· ἀλλ' εἰς παρόμοιον ζήτημα ἡ ἀνθρωπίνη περιέργεια ἔμελλεν ἐκ βαθέων νὰ κεντηθῇ, παραλόγως νὰ διεγερθῶσι τὰ ἀνθρώπινα πνεύματα, παχυλωτέρα νὰ διαχέηται ἡ πλάνη, καὶ ταχύτερον νὰ βαυκαλίζηται ἡ φιλοκέρδεια τῶν εὐπίστων. Δέκα καὶ πέντε παρῆλθον αἰῶνες, καὶ οὐδεμία ἀκτὶς ἀληθείας ἐπέλαμψε. Δέκα καὶ πέντε αἰῶνες κατέῤῥευσαν ἐκ τῆς κλεψύδρας τῆς αἰωνιότητος, καὶ ὅμως οὐδεμία φωνὴ κατὰ τῆς ἀγυρτίας ἠκούσθη. Δέκα καὶ πέντε αἰῶνες ἐθεῶντο τὴν ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἀπόλυτον τῆς ἀλχημίας κυριαρχίαν, χωρὶς τὸ πένθιμον τοῦ θανάτου αὐτῆς σήμαντρον νὰ ἠχήσῃ. Πρῶτον ἡ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος καταγωγὴ αὐτῆς, καὶ δεύτερον τὰ θέλγητρα τῶν ὑποσχέσεών της, κατόρθωσαν πυκνὴν σκοτόμαιναν νὰ διαχύσωσι περὶ τοὺς ψευδεῖς αὐτῆς σκοπούς.

Οἱ ἀλχημισταὶ, ἵνα πλείονα περιάψωσι βαρύτητα εἰς τὴν ἐπιστήμην των, ἀνήγαγον τὰς ἀρχάς της εἰς τὰς πρώτας ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος ἐνομίσθη ὡς ἡ γενέτειρα αὐτῆς πατρίς. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι περὶ ἀλχημίας πραγματευθέντες συγγραφεῖς συμφωνοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποδιδόντες παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς σοφοῖς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης «τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου.» Τὰ πρῶτα ἀλχημικὰ συγγράμματα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ἀνάγονται εἰς τὸν ἕβδομον αἰῶνα. Ἀλλ' ἐπειδὴ θεωρεῖται ὡς βέβαιον, ὅτι οἱ Ἕλληνες σοφοὶ εἶχον συνεχῶς ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, ἐξάγουσιν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἀλχημία ἐκαλλιεργήθη ταὐτοχρόνως καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ· ἡ δὲ κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα καταστροφὴ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Ἀράβων διέκοψεν ἐπὶ καιρόν τινα τὴν σειρὰν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν. Ἀλλ' ἀποκατασταθέντων ἅπαξ τῶν κατακτητῶν, ἡ δᾳὰς τῶν ἐπιστημῶν ἀνήφθη καὶ πάλιν, οἱ δ' Ἄραβες, ἐξακολουθήσαντες τὰς μελέτας τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, παρεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὸ ἔργον τῆς ἑρμητικῆς φιλοσοφίας. Μετ' οὐ πολὺ ἡ ἀλχημία κατέστη κοινὴ ἐπιδημία παρ' ὅλοις ἐκείνοις τοῖς ἔθνεσι, παρ' οἷς οἱ Ἄραβες ἔστεψαν διὰ δάφνης τὰ νικητήρια ὅπλα των. Κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα εἰσέδυσε μετ' αὐτῶν εἰς Ἱσπανίαν, ἥτις ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἀπέβη ἡ κεντρικωτέρα ἑστία τῶν ἀλχημικῶν ἐργασιῶν. Ὁπότε δὲ ἡ ἀραβικὴ κυριαρχία ἐξουδενώθη ἐν Ἱσπανίᾳ, ἡ ἀλχημία νέαν ἔλαβεν ὦσιν εἰς αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς τότε βαρβάρου Δύσεως. Ὁ Ἀρνῶλδος δὲ Βιλλενὲβ, ὁ Ῥαϋμόνδος Λούλλιος, ὁ Ῥογῆρος Βάκων ἐξήντλησαν τὰς μελέτας τῶν ἀλχημιστῶν Ἀράβων. Τὰ ἀναρίθμητα συγγράμματα τῶν διασήμων τούτων ἀνδρῶν, ἡ αἴγλη τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ τῆς ζωῆς των φήμη διέδωκαν ἀστραπηδὸν ἐν Εὐρώπῃ τὸν σπινθῆρα τῆς ἀλχημίας. Ἤδη, κατὰ τὸν

ΙΕ′ αἰῶνα ἡ ἀλχημία ἦν κοινὴ κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Ὁ ΙΖ′ αἰὼν εἶδε τὸ ἀπόγειον σημεῖον τοῦ θριάμβου αὐτῆς· ἀλλ' ἐκ τῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν σοφῶν περιελθοῦσα εἰς χεῖρας τοῦ ὄχλου καὶ τῶν καταπτύστων ἀγυρτῶν, προητοίμασε τὴν παρακμήν της.

Καὶ ἤδη οἱ σημαιοφόροι τῆς νεωτέρας χημείας, οἱ προάγγελοι τῆς λήθης τοῦ φιλοσοφικοῦ ᾠοῦ καὶ τῆς παγκοσμίου πανακείας, ἐχώρισαν τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῶν χιμαιρῶν καὶ τῆς ἀπάτης, προδιέγραψαν τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν αὐτῆς τροχιὰν, καὶ ἡ τέως ὡς σκοπὸς αὐτῆς θεωρουμένη μεταλλικὴ μεταποίησις ἐν μοίρᾳ ἐτέθη Καρός.

Οὕτως ὁ περιηγητὴς ἕως οὗ ἀνεύρῃ τὴν ποθουμένην πόλιν, διὰ φαράγγων καὶ βάτων διέρχεται, ἐρήμους καὶ στενωποὺς διαβαίνει, κάθιδρος δὲ, κεκμηκὼς καὶ ἐξηντλημένος διορᾷ ἐπὶ τέλους ἀνατέλλουσαν τὴν ἀκτῖνα τοῦ τέρματος τῆς περιοδείας αὐτοῦ. Οὕτως ὁ γεωργὸς ἕως οὗ πίειραν τὴν ἀρώσιμον ἄρουραν καταστήσῃ, πολλοὺς ἀγῶνας καταβάλλει καὶ ἀναριθμήτους ὑφίσταται πόνους. Οὕτω καὶ οἱ ἀλχημισταὶ, εἰς ματαίας ἐλπίδας ἐξαντλήσαντες τὴν ζωήν των, ἔμελλον εἰς τοὺς ἀπωτάτους αὐτῶν ἀπογόνους νὰ κληροδοτήσωσι τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Ἀλλὰ καιρὸς νὰ μελετήσωμεν τὰς θεμελιώδεις τῆς ἀλχημίας ἀρχὰς, καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου.

Β′.

Ἐπὶ δύο θεμελιωδῶν ἀρχῶν ἐστηρίζετο ἡ ἀλχημία: ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς συνθέσεως τῶν μετάλλων, καὶ τῆς γενικεύσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Συζατικὰ δὲ τῶν μεταλλικῶν σωμάτων, κατὰ τοὺς ἀλχημιστὰς, ἦσαν ὁ ὑδράργυρος καὶ τὸ θεῖον· ἡ διάφορος δὲ ἀναλογία αὐτῶν παρὰ τοῖς διαφόροις μετάλλοις παρήγαγε τὴν διαφορὰν τῶν μετάλλων. Ὁ χρυσὸς, φέρ' εἰπεῖν, δὲν διαφέρει τοῦ κασσιτέρου, ἢ διότι ἐν μὲν τῷ χρυσῷ ὁ ὑδράργυρος πλεονάζει, ἐν δὲ τῷ κασσιτέρῳ τὸ θεῖον. Τὰ δύο δὲ ταῦτα συστατικὰ τῶν μετάλλων διέφερον τοῦ κοινοῦ ὑδραργύρου καὶ τοῦ θείου· διότι ὁ μὲν τῶν ἀλχημιστῶν **mercurius** ἦν αὐτὸ τοῦτο τὸ στοιχεῖον τῶν μετάλλων καὶ ἡ αἰτία τῆς αἴγλης καὶ τοῦ ἐλατοῦ αὐτῶν, τὸ δὲ **sulphur** ἦν τὸ εὔφλεκτον τῶν μετάλλων στοιχεῖον.

Συνέπεια δὲ τῆς θεωρίας ταύτης ὑπῆρξε τὸ δυνατὸν τῆς μεταποιήσεως τῶν μετάλλων. Διότι ἀφοῦ τὰ στοιχεῖα τῶν μετάλλων ἐνομίσθησαν ἅπαξ ὡς ὄντα τὰ αὐτὰ, ἐξήγαγον ὡς συμπέρασμα, ὅτι εἶναι δυνατὸν δι' ἀναλόγων ἐνεργειῶν νὰ μεταποιηθῇ ὁ μόλυβδος εἰς χρυσόν!

Πρὸς σχηματισμὸν δὲ ἑνὸς μετάλλου ἤρκει ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σπόρου αὐτοῦ. Κατὰ συνέπειαν δὲ τῆς θεωρίας ταύτης, ἀπεκάλεσαν οἱ ἀλχημισταὶ ᾠὸν ἢ ᾠὸν φιλοσοφικὸν (**ovum philosophicum**) τὸ ἀγγεῖον, τὸ περιέχον τὰς ὕλας τὰς πρὸς διεκπεραίωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου!

Κατὰ τοὺς ἀλχημιςὰς ἄρα, ὅλαι αἱ οὐσίαι τοῦ ἀνοργάνου κόσμου ἦσαν πεπροικισμέναι ὑπὸ εἴδους τινὸς ζωῆς. Ὡς τὰ ἐνόργανα ὄντα, οὕτω καὶ αἱ ἀνόργανοι οὐσίαι ἀναπτύσσονται ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς, καὶ μεταβαίνουσιν ἀπὸ ἀτελοῦς καταστάσεως εἰς ἐντελεστέραν. Χαρακτὴρ δὲ οὐσιώδης τῶν μὲν ἀτελεστέρων εἶναι ἡ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αἰτίας ὑποχώρησίς των, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἀλλοίωσις αὐτῶν· τῶν δὲ ἐντελεστέρων, ἡ ἀντίστασις καὶ τὸ ἀναλλοίωτον. Ἡ δὲ τελειοποίησις αὕτη τῶν μετάλλων ἦν συνέπεια τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιῤῥοῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων· ἀλλ' ἡ ἐνέργεια αὕτη ἦν βραδεῖα, ὡς ὁλοκλήρους αἰῶνας ἀπαιτοῦσα.

Καὶ κατά τινας μὲν τῶν ἀλχημιστῶν, τὸ ὕστατον ὅριον τῆς προόδου τῶν ἀνοργάνων σωμάτων ἦν ἡ εἰς ἄργυρον ἢ χρυσὸν μετατροπὴ αὐτῶν· κατ' ἄλλους δὲ, ἡ συνέχεια τῆς μεταποιήσεως ἦν αἰωνία, καὶ ἐπομένως τὰ μέταλλα, ἐξευγενιζόμενα εἰς τὸν τελειότερον βαθμόν των, ἐπανέπιπτον πάλιν εἰς τὴν ἀτελῆ κατάστασίν των. —Ἡ τελευταία αὕτη θεωρία παρομοιάζει τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἰδεϊστῶν τῆς ἀρχαιότητος, οἵτινες παρεδέχοντο τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ἀεννάως ἐνεργοῦσαν καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνιούσῃ αὐτῆς ἐνεργείᾳ τὰ εὐγενέςερα ὄντα δημιουργοῦσαν, ἐν δὲ τῇ κατιούσῃ τὰ ὑποδεέστερα.

Ἡ θεωρία λοιπὸν τῆς συνθέσεως τῶν μετάλλων ἐγέννησε τὰς περὶ μεταποιήσεως αὐτῶν ἐλπίδας τῶν ἀλχημιςῶν. Κατ' αὐτοὺς, ἡ φιλοσοφικὴ κόνις ἢ ὁ φιλοσοφικὸς λίθος, τιθέμενος εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν εὐτελῶν μετάλλων, μεταποιεῖ αὐτὰ εἰς χρυσόν.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ λίθου τούτου ὀφείλεται τοῖς ἀλχημικοῖς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Καὶ ἄλλοι μὲν θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς σῶμα στερεὸν, διαφανὲς, εὐλύγιστον καὶ εὐδιάῤῥηκτον· ἄλλοι δὲ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν χροιὰν μὲν ἀγρίου μήκωνος, ὀσμὴν δὲ θαλασσίου ἅλατος. — Τρεῖς δὲ κυρίας ἰδιότητας εἶχεν ὁ λίθος οὗτος: τὸ μεταβάλλειν τὰ εὐτελῆ μέταλλα εἰς ἄργυρον καὶ χρυσὸν, τὸ ἰατρεύειν τὰς ἀσθενείας, καὶ τὸ παρατείνειν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν πέραν τῶν φυσικῶν ὁρίων· αἱ δύο τελευταῖαι ἰδιότητες ἀνεκαλύφθησαν μόλις κατὰ τὸν ΙΓ′ αἰῶνα. Τελευταία δ' αὐτοῦ ἰδιότης, κατά τινας τῶν ἀλχημιςῶν, ἦν καὶ τὸ κατασκευάζειν τεχνητῶς πολυτίμους λίθους, οἷον ἀδάμαντας, ἄνθρακας κλπ.

Μέχρι τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος οἱ ἀλχημικοὶ ἀπέδιδον τῷ φιλοσοφικῷ λίθῳ τὰς τρεῖς ἄνω ῥηθείσας ἰδιότητας. Ἀλλὰ τῷ αἰῶνι τούτῳ προώριστο ὅπως νέαν παραδοξωτάτην γεννήσῃ χίμαιραν· διότι ἐφαντάσθησαν οἱ ἀλχημικοὶ, ὅτι ὁ φιλοσοφικὸς λίθος χαρίζει εἰς τὸν κατέχοντα αὐτὸν νοῦν καὶ σοφίαν καὶ ἀρετὰς, καὶ ἐκσπᾷ ἐκ τῆς καρδίας τὴν ῥίζαν τῆς ἁμαρτίας! Κατὰ συνέπειαν δὲ τῆς ἀρχῆς ταύτης διϊσχυρίσθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ κατεῖχον τὸν λίθον τοῦτον, πρῶτος δὲ ὁ Ἀδὰμ ἔλαβεν αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Δημιουργοῦ. Εἰς τοσοῦτο δὲ μωρίας ἀφίκοντο, ὥστε διϊσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπόσχεται τὸν φιλοσοφικὸν λίθον εἰς ὅλους τοὺς καλοὺς χριστιανούς!

Προέβησαν δὲ εἰς τὸν διϊσχυρισμὸν τοῦτον οἱ ἀλχημικοὶ, διότι εἰς πᾶσαν ἐργασίαν των ἐπεκαλοῦντο τὴν θείαν ἀντίληψιν. Ὡς δευτέραν δ' αἰτίαν τῆς μωρίας των ταύτης θεωροῦμεν καὶ τὴν ἑξῆς, ὅτι ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀλχημιςῶν ἠδυνήθη τῇ ἀληθείᾳ νὰ εὕρῃ τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, διὰ τοῦτο, διὰ τῆς φαντασίας των προβαίνοντες, ἀπέδωκαν πλείστας ὅσας θαυμασίας ἰδιότητας εἰς τὸν λίθον τοῦτον.

Εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀλχημικῶν πλανῶν οὐ μικρὸν συνετέλεσε καὶ ἡ μαγεία. Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἀλχημικοὶ ἐπίστευον εἰς τὰς ἀστρολογικὰς ἐπιῤῥοὰς, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν. Ἐπίσης γνωρίζομεν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἑρμητικῆς φιλοσοφίας, τὰ μέταλλα, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ὀρυκτολογικαί τινες οὐσίαι, ἀφιερώθησαν εἰς τοὺς ἑπτὰ τοῦ οὐρανοῦ πλανήτας. Εἰς τὸν Κρόνον, φέρ' εἰπεῖν, ἀφιέρωσαν τὸν μόλυβδον, τὸν λιθάργυρον, τὸν ἀχάτην καὶ ἄλλας παρομοίους οὐσίας· εἰς τὸν Δία, τὸν κασ-

σίτερον, τὸ κοράλλιον, τὴν σανδαράχην, τὸ θεῖον· εἰς τὸν Ἄρην, τὸν σίδηρον, τὸν μαγνήτην, καὶ τοὺς πυρίτας· εἰς τὸν Ἥλιον, τὸν χρυσὸν, τὸν ὑάκινθον, τὸν σάπφειρον, καὶ τὸν ἄνθρακα· εἰς τὴν Ἀφροδίτην, τὸν χαλκὸν, τοὺς μαργαρίτας, τὸν ἀμέθυστον, τὸ σάκχαρον, τὸν ἄσφαλτον, τὸ μέλι, τὴν σμύρναν, καὶ τὸ ἀμμωνιακὸν ἅλας· εἰς τὸν Ἑρμῆν, τὸν ὑδράργυρον, τὸν σμάραγδον, τὸ ἤλεκτρον, τὸν λίβανον, τὴν μαστίχην· εἰς τὴν Σελήνην τέλος, τὸν ἄργυρον, τὴν ὕαλον, καὶ τὴν λευκίτιδα γῆν. Καὶ οἱ Βυζαντινοὶ λοιπὸν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἄραβες, μύσται ὄντες τῆς ἀστρολογίας, ἔμελλον βεβαίως ν' ἀναμίξωσι μετὰ τῆς ἑρμητικῆς τέχνης καὶ τὰς ἀστρολογικὰς θεωρίας των. Ἀλλὰ τὰ ἀραβικὰ συγγράμματα, ἀνήκοντα εἰς τὰς πρώτας ἐποχὰς τῆς ἑρμητικῆς τέχνης, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσι μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς ἀλχημίας· βραδύτερον ὅμως πάντες παρεδέξαντο τὴν ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἐνέργειαν τῶν ἀοράτων ὄντων.

Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ μαγεία κατὰ τὸν μεσαίωνα διῃρέθη εἰς λευκὴν μαγείαν καὶ εἰς μέλαιναν μαγείαν, καθ' ὅσον οἱ ἀλχημισταὶ ἐπεκαλοῦντο τὸν Θεὸν ἢ τὸν διάβολον μετὰ τῶν ἐναερίων πνευμάτων.

Ἀλλὰ καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν ὅπως προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι αἱ μωρίαι αὗται εἰσὶ προϊόντα τῶν ἀλχημικῶν ἀγυρτῶν καὶ οὐχὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν τὰ ὀνόματα φωτοβολοῦσιν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῆς ἀλχημίας.

Ἴδωμεν ἤδη τὰ κυριώτερα μέσα τῶν ἀλχημιςῶν πρὸς παρασκευὴν τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου.

Γ′.

Ἔχοντες ἀριάδνειον μῖτον, ἀβλαβεῖς ἐξερχόμεθα ἐκ τῶν λαβυρίνθων. Ἡ ὁδοιπορικὴ ῥάβδος σώζει τὸν περιηγητὴν ἀπὸ τῶν ἀδιεξόδων ἀτραπῶν· ἡ δὲ ναυτικὴ πυξὶς καταδαμάζει τὸ θαλάσσιον στοιχεῖον, καὶ ὑπεκφεύγει τὴν δίνην τῆς Χαρύβδεως καὶ τῆς Σκύλλης. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλχημικῶν συγγραμμάτων τίς διασώσει ἡμᾶς, καὶ τίς ὁδηγήσει ἡμᾶς ἐν τῷ λαβυρινθώδει αὐτῶν δαιδάλῳ;

Ὁ ἀναλαμβάνων ἵνα μελετήσῃ τὰς συγγραφὰς τῶν ἀρχαίων ἀλχημικῶν, καὶ μετέπειτα ζητῶν νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ προϊὸν τοῦ

δεῖνος ἢ δεῖνος ἀλχημικοῦ, μίαν καὶ μόνην λέξιν θ' ἀναφωνήσῃ: ἀσάφεια! Πρῶτον μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι καὶ χωνεύσωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου θεωρίας αὐτῶν, καὶ δεύτερον φοβούμενοι μὴ ἐπιφέρωσι βίαιον κλονισμὸν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀναγγέλλοντες γεγωνοφώνως τὴν εὕρεσιν μέσων πρὸς ἀνακάλυψιν χρυσοῦ καὶ πρὸς ἐκδίωξιν τῆς μυσαρᾶς πενίας, καὶ εἰς τὸ ἐπάρατον τῶν τριῶν προθέσεων σύμπλεγμα, τὸ **Ave, Salve!** ἀναφωνοῦντες, κατέφυγον εἰς τὸν μέσον ὅρον, νὰ περικαλύψωσι τὰς θεωρίας αὐτῶν διὰ τοῦ σκοτεινοτέρου, ὅσον τὸ δυνατὸν, πέπλου καὶ τῶν μυστηριωδεστέρων ἐκφράσεων.

Ἕκαστος ἤδη ἐννοεῖ, ὅτι εἰς οὐδὲν τῶν ἑρμητικῶν φιλοσόφων σύγγραμμα δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν πῶς οἱ τῆς ἀλχημίας ἱεροφάνται προπαρεσκεύαζον τὸν φιλοσοφικὸν λίθον. Πρὸς τὴν προετοιμασίαν αὐτοῦ ἄλλος μὲν λέγει: «Λάβε ἔκ τινος ἀγνώστου οὐσίας ὁποιανδήποτε καὶ ἂν θελήσῃς ποσότητα. (**Recipe aliquid agnotum quantum volueris.**)» Ὁ ἀλχημικὸς ἐνταῦθα ὑπερέβη τὸν πνευματικὸν ἰησουΐτην, ὅστις εὐκρινέστερον διδάσκει τὸν ἐξομολογούμενον πῶς νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν, καθ' ὅσον ἐκεῖνος μὲν ἀφίνει εἰς τὴν διάθεσιν τὸν ἀναγνώστην αὐτοῦ νὰ λάβῃ ὅ,τι θέλει καὶ ὅσον θέλει καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, ἐνῷ οὗτος προσδιορίζει τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν ἤχων τοῦ τρίγκ-τράγκ πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν μερόπων ἀπὸ τῆς ἀβύσσου τῆς ἁμαρτίας! Ἕτερος ἀλχημιστὴς ὁμιλεῖ περὶ τῆς προπαρασκευῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου ὡς ἑξῆς: «Λάβε ὑδράργυρον καὶ στερεοποίησον αὐτὸν μετὰ τῆς μαγνησίας ἢ τοῦ θείου, ἢ τοῦ ἀφροῦ τοῦ ἀργύρου, ἢ τῆς ἀσβέστου, ἢ τῆς στυπτηρίας, ἢ μεθ' ὁποιουδήποτε ἄλλου καὶ ἂν θελήσῃς.» Παρ' ἄλλῳ δὲ, ὅπερ καὶ τὸ γελοιότερον, εὑρίσκομεν μίαν καὶ μόνην λέξιν: «Λάβε . . . . .» Ἐν γένει ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ἀλχημιστῶν εἶναι καταπληκτικὴ, καθ' ὅσον οὗτοι δεν παίζουσι· διδάσκουσι περὶ τῆς παγκοσμίου πανακείας διὰ τοῦ «Λάβε. . .»—Λάβε λοιπὸν καὶ σὺ, ἀναγνῶστα, ὑπομονὴν καὶ ἀκολούθει με.

Αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν εἰσὶν ἀλλόκοτα καὶ παραδοξώτατα. Τοιαῦτα, φερ' εἰπεῖν, εἰσὶν ἡ Χημικὴ ἀποκάλυψις, αἱ Δώδεκα κλεῖδες τῆς φιλοσοφίας, τὸ Μυστικὸν κάτοπτρον, ἡ Βίβλος τοῦ φωτὸς, ὁ Ἀληθὴς

θησαυρὸς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὁ Ἀρχαῖος πόλεμος τῶν ἱππότων, ὁ Ἑρμητικὸς θρίαμβος, ἡ Βίβλος τῶν δώδεκα πυλῶν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

Ἐξ ὅλων δὲ τούτων μία καὶ μόνη ἐξάγεται ἀλήθεια, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ φιλοσοφικὸς λίθος ἐζητήθη ἐν τοῖς μετάλλοις, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ ἀρσενικῷ καὶ ἐν τῷ ἀντιμονίῳ· πλὴν πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν μετάλλων ἔρευναι τῶν ἀλχημιστῶν ἀπέβησαν ἄγονοι καὶ ἀλυσιτελεῖς. Τοὐντεῦθεν ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν ἑαυτῶν ἐπὶ τῶν ἁλάτων, καὶ ἰδίως ἐμελέτησαν τὸ νίτρον, καὶ ἐζήτησαν ἀκριβῶς τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἰδιότητας. Μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν δευτέραν ταύτην μελέτην, ἐνησχολήθησαν μετέπειτα ἐπὶ τῶν φυτῶν. Οἱ Ἕλληνες ἰδίως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὸ χελιδόνιον, ἕνεκα τῆς χροιᾶς αὐτοῦ, παραπλησίας οὔσης πρὸς τὸν χρυσόν. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὁ φιλοσοφικὸς λίθος ἐζητήθη καὶ εἰς ζωϊκὰς οὐσίας.

Ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀγωγὸς, δι' οὗ ἔμελλον τὰ μέταλλα νὰ ἐξευγενισθῶσιν, ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐρευνηθῇ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι. Ἀνέλυσαν τὴν σάρκα, τὰ ὀστᾶ, τὸ αἷμα, τὸν σίελον, τὰς τρίχας! Ἐπὶ τέλους τὸν ἐξολοθρευτὴν τῆς πενίας ἐζήτησαν καὶ ἐν τῷ γάλακτι τῶν γυναικείων μαστῶν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν γάλα τῶν παρθένων. Ἄλλοι τολμηρότεροι ἠθέλησαν ν' ἀνεύρωσι χρυσὸν εἰς αὐτὰ τὰ καταμήνια τῶν γυναικῶν, εἰς αὐτὰ εἰσέτι τὰ οὖρα!!

Κλείσωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, καθ' ὅσον ἑτέρων χιμαιρῶν ἔκθεσις μᾶς ἀναμένει. Καὶ δὴ προβῶμεν.

Δ'.

Ἤλθωμεν ἤδη εἰς τὰς πρακτικὰς τῆς ἀλχημίας ἐρεύνας, περιοριζομένας εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀλκαλίου, (alcaest) τῆς παλιγγενεσίας, καὶ τοῦ ἀνθρωπίσκου.

Τὸ ἀλκάλιον εἶναι τὸ ἰδανικὸν τῶν καταμηνίων, τὸ κατ' ἐξαίρεσιν συνδιαλυτικὸν, ὁ ῥευστοποιῶν ὅλα τὰ σώματα ἀγωγός. Ἀνάγουσιν αὐτὸ εἰς τὸν Παράκελσον, ἤτοι κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα. Ὁ Βανελμῶντος ὠνόμασεν αὐτὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ὕδωρ, εἶτα δὲ πεπυρακτωμένον ὕδωρ, ὕςερον ὕδωρ τοῦ ᾅδου, καὶ τελευταῖον ἅλας, ἄλλως τε τὸ εὐτυχέστερον καὶ τὸ τελειότεραν

τῶν ἁλάτων· τὸ μυστικὸν δὲ τῆς προπαρασκευῆς του ὥρισεν ὡς ὑπέρτερον τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Ἡ εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀποκάλυψις τοῦ θαυμασίου τούτου ρευστοῦ τῷ Θεῷ μόνον ἀπόκειται· αὐτὸς δὲ ὁ Βανελμῶντος τὸ κατέσχε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον.

Τοιαύτη ἄρα παγκόσμιος διαλυτικὴ οὐσία ἔμελλε νὰ συνταράξῃ τὰ κάρηνα ὅλων τῶν ἀλχημιςῶν, οἵτινες κατὰ τὸν ΙΖ′ αἰῶνα καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΗ′ μετ' ἐνθέρμου ζήλου ἐζήτησαν τὸ ἀλκάλιον.

Ὁ ὑπερμεσῶν ὅμως ΙΗ′ αἰὼν ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς τοῦ ἀλκαλίου ἐρεύνας. Ὁ Κόπνεϋλ ἐσκέφθη, ὅτι ἐὰν τοῦτο ὑπῆρξε πραγματικῶς ποτε, ἦν ἀδύνατον νὰ τὸ διατηρήσωσι, διότι, ὡς διαλυτικὸν ὅλων τῶν οὐσιῶν, ὤφειλεν ἐπίσης νὰ διαλύσῃ καὶ τὸ εἰς ὃ ἐμπεριείχετο ἀγγεῖον. Ἡ σκέψις αὕτη ἀπετερμάτισε πάσας τὰς εἰς αὐτὸ ἐνασχολήσεις τῶν ἀλχημιστῶν.

Ἤλθομεν ἤδη εἰς τὴν παλιγγενεσίαν. Κατὰ τοὺς φαντασιοκόπους ἀλχημικοὺς, αὕτη εἶχε τὴν τέχνην τοῦ ἀναγεννᾷν τὰ φυτὰ ἐκ τῆς κόνεώς των, καταμαγεύουσα ὅλων τῶν ἐπιπολαίων τὰς φαντασίας καὶ τῶν κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἕκαστον ἀντικείμενον μελετώντων. Ὁ Δισράελος μάλιστα ἐξυμνεῖ τὰ θαυμάσια ἔργα τῆς παλιγγενεσίας, «τῆς ἀναγεννητρίας ταύτης τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων,» ἢ «τῆς εἰκόνος τῆς ἀθανασίας,» ὡς ἰδίως ἀποκαλεῖ αὐτήν. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ φύσει ἀπόλλυται καὶ τὸ πᾶν εἶναι συνέχεια τῆς ἀναγεννήσεως, εὐκόλως δύναταί τις ν' ἀναγεννήσῃ τὴν κόνιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταστρεφομένου ῥόδου καὶ ζωὴν οὕτω εἰς ἁπλῆν κόνιν νὰ ἐμφυσήσῃ· ἀλλὰ τὸ ἀναγεννώμενον τοῦτο ῥόδον ἔσται λεπτότερον τοῦ φυσικοῦ ῥόδου, τὸ λεπτὸν φάντασμά του. Περὶ δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀναγεννήσεως, πιστεύει, ὅτι οἱ νεκροὶ ἐπιζῶσι, καὶ ὅτι ἐκ τῶν εἰς τὴν γῆν θαπτομένων λειψάνων ἐξέρχονται αἱ σκιαὶ καὶ τὰ φαντάσματά των, ἐξ ὧν πολλάκις καταπλήσσονται καὶ πτοοῦνται οἱ διερχόμενοι νυκτὸς διὰ τῶν νεκροταφείων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ αὐθεντικὴ ἱστορία.

Ἐὰν δέ τις ἤδη ἐρωτήσῃ ἡμῖν, τί λοιπὸν ἦν ἡ παλιγγενεσία αὕτη, ἣν μὲ τοιαῦτα κοσμητικὰ κοσμοῦσιν οἱ τῆς ἀλχημίας διδάσκαλοι, θὰ τῷ ἀπηντῶμεν, ὅτι οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ ἀγυρτία παχυλὴ, δεισιδαιμονία ἐξώλης. Τίνα ἄλλην ἀπόδειξιν ζητοῦμεν;

Μήπως δὲν ἠκούσαμεν πάντες ὑπὸ τῶν ὀπισθοδρομικῶν γραϊδίων, ὅτι πᾶς τις, νυκτὸς ἐκ νεκροταφείου διερχόμενος, θέλει ἀπαντήσει καθ' ὁδὸν τὰς σκιὰς καὶ τὰ φαντάσματα τῶν τεθνεώτων; Τίνα ἄλλην καταπληκτικωτέραν συγγένειαν μεταξὺ τῶν δημωδῶν προλήψεων καὶ τῆς χιμαίρας πιστευούσης ἀλχημίας, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν;

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ἐξήγησις τῆς παλιγγενεσίας.

Ἡ ἀρχὴ ταύτης ὑπῆρξε βεβαίως ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν φυτῶν, ὧν ἡ κόνις, διαλυομένη ἐν τῷ ὕδατι, ἐναποτίθησι κρύσταλλα σχήματος δενδροειδοῦς. Καθ' ὅλον τὸν ΙΖ′ αἰῶνα ἡ εἰς τὰ τῆς παλιγγενεσίας ἀποτελέσματα πίστις σταθερὰ διετηρεῖτο καὶ ἀχμαία. Οἱ ἀλχημικοὶ ἔσπειρον εἰς τὴν γῆν φυτικὴν κόνιν, καὶ, ὢ τοῦ θαύματος! φυτὸν θαλερὸν μετ' οὐ πολὺ ἀνεβλάστει. Ὅλον δὲ τὸ μυστήριον αὐτῶν ἦν τὸ ἐντιθέναι κρύφα πλησίον τῆς κόνεως καὶ σπόρους τινὰς τοῦ ἄνθους, ἐξ οὗ ἦν ἡ κόνις.

Πλεῖστοι λοιπὸν ἀλχημικοὶ κατώρθουν νὰ παραγάγωσι φαινόμενον ἀρκούντως περίεργον, ὅπερ σήμερον ἁπλούστατον ἡμῖν φαίνεται. Γνωστὸν βεβαίως εἶναι, ὅτι ἐὰν λάβωμεν τὴν κόνιν φυτοῦ τινος ἢ τὰ προϊόντα τῆς ἀποτεφρώσεως ὀργανικῆς τινος οὐσίας, πλουσίας εἰς ὀρυκτὰ ἅλατα, καὶ ἰδίως εἰς τὸ χλωρυδρικὸν τοῦ ἀμμωνίου, εἰς τὸ θεῖον, τὸ ἀνθρακικὸν ἅλας τοῦ ἀμμωνίου καὶ θερμάνωμεν αὐτὴν, τότε τὰ ἅλατα ταῦτα, συμπυκνούμενα εἰς τὰ ψυχρὰ μέρη τοῦ ὀργάνου, κρυσταλλοῦνται, λαμβάνοντα σχήματα δενδροειδῆ, καὶ τὰ κρύσταλλα ταῦτα, περιέργως συνδεόμενα, δύνανται νὰ παρουσιάσωσι μέχρι βαθμοῦ τινος τὴν εἰκόνα φυτοῦ τινος.

Περὶ δὲ τοῦ ἀνθρωπίσκου πρῶτος ὁ Ἀμάτος Λυσιτανὸς ὠμίλησε. Βεβαιοῖ, ὅτι εἶδεν ἔν τινι ληκύθῳ μικρόν τι ἀνθρωπάριον, μῆκος ἔχον ἑνὸς δακτύλου, ὅπερ ὁ Ἰούλιος Κάμιλλος κατεσκεύασε διὰ τρόπων ἀλχημικῶν. Ὁ Παράκελσος ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ Πυγμαῖοι, οἱ Φαῦνοι, οἱ Σάτυροι ἐγεννήθησαν ὑπὸ τῆς ἀλχημίας, ἀναφέρει δὲ τὸν τρόπον, δι' οὗ παράγονται οἱ ἀνθρωπίσκοι καὶ πλάσσονται οἱ νέοι Προμηθεῖς. Ἐν τοσούτῳ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀλχημικοὶ κατέβαλλον τὸν ἀλλόκοτον τοῦτον μῦθον. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίσκου κατετάχθη ὑπὸ τοῦ Κοῦνκεν εἰς τὰ ὅλως ἀπίθανα καὶ ἀδύνατα.

Ἐμαρτύρουν δὲ οἱ ἐκ τῶν ἀλχημικῶν ἀγύρται, ὅτι ὁ ἀνθρωπίσκος κατασκευάζεται εἰς τὰ οὖρα τῶν παίδων· ὅτι εἶναι κατ' ἀρχὰς ἀόρατος, καὶ ὅτι τρέφεται τότε ὑπὸ οἴνου καὶ ῥοδοστάγματος· ὅτι ἀδύνατός τις φωνὴ ἀναγγέλλει τὴν γέννησίν του. Ἐπὶ τέλους δὲ οὗτοι, εἰσάγοντες ἐν τῇ ληκύθῳ ὀςάριά τινα ἐλεφάντινα, ἐδείκνυον τοῖς ἀνθρώποις τὸν ἐλλείψει φροντίδων καὶ ἀναπαύσεων ἀποθανόντα ἀνθρωπίσκον!!

Ε'.

Λάβωμεν ἤδη τὴν ἀλχημίαν ὑπ' ὄψιν ὅλως διάφορον τῆς προηγουμένης. Ναὶ, ὑπῆρξε μὲν πηγὴ τῆς πλάνης καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν, ἐβαυκάλισεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μὲ χιμαίρας, καὶ ἐξήντλησε τὴν ζωτικότητα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας εἰς οἰκτρὰς ματαιοπονίας· οὐχ ἧττον ὅμως παρήγαγεν ἀποτελέσματα λίαν σπουδαῖα καὶ λυσιτελῆ ὅσον ἀφορᾷ τὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέρων φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Ἐπιτραπήτω δὲ ἡμῖν — ὅπως καὶ ἔχει πραγματικῶς, — νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὴν μητέρα τῆς νεωτέρας χημείας καὶ τῆς πειραματικῆς λεγομένης μεθόδου, ἥτις μετ' ὀλίγους αἰῶνας, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βάκωνος, τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ἔμελλε νὰ γίνῃ πηγὴ τοσούτων σπουδαίων ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ὀφείλομεν νὰ ἀποστερήσωμεν τοὺς τελευταίους τούτους ἄνδρας τῆς ὑπερτάτης εὐγνωμοσύνης, ἣν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις δρέπονται, πᾶσαν δὲ τὴν ἀξίαν τοῖς θιασώταις τῆς ἀλχημίας ν' ἀποδώσωμεν, οἵτινες ἐκ περιστάσεως μόνον προήχθησαν εἰς τοιαύτην ἀνακάλυψιν. Εὐγνωμονήσωμεν λοιπὸν τοὺς ἀλχημικοὺς ὡς εἰσαγαγόντας τὴν παρατήρησιν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀλλ' οὐδέποτε θεωρήσωμεν αὐτοὺς ὡς μορφωτὰς τῆς νεωτέρας φιλοσοφικῆς μεθόδου, ἥτις ἔμελλε μετὰ πολλοὺς αἰῶνας νὰ μεταμορφώσῃ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐπιστημονικὰ θαυμάσια νὰ ἐξηγήσῃ.

Παροδικὸν δέ τι ῥίπτοντες βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐνδοξοτέρων τῆς ἐργατικῆς τέχνης διδασκάλων, μανθάνομεν, ὅτι αὐτοῖς ἀνήκει μέγα τι μέρος τῶν ἀνακαλύψεων αἵτινες τὴν νεωτέραν συνέστησαν χημείαν. — Ὁ ἀρχαιότερος συγγραφεὺς τῆς ἑρμητικῆς σχολῆς ἐγκατέλιπεν ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ ἀξιολογωτάτας καὶ ἀκριβεστάτας περιγραφὰς τῶν συνηθεστέρων μετάλλων, οἷον τοῦ σιδήρου, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ μολύβδου, τοῦ ὑδραργύρου καὶ τοῦ ἀργύρου, ὡς καὶ περὶ τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀρσενικοῦ. Ὁ αὐτὸς προσδιώρισε τὴν προπαρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ὀξέως καὶ τοῦ βασιλικοῦ ὕδατος, ὡς καὶ τὴν διαλυτικὴν ἐνέργειαν τοῦ μὲν πρώτου ἐπὶ τῶν μετάλλων, τοῦ δὲ δευτέρου ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ θείου.

Ὁ δὲ Ἄραψ Ῥαζῆς ἀνεκάλυψε τὴν προπαρασκευὴν τῆς ῥακῆς. Εἰς αὐτὸν δὲ, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἀβὲν Γουεφὶθ, πολλὰ ὀφείλει καὶ ἡ ἰατρική. Εἰς δὲ τὸν μέγαν Ἀλβέρτον ὀφείλεται ἡ προπαρασκευὴ τῆς καυστικῆς ποτάσσης, ἡ μετ' ἀκριβείας περιγραφὴ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὁ προσδιορισμὸς τῆς συνθέσεως τοῦ κινναβάρεως, ἡ φανέρωσις τοῦ ἀποτελέσματος τῆς θερμότητος ἐπὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τοῦ θείου, καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι ἀνακαλύψεις.

Καὶ εἰς τὸν Ῥαϋμοῦνδον δὲ Λούλλιον, οὗ ἡ εὐρύνοια ἐνηγκαλίσθη ὅλας τὰς διακλαδώσεις τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, οὐκ ὀλίγας ἀνακαλύψεις ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀνθρακίτου τῆς ποτάσσης, ἡ τελειοποιητικὴ μέθοδος τῆς ἐκκαθάρσεως τοῦ ἀργύρου, ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ὑδραργύρου κλπ.

Τῷ Ῥογήρῳ Βάκωνι ἡ Φυσικὴ πολλὰ ὀφείλει, ἀνακαλύψαντι τὴν φυσικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐνεργείας τῶν φακῶν καὶ τῶν κυρτῶν ὑάλων, τὰς πρὸς χρῆσιν τῶν πρεσβυώπων διόπτρας, τοὺς ἀχρωματικοὺς φακούς, καὶ λοιπὰς ἀνακαλύψεις.

Τῷ Βασιλείῳ Οὐαλεντίνῳ ὀφείλονται αἱ εἰς τὸ ἀντιμόνιον σπουδαῖαι ἀνακαλύψεις. Αὐτὸς ὡσαύτως περιέγραψε πολλὰς χημικὰς σκευασίας, οἷαί εἰσιν ἡ τοῦ χλωρυδρικοῦ ὀξέως καὶ ἡ τῆς ῥακῆς.— Οὕτω λοιπὸν πρὶν τῆς Ἀναγεννήσεως οἱ ἀλχημικοὶ ἐγνώριζον ἤδη νὰ ἐξατμίζωσι τὸν ὑδράργυρον, νὰ καθαρίζωσι τὸ οἰνόπνευμα, νὰ κατασκευάζωσι τὸ θειϊκὸν ὀξὺ, νὰ προπαρασκευάζωσι τὸ βασιλικὸν ὕδωρ καὶ διάφορα εἴδη αἰθέρων, καὶ τοσαύτας ἄλλας εἶχον γνώσεις, ὅσας καὶ ἡ νεωτέρα ἔτι παραδέχεται χημεία.

Ὁ δὲ Βανελμῶντος ἀνεκάλυψε μίαν τῶν σπουδαιοτέρων τοῦ αἰῶνός του ἐφευρέσεων, τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀερίων. Ἐν δὲ τοῖς συγ-

γράμμασι τοῦ Ῥοδόλφου Γλάουπερ πολλαὶ ἀξιόλογοι περιγραφαὶ χημικῶν προϊόντων εὑρίσκονται. Ὁ τελευταῖος ἀλχημιστὴς Βέχερ προπαρεσκεύασεν ἐπιστημονικὴν μεταβολὴν, ἥτις, μετά τινα χρόνον, συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ διασήμου χημικοῦ Γεωργίου Στάχελ.

Ἰδοὺ αἱ κυριώτεραι τῶν ἀλχημιστῶν ἀνακαλύψεις, αἵτινες μεγάλως ἐβοήθησαν τὴν σύςασιν τῆς νεωτέρας χημείας. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι ἄξιοι λόγων οἱ ἀλχημικοὶ, οἵτινες, εἰ καὶ δὲν εὗρον ὅ,τι ἐζήτησαν, ἐν τούτοις εὗρον ὅ,τι δὲν ἐζήτησαν.

ΞΤ'.

Πρὶν ἢ προβῶμεν περαιτέρω, στῶμεν ἐπὶ στιγμάς τινας, ἵνα ρίψωμεν βλέμμα τι ἐπὶ τῶν ἀναφανέντων κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας ἀντιπάλων της.

Εἰ καὶ ἡ ἀλχημία ἐπιστημονικὸν κατέστη δόγμα καὶ βαθείας ἀπέκτησε ῥίζας, ἐντούτοις εἰς ἑκάστην ἐποχὴν σφοδροὺς ἀπήντησεν ἀντιπάλους, ὧν ἡ φωνὴ, ἄγονος κατ' ἀρχὰς, ἐπέτυχεν ἐπὶ τέλους. Εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅτε ἡ ἀλχημία ἤκμαζε, πνεύματά τινα δριμὺν κατ' αὐτῆς διήγειρον πόλεμον. Ἰδίως ὁ ἐκ Λομβαρδίας Πέτρος ὁ Καλὸς, συντάξας κατὰ τὸ 1330 σύγγραμμα χημικὸν, **Margarita pretiosa** (ὁ πολύτιμος μαργαρίτης) καλούμενον, ἐζήτησε διὰ συλλογισμῶν τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ν' ἀναιρέσῃ τὰς ἀλχημικὰς δοξασίας. Καὶ ἡ ποίησις δὲ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οὐκ ὀλίγα ἐξετόξευε βέλη κατὰ τῆς ἑρμητικῆς τέχνης. Ἰδίως αὕτη διὰ ζωηρῶν εἰκόνων ἐπαρουσίαζε τὴν μὲν φύσιν δεινῶς ἐπιπλήττουσαν τοὺς ἀλχημικοὺς διὰ τὰς ἀλόγους ματαιοπονίας, αἵτινες εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν τῆς φύσεως νόμων ἔτεινον, αὐτοὺς δὲ συγγνώμην παρὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν ταραχθείσης φύσεως αἰτοῦντας. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οὐδ' εἰσῆλθε κἂν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀλχημικῶν.

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' ὅμως αἰῶνα οἱ τῆς ἀλχημίας ἀντίπαλοι ἦσαν σφοδρότεροι καὶ ὁρμητικώτεροι. — Ὁ Θωμᾶς Ἔραστος διὰ δριμέων ἐπιχειρημάτων κατεπολέμησε τοῦ Παρακέλσου τὰς δοξασίας, ἀποδείξας τὸ ἀδύνατον τῆς τῶν μετάλλων μεταποιήσεως. Τοῦτον διεδέξατο, ὡς πρὸς τὸν κατὰ τῆς ἀλχημίας πόλεμον, ὁ Ἑρμᾶννος Κορρίγκιος, ὁ Οὐέρνερος Ῥόλφινκ καὶ ὁ σοφὸς Ἰησουΐτης Κίρχερ. Τὴν δ'ὑπὲρ τῆς ἀλχημίας συνηγορίαν ἀνέλαβεν ὁ Βέχερ, ὃν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταπείσωσιν οἱ ἀνωτέρω, καίτοι προτείνοντες αὐτῷ τὸν ἑξῆς συλλογισμόν: «Ἐὰν ἡ ἀλχημία ἦν πραγματικὴ τέχνη, ὁ Σολομὼν, ὁ κατέχων, κατὰ τὰς Γραφὰς, τὴν σοφίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ αὐτήν. Ἀλλ'ὁ Σολομὼν ἀπέστειλε πλοῖα εἰς Ἔφυραν πρὸς ἀναζήτησιν χρυσοῦ· ἄρα δὲν κατεῖχε τὸν φιλοσοφικὸν λίθον· ἄρα ἡ ἀλχημία δὲν ὑπάρχει.» Εἰς τὸν συλλογισμὸν τοῦτον ὁ Βέχερ ἰσχυρὰ ἀντέταξεν ἐπιχειρήματα, καταδείξας, ὅτι ὁ Σολομὼν ἐγνώριζε μὲν τὸ μυστικὸν τῆς ἑρμητικῆς τέχνης, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ὑψηλῆς σοφίας του δὲν ἠθέλησε νὰ διαδώσῃ αὐτό.

Ἀλλ' εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ τῆς ἀλχημίας ἀντίπαλοι ἐπληθύνθησαν, καὶ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν ἀρκούντως σπουδαίαν ἔλαβον ὄψιν. Τὸ δριμύτερον δὲ αὐτῶν βέλος ἦν τὸ ν'ἀνακαλύπτωσι τοὺς δόλους τῶν μεμυημένων ἀγυρτῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὄνου ν'ἀφαιρῶσι τὴν λεοντίνην δορὰν, κατὰ τὸν Αἰσώπιον μῦθον. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ συγγραμμάτων ἐντονωτέρας ἐνεποίησεν ἐντυπώσεις τὸ τοῦ Κ. Ζεοφροᾶ ὑπόμνημα, παρουσιασθὲν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τὸ 1722, ὑπὸ τὸν τίτλον: Οἱ ἀφορῶντες τὸν φιλοσοφικὸν λίθον δόλοι. Ἐν αὐτῷ ἀπαριθμεῖ τὰ ἀναρίθμητα ἀπατηλὰ μέσα, ὅσα οἱ μεμυημένοι μεταχειρίζονται πρὸς κατάδειξιν τῶν ὑπ' αὐτῶν διϊσχυριζομένων μεταποιήσεων, καὶ ἰδίως τοὺς τρόπους, δι' ὧν ἐξαπατῶσι τοὺς θεατὰς, ἐξάγοντες ἐκ διαφόρων μετάλλων, τὰ ὁποῖα εἶχον πληρώσει προηγουμένως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, πλοῦτον ἀμύθητον, καὶ τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν ἐκθαμβοῦντες. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἦν σφοδρὸς κτύπος κατὰ τῆς ἰδανικῆς ταύτης ἐπιστήμης, ἀποθαρρύνας πάντας τοὺς θερμοὺς αὐτῆς θιασώτας.

Συμβεβηκὸς δέ τι, ἐν Ἀγγλίᾳ διαδραματισθὲν, ἤνοιξεν ἐπὶ πλέον τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ δημοσίου, ὅπερ κατενόησεν ἐναργῶς τὴν τῶν ἀλχημιστῶν ἀγυρτείαν. Ὁ Ἰάκωβος Πρὶζ ἦν ἰατρὸς ἐν Γουιλφόρδῃ, καὶ μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀλχημίαν κατεγίνετο· τὸ δὲ 1781 ἐφαντάσθη ὁ ἄθλιος, ὅτι ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ διὰ τεχνητῶν μέσων χρυσὸν καὶ ἄργυρον, καὶ οὕτω μεγάλην ἀπέκτησε φήμην καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1781, ὡς καὶ κατὰ τὸ 1782, ὡς ἐπιτήδειος χρυσοῦ κατασκευαστής· πολλὰ δὲ πειράματα ἐπιτυχέστατα ἐποίει ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 1783 ὑπῆρ-

ξεν ὀλεθριώτατον δι' αὐτόν. Ἡ ἐν Λονδίνῳ Βασιλικὴ Ἑταιρία, ἧς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἦν μέλος, ἠθέλησε νὰ ἐννοήσῃ τὸ μυστικὸν τοῦ περιφήμου τούτου ἀλχημιστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπεχρέωσεν αὐτὸν ὅπως ἐνώπιον δύο περιωνύμων χημικῶν ἐκτελέσῃ τὰ πολύκροτα αὐτοῦ πειράματα. Ἀλλ' ἐλθούσης τῆς ὥρας τῆς ἐκτελέσεως, ὁ Ἰάκωβος, συναισθανθεὶς τὴν ἀδυναμίαν του καὶ ἐννοήσας, ὅτι ἐν μιᾷ στιγμῇ ἔμελλε ν' ἀμαυρωθῇ ἅπαν τὸ γόητρον, ὃ εἰς διάστημα δύο ἐτῶν ἀπέκτησεν, ἐδηλητηριάσθη, καταδείξας μετὰ πάσης τῆς ἐναργείας τὴν οὐτιδανότητα τῆς τέχνης του.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Λονδίνῳ, ἕτερος δεινὸς περὶ τὰ ἀλχημικὰ ἐλάμβανε τῆς μωρίας του τὰ ἐπίχειρα εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ Ῥήνου ὄχθην. Ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἅλλης διδάσκαλος Σέμλερ, εἷς ἐκ τῶν δεινῶν ἀλχημιστῶν, ὁ δι' ἁπλοῦ ὕδατος χρυσὸν πολύτιμον κατασκευάζων, ὁ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὸ μυστήριον τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου κατέχων, ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Κλάπρουοθ ὡς νεφέλας ἐκδιώκων Ἰξίων. Καὶ αὐτοῦ λοιπὸν ἡ μυστικὴ ἀγυρτεία ἀνεκαλύφθη, καὶ ἤδη ἔν τε Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ οἱ ἀλχημικοὶ καὶ αἱ ἐργασίαι αὐτῶν κατέστησαν ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ σαρκασμοῦ καὶ τῆς δημοσίας χλεύης.

Ὁ τελευταῖος δὲ κατὰ τῆς ἀλχημίας κτύπος, τὸ τελευταῖον βέλος, ὅπερ ἐφόνευσε τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο τέρας, τὸ συνταράξαν σφοδρῶς τὰ κάρηνα τῶν σοφῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξετόξευσεν ὁ σοφὸς Λαβοαζιέρος, ὁ καθιδρύσας τὴν νεωτέραν χημείαν, ὁ ἀνακαλύψας τὴν ἀντιφλογιστικὴν θεωρίαν, καὶ σαφῶς ἀποδείξας τὸ ἀδύνατον τῆς τῶν μετάλλων μεταποιήσεως, καὶ τελευταῖον θῦμα γινόμενος κατὰ τὸ 1794 τῆς αἱμοβόρου τοῦ Ῥοβεσπιέρρου ἀπανθρωπίας.

Ἴδωμεν ἤδη ὁποίαν ἔλαβον ὑποδοχὴν οἱ ἀλχημικοὶ παρὰ τοῖς Πάπαις καὶ τοῖς μονάρχαις.

Ζ'.

Τὸ 1317 ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΒ' ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐπεβάλλετο πρόστιμον τοῖς ἀλχημισταῖς, ἐκηρύσσοντο ἄτιμοι οἱ εἰς τὴν ἑρμητικὴν ἀφοσιούμενοι τέχνην λαϊκοὶ, καὶ ἐστερροῦντο παντὸς ἀξιώματος οἱ μυούμενοι εἰς αὐτὴν ἐκκλησιαστικοί· ἀλλὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἡ ζωὴ ὑπῆρξε βραχυτάτη. Καὶ ὁ βασι-

λεὺς δὲ τῆς Γαλλίας Κάρολος Ε' ἐξέδωκε νόμον αὐστηρότατον ἐναντίον τῶν ἀλχημιστῶν, καὶ ἀπηγόρευσε παρὰ τοῖς ἰδιώταις τὴν κτῆσιν ἀλχημικῶν ὀργάνων· ἀλλὰ σὺν τῇ τελευτῇ τοῦ Καρόλου ἐξέπνευσε καὶ ὁ νόμος του. Ὡσαύτως καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας Ἐρρῖκος ὁ Δ' ἀπηγόρευσε τὴν εἰς τὴν ἑρμητικὴν τέχνην μύησιν· ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος οὗτος τὴν τῶν προτέρων ἔλαβε τύχην. Αἰτία δὲ τῆς ταχείας παρακμῆς παντὸς κατὰ τῆς ἀλχημίας νόμου ἦν, ὅτι οἱ διάδοχοι καὶ οἱ κληρονόμοι τῶν τοὺς νόμους τιθέντων βασιλέων ἀνήρουν αὐτούς, καὶ μάλιστα θερμοὶ ἐγίνοντο τῆς ἀλχημίας προστάται, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ κατὰ τῆς ἀλχημίας καταφορὰ ἦν ἔργον τοῦ προκατόχου των. Μεταξὺ τῶν θερμοτέρων τῆς ἀλχημίας προστατῶν ὑπῆρξεν ὁ τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ Ῥοδόλφος ὁ Β', ἀναβὰς τὸν θρόνον τὸ 1574. Οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν μετὰ ζήλου κατεγίνετο εἰς τὰ τῆς ἐπικρατείας του πράγματα, καὶ μόνον ἐν ὥραις σχολῆς παρεδίδετο εἰς μελέτην τῆς ἀλχημίας καὶ τῆς ἀστρολογίας· ἀλλ' ὅτε περιεπλάκη εἰς πόλεμον μετὰ τῶν Τούρκων, παρήτησε τότε τὰ διανοητικὰ καθήκοντά του, ἀναθέσας αὐτὰ εἰς τοὺς ὑπουργούς του, καὶ παρεδόθη ὁλοσχερῶς εἰς μελέτην τῆς ἀλχημίας, προσκαλέσας εἰς τὴν αὐλήν του τοὺς διασημοτέρους τῆς ἐποχῆς του ἀλχημιστὰς, οἵτινες, ἐξ εὐγνωμοσύνης ὁρμώμενοι, ἀπεκάλεσαν αὐτὸν Ἑρμῆν τῆς Γερμανίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας Αὔγουστος ἐνησχολεῖτο εἰς ἀλχημικὰς μελέτας, κλειόμενος ἐν τῷ ἐργοστασίῳ του, τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς οἶκον χρυσοῦ ὠνόμαζεν. Ἐπίσης πολλῆς ἔτυχον ὑπολήψεως οἱ ἀλχημισταὶ καὶ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς Γερμανίας Λεοπόλδῳ Α', Φρειδερίκῳ Α' βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας, καὶ Φρειδερίκῳ Β', κατὰ τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου, ἐποχὴν, καθ' ἣν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εἰς ἀθλιεστάτην εὑρίσκοντο κατάστασιν. Οὐ μόνον δὲ ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἐν τῷ μεσαίωνι βασιλέων τῆς Εὐρώπης, ἡ ἀλχημία θερμῆς ἔτυχε προστασίας.

Ἀλλ' οἱ αὐτοκράτορες, κατὰ τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐβοηθοῦντο μεγάλως ὑπὸ τῶν ἀλχημιστῶν, κατασκευαζόντων αὐτοῖς νομίσματα. Πῶς λοιπὸν ἐξηγεῖται τὸ κατ' ἐπιφάνειαν ἀνεξήγητον τοῦτο φαινόμενον; Πληρέστατα τοῦτο διερμηνεύεται, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρῖκον Ϛ', ὅστις,

βλέπων τὸ ταμεῖόν του ἀραχνῶν πλῆρες, κατὰ τὸν Κάτουλλον, προσεκάλεσε πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἐκκλησιαζικοὺς, ὅπως κατασκευάσωσι δι' ἀλχημικοῦ μέσου χρυσὸν, ἐπιλέγων μάλιστα εἰς αὐτοὺς, ὅτι, ἀφοῦ μετασχηματίζουσι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θέλουσι δυνηθῆ νὰ μεταποιήσωσι καὶ τὰ εὐτελῆ μέταλλα εἰς χρυσόν. Ἀλλὰ τούτων μὴ ἀποκριθέντων εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ὡς ἀσεβήσαντος διὰ τὴν σύγκρισίν του, συνῆλθον οἱ λαϊκοὶ καὶ κατεσκεύασαν χρυσᾶ νομίσματα, ὧν ὁ χρυσὸς κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἦτο χρυσὸς, καὶ τὰ ὁποῖα πρώτη ἡ Σκωτία ἀπεκήρυξεν ὡς κίβδηλα. Ταὐτὰ ἐποίουν καὶ ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ τῶν ἀλχημιστῶν ἀγυρτεία ἀνεκαλύφθη, καὶ ἰδίως ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἰωάννου δὲ Λάαζ.

—

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀλχημία ἔν τε ταῖς χιμαίραις καὶ ταῖς εἰς τὴν ἐπιστήμην σπουδαίαις αὐτῆς ἐκδουλεύσεσιν.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ κλείσωμεν τὴν περὶ ἀλχημίας καὶ ἀλχημιστῶν μικρὰν ἡμῶν διατριβὴν, ὀφείλομεν ἵνα ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, πρὸς πεῖσμα τῶν φώτων καὶ τῆς προόδου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὑπάρχουσιν εἰσέτι πνεύματα ὀπισθοδρομικὰ, ἐκζητοῦντα μετὰ ζήλου τὸν ἀγωγὸν τῆς μεταποιήσεως τῶν μετάλλων. Ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ κλασικῇ Γερμανίᾳ ζῶσιν οὐκ ὀλίγοι ἀλχημικοὶ, ὀνειροπολοῦντες τὰ κλέη τῶν κατὰ μεσαίωνα προγόνων αὐτῶν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, εὐχόμεθα αὐτοῖς καλὴν ὑπομονὴν, ἀνυπομόνως καραδοκοῦντες τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐργασιῶν των, ἵνα οὕτω μέλι καὶ γάλα ρεύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, μακρὰν δ' ἀποσκορακισθῇ τὸ μυσαρὸν φάσμα της ἀναπαραδιᾶς.

L. Figuier.

(Ἐράνισμα καὶ διασκευὴ ΘΕΑΙΤΗΤΟΥ.)

ΕΙΣ ΔΕΙΝΟΣ ΣΚΑΠΑΝΕΥΣ

ΤΗΣ ΠΑΠΩΣΥΝΗΣ.

Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ζήτημα, δὲν ὑπάρχει θέμα, περὶ οὗ νὰ ἐγράφησαν τοσαῦτα, ὅσον τὸ τῶν Παπῶν τῆς Ῥώμης. Πᾶς ὁ συνειδὼς ἐν ἑαυτῷ σπινθῆρα φιλελευθέρου αἰσθήματος, πᾶς ἐχθρὸς τοῦ τῆς συνειδήσεως ἐκβιασμοῦ ἔκρινε καθῆκον ἀπαραίτητον νὰ ῥίψῃ ὅσον ἔνεστι μέγαν λίθον ἐν τῷ τενάγει τοῦ Παπισμοῦ, ὅπερ δὲν ἔπαυσε μολύνον διὰ τῶν δηλητηριωδῶν αὐτοῦ ἀναθυμιάσεων τὸν ζείδωρον τῆς ἐλευθερίας ἀέρα. Ἐφ' ᾧ βλέπομεν τὴν πληθὺν ἐκείνην τῶν συγγραφῶν, αἵτινες κατεπλημμύρισαν τὰς εὐρωπαϊκὰς κοινωνίας, στηλιτεύουσαι τὰς Παπικὰς ὑπερβασίας, καὶ καταδεικνύουσαι τῷ κόσμῳ τὰς ἀσχημίας τῆς σεσαθρωμένης Ἁγίας Ἕδρας.

Ἀλλ' ἰδίως εἷς τῶν ὀγκωδῶν τούτων λίθων ἀναθέματος, ἀπὸ ὀκταετίας βαρὺς κατενεχθεὶς κατὰ τῆς Ποντιφικῆς Ἕδρας ὑπὸ φιλελευθέρου τινὸς τέκνου τῆς Ἰταλίας, διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν καθ' ἡμᾶς μεταφραστῶν, ὅσοι ἀξιεπαίνως πάνυ ἐνησχολήθησαν περὶ τὴν μεταγλώττισιν τῶν τοιαύτης φύσεως διαφωτιστικῶν, οὕτως εἰπεῖν, πονημάτων. Τοῦ βιβλίου τούτου, πρὸς ἐξαφάνισιν τοῦ ὁποίου, καίτοι ἐν Λονδίνῳ ἐκτυπωθέντος, ἡ Ποντιφικὴ κυβέρνησις κατέβαλε πᾶσαν ἔμμεσον καὶ ἄμεσον προσπάθειαν, συγγραφεὺς εἶναι ὁ Κ. Πετρουκέλλης Δελαγατίνας, βουλευτὴς, ἀνὴρ ἀκεραίου χαρακτῆρος, καὶ ἐκ τῶν σφόδρα ὑπερμάχων τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος.

Ὡς νύξιν πρὸς κατάληψιν τῆς ὅλης ὑποθέσεως τῆς βίβλου ταύτης κρίνομεν κατάλληλον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν προτασσομένην αὐτῆς, προλόγου δίκην, ἐπιστολὴν τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν Ἐδμῶνδον Ἀβοὺτ, συγγραφέα ἑτέρου βιβλίου τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ τὴν εἰς ταύτην ἀπάντησιν τοῦ Γάλλου σατυρικοῦ. Ἡ μικρὰ αὕτη ἀλληλογραφία θέλει γνωστοποιήσει τῷ ἀναγνώστῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ πνεῦμα, ὑφ' οὗ ἐμφορούμενος ἀπεδύθη εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς.

Ἐν Λονδίνῳ, τῇ 14 Ἀπριλίου 1860.

« Ἀγαπητὲ συνάδελφε,

» Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφετε τὸ ἐμβριθὲς καὶ τερπνὸν βιβλίον
» σας περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Ζητήματος, ἠναγκάσθητε νὰ
» παραλείψητε πλεῖστα ὅσα γεγονότα, καθότι αἱ περὶ τύπου
» διατάξεις τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἐγράφετε, οὐδόλως ἐπέτρεπον ὑμῖν
» ὅπως δημοσιεύσητε αὐτά. Διαμένων εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου δύ-
» ναται ἕκαστος νὰ εἴπῃ καὶ νὰ ἐκθέσῃ ἐλευθέρως τὰς ἰδέας
» του, ἔρχομαι οὐχὶ ὅπως συμπληρώσω τὸ ἔργον ὑμῶν, ἀλλ'
» ἵνα προσθέσω ἓν ἔτι ὀρόφωμα εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδό-
» μημα, ὅπερ ἠρχήσατε. Ἄλλοι ἐπίσης θέλουν συμπληρώσει ἡ-
» μᾶς, διότι τὸ θέμα τῆς κοινῆς ἡμῶν ὑποθέσεως εἶναι σχεδὸν
» ἀνεξάντλητον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ πονήματός μου εἶναι
» ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ ὑμετέρου, ζητῶ τὴν ἄδειαν ὅπως ἐπιγρά-
» ψω αὐτὸ Προεισαγωγὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Ζητήματος
» τοῦ Κ. Ἀβούτ. (α)

» Ταὐτοχρόνως δράττομαι τῆς περιστάσεως ὅπως ἐκφράσω
» τὴν μεγάλην εὐγνωμοσύνην, ἣν οἵ τε συμπατριῶταί μου καὶ
» ἐγὼ ὀφείλομεν πρὸς ὑμᾶς, Κύριε, διότι ἀπεκαλύψατε γωνίαν
» τινὰ τῆς εἰδεχθοῦς εἰκόνος τῆς Ποντιφικῆς Κυβερνήσεως. Οὐ
» μόνον δὲ προσηνέγκατε πνευματῶδες πόνημα, πλῆρες ἐννοίας
» καὶ ὀρθῆς κρίσεως πολιτικοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἔργον ἀγαθὸν
» καὶ εὐγενὲς διεπράξατε. Ἐξακολουθήσατε, Κύριέ μου, ν' ἀνα-
» πτύσσητε τὸ τόσῳ ἔξοχον καὶ τόσῳ ἀξιόλογον προτέρημά
» σας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ὑποθέσεων, ἐστὲ
» δὲ ὑπερβέβαιος, ὅτι ἔξετε τὰς συμπαθείας τῶν τέκνων τῆς
» πατρίδος τοῦ Κανάρη (β) καὶ τῆς τοῦ Δάντου.

» Δέξασθε, ἀξιότιμέ μοι Κύριε, τὴν εἰλικρινῆ διαβεβαίωσιν
» τοῦ θαυμασμοῦ μου, καὶ τὰς ζωηροτέρας εὐχαριστήσεις

τοῦ ὅλως ὑμῖν ἀφοσιωμένου
Φ. ΠΕΤΡΟΥΚΕΛΛΗ ΔΕΛΑΓΑΤΙΝΑ.

(α) Μετριοφρονῶν ὁ εὐγενὴς ἐκδότης ἀποκαλεῖ τὸ ἔργον του προεισαγωγήν, διότι ἄλλως ἤθελε προσβάλλει τὸ πόνημα τοῦ Κ. Ἀβούτ ὡς ἀτελές, ἀποκαλῶν αὐτὸ συμπλήρωμα. Ἡμεῖς ὅμως, οἵτινες ἔχομεν λόγους ἀποχρῶντας διὰ νὰ μὴ εἴμεθα εὐνοϊκῶς διατεθειμένοι πρὸς τὸν περιφανῆ συγγραφέα τοσούτων ἀνθελληνικῶν λιβέλλων, ἤττον ἀβρόφρονες φαινόμενοι, παραδεχόμεθα τὸ δεύτερον. Σ. Μ.

(β) Πιθανὸν, ἂν οἱ χολῆς καὶ μισελληνισμοῦ μεστοὶ λίβελλοι: Ἡ σύγχρονος Ἑλλὰς καὶ ὁ Βασιλεὺς τῶν βουνῶν δὲν εἶχον συγγραφέα τὸν Ἐδμῶνδον Ἀβούτ. Σ. Μ.

Ἐν τοῖς Παραξηνίοις, τῇ 16 Ἀπριλίου 1860.

« Περισπούδαστε συνάδελφε,

» Τὴν στιγμὴν ταύτην ἔλαβον εἰς τὸ χωρίον μου τὴν προσ-
» φιλεστάτην ἐπιστολήν, δι' ἧς μὲ ἐτιμήσατε. Ἡ ἀνάγνωσις αὐ-
» τῆς συνεκίνησε βαθύτατα τὴν καρδίαν μου, πιστοποιήσασά με
» ταὐτοχρόνως, ὅτι ἔχω ἕνα φίλον πλειότερον ἐν τῷ κόσμῳ.
» Παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως μεταχειρισθῆτε ἐλευθέρως πάντα τὰ
» δικαιώματα, ἅτινα συνυπονοεῖ ὁ τίτλος οὗτος, τὸ δὲ βιβλίον
» μου ὡς καὶ τοῦ ὀνόματός μου ποιήσατε ὁποιανδήποτε νομίζετε
» καταλληλοτέραν χρῆσιν πρὸς τὸν μέγαν σκοπόν μας. Μαχό-
» μεθα, ὑμεῖς ὡς ἀξιωματικὸς ἐγὼ δὲ ὡς στρατιώτης, ἐναντίον
» τῶν κοινῶν ἡμῶν ἐχθρῶν, καὶ δικαιούμεθα ὡς ἐκ τούτου ὅπως
» θέσωμεν ἐν κοινῷ τὰς πολεμικὰς ἡμῶν προμηθείας. Γνωρίζω
» κάλλιστα, ὅτι οὐδὲ τὸ ἥμισυ μέρος εἶπα ἐξ ὅσων ἔχει τις νὰ
» εἴπῃ κατὰ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ἀνθρω-
» πότητος· ἡ ἔλλειψίς μου δὲ αὕτη ἐν μέρει μὲν ἀποδοτέα εἰς
» τὴν ἀμάθειάν μου, κατὰ πλεῖστον ὅμως εἰς τὴν αὐστηρότητα
» τῶν Γαλλικῶν νόμων. Ἴσως ἐφάνην ὑπὲρ τὸ δέον μετριάσας
» τὰ πράγματα, καίτοι σκληρὰ πεῖρα μὲ ἐδίδαξεν, ὅτι δὲν ἐφά-
» νην τόσον μέτριος πρὸς τὴν ἰδίαν μου πατρίδα.

» Δὲν τολμῶ νὰ προσθέσω εἰμὶ Ἰταλός· καὶ ὅμως ἀπειρά-
» κις ἐπεθύμησα νὰ ἀνήκω εἰς τὸ Ἰταλικὸν ἔθνος, καὶ μάλιστα
» τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν τῆς Βιλλαφράγκας.

» Προσδέξασθε, Κύριε, μετὰ τῶν εἰλικρινῶν μου εὐχαριστιῶν,
» τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀδελφικῶν μου αἰσθημάτων.

Ὅλος ὑμέτερος
ΕΔΜΩΝΔΟΣ ΑΒΟΥΤ.

Ἐν τῷ λίαν περιέργῳ τούτῳ πονήματι ὁ Πάπας ἀποδεικνύεται ὡς πτῶμα σεσηπὸς, κοιτόμενον ἐπὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων (Index,) γαλβανιζόμενον δὲ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. (α) Ἡ ἐξῆς περικοπὴ, νομίζομεν, ὅτι εἶναι ἀρκοῦσα πρὸς

(α) Ἀγαθῇ τύχῃ σήμερον καὶ ἡ τέως Παπολάτρις Αὐστρία, καὶ αὐτὴ ἡ Παποκρατουμένη Ἱσπανία ἀπετάχθησαν ἀπό τινος πρὸς τὸν σκόλοπα τοῦτον, καὶ ἰδοὺ ὁ Πάπας ἀπογυμνωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος τῶν δύο ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων αὐτοῦ προστατῶν. Ἐλπίσωμεν, ὅτι καὶ ἡ φιλελευθέρα Γαλλία δὲν θέλει παρατείνει ἐπὶ πλέον τὴν ἀγωνίαν τῆς Ἰταλίας, καταδικάζουσα τὰς εὐγενεῖς αὐτῆς λόγχας πρὸς φρούρησιν τοῦ τέρατος τῆς τυραννίας.

ἀπόδειξιν τοῦ τε ὕφους καὶ τῆς λεκτικῆς δεινότητος τοῦ διασήμου βουλευτοῦ, ὅστις πλειστάκις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλικῇ βουλῇ κατεχεραύνωσε τὸ Παπικὸν εἴδωλον, εἰς ὃ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν ἀνερυθριάστως προσφέρουσιν:

« Ὡς ἡ πρὸς διάδοσιν τῶν Γραφῶν ἑταιρία διανέμει κατ' ἔτος ἑκατομμύρια ἀντιτύπων τῆς Ἱερᾶς Βίβλου, λίαν ὠφέλιμον δι' ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα θὰ ἦτο, ἂν ἐξεδίδετο εἰς πλεῖστα ὅσα ἀντίτυπα τὸ **Index** τοῦτο, καὶ ἐγνωστοποιεῖτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ **Index** εἶναι τὸ ἰκρίωμα τῆς Παπωσύνης, ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καθολικισμοῦ. Τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο τῆς διανοίας, ὁ ἅγιος Βαρθολομαῖος τῆς ψυχῆς, καταμαρτυρεῖ τῆς Παπωσύνης πλειότερον ἁπάντων αὐτῆς τῶν ἐγκλημάτων. Τὸ δόγμα τοῦ Βατικανοῦ εἶναι οἱ ἀντίποδες τῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἐξευγενισμοῦ, τῆς προόδου· καταδικάζει τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φιλολογίαν, τὰ μαθηματικά, τὴν ἀνατομίαν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν χημείαν, τὴν φυσικὴν, τὴν ἱστορίαν, τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας, τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἐν μιᾷ λέξει, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

« Παυσάσης τῆς Παπωσύνης, ὁ Χριστιανισμὸς ἀνακαινισθήσεται, καὶ θέλει δυνηθῇ νὰ ζήσῃ, συμφιλιούμενος μετὰ τῆς ἐπιστήμης, τῆς προόδου, τοῦ αἰῶνος, τέλος πάντων· τὸ δὲ σχίσμα ἐξαφανισθήσεται. Ὅταν ὁ Πάπας ἵσταται ὀρθὸς, ὁ Χριστὸς τίθεται ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ἡ λέπρα τῆς ἀδιαφορίας κατακτᾷ τὰς ψυχάς. Ὅθεν τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τεθειμένον οὕτω: Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἐκλογὴ μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Πάπα, μεταξὺ Θεοῦ καὶ Μαμωνᾶ.

« Ἡ Παπωσύνη λοιπὸν εἶναι ἡ λύμη τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅπως ἐξορκίσωμεν τὸ μεσημβρινὸν τοῦτο δαιμόνιον, τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ἑστὼς ὅπου οὐ δεῖ, ἀνάγκη ἐλάχιστόν τι νὰ πράξωμεν: ἂς ὑποχρεώσωμεν τὴν Γαλλίαν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ῥώμην, τὴν Αὐστρίαν νὰ μὴ ἐπεμβῇ ποσῶς, καὶ ἂς ἀφήσωμεν ἀντιμετώπους τὸν Πάπαν μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἰδοὺ ἡ μόνη εὐχερὴς λύσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Ζητήματος, λύσις ἁπλουστάτη καὶ ἀποφασιστική. Ἐὰν ἡ Εὐρώπη δὲν θελήσῃ νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην, ἡ Ἰταλία θέλει ἀναγκασθῇ νὰ λάβῃ αὐτὴν, ὅταν ἡ μόρσιμος ὥρα σημάνῃ. Εἶναι αἶσχος τῳόντι μία δρὰξ ὑπεραλπείων νὰ τολμᾷ νὰ

λέγῃ ἐν πλήρει ΙΘ' αἰῶνι εἰς ἔθνος συμπαγὲς καὶ πολυπληθὲς, οἷον τὸ τῆς Ἰταλίας: «Οὐχί! ὁ Πάπας εἶναι ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ γῆς, καὶ πᾶς ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐστὶ Παρίας, ἠναγκασμένος ἐκὼν ἀέκων νὰ κύπτῃ καὶ νὰ ἀσπάζηται τὸ σανδάλιον αὐτοῦ, πρὸς μείζονα δόξαν Θεοῦ!»

Οὐδέποτε μᾶλλον ἐχεπευκὲς βέλος ἀφέθη κατὰ τοῦ αὐτοχειροτονήτου ἀντιπροσώπου τῆς θεότητος. Προβαίνων ὁ συγγραφεὺς, ἔρχεται ἵνα, διὰ μυρίων ὅσων ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν πλείστων συγχρόνων, συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν δεδουλωμένων ἐθνῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου. Καὶ λοιπὸν ἀποδεικνύει, ὅτι ἐνῷ ἕκαστον ἔθνος, ἕκαστος ἡγεμὼν ἠσθάνθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον συμπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς εἴτε ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν ἀναξιοπαθούντων ἐθνῶν, τῶν ἀποπειρωμένων ὅπως ἀνακτήσωνται τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν, μόνος ὁ δεσμώτης πάσης ἐλευθερίας Πάπας ἀντέστη, μόνος αὐτὸς δὲν συνεκινήθη ἐπὶ τοῖς δεινοπαθήμασι τῶν πασχόντων λαῶν, ἀλλὰ καὶ συνησπίσθη μετὰ τῶν τυράννων αὐτῶν, καὶ συνετέλεσε πρὸς τὴν ἐπὶ μᾶλλον σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν αὐτῶν. Τελευτᾷ δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Πάπας, ὅπως δὲν εἶναι Ἰταλὸς, καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, καὶ διότι γράφει καὶ ὁμιλεῖ εἰς ξένην γλῶσσαν, τὴν Λατινικὴν, οὕτω δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκαλεσθῇ Χριστιανὸς, ἔχων τοιαῦτα μισάνθρωπα αἰσθήματα.

Πλὴν ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀπαγγέλλοντος τὸν τρομερὸν αὐτοῦ φιλιππικὸν κατὰ τῆς μὴ βουλομένης συνιέναι Παπωσύνης. Τὸ ὕφος του εἶναι τόσον γλαφυρὸν, ὥστε οὐδέποτε βαρύνεται ὁ ἀναγνώστης διεξερχόμενος τὴν ἀρκούντως ὀγκώδη ταύτην συγγραφήν:

« Πῶς εἶναι δυνατὸν ἡ Ἰταλία νὰ ἀγαπᾷ τὴν Παπωσύνην; Ἀνατρέξατε εἰς τὴν βιογραφίαν οἱουδήποτε ἐκ τῶν Παπῶν, εἴτε εὐφυοῦς, εἴτε ἠλιθίου, εἴτε ἁγίου, εἴτε πανούργου, πρίγκηπος ἢ μοναχοῦ, νέου ἢ γέροντος· θέλετε διΐδει ἐν αὐτῇ ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν, τὴν καταπάτησιν πάσης κοινωνικῆς συνθήκης. Ὁ Πῖος Θ' πράττει ὅ,τι ἔπραττε Γρηγόριος ὁ ΙϚ', καὶ ἐὰν οὗτος ἠγάπα τὸν οἶνον, Πῖος ὁ Θ' ἀγαπᾷ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς αὐλικοὺς στολισμούς. Γρηγόριος ὁ ΙϚ' ἔπραττεν ὅ,τι Λέων ὁ ΙΒ', τὸ διαρκὲς πρόγραμμά του ἦν ἐξοστράκισις τῶν πατριωτῶν, κακίστη διαχείρησις τῆς δικαιοσύνης, διαιώνισις τῆς ἀγχόνης, τυφλὴ ἀ-

φοσίωσις εἰς τὴν Αὐστρίαν· ἡ μόνη δὲ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Λέων καθήρει τοὺς ἀτίμους κληρικοὺς, ἐνῷ ὁ Γρηγόριος προεχείριζεν αὐτοὺς εἰς Καρδιναλίους. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, Πῖος ὁ Θ' ἠκολούθησε πιστῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως ἁπάσας τὰς φάσεις τῆς Παπωσύνης· ἀντέστη εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ 1848, ἐξώρισε τοὺς πατριώτας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1850 μέχρι τοῦ 1860, καὶ ἤδη λαμβάνει τὰ ὅπλα κατὰ τῆς ἑνότητος τῆς Ἰταλίας.

« Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ἡ Ἰταλία νὰ στέργῃ τὴν Παπωσύνην, ἀφοῦ αὕτη προσκαλεῖ τὸν τυχόντα ξένον, εἴτε Ἱσπανὸν, εἴτε Αὐστριακὸν, εἴτε Γάλλον, ἵνα βοηθήσῃ αὐτὴν πρὸς καταπάτησιν τῆς Ἰταλικῆς ἑνότητος; Πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ Ἰταλὸς νὰ ἀγαπᾷ τὸν Πάπαν, ἀφοῦ οὗτος τῷ ἀφαιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων, τὴν συνείδησίν του; Καὶ ὄντως ὁ σιδηροῦς τῆς Παπωσύνης κλοιὸς περιβάλλει καὶ περισφίγγει πανταχόθεν τὴν δυστυχῆ Ἰταλίαν· ὁ Πάπας ἐξευτελίζει τὸν ἄνδρα, διαφθείρει τὴν γυναῖκα, ὑβρίζει τὸν γέροντα, ἐκβιάζει τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, καὶ ἀφαιρεῖ πᾶν σπέρμα ἠθικῆς ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ παιδός. Καταισχύνη διὰ τὴν παρελθοῦσαν γενεὰν, μάστιξ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν, καὶ δηλητήριον διὰ τὴν μέλλουσαν! »

Μετὰ τοιαύτας φλογερὰς ἐκφράσεις κατὰ τοῦ μορμολυκείου τῆς Παπωσύνης, ὁ φιλελεύθερος Συγγραφεὺς καταλήγει προοιωνιζόμενος, ὅτι, κατ' εὐτυχίαν τοῦ κόσμου, αἱ ἡμέραι τῶν Παπικῶν ὑπερβασιῶν εἰσὶν ἠριθμημέναι, καὶ ὅτι ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος ἀπαλλαχθήσεται οὐκ εἰς μακρὰν τοῦ τρομεροῦ τούτου ἐφιάλτου, ὅστις ἀπὸ τοσούτων αἰώνων ἀπερρόφησε πᾶσαν αὐτῆς ζωτικὴν ἰκμάδα. Εἴθε αἱ εὐχαὶ αὗται πραγματοποιηθῶσιν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ὑψηλῆς δικαιοσύνης, ἥτις ἐθεσπίσατο νὰ ἀποδίδωνται τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ!

Ἐπειδὴ δὲ πάνυ εὐφυῶς γνωματεύει ὁ εὐφυὴς συγγραφεὺς τῆς ἐν λόγῳ βίβλου, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν Παπῶν εἶναι ἡ ἱστορία αὐτῆς ταύτης τῆς Παπωσύνης, ἧς τινος τὸ αἰώνιον σύνθημα περιορίζεται εἰς ταύτας τὰς φράσεις: Ἐκφαύλισις τοῦ ἀτόμου, καταστροφὴ τῆς ἐθνικότητος· πρὸς τοῦτο δὲ,

ποικίλλει τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος, παρατιθεὶς ἐν λεπτομερείᾳ τὰς βιογραφίας τριῶν ἐκ τῶν διασημοτέρων Παπῶν τῆς Ῥώμης, κρίνομεν καὶ ἡμεῖς καλὸν νὰ συμπληρώσωμεν τὴν σύντομον ταύτην κριτικὴν ἐπιστασίαν, μεταγλωττίζοντες ἐλάχιστον ἐκ τοῦ ὅλου μέρος, τὰ ἀφορῶντα κεφάλαια τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνεστῶτος Ποντίφηκος. Ἐκ τούτων καὶ ἐξ ὅσων ἄλλων ἀποσπασμάτων θέλομεν καταχωρίσει ἴσως ἄλλοτε ἐν ταῖς στήλαις τῆς Ἑπταλόφου, σχηματίσει ὁ ἀναγνώστης σμικρὰν ἰδέαν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ πονήματος τούτου.

Ο ΠΙΟΣ Θ' ΠΡΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΕΩΣ.

Α'.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἐργάτης τις κτενοποιὸς ἐν Βρεσκίᾳ τῆς Ἰταλίας, Ἀλβέρτος Μαστάης καλούμενος, μὴ ἐπαρκῶν εἰς τὰς βιωτικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, μετηνάστευσεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σενεγάλης. Ἡ τύχη ἐμειδίασεν εἰς τὸν Ἀλβέρτον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ οἰκογένεια Μαστάη σχεδὸν ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς πόλεως. Ἐξευγενιζομένη δὲ μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, κατήντησεν ἀπὸ τῆς ἐργατικῆς περιωπῆς νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς τὴν ἐπαρχιωτικὴν εὐγένειαν, καὶ ἰδοὺ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἷς γάμος τοῦ Μαρίου Μαστάη μετὰ τῆς ἐξ Ἀγκῶνος κομήσσης Φερρέτης πλείονα περιῆψε λαμπηδόνα εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην. Ἕτερος βλαστὸς τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ὁ Γιρόλαμος Μαστάη Φερρέτης, ἐνυμφεύθη μίαν εὐσώματον, ὡραίαν καὶ καλὴν Ἰταλίδα, τὴν Αἰκατερίνην, ἔλκουσαν τὸ γένος ἐκ τῶν κομήτων τῆς Σαλάζης, καὶ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννᾶται τὸ 1792 ὁ Ἰωάννης-Μάριος-Μαστάη-Φερρέτης, ὁ μέλλων κυριάρχης τοῦ Βατικανοῦ, ὁ μέλλων ἀντιπρόσωπος τοῦ Σωτῆρος!

Ἐν Βολτέρᾳ, ὁ περιώνυμος ἀστρονόμος Ἰγκιράμης διηύθυνε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου γυμνάσιον, διάσημον διὰ τὸ ὅπερ κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐνέπνεε μῖσος, πιθανῶς ἐκ ζηλοτυπίας, ὡς ἐκ τοῦ συνταυτισμοῦ τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν, κατὰ τὸ «κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει.» Εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦτο ἐστάλη ὁ

Ἰωάννης Μάριος, ὅστις ἰσχνὸς, ἀσθενὴς καὶ μικρὸς, ἐπταετὴς ἤδη ἔπασχεν ὑπὸ ἐπιληψίας. Οἱ τὰς βιογραφίας τῶν διασήμων ἀνδρῶν δημοσιεύσαντες παριστῶσι συνήθως τοὺς ἥρωάς των ὡς ἐξαίσια φαινόμενα ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας αὐτῶν· ἀλλ' ἐγὼ αἰσχύνομαι, διότι ὁ ἐμὸς ἥρως πᾶν ἄλλο ὑπῆρξε παιδιόθεν ἢ ἔκτακτόν τι φαινόμενον.

Περὶ τὸ 1812 ἢ 1813 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρικὴν αὐτοῦ οἰκίαν, ἕνεκα τῆς ἐπαισθητῆς βλάβης τῆς ὑγείας του. Ἐν τῷ γυμνασίῳ εἶχε σπουδάσει ἀκροθιγῶς πως τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικήν· εἶχε δὲ κλίσιν εἰς ἀνάγνωσιν ποιητῶν, καὶ πολλάκις ἐνεσάρκωνε τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ ὁδύνας εἰς στίχους οὐχὶ τόσον ἀτέχνους διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ.

Ἡ πατρὶς αὐτοῦ ἀπετέλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέρος τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ἐθριάμβευεν ὁ αἰὼν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ αἱ πολεμικαὶ ἰδέαι ἐκυριάρχουν πανταχοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης Μάριος, ὑπείκων εἰς τὸ κοινὸν ῥεῦμα, ἔψαλε τὴν μάχην τῆς Αὐστερλίτσης, καὶ κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἐλευθεροτεκτόνων (francs maçons.) Ἔζη βίον στρατιωτικὸν, ἡ δὲ ψυχή του ἔκλινε πρὸς τὴν Γαλλίαν, θερμανθεῖσα ἐκ τῶν τεραστίων ἔργων τοῦ μεγάλου αὐτῆς στρατηγοῦ. Αἱ ἐπωμίδες, τὰ ὅπλα, ἡ ἱππασία ἦσαν τὰ θυμήρη αὐτοῦ ὄνειρα· μόνον ὁ τῆς Ἀφροδίτης υἱὸς δὲν ἐμειδίασεν ἐπιχαρίτως εἰς αὐτόν. Καίπερ ὢν μουσικὸς, ποιητὴς, ἱππότης, καίπερ ἡ καλλονὴ αὐτοῦ ἦν ἐξαισία, ἐπήνθη δὲ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ τὸ μειδίαμα ἐκεῖνο, τὸ διανοῖγον ὅλας τὰς καρδίας, ἐν τοσούτῳ μίαν καὶ μόνην ἔσχεν ἐρωμένην, τὴν Λέναν, θυγατέρα μικρεμπόρου τινὸς, ἥτις ἠγάπησεν αὐτὸν περιπαθῶς, καὶ ἥτις ἐθυσίασε πρὸς χάριν αὐτοῦ τὰ πάντα, γονεῖς, νεότητα, τιμὴν καὶ ὡραιότητα.

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Μάριος ἐγνώριζε νὰ χρησιμοποιῇ τὸν ἔρωτα τῆς Λένης, μεταχειριζόμενος αὐτὸν ὡς προσάναμμα εἰς τὴν ἀγέρωχον ζηλοτυπίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ἀλβάνη, Ἑλένης. Ἡ Ἑλένη, ἔχουσα ὅλας τὰς χάριτας ὡραίας δεσποσύνης, ἠσθάνθη μὲν κατ' ἀρχὰς μικράν τινα συμπάθειαν πρὸς τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὠνειροπόλει ἐπωμίδας, ὁ νοῦς της ἀφίπτατο εἰς τὸν πρίγκιπα Ἀλβάνην· ὁ δὲ μετ' αὐτοῦ ἔρως της ἔῤῥιψε πέπλον λήθης εἰς τὰς συμπαθείας τοῦ ποιητοῦ Μαρίου, τοῦ ἐρωτύλου καὶ θηλυπρεποῦς Ἰωάννου. Ἤδη ἐλησμονήθη ὑπὸ τῆς Ἑλένης,

καὶ ἴσως κατέστη ἀντικείμενον χλεύης, ὅτε αὕτη προσέφερε τὴν καρδίαν της εἰς τὸν στρατιωτικὸν τῆς ἐκλογῆς της.

Καὶ ἔμεινε μὲν δι' αὐτὸν ἀντικείμενον παρηγορίας ἡ Λένη, ἀλλ' ὁ ἐγκυμονούμενος Πάπας ἐζήτει ἔρωτα δραπετεύοντα καὶ οὐχὶ προσφερόμενον· ἡ δὲ ἀνία του αὕτη τὸν ἔῤῥιψεν εἰς τὰς διασκεδάσεις, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ τυχηρὰ παίγνια, ὅπου καὶ ἐθριάμβευσεν, ἵνα πληρωθῇ ἡ παροιμία ἡ λέγουσα, ὅτι ὁ χάνων εἰς τὸν ἔρωτα κερδαίνει εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον.

Οἱ κακόγλωσσοι τότε διέδωκαν πλείστας ὅσας φήμας διὰ τὰς μεταξὺ ἀδελφῶν σχέσεις ἐν τῇ οἰκογενείᾳ Μαστάη. Ἡ μεταξὺ αὐτῶν συμπάθεια ἦν πλέον ἢ ἀδελφικὴ, καὶ κατὰ συνέπειαν οὐχὶ ἄμοιρος ἐλέγχων. Αἱ ἀδελφαὶ τοῦ Ἰωάννου Μαρίου ἦσαν ἐκ τῆς σχολῆς τῶν κομψευομένων, καὶ ὅταν ἐβαρύνοντο τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἀδελφοὺς, διεσκέδαζον μετὰ τῶν Νεαπολιτῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες συνώδευον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸν Μυράτην ἐν ταῖς Μαρκίαις.

Β'.

Περατωθείσης τῆς Ναπολεοντείου ἐποποιΐας, ὁ Πῖος Ζ' ἐπανέρχεται εἰς Ῥώμην. Ἔλαβον τότε ὑπὸ σπουδαίαν ὄψιν τὸν Ἰωάννην Μάριον, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἀποστείλωσιν εἰς Ῥώμην, ὅπως διανύσῃ οἱονδήποτε στάδιον. Ἐν Ῥώμῃ ὁ Ἰωάννης Μάριος εἶχε δύο θείους, ἀρκούντως διαπρέποντας, παρὰ τοῖς ὁποίοις καὶ προσεκολλήθη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐγένετο εἷς ἐκ τῶν κομψοπρεπεστέρων τῆς Ῥώμης νεανιῶν, καὶ ἡ εἴσοδος τῶν μᾶλλον ἀριστοκρατικῶν αἰθουσῶν ἦν ἐλευθέρα δι' αὐτόν. Αἱ γυναῖκες ἠρῶντο τὸν Μάριον καὶ ὁ Μάριος τὰς γυναῖκας, ἔπαιζε δὲ πολὺ καὶ πολὺ ἐκέρδαινε.

Μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Βιέννης, ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Πάπα, συνισταμένης ἐξ ὀγδοήκοντα ἱππέων, οἵτινες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν· ἡ φρουρὰ αὕτη ἐστοίχιζεν εἰς τὸν λαὸν 60,000 σκούδων. Ὁ Ἰωάννης Μάριος ἠθέλησε νὰ καταταχθῇ ἐν αὐτῇ, καὶ ἤρξατο κινῶν πάντα λίθον ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· ἐν τέλει δὲ κατώρθωσε νὰ λάβῃ γραμμάτιον ὑποψηφίου, χορηγηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Κονσάλβη. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἰωάννης

Μάριος-Μαστάης ἦν ἐπιληπτικός· καὶ ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτο δὲν ηὐχαρίστησε τόσον τὸν καρδινάλιον, κατὰ συνέπειαν ὁ Μάριος διεγράφη. Τοῦτο ἦν κεραυνοβόλος εἴδησις διὰ τὸν Μάριον, ἤδη ἐναβρυνόμενον ἐπὶ τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει· ἰδίως δὲ ἡ ὀλίψις αὐτοῦ καθίστατο δεινοτέρα, καθ' ὅσον ἅπασα ἡ Ῥώμη ἐγίνωσκεν ἤδη, ὅτι ὁ Μάριος ἦν ἐπιληπτικός. Ἀπηλπισμένος τότε, ἐσκέφθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κοινωνίαν, καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στάδιον τῆς ἱερατείας. Ἐν Ῥώμῃ ἡ ἱερατεία εἶναι ὀχετὸς διὰ πάσας τὰς κυβερνητικὰς θέσεις· ὁ δὲ Μάριος, δοὺς τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, μετημφιέσθη εἰς ἀββᾶν, γενόμενος τοσούτῳ κομψοπρεπὴς ἀββᾶς, ὅσον ἦν καὶ κομψοπρεπὴς ἱππότης.

Ὁ Μαστάης ἤρξατο σπουδάζων τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πρόσοδοι αὐτοῦ ἠλαττοῦντο βαθμηδὸν, συνεργείᾳ τοῦ θείου του εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαράνη. Ἐκεῖ νέαι τὸν ἐπερίμενον ὀδύναι ἕνεκα τῆς σκληραγωγίας, εἰς ἣν ἠναγκάσθη νὰ καθυποβληθῇ, καὶ τὴν ὁποίαν ὑπέφερε μετὰ σπανίας ἐγκαρτερήσεως, ἀναμένων τὸν προβιβασμόν του. Ἀλλ' ἐνῷ οὗτος ἦν ἕτοιμος, ἐγένετο καὶ αὖθις γνωστὸν τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας· μείνας δὲ ἄνευ προστασίας, τοσοῦτον ἀπηλπίσθη, ὥστε ὀλίγου δεῖν ἐλούετο εἰς τὰ κύματα τοῦ Τιβέρεως, ἂν εἷς ἐκ τῶν φίλων αὐτοῦ δὲν ἀνέστελε τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην ἀπόφασιν, ὁδηγήσας αὐτὸν παρὰ τῷ πνευματικῷ Στοράκῃ, διατηροῦντι τότε πτωχοκομεῖον. Ἐκεῖ ὁ Μάριος εἰσήχθη ὡς ἐπιμελητὴς, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος.

Τότε ἀπὸ κομψοπρεποῦς καὶ θηλυμανοῦς ἀββᾶ προσεκτήσατο τὴν σοβαρότητα ἐπαρχιακοῦ ἱερέως, μετὰ τῶν ἐνδυμάτων, τοῦ βίου καὶ τῶν ἐθίμων αὐτοῦ. Ἀπετάξατο δὲ πάσαις ταῖς ἀρχαίαις αὐτοῦ γνωριμίαις, ἐκτὸς μικρᾶς τινος χωρικῆς ἑβραίας, διαμενούσης ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Γκέτο.

Ὁ Ἰωάννης Μάριος, ἐξελθὼν τοῦ γυμνασίου, εἶχε παραμελήσει τὰς σπουδὰς αὐτοῦ· ἀλλ' ἤδη ἐπεδόθη θερμότερον, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα. Ἐν τῷ πτωχοκομείῳ ἡ νόσος του κατηυνάσθη, καὶ ἀνέπτυξε πλείονα δραστηριότητα καὶ ἐνεργητικότητα· τοῦθ' ὅπερ ἦν θαῦμα διὰ τὸν Μάριον, εὑρισκόμενον τότε εἰς τὸ εἰκοστὸν τρίτον ἔαρ τοῦ βίου του.

Γ'.

Ἰδὼν ὁ Μάριος βελτιωθεῖσαν τὴν ὑγείαν του, καὶ ἐξασφαλισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ περὶ τῆς ἐντελοῦς ἐξαφανίσεως τῆς νόσου αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱεραρχίαν τοῦ κλήρου, καὶ χειροτονεῖται ἱερεύς. Κατὰ πρώτην δὲ φορὰν ἐλειτούργησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅπου παρευρέθησαν φίλοι τινὲς καὶ συμπατριῶται αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐλθὼν ἐπίτηδες ἐκ Ῥώμης.

Εἰσελθὼν ἅπαξ εἰς τὸ προωρισμένον δι' αὐτὸν στάδιον, ἤρξατο κεντούμενος ὑπὸ ἀκράτου φιλοδοξίας. Ὡμίλει μετὰ πολλῆς εὐχερείας, καὶ ἡ ὁμιλία αὐτοῦ ἦν ζωηρὰ, συμπαθητικὴ, εἰκονικωτάτη. Ἠθέλησε λοιπὸν νὰ γίνῃ ῥήτωρ. Τὸ ῥητορικὸν αὐτοῦ στάδιον ἤρξατο διὰ μικρῶν διδαχῶν (fervorini) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Καρόλου, ἡ δ' ἐπιτυχία του ὑπῆρξε θαυμασία.

Ὁ Ὀδεσκάλχης, ἀρχηγὸς καὶ προμηθευτὴς ἱεραποστόλων, μὴ ἐκλεγεὶς εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καρδινάλιος, ἤκουσε νὰ ὁμιλῶσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ἐπεθύμησε νὰ τὸν γνωρίσῃ· ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ἔμεινεν ὑπερευχαριστημένος ἔκ τε τῆς γνωριμίας καὶ ἐκ τῶν συγκινητικῶν αὐτοῦ διδαχῶν. Ἐπειδὴ δὲ συνέπεσε τότε ὁ καρδινάλιος Τεσταφερράτας νὰ ἀποταθῇ πρὸς τὸν Ὀδεσκάλχην καὶ συντροφίαν πρὸς ἀποστολὴν λόχου ἱεραποστόλων ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του, κατέταξαν ἐν τῷ λόχῳ τούτῳ, σχηματισθέντα τῷ 1819, καὶ τὸν Μαστάην, περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων βέβαιοι. Τὴν φορὰν ταύτην μετεωρίσθη εἰς τὰ ἀνώτερα τῆς ἐπιτυχίας του σημεῖα, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἴσως δὲν ἐστέφθη καὶ ἡ δεινοτέρα ἐν τῷ θεάτρῳ πρωταγωνίστρια. Αἱ γυναῖκες ἰδίως κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδροῦ πρὸς τὸν Πάτερ Μαστάην ἐνθουσιασμοῦ, ἰδίως δὲ αἱ ἐξομολογούμεναι ἔσπευδον, ὡς αἱ μυῖαι εἰς τὸ μέλι, εἰς τὸ ἐξαγορευτήριον αὐτοῦ. Ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἀκούσωσι, νὰ τὸν ἴδωσι, νὰ τὸν ψηλαφήσωσι, ν' ἀναπνεύσωσι τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον καὶ οὗτος ἀνέπνεεν. Ἡ Κυρία Σιμονσέλλη συνέλαβε δι' αὐτὸν πάθος πλέον ἢ ἰταλικὸν, πάθος σύνηθες εἰς τὸ κλῖμα τῶν μαύρων ἢ εἰς τοὺς τροπικούς· ἔτρεχε πρὸς τὸν νέον ἅγιον, ὡς εἰς ἀντικείμενον ἐλκυόμενον ἐκ τῆς βαρύτητος αὐτῆς. Ἡ δεσποσύνη Φερρέτη, ἐπίσης συμπαθὴς ὡς ἡ Σιμονσέλλη, καὶ μέχρι μανίας φίλη τοῦ

μυστικισμοῦ, προεφοίβασε δι' αὐτὸν τὰ πάντα, καὶ αὐτὴν εἰσέτι τὴν Παπικὴν τιάραν· ἀλλ' ἐγκαταλειφθεῖσα εἴτε μὴ δεόντως ἐκτιμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνευματικοῦ της, ἐκλείσθη, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, εἰς τὸ ἐν Γουβίῳ μοναστήριον, ὅπου ἐθρήνησε τὸν ἔρωτα αὐτῆς παραγνωρισθέντα.

Ἐν τῇ ἱερᾷ ἀποστολῇ του, ὁ Μαστάης ἐπροτίμα τὰς νυκτερινὰς διδασκαλίας. Ἀληθῶς τὸ θέαμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἦν γραφικὸν καὶ εἰκονικώτατον. Ἐν μέσῳ τοῦ ἐρέβους τῆς ἐκκλησίας, ἐν μέσῳ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς, τὸ ὁποῖον διέχεον τὰ ἐπὶ τοῦ βήματος ὀλίγα κηρία, πᾶς τις ἐθέλγετο βλέπων τὴν ὠχρὰν καὶ ὡραίαν μορφὴν τοῦ ἱερολήπτου ῥήτορος. Ἐνέπνεεν εἰς τὸ σιωπηλὸν καὶ ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ κρεμάμενον ἀκροατήριον τὸ πάθος καὶ τὴν ποίησιν, δύο τινὰ, ἅτινα διέφλεγον τὴν καρδίαν του. Καταπληκτικώτεραι ἦσαν αἱ νυκτεριναὶ αὐτοῦ διδαχαὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας. Τὰ παράθυρα ἦσαν κατάφωτα, ἐσπινθηροβόλουν δ' ἐν αὐτοῖς πρόσωπα ἐνθουσιῶντα. Ἡ πλατεῖα ἦν πλήρης ὄχλου ἐμπαθοῦς καὶ ἐνθουσιώδους. Ἡ πνοὴ τοῦ νέου ῥήτορος ἦν ζωὴ δι' ἅπαντα τοῦτον τὸν ὅμιλον. Ἡ μορφὴ τοῦ διδάσκοντος ἦτο ἐξαισία. Ἡ κόμη του ἦν ἐῤῥιμένη ὄπισθεν· ἡ φωνή του συμπαθητικὴ, ὁμοιάζουσα ἦχον μεταλλικόν· τὰ χείλη του ῥόδεια καὶ δροσόεντα, ἀφ' ὧν ἔπιπτον οἱ λόγοι ὡς μαργαρῖται· αἱ χειρονομίαι του ζωηραὶ καὶ πλήρεις χάριτος. Ὁ Μαστάης δὲν ἐδίδασκε πλέον, ἔπαιζε μᾶλλον· ἐβύθιζε τὰς χεῖρας εἰς τὸ οἰνόπνευμα, ἵνα παραστήσῃ εἰς τοὺς ἀκροατάς του τὰς φλόγας τοῦ Καθαρτηρίου, καὶ, ἐκτελῶν ἄλλας τοιαύτης φύσεως τερατουργίας, ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς ταχυδακτυλουργός.

Περατωθείσης ἐπὶ τέλους τῆς ἀποστολῆς του, ὁ Μαστάης ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην δαφνηστεφὴς, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὡραίου καὶ χρυσαυγοῦς μέλλοντος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ Μαστάης ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Νεάπολιν. Ἐρωτύλη καὶ καλλίμορφος ἡ ἀδελφή του Ἰσαβέλλα ἡρπάγη ἢ μᾶλλον ἠκολούθησεν εἰς Νεάπολιν τὸν ἐραστὴν αὐτῆς, μετὰ τοῦ ὁποίου διεβίωσεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπί τινα ἔτη· ἀκολούθως δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα ἢ δυσαρεστηθεῖσα, διεζεύχθη τὸν ἐραστὴν τοῦτον, καὶ περιέπεσεν εἰς τὴν δεινοτέραν ἀμηχανίαν. Περιελθοῦσα ἐπὶ τέλους εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς συμφορᾶς αὐτῆς, ἔγραψε συγκινητικωτάτην ἐπιστολὴν πρὸς

τὸν ἀδελφόν της· τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασε τὸν Μαστάην νὰ δράμῃ παρ' αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι θὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς ἀθλιεστάτης αὐτῆς καταστάσεως διὰ τῶν παρηγόρων καὶ μειλιχίων νουθεσιῶν του.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπιστροφήν του, ὁ Πῖος Ζ' ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἐν Ἀμερικῇ Χιλὴν πολιτικοθρησκευτικήν τινα ἐπιτροπὴν, ἧς ἀρχηγὸς ἦν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μούζιος. Ὁ Μαστάης ἐζήτησε παρὰ τοῦ καρδιναλίου Δελαζέγγα τὴν θέσιν γραμματέως τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης. Διὰ τῆς ἰδιοφυοῦς αὐτῷ φιλοδοξίας ὠνειροπόλει μακρὰ ταξείδια, διάπλουν ἐν τῷ ὠκεανῷ, τὸν τροπικὸν ἥλιον, νέον κόσμον, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς φύσεως. Ὁ τοποτηρητὴς καρδινάλιος Ἀννίβας Δελαζέγγας, προβλέπων ἄρνησιν ἐκ μέρους τοῦ καρδιναλίου Κονσάλβη, γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, ἐξῃτήσατο καὶ ἐπέτυχεν ἀμέσως παρὰ τοῦ Πίου Ζ' τὸν διορισμὸν τοῦ Μαστάη. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Πῖος Ζ' ἀποθνήσκει, καὶ ὁ καρδινάλιος Δελαζέγγας, ὁ προστάτης τοῦ Μαστάη, χειροτονεῖται Πάπας.

Μετ' ὀλίγον ἡ συνοδία τῶν ἱεραποστόλων, μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη διάπλουν, ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Ὁ ἀββᾶς Μαστάης ἐδίδασκεν εἰς τοὺς αὐτόχθονας, καὶ διεδραμάτιζε τὸ σύνηθες αὐτῷ πρόσωπον ῥήτορος τῆς νυκτός· ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Χιλῆς δὲν ἐφάνησαν τόσον ἐνθουσιώδεις ὡς οἱ τῆς Σενεγαλίας. Φυσικῶς λοιπὸν, ἡ θρησκευτικὴ ἀποστολὴ ἀπέτυχεν.

Ὁ Μαζάης ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως κατορθώσῃ νὰ ναυαγήσῃ καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ αὐτῆς ἀποστολή. Εἰσῆλθε λοιπὸν ἀμέσως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας τῆς Χιλῆς, καὶ διὰ μὲν τῆς ὡραίας αὐτοῦ μορφῆς κατέθελξε καὶ πάλιν τὰς γυναῖκας, διὰ δὲ τοῦ τίτλου τοῦ κόμητος ἐθάμβωσε τοὺς εὐγενεῖς. Καὶ τότε ἤρξατο χλευάζων τοὺς τέως ἀντιζήλους του, θορυβῶν τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, ἐξαγριῶν τὸν ἀνώτερον κλῆρον, καὶ διεγείρων πανταχοῦ ὑπονοίας ὡς πρὸς τὸν ὑποκεκρυμμένον τῆς ἀποστολῆς των σκοπόν.

Μετὰ τοιαύτην τοῦ Μαστάη ἐπιτυχίαν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μούζιος, ἄνθρωπος θετικὸς, ἤρξατο νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐπιστροφῆς, ἀποθαῤῥυνθεὶς κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας, μετέπειτα δὲ καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου, καθότι οἱ μὲν αὐτόχθονες ἐπεθύμουν νὰ

θέσωσιν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν τὸν ἀμάραντον τοῦ μάρτυρος στέφανον, οἱ δὲ πολιτικοὶ, ὑποπτευθέντες τὴν ἀποστολήν των, προπαρεσκευάζοντο ἵνα διώξωσιν αὐτούς. Ἐξ λοιπὸν μῆνας μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν, ἐγκατέλιπον τὴν κατηραμένην ταύτην γῆν, καὶ ἀνεχώρησαν δι' Εὐρώπην.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των, ὁ Λέων ΙΓ', πληροφορηθεὶς περί τε τοῦ θάρρους καὶ τοῦ πρὸς τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ζήλου τοῦ νέου ἱεραποστόλου, προέτεινεν εἰς τὸν Μαστάην τὸ ἀξίωμα Ἱεράρχου· ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη. Τότε τῷ προσέφερε τὴν προεδρείαν τοῦ Πτωχοκομείου τοῦ Ἁγ. Μιχαὴλ ἐν Ῥίπᾳ, τὴν ὁποίαν καὶ ἐδέχθη (τῷ 1825.) Ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει ὁ Μαστάης ἀνέπτυξε δραστηριότητα μεμιγμένην ἐνίοτε μετ' αὐστηρότητος.

Τῷ 1827 ὁ Λέων ΙΒ' διώρισεν αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Σπολέτου, τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, καὶ ὑποψήφιον καρδινάλιον.

Δ'.

Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ θέσει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μαστάης ἐπέσυρε τὸ μῖσος καὶ τὴν δυσαρέσκειαν ὅλου τοῦ κόσμου. Φύσει βίαιος καὶ μισαλλόθρησκος, σκληρὸς πάντοτε πρὸς τοὺς ὑποχειρίους του, ἀνέπτυξε ζῆλον ὅλως ἀπάδοντα πρὸς τὴν ἐποχήν. Τοιαύτην δὲ διαγωγὴν ἐν γένει ἐπεδείξατο, ὥστε ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1831, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Ἔπραξεν ἐν τούτοις πολλὰ ἐλέη, εἰ καὶ καθ' ὑπερβολὴν φιλάργυρος. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἀγαθοεργίαι του ἦσαν ὑβριστικαί· τοσοῦτον ἦν ἀπότομος. Ἐνθαρρυνθεὶς ἐντοσούτῳ, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον, ἵνα διαφθείρῃ τὸν Σερκονιάνην, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων ἐμελέτα τὴν κατάκτησιν τῆς Ῥώμης. Τοῦ ἀρχηγοῦ τοιουτοτρόπως διαφθαρέντος, καταζαλέντων δὲ τῶν πρώτων φόβων, ὁ Μαστάης ἐδάμασεν ἐπὶ μικρὸν τὴν προπέτειαν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο μετριοπαθέστερος. Τότε ἀνεμνήσθη τὰς ἰδέας τοῦ 1786, καὶ λατρεύων ἐσωτέρας ἀρχὰς, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ ἀριδήλους, ἤρξατο προστατεύων τοὺς φιλελευθέρους, καὶ ἄλλους μὲν ἔσωσε, ἄλλους δ' ὑπέκλεψεν ἐκ τῶν παπικῶν ἱεροεξεταστηρίων. Ἐν τοσούτῳ, ἵνα μὴ διεγείρῃ ὑποψίας, διέταξε νὰ ἐξορύξωσι τὰ ὀστᾶ ἑνὸς ἐπαναστάτου, ἐνταφιασθέντος ὑπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ ἐν γῇ ἱερᾷ ἀπ' ἐναντίας τῶν διαταγῶν τοῦ Πάπα. Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια τοῦ νεκροῦ ἐνεταφίασε καὶ πάλιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπειλήσασα μάλιστα τὸν ἀρχιεπίσκοπον. Ὁ Μαστάης ἔμεινεν ἥσυχος, εὐχαριστηθεὶς, ὅτι ἀπεδείχθη εἰς τὴν Ῥώμην ὡς μὴ συμμεριζόμενος τὰ αἰσθήματα μελῶν τινων τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Ἐντοσούτῳ, ἕνεκα τῶν ἀδελφῶν του, ἀναμιχθέντων ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ὁ καρδινάλιος Τεσταφερράτας μετεχειρίσθη τὸν Μαστάην μετὰ μεγάλης δυστροπίας, ὅτε οὗτος ἀπῆλθεν εἰς συνάντησίν του μέχρι τῆς πόλεως Castellana, ἵνα προσενέγκῃ τὰς δεούσας φιλοφροσύνας εἰς τὴν Α. Σεβασμιότητα, ἐπανερχομένην ἐκ τοῦ περιφήμου Συνεδρίου, ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου νέος ἐξῆλθε Πάπας, ὁ Γρηγόριος ΙΣ'.

Ὁ νέος Πάπας ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μαστάης συνεμερίζετο τὰς φιλελευθέρους τῶν συγγενῶν του ἀρχὰς, καὶ κατὰ συνέπειαν μετεχειρίσθη αὐτὸν κακῶς. Ἀλλ' ἀκολούθως πληροφορηθεὶς, ὅτι ὁ Μαστάης διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Σαρκονιάνη καὶ τὸν ἀπεμάκρυνε τῆς Ῥώμης, λαβὼν δὲ προφανεῖς ἀποδείξεις, ὅτι ὁ Σαρκονιάνης ἠδύνατο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Αἰωνίαν πόλιν καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἅπαν τὸ Ἱερὸν Κολλέγιον, ἠσθάνθη ζωηρὰν πρὸς τὸν Μαζάην συμπάθειαν, καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν ἀνταμείψῃ, διορίζων αὐτὸν καρδινάλιον καὶ ἐπίσκοπον Ἰμόλης.

Ἐν Ἰμόλῃ ὁ Μαστάης ἔδειξε τὴν αὐτὴν διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐν Σπολέτῳ. Διέκοψε πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῆς οἰκογενείας του, θεωρουμένης ὡς ἐπικινδύνου τῇ ἐκκλησιαστικῇ κυβερνήσει, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐσίγα ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν φιλελευθέρων· ὡς ἐκ τούτου δ' ἐπέσυρε τὴν δημοτικότητα τοῦ λαοῦ. Πρᾶγμα παράδοξον! ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἰμόλης κατ' ἐπιφάνειαν ἦν ἀδυσώπητος πρὸς τὰς ἐλευθέρας διαγωγῆς κυρίας. Ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἦν καὶ κατὰ τοῦτο ἄμεμπτος; Ἀλλοίμονον! ὄχι.

Ἐπισκεπτόμενος μοναστήριόν τι, ἀνῆκον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Φαεντίας, κείμενον δὲ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων, παρετήρησε καλογραΐαν τινα, ἥτις τοῦ συνεκίνησε τὴν καρδίαν. Εἶτε λοιπὸν ζηλοτυπῶν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Φαεντίας Φολικάρδην, εἴτε μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ τόσον μακρὰν τὴν ἐρωμένην του, κατώρθωσε νὰ προσκολλήσῃ τὸ μοναστήριον εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀρχι-

επισκοπὴν, τοῦθ' ὅπερ παρώξυνε τὸν Φολικάρδην. Ἀλλ' ὁ ἔρως οὗτος ἐπέζησεν ἐν αὐτῷ μετὰ τῆς ἡλικίας του· ὁ Μαστάης, καὶ τὴν Παπικὴν τιάραν ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἔρωτά του. Ταξειδεύων ὁ Πίος Θ' κατὰ τὸ 1855 εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τῆς μοναχῆς, καὶ συνέφαγε μετ' αὐτῆς. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φολικάρδης, ὅστις, βαρέως φέρων τὴν αὐθαίρετον ταύτην ἁρπαγὴν μέρους τῆς ἐπαρχίας του, ἐγνωστοποίησε πρὸς ἀντεκδίκησιν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥώμης τὰς μετὰ τῆς νέας μοναχῆς σκανδαλώδεις σχέσεις τοῦ Ἱεράρχου τῆς Ἰμόλης, κατεδιώχθη ἀπηνῶς μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἅμα τοῦ Μαστάη ἀναβάντος τὸν Παπικὸν θρόνον.

Ἡ Α. Σεβασμιότης λοιπὸν, ὁ Ἰωάννης-Μάφιος-Μαζάης Φερρέτης κατεῖχε τὴν ἐπισκοπικὴν ἕδραν τῆς Ἰμόλης, ὅταν παρουσιάσθη ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ἔνθα ἐξελέγη Πάπας.

Ε'.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Πίου Θ' εἶναι ἡ ἠπιότης· αὕτη ἀναγινώσκεται ἐπὶ τῆς μορφῆς του, ἐπὶ τοῦ μειδιάματος αὐτοῦ, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς του. Ἐντοσούτῳ, ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς ἀσταθείας του καὶ τῆς εὐαισθησίας τῶν νεύρων του, ἐνίοτε παραφέρεται μέχρι βιαίας ὁρμῆς. Ἡ ἠπιότης ἄρα αὕτη δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀγγελική. Τάσεις τινὲς ἀριστοκρατικαὶ, ἀδυναμία πρὸς τὰς ὡραίας τέχνας καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι ὡραῖον, μικρά τις ἀστάθεια καὶ κουφότης, νωχέλεια καὶ στασιμότης, ἰδοὺ οἱ λοιποὶ αὐτοῦ χαρακτῆρες. « Ὁμοιάζω τὸν λίθον, λέγει ὁ Πίος Θ', μένω ὅπου πίπτω. » Προβλέπει τὸ κακὸν, ἀλλὰ, φοβούμενος μὴ περιπέσῃ εἰς τὸ χεῖρον, ἀπαθῶς θεωρεῖ τὴν ἐκπλήρωσίν του. Σκέπτεται ὑπερβολικῶς ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῆς ἠθικότητος τῶν ἀνθρώπων. Νεανίας, πιστεύει τὴν ὑπερτάτην πραγματικότητα τῶν ἡδονῶν· ἀλλὰ καὶ γεγηρακὼς ἤδη, πιστεύει εἰσέτι εἰς αὐτήν.

Ὁ Πίος Θ' εἶναι μάταιος ὡς οἱ ποιηταὶ, καὶ ἀγαπᾷ τὴν πολυτέλειαν ὡς αἱ γυναῖκες· ἄλλως τε δὲ, ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Σωτῆρος ἔχει πολλὴν πρὸς τὰς γυναῖκας ὁμοιότητα. Ἀστάθεια, περιέργεια, ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς πολυτελείας, ἔρως τῆς μετάξης, τῶν ἀρωμάτων, καὶ τῶν ἀνθέων, ἀκόρεστος πόθος παντὸς ὅ,τι λάμπει, ὅ,τι εἶναι βαρύτιμον, ἀρκετὴ φιληδονία, ἡ φαινομένη τῆς μορφῆς του φαιδρότης, ἡ ὑποκεκρυμμένη μελαγχολία του, — ταῦτα πάντα καθιστῶσιν αὐτὸν παρεμφερῆ πρὸς τὰς γυναῖκας.

Ὁ Πίος Θ' εἶναι ἡ ἑταίρα τῆς Παπωσύνης. Ἡ νοημοσύνη αὐτοῦ οὐδ' ὕψος ἔχει, οὐδ' ἔκτασιν, ἀλλ' εὐχέρειαν. Οὐδὲν ἀνακαλύπτει, ἀλλ' ἐννοεῖ τὰ πάντα. Αἰσθάνεται μᾶλλον, παρ' ὅσον σκέπτεται. Ἀγαπᾷ τὰς ἀντιλογίας καὶ τὰς συζητήσεις, ὁπόταν μάλιστα τὸ ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων εἶναι γνωστὸν εἰς αὐτόν. Οὔτε μεταξὺ τῶν θεολόγων Παπῶν δύναται νὰ καταταχθῇ, ἀλλ' οὔτε μεταξὺ τῶν πολιτικῶν. Κυριολεκτικῶς δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ὀκνηρῶν, ὄχι διότι δὲν ἔχει τάσιν εἰς τὸ ἀναμιγνύεσθαι ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἢ θεολογικαῖς συζητήσεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον διότι ταχέως ὀπισθοχωρεῖ ἀπέναντι τοῦ πρώτου παρουσιαζομένου κωλύματος· τὰ μικρότερα πράγματα ἐκπλήττουσιν αὐτόν.

Ὁ Πίος Θ', κεκτημένος ψυχὴν ἁρμονικωτάτην, ἀντιλαμβάνεται πάντων τῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐπηρεάζεται ὑφ' ὅλων τῶν ἐντυπώσεων· ἀλλ' ἀδυνατεῖ ν' ἀντιστῇ εἰς τοὺς συλλογισμούς. Εἷς λογικὸς δύναται νὰ τὸν καταδαμάσῃ εὐκόλως, νὰ τὸν ῥίψῃ εἰς γενικὴν ἀποθάῤῥυνσιν. Τὸ γυναικεῖον ἰδίως φῦλον ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτοῦ μαγνητικὴν καὶ ἀκαταδάμαστον ἐπιῤῥοήν. Νεανίας ὤν, ἦν ἔρμαιον καὶ νευρόσπαστον τῶν γυναικῶν· ἐνῆλιξ, διηυθέτει τὴν διαγωγήν του κατὰ τὴν θέλησίν των· Πάπας, ὑπείκει εἰσέτι εἰς τὴν ἀκατάβλητον αὐτῶν δύναμιν.

Ἰδοὺ πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἀστάθεια ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πίου Θ'. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ μετακινοῦνται· οὐδὲν μένει σταθερόν· αὐτὸ τὸ στάδιόν του στερεῖται τέρματος, στερεῖται σκοποῦ. Ἓν καὶ μόνον ἐνεργητικὸν στοιχεῖον ὑφίσταται ἐν τῇ φύσει ταύτῃ,—ἡ πίστις· καὶ αὕτη δὲν ἀποῤῥέει ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ, οὐδ' ἐπερείδεται ἐπὶ ἀρχῆς τινος ἀμετακινήτου, ἀλλὰ γεννᾶται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος καὶ τρέφεται ἐκ τῆς καρδίας. Ὁ Πίος Θ' πιστεύει, ἀλλὰ κυρίως πιστεύει, ὅτι εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Σωτῆρος· ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης πεποιθήσεως, ἐγένετο αἴτιος τοσούτων μεγάλων συμφορῶν διὰ τὴν Ἰταλίαν. Στερούμενος ἐνεργητικότητος, ξένος μεγάλων ἐπιχειρήσεων, δὲν ἀνυψοῦται αὐτὸς εἰς τὸν Θεὸν, ἀλλὰ

καταβιβάζει τὸν Θεὸν εἰς τὸν πτωχὸν ἱερέα, καὶ παρασύρει αὐτὸν εἰς τὴν βορβορώδη κοίτην ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ ἀνοησιῶν.

Ἄτιμος πρὸς τὸν λαὸν, ὑποκριτὴς πρὸς τὴν διπλωματίαν, ἀπατεὼν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, προδότης πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἀφοσιωμένος πρὸς τὴν Αὐστρίαν, πλὴν μὴ τολμῶν νὰ ὁμολογήσῃ τοῦτο, ἀνεμοδούλιον ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἱεροῦ Κολλεγίου, συγκατετέθη εἰς ἁπάσας τὰς γελοιοστασίας, ἃς τινας ἐξητήσαντο παρ' αὐτοῦ ὁ λαὸς, ἡ διπλωματία, οἱ Ῥωμαῖοι, ἡ Ἰταλία, ἡ Αὐστρία, τὸ Ἱερὸν Κολλέγιον· ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἀπέβη νευρόσπαστον, εἰς ὃ ἕκαστος ἔδωκε τὴν ἀρέσκουσαν αὐτῷ ζάσιν.

Καταπαύω ἐνταῦθα. Τὸ Ῥωμαϊκὸν Ζήτημα τὴν στιγμὴν ταύτην ἑλκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ἐξηυγενισμένου κόσμου, καὶ συγκυκᾷ τὰ ἐντόσθια τῶν ὑπεραλπείων· ἀλλ' ὅ,τι ἂν πράξωσιν οὗτοι, μεθ' ὅσα καὶ ἂν φλυαρήσωσιν, ἡ ἀλήθεια εἶναι μία καὶ ἀδιαφιλονείκητος: ὅτι ὁ Γαριβάλδης ἐφόνευσε τὸν Πῖον Ἔνατον!

—

Λυπούμεθα διότι ἠναγκάσθημεν νὰ μεταγλωττίσωμεν τὸ μέρος τοῦτο, τὸ ἀφορῶν τὸν νῦν Παπεύοντα, λίαν ἐλευθέρως καὶ, οὕτως εἰπεῖν, πετῶντι καλάμῳ, ὑπερσκελίσαντες λεπτομερείας τινὰς τοῦ πρωτοτύπου πλήρεις εὐφυΐας καὶ ἀξιοθαυμάστου εἰρωνείας. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως τις τῶν ἡμετέρων δοκίμων μεταφραστῶν μετενέγκῃ τὸ περισπούδαστον τοῦτο πόνημα εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα, μεθ' ἁπασῶν αὐτοῦ τῶν καλλονῶν καὶ τῆς ἀπαραμίλλου χάριτος, ἥτις ἐπιλάμπει εἰς πᾶσαν αὐτοῦ παράγραφον.

Ι. Μ. ΡΑΠΤΑΡΧΗΣ.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ (*)

ΤΟΥ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝΤΟΣ ΕΥΦΡΑΔΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ.

Διατί τάχα, ὦ καλότυχοι, ἐάν τις διηγῆται πρὸς ὑμᾶς περὶ τῶν μεταξὺ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν ἐπισυμβάντων πολέμων, ἢ περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ περὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, πόσα ἔπαθεν ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων, τούτους μὲν τοὺς λόγους ἀκούετε εὐχαρίστως καὶ καταγοητεύεσθε, καὶ ἀπαιτεῖτε μάλιστα τὰ τέκνα ὑμῶν νὰ μανθάνωσιν αὐτούς, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀχιλλέως, ὡσὰν αὕτη νὰ ἦναι κατάλληλος πρὸς παιδαγωγίαν· νομίζετε δὲ, ὅτι ὅσων περισσοτέρων πολέμων τὴν ἱστορίαν γνωρίζουσιν, ὅσας περισσοτέρας ἰδιωτῶν ἔχθρας καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν προερχομένας συμφορὰς διδάσκονται, τοσούτῳ μᾶλλον φρονιμώτεροι θὰ γίνωσι; Περὶ φιλίας δὲ καὶ περὶ ἄλλων, ὅσα πράγματι ὠφελοῦσι τοὺς ἀνθρώπους, οὐδόλως φροντίζετε, καὶ οὔτε οἱ ἴδιοι θέλετε νὰ μάθετε, οὔτε τὰ τέκνα σας προτρέπετε. Καὶ ταῦτα, ἐνῷ τὴν μὲν ὀργὴν αὐτὸς ὁ περὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀχιλλέως γράψας ποιητὴς εὔχεται ν' ἀφανισθῇ παντάπασιν ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων· χωρὶς δὲ φιλίας ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου καταντᾷ ἀηδὴς, καὶ ἂν πάντα τὰ λοιπὰ

(*) Ὁ Θεμίστιος ἐγεννήθη ἐν Πεισιδίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περὶ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χρ. Διδαχθεὶς δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Εὐγενίου τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην παιδείαν, ἐπορεύθη εἰς βασιλεύουσαν. Ὀπαδὸς τῶν Περιπατητικῶν γενόμενος, οὐχ ἧττον ἥψατο καὶ τῶν τοῦ Πλάτωνος λόγων. Ἐδίδαξεν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ 20 ἔτη, καὶ ηὐδοκίμησε σφόδρα. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ὃς μεγάλως ἐτίμα αὐτὸν, τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας κόσμον καὶ ἀγλάϊσμα ἀποκαλῶν, τὸν ἔπεμψε μὲ ἰδιαιτέραν ἀποστολὴν εἰς Ῥώμην. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐφεξῆς αὐτοκρατόρων, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, προήχθη εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλους ἐνιαυτοὺς ἐν ἀρχαῖς καὶ ἀξιώμασι διατελῶν. Ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ συγχρόνων, διὰ τὴν χάριν καὶ δεινότητα τοῦ λόγου, ὠνομάσθη εὐφραδὴς, ὁ δὲ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος, ἔν τινι ἐπιστολῇ, ἀποκαλεῖ αὐτὸν λόγιον. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διασώζονται τρεῖς καὶ τριάκοντα λόγοι, καί τινες παραφράσεις τῶν Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων.

ἀγαθὰ συνοδεύωσιν αὐτόν. Καὶ βέβαια ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος νομίζει τὴν φιλίαν μικροῦ λόγου ἀξίαν, μοὶ φαίνεται, ὅτι αὐτὸς εἶναι μικροῦ λόγου ἄξιος· ὅσις δὲ πάλιν φρονεῖ, ὅτι αὐτὴ εἶναι πρᾶγμα εὐαπόκτητον, ἂς ἀκούσῃ τὸν ποιητὴν Θέογνιν, λέγοντα: « Ὀλιγίστους θὰ εὕρῃς φίλους, πιστοὺς διαμένοντας εἰς δεινὰς περιστάσεις. »

Τί λοιπὸν σᾶς παρακινεῖ νὰ ἀκούετε ἄνευ προθυμίας τοὺς τοιούτους πρακτικὴν ἔχοντας τὴν ὠφέλειαν λόγους; Μήπως ὑμεῖς μὲν, καθὸ φιλήκοοι, προσέχετε εἰς ὁ,τιδήποτε λέγῃ τις, καὶ ἀκούετε αὐτὸ εὐχαρίστως, πλὴν οἱ λέγοντες δὲν λέγουσι τὰ αὐτὰ, ἀλλ' ἄλλοι μὲν καταφεύγουσιν εἰς φορτικοὺς ἐπαίνους, ἄλλοι δὲ ἐξασκοῦσιν ἀπὸ τοῦ βήματος τὴν πρὸς τοὺς λόγους δεινότητά των, καὶ ἄλλοι, δι' ᾠδῶν καὶ ᾀσμάτων κατακηλοῦντες, πληροῦσι τὰ ὑμέτερα ὦτα γλυκείας τινὸς καὶ τερπνῆς ἁρμονίας; ἀπ' ἐναντίας δὲ τοὺς λόγους, ἐξ ὧν ὠφελούμενος ὁ ἄνθρωπος ῥυθμίζει τὸν βίον του, σᾶς ἀποστεροῦσιν οἱ καυχώμενοι ὅτι διατρίβουσι περὶ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ νομίζοντες, ὅτι τοῖς ἀρκεῖ ἐὰν εἰς ἀπόκεντρόν τινα τόπον ψιθυρίζωσι περὶ φιλοσοφικῶν ὅρων καὶ ἀρχῶν εἰς τοὺς νεανίσκους, φεύγωσι δὲ, κατὰ τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Καλλικλέους, τὰ μᾶλλον συχναζόμενα μέρη τῆς πόλεως, καὶ τὰς δημοσίας συναθροίσεις, ὅπου, κατὰ τὸν μέγαν ποιητὴν, μορφοῦνται ἰδίως οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἄνδρες.

Λοιπὸν τούτους μὲν ἂς ἀφήσωμεν νὰ μένωσιν ὅπου καὶ νὰ μένουν θέλουσι, τουτέστιν ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ· ἡμεῖς δὲ ἂς προσαγάγωμεν τοὺς λόγους ἡμῶν εἰς τὸ φῶς, καὶ ἂς τοὺς συνειθίσωμεν νὰ ἐξακούωνται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τοῦ συνηθροισμένου λαοῦ, βέβαιοι ὄντες, ὅτι ἐὰν ἦναι ἱκανοὶ νὰ ὠφελῶσιν ἕνα ἕκαστον κατὰ μόνας, καὶ εἰς πολλοὺς συγχρόνως τὴν αὐτὴν θὰ προξενήσωσιν ὠφέλειαν. Οἱ λόγοι δὲν ὁμοιάζουσι τὰ φαγητὰ, ὅσα εἰς ἕνα εἴτε δύο ἀνθρώπους εἶναι ἀρκετὰ, περισσοτέρους δὲ συνδαιτυμόνας δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον νὰ χορτάσωσιν· ἀλλ' εἶναι παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ἀκτῖνας τοῦ μεγάλου Θεοῦ, αἵτινες ἐπίσης καταφωτίζουσι μυρίους ὀφθαλμοὺς ὅπως καὶ τοὺς δύο. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Καλὸν εἶναι ὁ τῶν ἵππων ἐραστὴς νὰ γνωρίζῃ τὴν τέχνην, δι' ἧς δύναται νὰ διακρίνῃ τοὺς καλοὺς ἵππους ἀπὸ τῶν κακῶν, ὡς ἐπίσης καλὸν εἶναι καὶ εἰς τὸν φίλον τοῦ χρυσοῦ νὰ ἔχῃ τὴν

λίθον, ἐπὶ τῆς ὁποίας δοκιμάζουσι τὸν χρυσόν· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ βόας καλλιτέρους θὰ ἀπέκτα ὁ ἐξετάσας καὶ μαθὼν τὰ τῶν βοῶν, καὶ ὁ ναυτικὸς πλοῖον, καὶ ὁ κυνηγὸς κύνας. Πλὴν ἂν ἐρωτήσωσιν ἐμὲ, ὅστις εἶμαι ἀμαθὴς καὶ ἄπειρος τῶν τοιούτων πραγμάτων, καὶ οὔτε ἀγαπῶ αὐτὰ καθ' ὑπερβολὴν οὔτε ἠξεύρω νὰ κρίνω περὶ αὐτῶν, θὰ ἀπεκρινόμην, ὅτι ἑνὸς καὶ μόνου κτήματος εἶμαι ἐραστὴς, τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀδόλου φιλίας. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι πολὺ περισσότερον θὰ ἐπροτίμων νὰ ἔχω τοῦτο, παρὰ ἵππον Νισαῖον, (α) ἢ κύνα ἐκ τῆς Κελτικῆς, εἴτε τὰ πλούτη τοῦ Δαρείου, καὶ τὸν ἐν Κρήτῃ ταῦρον, καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος περιέγραψεν ἔχουσαν ἐπ' αὐτῆς ὅλον τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἀντικρὺ δὲ τοῦ ἡλίου θάλασσαν καὶ γῆν, καὶ ἀνθρώπους γεωργοῦντας, καὶ γάμους τελοῦντας, καὶ δικαζομένους, καὶ πολεμοῦντας. Καὶ ὅμως τοσούτῳ ποταπότερον τῆς φιλίας ἦτο τὸ κτῆμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸν Ἀχιλλέα τοὐλάχιστον, ὥστε οὐδὲ μικρὸν ἀνεκουφίσθη ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Πάτροκλον λύπης, ὁπότε ἡ μήτηρ του τῷ ἔφερε τὴν ἀσπίδα, ἀλλ' ἀπέῤῥιψεν αὐτὴν ἵνα μὴ λυπήσῃ τὸν φίλον του, καὶ ἀφήσῃ αὐτὸν ἀνεκδίκητον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αἰσθάνομαι ἐν ἐμοὶ ἔρωτα πρὸς τὸ ὡραῖον τοῦτο κτῆμα, ἐνησχολήθην εἰς τὸ νὰ συλλέξω ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερα τῆς φιλίας δοκιμαστήρια, καὶ ὁπουδήποτε εὑρεθῶ παρατηρῶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακαλύψω καὶ ἄλλον ἔχοντα τὴν αὐτὴν μὲ ἐμὲ ἐπιθυμίαν. Καὶ τοιοῦτον βλέπω σὲ, ὦ κορυφαῖε τῆς ὁμηγύρεως, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία ὑπὸ τοσούτου σφοδροῦ πάθους καταλαμβάνεται πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦτο αἴσθημα, ὥστε ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τοῦ πόθου ἡμῶν δὲν ἦτο ἡ φιλία, θὰ σὲ ἐζηλοτύπουν, ὅπως συμβαίνει μεταξὺ τῶν ἀντεραστῶν. Καὶ ἐντοσούτῳ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀγαπώντων γυναῖκα ὡραίαν δι' αἵματος πολλάκις ἀποφασίζουσι περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ φιλότιμοι οὐδέποτε παύουσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τιμῆς μαχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ περιμαχήτου πλούτου τίς ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν ὁποίων πολέμων παραίτιος γίνεται. Μόνοι οἱ ἐρασταὶ τῆς φιλίας δὲν μάχονται πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ κτήματος τούτου, ἀλλ' εὐθὺς συ-

(α) Οἱ Νισαῖοι ἵπποι, ἦσαν ὀνομαστοὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος αὐτῶν.

νενοοῦνται μεταξύ των, καὶ εὑρίσκουσιν ἐν εἰρήνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης των.

Μέγα τῳόντι εὐτύχημα εἶναι εἰς οἱονδήποτε ἰδιώτην νὰ γίνῃ κάτοχος τοῦ κτήματος τούτου· πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις πολλῶν πόλεων ἐξουσιαστὴς εἶναι. Διότι ὁ ἔχων ἀνάγκην πολλὰ νὰ ἀκούῃ, πολλὰ δὲ νὰ βλέπῃ, καὶ περὶ πολλῶν συγχρόνως νὰ φροντίζῃ, εἰς τοῦτον ἀνεπαρκῆ εἶναι καὶ τὰ δύο ὦτα, καὶ οἱ δύο ὀφθαλμοί, καὶ τὸ σῶμα ἓν ὄν, καὶ αὐτὴ ἡ ἐνυπάρχουσα ἐν αὐτῷ ψυχή. Ἐὰν ὅμως ἔχῃ ἀφθονίαν φίλων, καὶ συνεχέστερον θὰ βλέπῃ, καὶ τὰ ἄπωθεν θὰ ἀκούῃ, καὶ τὰ μακρὰν θὰ γνωρίζῃ, καθὼς οἱ μάντεις, καὶ εἰς περισσότερα μέρη θὰ ἦναι παρὼν ταὐτοχρόνως, καθὼς οἱ θεοί. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ τις τοιοῦτο ἀγαθὸν, καὶ ἀφοῦ τὸ εὕρῃ, νὰ τὸ ἐπιδιώξῃ, καὶ ἀφοῦ τὸ θηρεύσῃ, νὰ γίνῃ κάτοχος αὐτοῦ; Ἆρά γε δὲν εἶναι ἀνάγκη, καθὼς οἱ κυνηγοί, καὶ ἡμεῖς πρῶτον πάντων νὰ διδαχθῶμεν τὰ ἴχνη τοῦ θηράματος, καὶ νὰ μάθωμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ σημεῖα, διὰ τῶν ὁποίων δὲν θὰ παρεκτραπῶμεν ἀνεπαισθήτως εἰς ἀπότομόν τινα κρημνὸν, ὡς οἱ ἰχνηλατοῦντες τὰ θηρία; καθ' ὅσον μάλιστα καὶ εἰς τὸ κυνήγιον τοῦτο πολλὰ καὶ ποικίλα θηρία ὑπάρχουσιν, ἅτινα μιμοῦνται τὴν ἀληθῆ φιλίαν, καὶ ἰδίως τὸ πάντων ἐπιβουλότατον καὶ ἀγριώτατον θηρίον, τὸ ὁποῖον οἱ σημερινοὶ ἀποκαλοῦσιν ὑποκρισίαν. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρὸς τὴν μίμησιν τῆς ψευδοφιλίας δολιότης τοῦ θηρίου τούτου, ὥστε πολλάκις καὶ μέχρι τῆς κοίτης αὐτοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ προβῇς, ἀπολέσας τὰ ἴχνη, καὶ φωνὴν πλήρη ὑποκρίσεως καὶ λόγον μεμαγευμένον νὰ ἀκούσῃς.

Φαίνεται τῳόντι, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν εἶναι κεκαλυμμένον μὲ κίνδυνον, οὐδὲν δὲ καλὸν κακοῦ ἄμικτον ἀπαντᾶται. Πολὺ ἄρα ὀρθῶς λέγει τῶν κωμικῶν τις, ὅτι « εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον οὐδὲν ἀγαθὸν φύεται, καθὼς δένδρον βλαστάνον ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ῥίζης, ἀλλὰ πάντοτε πλησίον τούτου φύεται καὶ τὸ κακόν. » Καὶ τοῦτο εἶναι ἴσα ἴσα τὸ προξενοῦν τὴν καταστροφὴν τῶν περισσοτέρων, ὅτι δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Ἐφ' ᾧ παρακαλέσωμεν, ἐγώ τε καὶ ὑμεῖς, τὴν Ὁμηρικὴν Ἀθηνᾶν νὰ διασκορπίσῃ τρόπον τινὰ τὴν ἐπὶ τῶν ὀμμάτων μας κεχυμένην πολλὴν ἀχλὺν, ἵνα διακρίνωμεν εἰς τὰς μάχας, ὄχι πλέον θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν

ἀληθῆ φιλίαν ἀπὸ τῆς πλαστῆς. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅσα καὶ ὁποῖα εἶναι τὰ γνωρίσματα ἐκείνου, τὸν ὁποῖον μέλλομεν ὡς φίλον ἡμῶν νὰ ἐκτιμήσωμεν. Καὶ λοιπὸν σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κινήσωμεν, κατὰ τὴν παροιμίαν.

Πρῶτον πάντων ὁ δοκιμαζόμενος ἔστω φιλόστοργος, καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν καλῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ οἰκείους του, ἔχων φύσει τὸ κέντρον τοῦτο, ὡς παραίτιον τῆς συνδέσεως τῆς φιλίας. Καὶ μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου φλυαρῶ, προτρέπων τοὺς ἀκροατὰς νὰ γινώσκωσι, πρὶν δοκιμάσωσιν, ὅσα μόνον διὰ τῆς πείρας εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωσι γνωστά. Ἔστω πεπεισμένος ὁ τοιοῦτος, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη μαντικῆς πρὸς τοῦτο· διότι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, κατὰ τοὺς ποιητὰς « ἐγεννήθη ἀπὸ δρῦν παμπάλαιον, οὐδ' ἀπὸ πέτραν, » ἀλλ' ἕκαστος καὶ πατέρα ἔχει, καὶ μητέρα, καὶ ἀδελφὸν, ἴσως δὲ καὶ ἄλλους συγγενεῖς. Ὅταν λοιπὸν θέλῃς νὰ γνωρίζῃς πῶς θὰ σὲ μεταχειρισθῇ ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον προτίθεσαι νὰ κάμῃς φίλον σου, πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίσῃς πῶς ἐφέρθη πρὸς τὸν πατέρα του, ἢ πρὸς τὴν μητέρα του, εἴτε πῶς φέρεται πρὸς τὸν ἀδελφόν του, ἢ πῶς διάκειται πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς συγγενεῖς του. Ἐὰν μὲν ἦναι πρὸς τούτους πρᾷος καὶ περιποιητικὸς, πρέπει νὰ εὐελπίζεσαι καὶ δι' ἑαυτόν· ἐὰν δὲ δύστροπος καὶ ἐχθρὸς, πρέπει νὰ τὸν ἀποφεύγῃς, καὶ οὔτε κἂν νὰ τὸν πλησιάζῃς. Διότι ὁ πρὸς τοὺς ἐντὸς τοῦ οἴκου του κακὸς ποτὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πρὸς τοὺς ἔξω καλός. Μετὰ ταῦτα ὀφείλεις νὰ ἐξετάζῃς, ἐὰν ἡ καρδία του ἦναι πάντῃ ἀνεπίδεκτος εὐγνωμοσύνης. Διότι καθὼς ἡ γῆ ἀλλοῦ μὲν εἶναι ἄκαρπος, ἀλλοῦ δὲ ἀνταμείβει πιστῶς τὸν καταβαλόντα τὸν σπόρον, τοιουτοτρόπως καὶ ἐκ τῶν ψυχῶν αἱ μὲν εἶναι ἄγονοι, καὶ ἐπιλήσμονες τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ πρὸς φιλίαν ἄχρηστοι, αἱ δὲ εἰσὶ πλήρεις προθυμίας πρὸς ἀπότισιν τοῦ εὐεργετήματος, ὅπερ τυχὸν ἔλαβον. Δὲν πρέπει δὲ ἐξ ἅπαντος ν' ἀπαιτῶμεν τὴν ἀπόδοσιν τῆς χάριτος, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τοῦ εὐεργετηθέντος νὰ ἐξετάζωμεν, καὶ ἐὰν τὸ κατὰ δύναμιν ἀνταποδίδῃ· πάντες δὲ δύνανται βεβαίως νὰ ἐπαινῶσι τὸν εὐεργετήσαντα, καὶ νὰ μνημονεύωσι τὸ εὐεργέτημα. Διότι οὐδὲν πρᾶγμα συνδέει περισσότερον τὴν φιλίαν ὅσον ἡ εὐγνωμοσύνη, οὔτε καταστρέφει αὐτὴν ὅσον ἡ ἀχαριστία. Διὰ τοῦτο οἱ Περσικοὶ νόμοι τιμωροῦσι τὴν ἀχαριστίαν, ὡς διεγεί-

ρουσαν πρὸ πάντων τὸ μῖσος κατὰ παντὸς ἀχαρίστου. Ὅπου δὲ οὐδεὶς νόμος τιμωρεῖ τὴν ἀχαριστίαν, ἐκεῖ βεβαίως μισοῦσι μὲν ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι, δὲν δικάζονται δὲ, ἀλλὰ κρύπτουσι τὴν ἔχθραν ἐντὸς τῆς καρδίας των.

Πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν ἀκόμη καὶ πῶς διάκειται τὸ θήραμα ἡμῶν πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ τοὺς πολλοὺς κόπους, καὶ ἐὰν ἀποφεύγῃ μὲν τούτους, κυριεύεται δὲ ὑπ' ἐκείνων· διότι ἀνάγκη εἶναι πολλοὺς κόπους ν' ἀναλαμβάνωμεν, πολλῶν δὲ ἡδονῶν τὴν ἀπόλαυσιν ν' ἀπαρνώμεθα κατὰ τοὺς ὑπὲρ φιλίας ἀγῶνας. Διατί ἄλλο ἆρά γε κατέστη ἔνδοξος ὁ υἱὸς τοῦ Στροφίου Πυλάδης, παρὰ διότι, ἀντὶ τοῦ βασιλεύειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, προὐτίμησε μᾶλλον τὰς μετὰ τοῦ Ὀρέστου ταλαιπωρίας; Προσέτι δὲ καὶ τοῦτο πρέπει κάπως νὰ ἐξετάζωμεν, ἐὰν ἦναι φθονερὸς ἢ ἀνώτερος φθόνου ὁ ἄνθρωπος. Ἢ ἐλπίζεις, ὅτι εὐχαρίστως ἤθελεν ἀποδεχθῇ τις διὰ φίλον του τὸν ἔχοντα ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ πάθος τοῦτο, τὸ ὁποῖον φύσει τοὺς μὲν πλησιέστατα αὐτοῦ ὄντας πολεμεῖ, ἀπὸ δὲ τῶν μακρὰν αὐτοῦ εὑρισκομένων ἀπέχεται; Προσέτι δὲ οὐδὲ τὸ ἐφεξῆς πρέπει νὰ παραλείψῃς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ὅταν μέλλῃς νὰ διακρίνῃς φύσιν ἐπιτηδείαν πρὸς φιλίαν καὶ μὴ, δηλονότι, μήτοι ἐνυπολανθάνῃ ἐν αὐτῇ ἐλάχιστον μέρος ἀνελευθερίας, καθότι ἡ μικρολογία εἶναι πάθος ἐναντιώτατον εἰς ψυχὴν μέλλουσαν νὰ συνάψῃ φιλίαν ἀληθινήν. Διότι βλέπομεν κάποτε τοὺς ὀνομαζομένους φίλους, ὅτι μέχρι μέν τινος περιποιοῦνται ἀλλήλους, καὶ συμπεριπατοῦσι καὶ συνδιατρίβουσιν· ὁπόταν δὲ ἡ τύχη ρίψῃ μεταξὺ αὐτῶν κερματιά τινα, καθὼς τὰ κυνάρια ἀποπηδῶντες δάκνουσι καὶ κατασπαράττουσιν ἀλλήλους.

Πλὴν δὲν ἀρκεῖ ὁ καλὸς φίλος νὰ ἦναι μόνον πρᾶος καὶ εὐγνώμων, ποσῶς δὲ φιλοχρήματος, οὔτε φθονερός· ἐὰν τὰς ἀρετὰς ταύτας ἔχῃ, πλὴν εἶναι φιλόδοξος καὶ ἔκδοτος εἰς τὸ πάθος τοῦ πρωτεύειν, ἀδύνατον ποτὲ νὰ γίνῃ εὐκολοκοινώνητος. Τίς δὲ ἀγνοεῖ, ὅτι ὁ τοιοῦτος διὰ τὴν φιλοδοξίαν του οὐδόλως ἀνέχεται τὴν ἐκ τῆς φιλίας ἰσότητα; Ἀπέχωμεν λοιπὸν ἀπὸ τῶν ὑπερηφάνων καὶ τῶν ἀλαζόνων, καθότι ἡ φιλία ἀπαιτεῖ πολλὴν ἰσότητα, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τῶν εὐερεθίστων καὶ θυμωδῶν. Διότι πῶς θὰ ἦτο κατάλληλος πρὸς συναναστροφὴν ἄνθρωπος μαινόμενος; καὶ ἡ ὀργὴ, κατ' ἐμὲ, εἶναι ὀλιγοχρόνιος μανία. Μετὰ ταῦτα δὲ τὸ ἐφεξῆς πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν, ἐὰν δὲν κλίνῃ πολὺ

πρός τινα τῶν ὄχι τόσον ἀξιεπαίνων ἐνασχολήσεων, χαρτοπαίγνιον δηλονότι ἢ κύβους, εἴτε εἰς αὐτὴν τὴν μουσικήν· διότι ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἔχει σφοδρὰν κλίσιν πρὸς ἓν ἐκ τῶν τοιούτων, οὗτος οὐδέποτε θὰ ἀγαπήσῃ πολὺ τῶν σπουδαιοτέρων τι, ἐπειδὴ αἱ ἐπιθυμίαι του, καθὼς ῥεῦμα, ῥέπουσι πρὸς τὸ κατωφερές.

Ἕπεται λοιπὸν ἐκ τούτων, ὅτι δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ εὕρωμεν ἄνδρα οὕτως ἀπὸ πάσης κακίας καθαρὸν, καθόσον ἡ ἀρετὴ φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ χρυσοῦ σπανιωτέρα· εὐχῆς ἔργον δὲ θὰ ἦτο ἐάν τις καὶ ἕνα μόνον τοιοῦτον ἐπὶ τέλους ἐπιτύχῃ νὰ εὕρῃ. Ὁ κάτοχος ἄρα τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἐκλέγειν φίλους δὲν πρέπει νὰ ἦναι πολύφιλος, διότι ἐπειδὴ κέκτηται ὄχι ὀλίγους, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μὴ δύναται τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν νὰ μεταχειρισθῇ. Πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι οὔτε εὐχαριστοῦνται εἰς τὰ αὐτὰ, οὔτε λυποῦνται διὰ τὰ αὐτὰ πράγματα, ἀλλ' οὔτε ὁμοίως εὐτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς εἶναι· ἀλλ' εἰς τοῦτον μὲν ἄλλο, εἰς ἐκεῖνον δὲ ἄλλο εὐχαριστεῖ καὶ λυπεῖ, καὶ ὁ μὲν συνήθως εὐτυχεῖ, ὁ δὲ οὐδέποτε. Ἐρωτῶ λοιπὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἀρέσκεται εἰς τὸ πλῆθος τῶν φίλων, ὅταν ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ φίλων οἱ μὲν χαίρουσιν, οἱ δὲ λυποῦνται διὰ τὰ αὐτὰ πράγματα, πότερον ἐξ αὐτῶν θὰ συγχαίρῃ ἢ θὰ συλλυπῆται; καὶ ὅταν ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν θέλει νὰ συμμερίζηται αὐτὸς τὴν λύπην του, ὁ δὲ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἑορτήν του, πρὸς πότερον θὰ πορευθῇ; Πολὺ δὲ μᾶλλον ἁρμόζει νὰ λέγωμεν τὸ τοῦ Ὁμήρου ἐπὶ τῶν φίλων ἢ ἐπὶ τῶν λαφύρων, ὅτι εἰς τοὺς φρονίμους τῳόντι τὸ ὀλίγον εἶναι ἀγαπητόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δυσαπόκτητα εἶναι τὰ καλὰ, καὶ οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ εἴμεθα ὅλως διόλου καθαροὶ κακίας, οὔτε ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους κρίνομεν, δὲν εἶναι ἔργον φρονήσεως νὰ ἀπορρίπτωμεν ὁλοσχερῶς οἱονδήποτε καὶ μικράν τινα κηλίδα ἔχοντα εἰς τὴν ψυχὴν, πρὶν ἐρευνήσωμεν μήτοι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περιεπέσαμεν εἰς παρόμοιόν τι εἶδος μοχθηρίας. Διότι πᾶσα μὲν ἀρετὴ ὁμονοεῖ πρὸς ἑαυτὴν, ἡ δὲ κακία οὔτε πρὸς τὴν ἀρετὴν εἶναι εὐμενὴς, οὔτε πρὸς αὐτὴν εὐάρεστος. Ὅθεν οὔτε ὀξύθυμος μὲ ὀξύθυμον θὰ ἐγίνετο φίλος, οὔτε νωθρὸς μὲ νωθρὸν, οὔτε αὐθάδης μὲ αὐθάδη· ἐὰν ὅμως τὰ ἐλαττώματα ταῦτα συναναμιχθῶσιν, ἴσως καὶ ἄλλα ἤθελον γίνει ὑποφερτὰ μετὰ μετριότητος καὶ ἤθελον συγκερασθῇ. Διότι μὲ τὸν αὐθάδη ὁ ἀνάλγητος ἴσως εἶναι δυνατὸν νὰ προσαρμοσθῇ, μὲ τὸν οἰηματίαν δὲ ὁ μικροπρε-

πῆς, μὲ τὸν ὑπερήφανον ὁ ποταπὸς, ὁ δὲ ὀκνηρὸς μὲ τὸν ὑπὲρ τὸ δέον ἐνεργητικόν· ἐπίσης εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπομένῃ καὶ φειδωλὸς τὸν πολυδάπανον, καὶ πρὸς φιλόδοξον εὐάρμοστος θὰ ἦτο ὁ ἐπιθυμῶν πολὺ νὰ διάγῃ ἄγνωστος ἀπὸ τοῦ κόσμου. Τοιαῦται τινὲς ἦσαν καὶ αἱ τῶν προϋπαρξάντων ἑνώσεις, αἵτινες διὰ τοῦτο καὶ μόνιμοι ἦσαν, καὶ ἡ ἔνδοξος μνήμη αὐτῶν μέχρις ἡμῶν διασώζεται. Τὴν φιλίαν τοῦ Χαβρίου καὶ τοῦ Ἰφικράτους ὑμνοῦσιν· ἦν δὲ ὁ μὲν αὐτῶν ὁρμητικὸς καὶ δραστήριος, ὁ δὲ Χαβρίας δυσκίνητος, ὥστε ἐκεῖνος μὲν χαλινοῦ εἶχε χρείαν, οὗτος δὲ κέντρου· διὰ τοῦτο καὶ λίαν καταλλήλως συνηρμόσθησαν πρὸς ἀλλήλους. Ὁ δὲ Ὅμηρος ὄχι μόνον πόλεμον ἤξευρε νὰ ποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ φιλίαν. Διότι τὸν Πάτροκλον ἐποίησε φίλον μὲ τὸν Ἀχιλλέα, τὸν μειλίχιον μὲ τὸν ὑπερήφανον· τὸν Σθένελον μὲ τὸν Διομήδην, τὸν μὲν ἀνεξίκακον, τὸν δὲ μὴ ἀνεχόμενον.

Ταῦτα λοιπὸν καὶ τὰ τοιαῦτα, καθὼς φαίνεται, πρέπει νὰ διακρίνῃ ὁ εἰδήμων τῆς ἐκλογῆς, καὶ τὰ μὲν ν' ἀποδέχηται, τὰ δὲ ν' ἀπορρίπτῃ. Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον θὰ θηρεύσωμεν καὶ θὰ συλλάβωμεν τοὺς ἐκλεχθέντας; διότι βέβαια, ἀφοῦ εὕρωμεν τοὺς ἀνθρώπους, δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀφήσωμεν, ἀλλὰ κύκλῳ νὰ περιτρέχωμεν αὐτοὺς μετὰ πλείονος προθυμίας ἤπερ οἱ κυνηγοὶ τοὺς θάμνους, καθόσον μάλιστα καὶ τὸ θήραμα ἥμερον εἶναι καὶ ὄχι ἄγριον, πρόκειται δὲ νὰ προνοήσωμεν οὐχὶ περὶ εὐτελῶν κρεάτων, ἀλλὰ περὶ τῆς μέχρι τελευτῆς συμβιώσεως. Ποῖα δίκτυα ἄρα θὰ στήσωμεν περὶ αὐτοὺς, ἢ ποῖον δόλωμα θὰ τοῖς προβάλωμεν, τὸ ὁποῖον μήτε θὰ τοὺς βλάψῃ ἀφοῦ τὸ γευθῶσι, μήτε θὰ προξενήσῃ εἰς αὐτοὺς ὕπουλον καὶ ἀπατηλὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ θὰ προσκολληθῇ ἀβλαβῶς καὶ θὰ τοὺς γοητεύσῃ ὠφελίμως; Καὶ τὰ μὲν θηρία καὶ τοὺς ἰχθῦς οἱ ἁλιεῖς καὶ οἱ κυνηγοὶ συλλαμβάνουσι, προτείνοντες διάφορα δελεάσματα, μόνον δὲ τοῦτο τὸ ζῶον, ὁ φίλος, δελεάζεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θηρεύοντος· διόπερ μάλιστα ὁ θηρευτὴς πρέπει νὰ ἦναι καλοκἀγαθος, ὥστε ἀφοῦ γευθῇ τὸ θήραμα τὴν ἄγραν αὐτοῦ, νὰ προσκολλᾶται εἰς αὐτὴν καὶ νὰ μὴ ἀπολύηται πλέον εὐκόλως. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καθιστᾷ καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτόματον. Διότι ὁ πλησιάζων εἴς τινα καὶ εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς συναναστροφῆς αὐτοῦ, οὗτος εἶναι ὁ πρὸ πολλοῦ ἐπιζητούμενος· ὅστις δὲ δὲν θαυμάζει τὴν ἀρετὴν τοῦ μεθ' οὗ συναναστρέφεται, ἢ ἀποφεύγει νὰ ὁμολογήσῃ καὶ νὰ ἐπαινέσῃ

αὐτὴν, οὗτος ἢ ὡς ἀναίσθητος δέον νὰ ἀποφεύγηται, ἢ ὡς κακὸς νὰ μισῆται.

Εἴπωμεν ἤδη ἐν λεπτομερείᾳ ὁποῖά τινα πρέπει νὰ ὦσι τὰ ἄγκιστρα τοῦ κυνηγίου. Ἀνάγκη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μακρόθεν νὰ πλησιάζωμεν τοὺς φίλους, καθὼς τὰ πωλάρια οἱ δαμασταὶ, καθιστῶντες αὐτοὺς χειροήθεις κατὰ μικρὸν, καὶ ἀρχίζοντες ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νομίσει τινὲς μικρὰ καὶ ποταπά· παραδείγματος χάριν, προσβλέποντες αὐτοὺς εὐμενῶς, καὶ ἐπιτηδείως συνδιαλεγόμενοι, καὶ καθήμενοι πλησίον των, καὶ τέλος ἀποδεικνύοντες, ὅτι εὐχαριστούμεθα νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ ἀκούωμεν αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ εἰς τὰ συμπόσια, καὶ εἰς τὰ λουτρὰ, καὶ εἰς περιπάτους ἢ ὁδοιπορίας, εἴτε εἰς ἄλλας τινὰς συναναστροφὰς, ἃς ἐπιζητῶμεν πάντοτε τόπον, ὅπου συνεχῶς καὶ εὐκόλως θὰ σχετιζώμεθα μετ' αὐτῶν. Καὶ ταῦτα μὲν φαίνονται, ὅτι δὲν εἶναι μεγάλα· πλὴν μὴ λησμονῶμεν, ὅτι πάντοτε τὰ μικρότατα εἶναι ἀρχαὶ τῶν μεγίστων. Ἐὰν δὲ δὲν ἐφοβούμην ἐγὼ τοὺς μέλλοντας νὰ μὲ περιπαίξωσι διὰ τὴν λεπτολογίαν μου, θὰ ἐγνωστοποίουν εἰς ὑμᾶς καὶ εὐτελέστερα τῶν ὅσων ἀπηρίθμησα ἀνωτέρω μέσα κυνηγίου φιλίας. Καὶ τῳόντι ἐὰν προσθέσω, ὅτι καὶ χειραψίαι, καὶ σφίγξιμον τῆς χειρὸς τοῦ θηρευομένου, καὶ θλῖψις τῶν δακτύλων, ἐναποταμιεύουσιν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ κέντρον τι μελλούσης φιλίας, καλῶς γνωρίζω, ὅτι θὰ μὲ περιπαίξωσί τινες καὶ θὰ μὲ ἀποκαλέσωσι μικρολόγον. Πλὴν ἐγὼ βλέπω, ὅτι καὶ οἱ γονεῖς, ὁπόταν ὑπεραγαπῶσι τὰ τέκνα των, ἐξ ὑπερβολικοῦ πάθους τύπτουσι καὶ δάκνουσιν αὐτά· φαίνεται δὲ, ὅτι πᾶν τοιοῦτον εἶναι σημεῖον διαθέσεως ὠθουμένης νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαπωμένου, διὰ δὲ τὸ ἀδύνατον, καταντώσης εἰς τὸ σῶμα, καὶ διὰ τούτου θελούσης τρόπον τινὰ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν νὰ εἰσδύσῃ.

Δραστικώτατον ὅμως φάρμακον πρὸς κυνήγιον φιλίας πρέπει νὰ νομίζωμεν τὸν ἔπαινον, ἂν καὶ οἱ κόλακες πολὺ ὕποπτον κατέστησαν αὐτὸν, καθὼς καὶ οἱ μυροποιοὶ διαφθείρουσι τὸ εὐῶδες ἔλαιον, ἀμφότεροι πρὸς ἀπάτην τῶν πελατῶν αὐτῶν. Ὅθεν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα αὐτὸν μετρίως, καθὼς τὸν οἶνον, χωρὶς νὰ ὑπερβαίνωμεν οὔτε εἰς τοῦτον τοὺς ὅρους τῆς ἐγκρατείας, οὔτε εἰς ἐκεῖνον τῆς ἀληθείας. Σπανιώτατα δὲ πρέπει νὰ ἐπαινῶμεν παρόντα· διότι μόνον τοῦτο ἐξ ὅλων τῶν ἰατρικῶν ἐ-

νεργεῖ καὶ εἰσχωρεῖ δραστικώτερον, ὅταν προσφέρηται ἐμμέσως εἰς τὸν ἰατρευόμενον· διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἔπαινον, ὅταν γίνηται παρόντων αὐτῶν, οἱ ἄνθρωποι ὑποβλέπουσιν ὡς ἐπίβουλον καὶ ὕποπτον. Ὅθεν, κατὰ τὴν γνώμην μου, οἱ ἐπαινοῦντες κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τοξευόντων· διότι καὶ τὰ βέλη, μακρόθεν ἀφιέμενα, εἶναι ἐντονώτερα ἢ ἐκ τοῦ πλησίον. Πρέπει δὲ νὰ προσάγωμεν ὄχι μόνον κατ' αὐτοῦ τοῦ θηρευομένου τὰς μηχανὰς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, ἀφοῦ προκυριευθῶσι, θὰ διευκολύνωσιν εἰς ἡμᾶς τὸ ἔργον. Τὰ τέκνα ἄρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς γονεῖς τοῦ φίλου ἀνάγκη νὰ εὐεργετήσωμεν καὶ νὰ περιποιώμεθα· καὶ ἐὰν, κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ αὐτὸς ὁ κύων σαίνει τὸν περιποιούμενον αὐτὸν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι εὐεργετούμενοι καθίστανται ἥμεροι καὶ τιθασσοὶ πρὸς τὸν εὐεργετοῦντα; Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγὼν εἶναι μέγας, καὶ τὸ θηρευόμενον οὔτε λαγωὸς εἶναι, οὔτε ἀγριόχοιρος, οὐδὲ ἐλέφας, ἀλλὰ τὸ εὐκολώτατον καὶ ἡμερώτατον πάντων τῶν ζώων, πρέπει νὰ μιμώμεθα ὡς πρὸς τὴν ἄγραν αὐτοῦ τοὺς ἐπιτηδείους κυνηγούς. Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι, φασιανοὺς καὶ τρυγόνας τινὰς τιθασσεύοντες, διὰ τούτων τὰ ὁμόφυλα αὐτῶν καταγοητεύουσι, καὶ ἑκόντα τὰ προσελκύουσιν ἐπὶ τῶν ἰξῶν ἢ ἐντὸς τῶν βρόχων, οὕτω καὶ ἡμεῖς χρήζομεν τῶν προαλωθέντων φίλων διὰ τοὺς μὴ εἰσέτι συλληφθέντας.

Καὶ ἤδη, εἶπωμέν τινα καὶ περὶ διατηρήσεως τῶν θηρευθέντων· καθότι οὐδὲν τὸ ὄφελος ἐκ τῆς ἄγρας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ γίνωμεν κύριοι αὐτῆς, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κατέχωμεν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ φυλάττωμεν αὐτὴν ἀσφαλῶς, θέτοντες εἰς ἐνέργειαν τὸ μέσον ἐκεῖνο, δι' οὗ θὰ ἐπιτυγχάνωμεν κάλλιστα· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ κοινὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον διέπει τὰ πάντα εἴς τε τοὺς οἴκους καὶ τὰς πόλεις, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς κοινωνικὰς σχέσεις, καὶ ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲν τούτων εἶναι δυνατὸν νὰ προοδεύσῃ. Τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπιμελείας μὲν ἀπολαύοντα, βελτιοῦνται καὶ ὠφελιμώτερα καθίστανται αὐτάτε εἰς ἑαυτὰ καὶ εἰς τοὺς κεκτημένους αὐτά. Καλλίτερος, ἐπὶ παραδείγματι, καθίσταται ὁ ἵππος, καλλίτερος δὲ ὁ βοῦς, καλλίτερος ὁ κύων, ἐὰν τὸν μὲν ἱπποκόμος, τὸν δὲ γεωργὸς, τὸν δὲ κυνηγὸς περιποιῆται· ἔλλειψις δὲ περιποιήσεως, οὐχὶ μόνον ἵππον καὶ κύνα, ἀλλὰ καὶ ἀσπίδα καὶ λύραν καὶ δρέπανον καταστρέφει. Τοιουτοτρόπως βέβαια καὶ τὴν φιλίαν ἡ μὲν ἐπιμέλεια καλῶς διατίθησιν, ἡ δὲ ῥᾳθυμία ἀκροσφαλῆ καὶ σαθρὰν καθιστᾷ. Μὴ λοιπὸν νόμιζε, ὅτι μόνη ἡ οἰκία σου χρήζει συνεχοῦς περιποιήσεως, εἰδὲ μὴ τάχιστα θέλει καταῤῥεύσει· ὁ δὲ φίλος, τὸν ὁποῖον ἀπέκτησας, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐπιμελείας πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν οἴκημά σου δὲν θὰ ἀφήσῃς βεβαίως ἀπεριποίητον, ἐὰν κανὲν αὐτοῦ μέρος πάθῃ εἴτε ὑπὸ θυέλλης σφοδρᾶς, εἴτε ἐξ ὁρμητικοῦ ἀνέμου ἢ ἀφθόνου ὄμβρου· τὸν δὲ φίλον σου, ἐὰν ὑπὸ λύπης ἢ νόσου καταληφθῇ ἢ ὑπ' ἄλλης τινὸς συμφορᾶς, θὰ ἐγκαταλείψῃς οὕτως, ὅπως τύχῃ; Καὶ μολονοτοῦτο ὁ μὲν τοῖχος ἐὰν κατακρημνισθῇ, ἡ μόνη λύπη σου θὰ ἦναι ἡ ἐκ τῆς πτώσεως αὐτοῦ προελθοῦσα ζημία· ἐνῷ ὁ φίλος, ἀμεληθεὶς, ὄχι μόνον καταστρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸς γίνεται, καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης μετατροπῆς τῆς φιλίας εἰς ἔχθραν συμβαίνουσι τὰ πλειότερα κακὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Ὥστε, ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις πρέπει ν' ἀπορῥίπτῃς τὴν ῥᾳθυμίαν, καὶ νὰ συμμετέχῃς κόπων, καὶ ἀγρυπνιῶν, καὶ κινδύνων, καὶ δαπάνης, χωρὶς μάλιστα πολλάκις ν' ἀναμένῃς νὰ προσκληθῇς, ἀλλὰ τρέχων αὐτεπάγγελτος καὶ προσπαθῶν ν' ἀναλαμβάνῃς τὸ κατάλληλον πρόσωπον πρὸς ἑκάστην τοῦ φίλου σου χρείαν, εἰς ἀσθενείας μὲν ἰατροῦ, εἰς δίκας δὲ συνηγόρου, εἰς ἁπάσας δὲ τὰς περιστάσεις συμβούλου καὶ συνεργοῦ. Γνωρὸν, ὅτι ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων πολλὴ ἀνισότης καὶ ἀνωμαλία ἐπικρατεῖ, ἡ δὲ ἀκριβὴς ὁμοιότης οὐδαμοῦ εὑρίσκεται· δὲν ἐννοῶ δ' ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὰ πρόσωπα ὁμοιότητα, ἀλλὰ τὴν ἐξωτερικὴν, τὴν ἀφορῶσαν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν, τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἀφάνειαν, δώρων τῆς τύχης, ἐξ ὧν οὐδὲ οἱ στενοὶ φίλοι ἐξ ἀνάγκης ἴσον μερίδιον ἀπολαμβάνουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ τὸ μεῖζον ἐμποιεῖ εἰς τὴν φιλίαν ὑπεροψίαν κατὰ τοῦ ἐλάσσονος. Ὅθεν ἐὰν ἡ τύχη σὲ ἀναβιβάσῃ εἰς ὑψηλοτέραν περιωπὴν, ὀφείλεις καὶ τὸν φίλον σου νὰ συμπαρασύρῃς. Διότι ἐὰν μείνῃ ὀπίσω, δὲν θὰ βλέπῃς αὐτὸν εὐκόλως μὲ τοὺς αὐτοὺς ὀφθαλμούς· ἐὰν δὲ πάλιν σὺ μὲν ἑλκύῃς αὐτὸν πρὸς τὰ ἄνω, ἀνάγκη δέ τις ἀντεπισπᾶται αὐτὸν, πρέπει συχνὰ νὰ στρέφῃσαι ἄνωθεν πρὸς τοῦτον, βλέπων πάντοτε αὐτὸν μὲ τὸ αὐτὸ ὄμμα. Διότι ἐὰν λεληθότως παρεισδύσῃ εἰς τὴν καρδίαν σου ἀλαζονία, ὅλα ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ θὰ διαλύσῃ, καὶ θὰ σὲ ἀφήσῃ μετέωρον,

ὅπως συμβαίνει εἰς πλάστιγγα, τῆς ὁποίας ἐλαφρυνθείσης κατὰ τὸ ἓν μέρος, ἡ ἰσορροπία τοῦ ζυγοῦ ἀπόλυται.

Λοιπὸν ὁ μὲν τραγικὸς ποιητὴς τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄγνωστον ὄντα, ἐπαινεῖ καὶ νομίζει φίλον· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο μὲν τὸ λόγιον ὡς λίαν ἁβρὸν παραδέχομαι, θὰ παρήνουν ὅμως εἰς τοὺς θέλοντας νὰ διατηρήσωσι τὴν φιλίαν νὰ συμπλέκωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν σφιγκτότερον τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, καὶ νὰ νομίζωσι πολλοῦ λόγου ἀξίαν τὴν μετ' ἀλλήλων συναναστροφήν. Φιλονεικίαν ὅμως καὶ τὸ εὐερέθιστον καὶ τὴν πάλην πρέπει μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ν' ἀποδιώκωσι καὶ ν' ἀποφεύγωσιν, ὡς σπέρματα ἔχθρας· διότι ἡ φιλία οὐδέποτε βλαστάνει μεταξὺ ἀνταγωνιζῶν, ἀλλὰ μεταξὺ συναγωνιστῶν. Διὰ τοῦτο μάλιστα οἱ μέλλοντες νὰ τηρήσωσιν ἀσφαλῶς τὰς φιλικὰς σχέσεις των ἀνάγκη νὰ μὴ εὐδοκιμῶσιν εἰς τὰς αὐτὰς ἐπιστήμας ἢ τέχνας, καθότι ἡ ὁμοιότης ἐξ ἀνάγκης προκαλεῖ τὴν ἅμιλλαν, καθὸ προξενοῦσα λεληθότως ἔρωτα τῶν αὐτῶν ἐπαίνων. Ἐὰν λοιπὸν ἡ τύχη σὲ συνάψῃ εἰς φιλίαν, ἢ ῥήτορα ὄντα μὲ ῥήτορα, ἢ ἰατρὸν μὲ ἰατρόν, ἢ διδάσκαλον μὲ διδάσκαλον, μὴ φιλονείκει πρὸς τὸν φίλον σου, μηδὲ ἔλεγχε ἐκεῖνον ὡς κατώτερόν σου, ἀλλὰ μᾶλλον μέμφθητι τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον πολὺ μακρυνθέντα τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ λογίου του «κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, τέκτων τέκτονι, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ,» πάντοτε μὲν παραχωρῶν εἰς τὸν φίλον σου τὸ περισσότερον τῆς δόξης, καὶ ἐὰν σοφώτερόν τι ἐπίστασαι, πάντοτε δὲ ἱστάμενος εἰς τὴν δευτέραν θέσιν τῆς τιμῆς, καὶ ἐὰν ἀκόμη καὶ ἡ πρώτη μᾶλλον σοὶ ἁρμόζει. Καὶ ἂν ταῦτα οὕτω πράξῃς, τότε δὲν θὰ θαυμάσωμεν πλέον ἐκείνους τοὺς λόγους, ἀλλὰ θὰ εἴπωμεν πρὸς τὸν πατέρα τῶν στίχων, ὅτι, ὦ θαυμάσιε καὶ αὐτοδίδακτε ποιητά, οὐχὶ ἡ ὁμοιότης τῶν τεχνῶν, ἀλλ' ὁ τρόπος τῶν ἀνθρώπων προξενεῖ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἔριδα. Διότι ἐὰν μὲν ἦναι κόσμιοι καὶ εὔκολοι, καὶ ἡ τέχνη των σπανιώτατα θὰ τοὺς παρακινήσῃ εἰς ἔριδας· εἰδὲ μή, καὶ τέχνη καὶ ἀτεχνία συμβαίνει νὰ γίνωνται δύσκολοι εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν τοιούτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀναμάρτητον κεῖται ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὔτε πείθομαι εἰς τοὺς ἐκ τῆς Ποικίλης Στοᾶς λέγοντας, ὅτι ἐγεννήθησάν ποτε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τινὲς σπουδαῖοι καὶ σοφοί, οἵτινες δὲν εἶναι πλέον ἄνθρωποι, ἀλλὰ πλάσματα τῆς φαντασίας αὐτῶν· (πολὺ δὲ ἀληθέστερον μοὶ φαίνεται τὸ ἐπιγραμμα, τὸ ἐπιγεγραμμένον εἰς τὸ δημόσιον νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς μόνους τοὺς θεοὺς ἀπονέμεται ἡ παντοδυναμία·) πρέπει ἄρα νὰ εἴπω καὶ περὶ τῶν μεταξὺ φίλων γινομένων ἁμαρτημάτων τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ προλαμβάνωμεν αὐτὰ, καὶ πῶς νὰ τὰ θεραπεύωμεν ἐὰν θὰ συνέβαινον.

Ὁ φίλος κατ' οὐδὲν καὶ οὐδόλως ὅμοιος εἶναι μὲ τὸν κόλακα· κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα πόρρω αὐτοῦ ἀπέχει, καθ' ὅτι οὗτος μὲν ἁπάσας τὰς πράξεις σου ἐπαινεῖ, ἐκεῖνος δὲ δὲν θὰ σὲ συγχωρήσῃ ἐὰν σφάλῃς. Ὁ κόλαξ φροντίζει μόνον πῶς νὰ κερδαίνῃ, ἢ νὰ γεμίζῃ τὴν γαστέρα του διὰ τῆς διαγωγῆς του, καὶ δὲν θαυμάζει σὲ, ἀλλὰ τὰ πλούτη εἴτε τὴν πολιτικὴν δύναμίν σου· ἄρα οὐδὲ φροντίζει τὸ παράπαν ὅπως καὶ ἂν διάκησαι κατὰ τὴν γνώμην, ἐπιθυμεῖ δὲ βεβαίως νὰ διάκησαι χείριστα, ὥστε αὐτὸς ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον νὰ ὠφελῆται· ἐνῷ ὁ φίλος εἰς σὲ μόνον προσέχει, καὶ μόνον ὑπὸ σοῦ κατακυριεύεται, καὶ ἐπιθυμεῖ, ἐὰν ἦναι δυνατὸν, νὰ μὴ πάσχῃς οὐδὲν κακόν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἰατρεύῃς αὐτὸν μετὰ πραότητος, μήτε πολλὰς, οὕτως εἰπεῖν, προξενῶν εἰς αὐτὸν ἀλγηδόνας, μήτε πολὺ ἐνδίδων· ἀλλὰ καθὼς οἱ ἰατροὶ, τὸ μὲν σιδηροῦν ἐργαλεῖον πολλάκις ἀφίνουσιν, ἐπιπάσσοντες δὲ καὶ προσφέροντες ἰατρικά τινα, θεραπεύουσιν ἄνευ ἀλγηδόνων τὸ νόσημα, οὕτω καὶ σὺ ὀφείλεις νὰ ἰατρεύῃς τὸν φίλον σου. Δύνασαι μάλιστα, ἀντὶ καυτηριάσεων καὶ ἄλλων χειρουργικῶν ἐγχειρίσεων, νὰ μεταχειρίζῃσαι φάρμακα κατάλληλα πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ. Τὰ δὲ φάρμακα ταῦτα εἰσὶ λόγοι πλήρεις εὐνοίας καὶ εἰλικρινείας· ὄχι οἱ γλυκεῖς καὶ πρὸς χάριν λεγόμενοι, διότι οὗτοι ἀπ' ἐναντίας τρέφουσι καὶ αὐξάνουσι τὸ νόσημα, ἀλλ' οἱ στρυφνοὶ καὶ ἀληθινοὶ καὶ πλήρεις παῤῥησίας, χωρὶς ὅμως σκοπὸν ὀνειδισμοῦ, ἀλλ' ἐν νουθεσίᾳ καὶ ἐποικοδομήσει γενόμενοι, οἵτινες ἐπανορθοῦσι τοὺς νουθετουμένους, χωρὶς νὰ τοὺς ὀνειδίζωσιν. Εἰς τοιαύτας δὲ περιστάσεις, καὶ ἐὰν γίνῃ ἀνάγκη σφοδρότητος, πρέπει νὰ προφυλάττῃσαι μήπως μεταχειρισθῇς ἀκράτους καὶ δηκτικοὺς λόγους, προσπάθει δὲ νὰ συμμιγνύῃς εἰς αὐτοὺς ἠπιόντι καὶ εὐάρεστον, ὡς μέλι εἰς πικρὸν μὲν πλὴν ὠφέλιμον ποτόν· ὁ δὲ νοσῶν δὲν θ' ἀφήσῃ τότε οὔτε τὸ ἰατρικὸν δι' ἀηδίαν ν' ἀπορριφθῇ, οὔτε ὁ ἰατρὸς ν' ἀποπεμφθῇ. Ἰατροῦ δὲ ἀνικανότητα λέγω τὸ νὰ εὑρίσκῃ τοιαῦτα καὶ οὕτω παρεσκευασμένα τῶν νόσων βοηθήματα, ὥστε νὰ ἐρεθίζωσι τὰς

ἀσθενείας. Προσέτι δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον ἐπιδοκιμάζω, ὅσις ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἀσθενοῦντα ἐλευθέραν χρῆσιν πάντων τῶν φαγητῶν καὶ ποτῶν, ἅπερ αὐξάνουσι καὶ ποικίλλουσι τὴν ἀῤῥωστίαν, γινόμενος οἰνοχόος ἢ μάγειρος ἀντὶ θεραπευτοῦ. Ἆρα οὐδὲ εἰς φιλίαν ἡ ὑπερβολὴ εἶναι καλόν, διότι ἑκατέρα τῶν προειρημένων ὁδῶν φέρει ἡμᾶς εἰς ἄλλον τινὰ τόπον ἢ ὅπου ἔπρεπε νὰ καταλύσωμεν, ἡ μὲν αὐτῶν προάγουσα εἰς κολακείαν, ἡ δὲ καταντῶσα εἰς ἔχθραν.

Ἡ δὲ συκοφαντία πανταχοῦ ὅπου ἂν παρεισφρήσῃ εἶναι δεινὸν καὶ πρόξενον πολέμου, καὶ πρὸς υἱὸν κατὰ πατρὸς καὶ πρὸς ἀδελφὸν κατ' ἀδελφοῦ, καὶ ἀδικεῖ συγχρόνως ἀμφοτέρους, καὶ τὸν ἐξαπατώμενον καὶ τὸν συκοφαντούμενον· τοῦτον μὲν, διότι πάσχει ἀδίκως, ἐκεῖνον δὲ, διότι τὸν ἀναγκάζει νὰ προβαίνῃ εἰς βιαιοπραγίας. Μάλιστα δὲ φύσει εἶναι ἐχθρότατον καὶ ἐπιβουλότατον κατὰ τῆς φιλίας ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα, καὶ ὅπου ἂν ἐννοήσῃ αὐτὴν εὐημεροῦσαν, παρεισδύουσα λαθραίως, ὑποσκάπτει κατὰ μικρὸν τὸν ἀπροφύλακτον καὶ ἀσθενῆ. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀποτειχίζῃς (α) τὴν συκοφαντίαν, καὶ ν' ἀποκρούῃς αὐτὴν διὰ τῆς ἀπιστίας, ἀφοῦ οἰκοδομήσῃς περὶ τὰ ὦτά σου ἰσχυρὸν τὸ προφυλακτικὸν τεῖχος, ὥστε μακρόθεν ν' ἀποφεύγῃς τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῆς. Καὶ ὅταν μὲν πλησιάζῃ, ν' ἀποκλείῃς καὶ ν' ἀπωθῇς αὐτὴν μακρὰν σοῦ· ἐὰν δὲ ἐν ἀγνοίᾳ σου παρεισδύσῃ ἐντός σου, μὴ κρύπτε, μηδὲ διατήρει αὐτὴν, ἀλλ' ἐκφέρων εἰς τὸ φῶς ἔλεγχε αὐτὴν, καὶ τότε θὰ τὴν ἴδῃς ταραττομένην, καὶ ἀλλάσσουσαν τόνον φωνῆς, καὶ μὴ ἠξεύρουσαν τί νὰ εἴπῃ. Καὶ ἂν ἅπαξ τοῦτο πάθῃ, τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ σὲ ἐνοχλήσῃ πλέον, καὶ οὐδὲ κἂν θὰ σὲ πλησιάσῃ. Ὅσοι δὲ τῶν ἀνοήτων εὐχαριστοῦνται εἰς τοὺς λόγους της, ὁπόταν τοῖς πλησιάσῃ, καὶ ἀνεπέτασαν προθύμως τὰς θύρας των εἰς τοῦτο τὸ θηρίον, οἱ τοιοῦτοι παραφρονοῦσιν ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους τούτου, καὶ κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν μαινομένων, μεθ' ὧν πολὺ ὁμοιάζουσι πᾶσαι αἱ πράξεις καὶ τὰ πάθη αὐτῶν. Φοβοῦνται μὲν καὶ ὑποβλέπουσιν οὓς παντάπασι δὲν πρέπει, καθὼς οἱ προφυλαττόμενοι τὰ μικρὰ ποτάμια, ἢ καθὼς ὁ μενόμενος Ὀρέστης εἰς τὰς τραγῳδίας, ὅστις βοᾷ κατὰ τῆς ἀδελφῆς του θεραπευούσης τὴν νόσον του· τὸ δὲ πάντων ἐλε-

(α) Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες τοὺς πολιορκητὰς ἀποτειχίζουσιν.

εινότατον, ἐγείρουσιν ὅπλα καὶ κατὰ τῶν ἑαυτῶν φιλτάτων, καὶ εὐχαρίστως θὰ ἐφόνευον αὐτοὺς, ὅπερ ἐπίσης λυσσῶντος ἔργον εἶναι καὶ ἄξιον τραγῳδίας.

Αἴσωπον τὸν μυθοποιὸν τῳόντι κατὰ πολλὰ καὶ ἄλλα ὠφέλιμον εἶναι νὰ μνημονεύωμεν, καὶ καθ' ὅσα περὶ διαβολῆς λίαν καταλλήλως ἔγραψε. Πάντοτε οὗτος ἐνδύει αὐτὴν μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀλώπεκος, ζώου δολίου καὶ ἀνάνδρου, παριστᾷ δὲ παγιδευόμενα ὑπ' αὐτῆς τὰ ἰσχυρότερα τῶν ζώων. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔχω πρόχειρον σύντομόν τινα μῦθον, τὸν ὁποῖον ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς εἴπω, χωρὶς νὰ μὲ μεμφθῆτε ὡς σοφιστήν. Ταῦροι δύο ἦσαν ὁδηγοὶ μιᾶς ἀγέλης, βόσκοντες ὁμοῦ καὶ πολὺ ἀγαπώμενοι· ὁ λέων δὲ τὴν ἕνωσιν αὐτῶν ἐφοβεῖτο, καὶ οὔτε αὐτοὺς ἐτόλμα νὰ προσβάλῃ, οὔτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν τὴν ἀγέλην. Κακῶς λοιπὸν διακείμενος ὑπὸ τῆς πείνης, προσέρχεται εἰς τὴν ἀλώπεκα καὶ συμμαχεῖ μετ' αὐτῆς. Αὕτη δὲ τόσον πολὺ πανοῦργος ἦτο καὶ ἐπιτηδεία, ὥστε, μεταχειρισθεῖσα τὰς δολοπλοκίας αὐτῆς, ἐνέβαλε τοὺς ταύρους εἰς διχόνοιαν, καὶ κατ' ἀλλήλων ἠρέθισε, καὶ παρέδωκεν ἀμφοτέρους χωριστὰ εἰς τὸν λέοντα, θήραμα εὔκολον καὶ εὐπρόσδεκτον. Ταῦτα κατώρθωσεν ἡ τοῦ Αἰσώπου Κερδώ. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων γεννῶνται τινὲς ἀλώπεκες, μᾶλλον δὲ ἀνθρωπάρια ποταπὰ καὶ ἀνελεύθερα, σύροντα ὄπισθέν των τὰς ἀλώπεκας. Τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔλκουσιν ὄπισθεν ὄχι ἀλώπεκας, ἀλλὰ δράκοντας πλήρεις δεινοῦ καὶ φοβεροῦ δηλητηρίου, ἕρποντας ἡσύχως, καὶ κρυπτομένους ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας, τοὺς ὁποίους πρέπει ν' ἀποδιώκωμεν ὅσον τὸ δυνατὸν μακρὰν, διότι πολλάκις γοητευόμεθα καὶ εὐφραινόμεθα ἐκ τοῦ δήγματός των, ἐπειδὴ τὰ ἄκρα τῆς γλώσσης των μόνον βλέπομεν, τὰ δὲ ἐντὸς δὲν θέλομεν νὰ διΐδωμεν. Τοὺς τοιούτους θέλω νὰ τοὺς παρομοιώσω πρὸς τὴν Σκύλλαν, εἰκόνα τῆς ὁποίας εἶδα εἰς πολλὰ μέρη, οὐχὶ τοιαύτην ὅμως ὁποίαν ὁ Ὅμηρος διηγεῖται. Καθότι ὁ μὲν Ὅμηρος τίποτε ἄλλο δὲν λέγει περὶ αὐτῆς, εἰμὴ ὅτι τὸ τέρας διῃτᾶτο ἐντὸς σπηλαίου, καὶ εἶχεν ἓξ κεφαλὰς καὶ δώδεκα χεῖρας. Ἀλλ' οἱ ἀγαλματοποιοὶ ἔτι μᾶλλον τερατώδη θέλουσιν αὐτήν· ἀπὸ μὲν τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν λαγόνων παριστῶσιν αὐτὴν παρθένον, ἀπὸ δὲ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω εὐθὺς εἰς τέρας μεταβάλλουσι, μορφὴν ἔχον ἀγρίων κυνῶν, οἵτινες, ὀρθὰς τὰς κεφαλὰς καὶ ὡπλισμένας μὲ τρεῖς σί-

χους ὀδόντων ἔχοντες, ζητοῦσιν ἰσάριθμον βοράν. Ἐκ τούτων λοιπὸν ἐξάγω ὡς συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ὅμηρος δίδει νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ὁ μὲν φρόνιμος καὶ πολυμήχανος γνωρίζει αὐτὴν ὅλην ἀκριβῶς, καὶ δὲν τὸν καταγοητεύουσι τὰ ἄνωθεν τοῦ τέρατος, ἀλλ' εἶναι πάντοτε παρατεταγμένος καὶ ὡπλισμένος κατ' αὐτοῦ, καὶ ἕτοιμος εἰς μάχην· ὅσοι δὲ τῶν ἀνθρώπων δὲν λάβωσι τὰ προφυλακτικὰ μέτρα των, κατακυριεύονται ὑπ' αὐτοῦ. Ὅστις λοιπὸν δὲν φρονεῖ, ὅτι ὁ Ὅμηρος ταῦτα ὑπαινίττεται, ἀλλὰ βλέπει μόνον τὸ φαινόμενον τῆς ἀλληγορίας, οὗτος, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, καίτοι ἰδὼν τὴν Σκύλλαν, μόνον τὸ γυναικεῖον αὐτῆς μέρος παρατηρεῖ, τοὺς δὲ κύνας δὲν κατώρθωσε νὰ ἴδῃ. Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ προφυλαχθῶμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν πρόσωπον ἀληθὲς φιλίας, καὶ πάλιν πρόσωπον πανουργίας ὑποκρινομένης εὔνοιαν; Θέλετε, διὰ νὰ μὴ σᾶς ἐνοχλῶ ἐπὶ μᾶλλον διὰ συμβόλων καὶ σημείων, ἐφαρμόσας ἐπὶ τοῦ λόγου μῦθον τινά, ν' ἀφήσω ὑμᾶς αὐτοὺς νὰ διακρίνητε τὰ ὑποδεικνυόμενα;

Διηγεῖται ὁ Πρόδικος, ὅτι ἐνῷ ὁ Ἡρακλῆς, ἐξελθὼν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἐκάθητο εἰς μεμονωμένον τινὰ τόπον, καὶ ἐσυλλογίζετο ποίαν ὁδὸν ἀκολουθήσας, θὰ ἠδύνατο νὰ διαγάγῃ τὸν βίον ὅσον τὸ δυνατὸν ἄριστα, ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν δύο γυναῖκες, ἐξ ὧν τὴν μὲν Ἀρετὴν ἐκεῖνος ὀνομάζει, τὴν δὲ Κακίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἑκατέρα αὐτῶν εἶπε τὰ ἀγαθά της, καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὴν Ἀρετὴν ὁδηγόν του, παραλαβοῦσα αὐτὸν ἐκείνη, τῷ εἶπεν: « Ἀκολούθει μοι, ἵνα πεισθῇς κάλλιον, ὅτι ἀρίστην ἐποίησας ἐκλογήν.» Ὡδήγει λοιπὸν αὐτὸν εἰς ὑψηλόν τινα τόπον, κείμενον ὑπεράνω εὐρείας καὶ ἀναπεπταμένης πεδιάδος, ὅπου ὑπῆρχον δύο κορυφαί, αἵτινες μακρόθεν ἐφαίνοντο ὅτι κατέληγον εἰς μίαν καὶ μόνην· ἀλλ' ἡ Ἀρετή, ὁδηγήσασα τὸν Ἡρακλέα πλησιέστερον, τῷ ἔδειξεν, ὅτι αἱ κορυφαὶ πλεῖστον ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν: « Ἡ μία ἐκ τῶν κορυφῶν τούτων, ἡ πρὸς δεξιά, ὀνομάζεται ἱερὸς τόπος τῆς Φιλίας, τῆς ἐμῆς ἀδελφῆς καὶ συνοπαδοῦ· ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ πρὸς ἀριστερὰν, εἶναι κατοικία τῆς Ὑποκρίσεως, θεότητος συντρόφου τῆς Κακίας. Πρόσελθε λοιπὸν πλησίον, καὶ ἐξέτασον τὴν φύσιν ἑκατέρου τῶν τόπων, μήπως μακρόθεν ἐκλάβῃς αὐτοὺς ὡς ἕν.» Καὶ εὐθὺς προσέταξε τὴν Φρόνησιν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, καὶ νὰ ἐπιδεικνύῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἐξηγῆται τὰ καθέκαστα. Ἐδείκνυε λοιπὸν ἐκείνη τοὺς μὲν πρόποδας ἀμφοτέρων τῶν λόφων πολὺ ὁμοίους, καθόσον ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀνθέων καὶ τῶν αὐτῶν φυτῶν· κατὰ τοσοῦτο δὲ μόνον διέφερον, καθ' ὅσον τὰ μὲν ἄνθη τοῦ ἑνὸς ἦσαν ἀειθαλῆ, τοῦ δ' ἑτέρου ἅμα ἐβλάστανον εὐθὺς καὶ ἐμαραίνοντο. Ἔρρεε δὲ ἐξ ἑκάστου λόφου καὶ νᾶμα ὕδατος ψυχροῦ καὶ διαυγοῦς· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἑνὸς τὰ ὕδατα δι' ὅλου τοῦ ῥείθρου ἦσαν γλυκέα καὶ νόστιμα, τὰ δὲ τοῦ ἑτέρου εἰς τὸν γευόμενον κάτωθεν μὲν γλυκύτερα ἐφαίνοντο, πλησίον δὲ τῆς πηγῆς ἦσαν πικρὰ καὶ δηλητηριώδη, προξενοῦντα σπασμὸν καὶ ζάλην εἰς τοὺς ὅσοι ἐξαπατηθέντες ἔπινον.

Καὶ αὐτὰς τὰς κορυφὰς τῶν λόφων ἐδείκνυεν ἡ Φρόνησις ὅτι δὲν ἦσαν πλέον ὅμοιαι, ἀλλὰ παντάπασι διέφερον ἀλλήλων· ἐπίσης δὲ καὶ τὴν πρὸς δεξιὰ πρώτην κορυφήν, οὖσαν σύσκιον ἀπὸ ἄλση δένδρων ἀειθαλῶν κυπαρίσσου καὶ δάφνης, καὶ πλήρη φυτῶν εὐκάρπων. Περιέπνεον δὲ ἐπ' αὐτῶν λεπταὶ αὖραι, κατάλληλοι πρὸς τροφὴν καὶ αὔξησιν τῶν φυομένων, οὐχὶ δὲ σφοδραὶ καὶ τοιαῦται, ὥστε νὰ κατασυντρίβωσι καὶ νὰ ἐκριζόνωσιν αὐτά. Λίαν ἀθόρυβος ἡσυχία καὶ εὐφροσύνη ἐπεκράτει εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ ἐφαίνοντο ὀλίγιστοι ἄνθρωποι, προσερχόμενοι καὶ ἀναχωροῦντες μὲ φαιδρὸν πρόσωπον. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου τῆς κορυφῆς ἐκάθητο παρθένος εὐειδὴς μὲν, ὄχι ὅμως καὶ καλλίμορφος, πλήρης ἀρχαϊκοῦ καὶ ἀληθινοῦ κάλλους, ὁποῖα εἶναι τὰ ἀγάλματα τῆς παλαιᾶς τέχνης, τὰ ὁποῖα χρόνου καὶ ὀφθαλμῶν ἀκριβεστέρων χρήζουσιν ἵνα θαυμασθῶσιν ἐπαξίως. Ἦτο δὲ ἐνδεδυμένη λευκὴν καὶ ἀτημέλητον στολὴν ἐκ διαφανῶν καὶ λεπτῶν ἱματίων, ὥςε καὶ πολλὰ μέρη τοῦ σώματός της διεφαίνοντο. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἦν φανερωτέρα τοῦ σώματος· διότι τὸ μὲν βλέμμα αὐτῆς ἦν ἁπλοῦν καὶ θαῤῥαλέον, τὸ δὲ μειδίαμα σταθερὸν καὶ ἀμετάτρεπτον. Ἐὰν δέ τις σεβασθεὶς καὶ θαυμάσας αὐτὴν πλησιάσῃ, δὲν προτείνει αὐτῷ χρυσίον ἢ ἀργύριον, ἀλλ' ὑπόσχεται νὰ τὸν καταστήσῃ ὡραιότερον καὶ μεγαλήτερον, πολλάκις δὲ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον. Ὁ Ἡρακλῆς λοιπὸν ἐθαύμασεν αὐτὴν, καὶ παρεκάλεσεν ἵνα τῷ γείνῃ ἵλεως· ἠρώτησε δὲ τὴν Φρόνησιν, τίνες ἦσαν αἱ πλησίον αὐτῆς ἱσάμεναι γυναῖκες, αἱ τόσον ὡραῖαι καὶ πρέπουσαι ὀπαδοὶ τῆς θεᾶς. «Αὕτη μὲν, εἶπεν ἡ Φρόνησις, ἡ τὸ πολὺ φῶς κρατοῦσα καὶ ἐπὶ τοῦ

ἀδάμαντος καθημένη, εἶναι ἡ θυγάτηρ τοῦ Διὸς Ἀλήθεια. Αὕτη δὲ, ἡ ἐπ' αὐτῆς τὴν κεφαλὴν κλίνουσα καὶ ἐπαναπαυομένη, ὀνομάζεται μὲν Εὔνοια, μεταχειρίζεται δὲ αὐτὴν ἡ θεὰ εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας της ὡς διάκονον αὐτῆς. Τὸ δὲ παιδίον ἐκεῖνο, τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ σοβαρώτερον, τὸ δεδεμένον τὰς χεῖρας μὲ χρυσᾶ δεσμὰ, εἶναι ὁ Ἔρως, ὁ ὑπουργὸς τῆς Φιλίας. Δὲν ἔχει δὲ οὔτε πτερὰ, οὔτε βέλη, διότι οὔτε νὰ πετᾷ θέλει, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀναίμακτον εἶναι: ὁποίους ἴδῃ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ εὐαρμόστους ἀλλήλοις, τούτους συγκολλᾷ καὶ συνδέει. Καὶ τὰ δεσμὰ δὲ αὐτοῦ διαμένουσιν ἄλυτα καὶ ἄῤῥηκτα διὰ παντὸς, καὶ μόνοι οἱ δι' αὐτῶν δεδεμένοι εὐχαριστοῦνται εἰς αὐτά. Ἀλλ' ἐλθὲ, καὶ θεώρησον τὴν δευτέραν κορυφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ περισσότεροι ἐμπίπτουσι.»

Καὶ λοιπὸν πρῶτον μὲν ἐδείκνυεν εἰς αὐτὸν τὰ περὶ τὴν εἴσοδον, παρόμοια, ὡς προείρηται, μὲ τὰ πρότερα· ἔπειτα τὸ τέρμα, ὅπερ ἦν ὄρθιος καὶ ἀπότομος βράχος, μὲ μέλαν νέφος τὴν κορυφὴν κεκαλυμμένος, κρημνὸς δὲ καὶ φάραγγες περιέβαλλον αὐτὸν, καὶ σωροὶ ὀστέων ἀνθρωπίνων συνεσωρευμένοι, καὶ μετὰ ταῦτα πλῆθος ἑρπετῶν θανασίμων καὶ ἰοβόλων. Ἔπειτα αὐτὴν τὴν Ὑπόκρισιν, προσποιουμένην καὶ ἀφομοιοῦσαν ἑαυτὴν πρὸς τὴν Φιλίαν· ἀλλ' ὅμως ἀντὶ μὲν ἀληθινοῦ κάλλους εἶχε τὸ πρόσωπον ἐψυμμιθιωμένον, ἀντὶ γαληνιαίου δὲ μειδιάματος ὑπούλως καὶ προσπεποιημένως ἐγέλα, διὰ νὰ φαίνηται δὲ ἐρασμία προσεποιεῖτο ὅτι ἐρᾶται τῶν εἰσερχομένων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτομάτως εἰσήρχετο, προστρέχουσα μακρόθεν ἐχαιρέτα ὑποκλινῶς καὶ προηπήντα αὐτοὺς, καὶ μετὰ παρακλήσεων τοὺς ἀνεβίβαζεν. Ἵστατο δὲ πλησίον αὐτῆς καὶ γυναικῶν ὅμιλος, κατ' οὐδὲν ὁμοίων μὲ τὰς προτέρας, ἡ Ἀπάτη καὶ ἡ Ἐπιβουλὴ καὶ ὁ ἀγενὴς Δόλος· ἀντὶ δὲ τῆς Ἀληθείας παροῦσα ἦν καὶ ἡ Ἐπιορκία, αὐθάδης καὶ θρασεῖα καὶ ἄσπονδος, περισσότερον ἁπασῶν τῶν ἄλλων συμπράττουσα καὶ συμβοηθοῦσα ἐκείνην.

Ἰδὼν δὲ ὁ Ἡρακλῆς περὶ τὴν εἴσοδον γυναῖκα τινὰ ὡσεὶ χωλαίνουσαν, ἠρώτησε τὴν Φρόνησιν, ὁποία ἆρά γε εἶναι αὕτη. «Ἡ Κολακεία, ἀπήντησεν ἐκείνη, πρόδρομος τῆς Ὑποκρίσεως, δαίμων, ὡς βλέπεις, ὅστις ἐνεδρεύει τοὺς εἰσερχομένους, καὶ περιπλέκεται αὐτοὺς, καὶ ἄξια θαυμασμοῦ πράττει, γοητεύουσα καὶ πείθουσα αὐτοὺς νὰ ἔχωσι θάῤῥος καὶ νὰ μὴ τοῖς μέλῃ. — Ποία δὲ εἶναι

ἐκείνη ἡ σκυθρωπάζουσα καὶ σύννους, ἡ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους καταβιβάζουσα κοπτομένους καὶ κλαίοντας;—Εἶναι ἡ Μετάνοια, βραδεῖα καὶ ὄχι τόσον πολὺ εἰς κατάλληλον καιρὸν φθάνουσα θεότης. Παρατήρησον πῶς δὲν ἀφίνει τινὰς ἐκ τῶν εἰσελθόντων ν' ἀπομυζηθῶσι παντελῶς ὑπὸ τῶν ἑρπετῶν, ἀλλ' ἀνεγείρει αὐτοὺς ἔτι ἀναπνέοντας, καὶ τοὺς πέμπει εἰς τὰς ἑαυτῶν οἰκίας. (α)

(Ὑπὸ Δ. ΠΛΗΘΩΝΙΔΟΥ.)

(α) Μέρος τοῦ λόγου καὶ ὁ ἐπίλογος ἐλλείπουσι δυστυχῶς. Ἡ δὲ ἄνω εἰκὼν δεῖται καὶ γραφίδος ὄντως ἀριστοτέχνου, ὅπως καὶ ἐπὶ πίνακος γράψῃ αὐτήν.

ΛΙΒΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΣΟΦΙΣΤΟΥ (*)

ΙΔΙΟΤΡΟΠΟΣ ΑΝΗΡ ΕΓΚΑΛΩΝ ΤΗΝ ΛΑΔΟΝ ΑΥΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΝ.

Ἆ! μὰ τοὺς θεοὺς, καλλίτερον, ὦ βουλευταὶ, ν' ἀπέθνησκον, νὰ ἐξηφανιζόμην ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, παρὰ νὰ πάθω ὅσα ἔπαθα μέχρι τοῦδε μ' αὐτὴν τὴν πρωτοφανῆ τῆς συζύγου μου φλυαρίαν. Ὁ τάφος, ὁ τάφος ἦτον ἡ σωτηρία μου· ἀλλ' ὁ ἀνόητος! οὔτε ἀπέθανα, οὔτε κἂν ὅ,τι σήμερον ἀπεφάσισα τὸ ἔπραξα εὐθὺς μετὰ τοὺς γάμους, τὴν δευτέραν ἀμέσως ἡμέραν. Ἡ ξηροκεφαλία μου μ' ἔφερεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ προτιμῶ τὸν θάνατον, παρὰ τὴν ζωὴν μετὰ τοιαύτης ἀχρειογλώσσου γυναικός. . . . . Τοὐλάχιστον μὴ βραδύνητε νὰ ἐπικυρώσητε τὴν ἀπόφασίν μου, μήτε ἐπιτρέψατε νὰ δοθῇ ὁ λόγος εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀθυροστόμους ῥήτορας, οἵτινες ἄλλο τίποτε δὲν κάμνουν, παρὰ νὰ λέγωσι καὶ ν' ἀντιλέγωσιν. Ἔπειτα τί παράδοξον νὰ τὸ μάθῃ αὐτὴ ἡ δαιμονισμένη, νὰ τρέξῃ ὀγλίγωρα ἐδῶ, καὶ νὰ σᾶς ἀνοίξῃ τὴν χρυσῆν ἐκείνην γλῶσσαν,

(*) Ὁ εὐκλεὴς οὗτος διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς, ἢ σοφιστὴς, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 314 μετὰ Χρ. ἐξ ἐπισήμων γονέων. Μετὰ τὸν θάνατον, τούτων ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤνοιξε σχολεῖον ῥητορικῆς· τοσούτῳ δὲ ηὐδοκίμησεν εἴς τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ ῥητορικὰ διαγωνίσματα, ὥστε οἱ ῥήτορες καὶ οἱ σοφισταὶ, τοὺς ὁποίους εἶχε νικήσει, ἐξαναστάντες κατ' αὐτοῦ, κατηγόρησαν αὐτὸν, ὅτι ἡ εὐγλωττία του ἦν ἀποτέλεσμα μαγικῆς δυνάμεως· διὰ τῆς ἀνοήτου δὲ ταύτης διαβολῆς, κατώρθωσαν νὰ ἐξορισθῇ ὁ ἔνδοξος ῥήτωρ τῷ 346. Μετὰ πενταετῆ ἐξορίαν, ἀνεκλήθη εἰς τὴν βασιλεύουσαν· ἀλλὰ καταῤῥαδιουργούμενος ἀπαύστως ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν, ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἐσύστησε νέαν σχολὴν, ἐν ᾗ μετὰ πλείστων ἄλλων ἐμαθήτευσε καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἐξ ἐπιμονῆς εἰς τὰ πάτρια, ἀνεδείχθη διὰ παντὸς τοῦ βίου του ἔνθερμος ὑπέρμαχος τοῦ φθίνοντος πολυθεϊσμοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπέκτησε τὴν ζενὴν φιλίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, οὗτινος τὰς βασιλικὰς τιμὰς καὶ προσφορὰς ἀπέφυγεν ὁ φιλόσοφος ῥήτωρ, προτιμήσας τὴν ἡσυχαστικὴν καὶ αὐτάρκη ζωὴν ἀπὸ τὴν ταραχώδη λαμπρότητα τῶν ἀνακτόρων. Ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τῷ 390 ἀπὸ Χρ. εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν.

ποῦ νὰ καταποντίσῃ καὶ ἐμὲ καὶ πάντας τοὺς παρισταμένους· καὶ τότε οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν θὰ εἶναι πλέον ἡ σωτηρία μου. Φαντάσθητε, ἐγὼ νὰ πίνω τὸ κώνειον μ' ἐκείνην τοῦ θανάτου τὴν σκυθρωπότητα, χωρὶς νὰ θέλω οὐδὲ γρῦ ἐκ τοῦ στόματός μου νὰ ἐκβάλω, καὶ ἐκείνη ν' ἀρχήσῃ τὰς φλυαρίας καὶ τὰ μυρολογήματά της. Αἴ! διπλοῦν θάνατον ἐγὼ δὲν θέλω!

Βεβαίως οὐδέποτε τώρα θὰ εἶχον τοιούτους περισπασμοὺς, οὐδ' εἰς τοσαύτην θὰ κατέφευγον πολυλογίαν ἵνα σᾶς πείσω ὅτι τάχα πρέπει ν' ἀποθάνω, ἐὰν ὁ τῆς πόλεώς μας νομοθέτης δὲν ἦν τόσον πολυπράγμων. Νὰ σᾶς εἴπω ἐν συντόμῳ εἰς ὁποῖον μέσον ἤθελον καταφύγει· εὐθὺς ἅμα ἐκ τῆς κλίνης ἐξεγειρόμην, θὰ ἐλάμβανον ἓν σχοινίον, θ' ἀπηρχόμην εἰς μίαν ἔρημον, καὶ ἐκεῖ ὑπὸ ἓν δένδρον ἥσυχα ἥσυχα θ' ἀπηγχονιζόμην, χωρὶς νὰ βλέπω, οὐδὲ ν' ἀκούω κἀνένα. Ἀλλὰ τί νὰ κάμῃς τὸν εὐλογημένον ἄνθρωπον, ὅστις ἐκτὸς τοῦ ὅτι μὲ τοιαύτας ὑποχρεώσεις μᾶς ἔδεσε, ἠθέλησε καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον νὰ τὸν θέσῃ ὑπὸ νόμον, ὥστε νὰ μὴν εἴμεθα κύριοι οὐδ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς ζωῆς μας. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ τὸν καταρῶμαι ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, πείθομαι ὅμως καὶ ὑποφέρω τόσους ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κρότους, τόσας—τελευταίας πλέον—βασάνους, ἵνα σωθῶ ἀπὸ τὰ δεινά μου. Καὶ ὅσοι μὲν γνωρίζουσι τί λούλουδον εἶναι ἡ γυνή μου, κατὰ πάντα οὗτοι μὲ δικαιολογοῦσι, καὶ οὔτε ξενίζονται ἀπὸ τὸν τόσον πρὸς τὸν θάνατον ζῆλόν μου, οὔτε δύνανται κατά τι μωρὸν ἢ ἰδιότροπον νὰ μ' ὀνομάσωσιν· ἀλλ' οἱ τὰ κατ' ἐμὲ ἀγνοοῦντες, ὀφείλουν νὰ μάθωσι μὲ ποῖον δαίμονα ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον συγκατοικῶ.

Προσέχετε λοιπὸν εἰς τοὺς λόγους μου· καὶ ὅσοι γελῶσιν, εἶναι ἐλεύθεροι νὰ πράξωσιν ὅ,τι θέλουσι, καθόσον διόλου περὶ αὐτῶν δὲν φροντίζω, ἀφοῦ ζωὴ καὶ προορισμός των εἶναι πάντοτε νὰ γελῶσι, πάντοτε νὰ φλυαρῶσι, νὰ ὁμιλῶσιν ἀπερισκέπτως καὶ ὅ,τι τύχῃ εἰς τὴν γλῶσσάν των. Δι' αὐτοὺς ἱκανὴ τιμωρία εἶναι ὁ μαλθακὸς καὶ διεφθαρμένος βίος των. Τοὐλάχιστον ἐγὼ ἔλαβα μίαν πολὺ ὡραίαν συμβουλὴν ἀπὸ τὸν πατέρα μου· πάντοτε μοὶ ἔλεγε νὰ ἔχω τὸν νοῦν κεκλεισμένον ἑρμητικῶς εἰς τὴν κεφαλήν μου, καὶ νὰ μὴ πετᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὡς κούφη τις χρυσαλλὶς, ὥςε νὰ δύναμαι νὰ διακρίνω τὰ ὠφέλιμα ἀπὸ τὰ ἀνωφελῆ, καὶ τὰ ἀπέριττα ἀπὸ τὰ περιττά. Αὐτὴν τὴν συμβου-

λὴν ἔχων κατὰ νοῦν, ἀποφεύγω ὅλως διόλου σχεδὸν τὰς συνελεύσεις, ὄχι διότι δὲν φροντίζω καὶ ἐγὼ διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον, ἀλλὰ διότι δὲν ὑποφέρω τὴν ἀχρείαν ἐκείνην φωνὴν τῶν ἀθυροστόμων ῥητόρων, καὶ τὰ παράδοξα καὶ ὅλως ἀλλόκοτα ὀνόματα τῶν δικῶν. Αἴ! δὲν εἶναι τόσον εὔκολον ν' ἀκούω τοὺς ῥητορεύοντας ἀπὸ τὴν γραφὴν νὰ πετῶσιν εἰς τὴν παραγραφὴν, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν διαδικασίαν καὶ τὴν ἀπαγωγὴν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπαγωγῆς εἰς τὴν ἔνδειξιν καὶ τὴν φάσιν· παραδείγματος χάριν, ν' ἀκούῃ τις κάθε ὥραν, ὁ δεῖνα κατηγορεῖ τὸν δεῖνα κατὰ τοῦ δεῖνος. Καὶ τί μοι μέλει; μήπως ἐγκαλῶ ἢ ἐγκαλοῦμαι; Ἔπειτα ν' ἀκούῃς τὸν ἕνα ἀπ' ἐδῶ, χαίρετε! τὸν ἄλλον, καλ' ἡμέρα σας! τρίτος, σᾶς ἀσπάζομαι! Μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐννοῶ πρὸς τί μὲ ὠφελοῦν αἱ περιτταὶ αὗται προσρήσεις. Ὅστις πάσχει, κύριοι βουλευταὶ, αἰωνίως θὰ πάσχῃ, καὶ ἂν ἑκατὸν καλ' ἡμέραι κρούωσι τὰ ὦτά του. Ἐπίσης φεύγω καὶ τὰ ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα δουλεύει σφύρα καὶ ἄκμων, τὰ χαλκεῖα, τὰ ἀργυροκοπεῖα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· μόνον τὰς ἐν σιγῇ ἐκτελουμένας τέχνας ἀσπάζομαι καὶ ἀγαπῶ. Μολονότι καὶ περί τινων ζωγράφων ἤκουσα, ὅτι ἐνῷ ἐργάζονται τραγῳδοῦσιν οἱ φίλοι μας· μὴ χειρότερα! Τόσον μερικοὺς κατέλαβεν ἡ ἐπιδημία τῆς φλυαρίας, ὥστε δὲν δύνανται νὰ κατανικήσωσι τὸ πάθος των. Φλύαρος καὶ φλυαρία, τὸ πεφιλημένον ζεῦγος!

Καὶ ἐνόσῳ μὲν ἔζων μόνος, εἶχον ὀλίγην ἀνάπαυσιν, καθόσον εἶχα συνειθίσει τοὺς ὑπηρέτας μου νὰ μὴ μ' ἐνοχλῶσιν. Ἀλλ' ἐπέπρωτο ὅλη ἐκείνη ἡ ἡσυχία μου ἐν ἀκαρεῖ νὰ διαταραχθῇ, ἐρείπια βασάνων καὶ ἀνησυχιῶν ἐπέπρωτο νὰ διαδεχθῶσιν αὐτὴν, καὶ νὰ περιπέσω εἰς δεινὰ, ἀπὸ τῶν ὁποίων μέχρι τοῦδε δὲν ἠδυνήθην ν' ἀπαλλαχθῶ. Ἔρχεται λοιπὸν μίαν ἡμέραν εἷς ἐκ τῶν φίλων μου, ἀρχίζει τὴν ῥητορικήν του, κακίζων καὶ ἀναθεματίζων τὸ μονοδίαιτον τοῦ ἀνθρώπου, θυμιῶν δὲ καὶ ἐγκωμιάζων τὴν συζυγίαν, καὶ ὡς ἐπίλογον μοὶ λέγει μετὰ πολλοῦ κόμπου: «Πρὸς τί λοιπὸν μόνος σὺ ἀτιμάζεις τὸν γάμον; πρὸς τί, πρὸς τί τόσον σκληρῶς τὸν καταφρονεῖς, ἀφοῦ καὶ οὗτος εἶναι εἷς ἐκ τῶν μεγάλων θεῶν, καὶ μάλιστα ὁ μεγαλήτερος πάντων;» Μοὶ ἀνέφερε δὲ περὶ μιᾶς κόρης περιφανοῦς διὰ τὴν καταγωγήν της, ἐξαισίας διὰ τὸ ἀκμαῖον τῆς ἡλικίας της, τρομερᾶς διὰ τὸν πλοῦτόν της, καταπληκτικῆς διὰ τὴν σωφροσύνην της, περιπύστου διὰ τὰ ἔργα της, τελειοτάτης δι' ὅλας τὰς ἀρετὰς αὐτῆς. Καὶ ἐπὶ τέλους, ὅτι ἐκ τῶν χειρῶν του ἐξηρτᾶτο ἡ μετ' αὐτῆς σύζευξίς μου.

Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ἐγκώμια, τί τοῦ ἀπεκρίθην ἐγώ; Φίλε μου, τοῦ λέγω, τί κάθησαι καὶ πολυλογεῖς; Ἓν καὶ μόνον εἰπέ μοι, ἡ γλῶσσα τῆς παρθένου τί πρᾶγμα εἶναι; Σὺ βέβαια γνωρίζεις, ὅτι οὔτε ῥογχαλίσματα, οὔτε λόξιγγα, οὔτε βῆχα, οὔτε ἄλλο τίποτε, προξενοῦν κρότον, δύναμαι νὰ ὑποφέρω· ἄ! καλλίτερον πληγὰς καὶ τραύματα νὰ ἔχω, παρὰ ν' ἀνέχωμαι τοιούτους καταχθονίους ἤχους. Αἴ! ἂν εἴπῃς καὶ διὰ τὴν φλυαρίαν, φρίττω, φίλε μου, φρίττω, καὶ δὲν δύναμαι οὔτε κατ' ὄναρ νὰ τὴν συλλογισθῶ, πόσῳ μᾶλλον νὰ συζήσω μὲ φλύαρον ἄνθρωπον! — Θάῤῥει, φίλε, μοὶ ἀποκρίνεται ὁ καλός μου· καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι εἶναι δυνατόν ποτε νὰ φλυαρήσωσιν, ὄχι ὅμως καὶ ἡ ἀξιάγαστος αὕτη κόρη· ὥστε φοβοῦμαι μήπως θυμώσῃς διὰ τὴν τόσην σιωπήν της. Ἐπείσθην καὶ ἐγὼ, ὦ βουλευταὶ, καὶ ἐπέτων ἀπὸ χαρὰν, ὅτι ὡς προῖκα τῆς γυναικός μου ἐλάμβανον τὴν σιωπὴν, χωρὶς ὁ τάλας νὰ γνωρίζω, ὅτι ἀπ' ἐκείνης μάλιστα τῆς ἡμέρας ὤφειλον νὰ προετοιμάσω τὸ κώνειον. Ἂν καὶ τὰ δεινὰ τῆς τοῦ γάμου τελετῆς δὲν ἦσαν τόσον ὀλίγα, κρότοι, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ γέλωτες, καὶ ᾄσματα, καὶ ὀρχήσεις, ἕνεκα τῶν ὁποίων τόσον μάλιστα παρωξύνθην, ὥστε ὀλίγον ἔλειψε νὰ ῥίψω τὸν στέφανον καὶ νὰ φύγω ἐκ τῶν γάμων· ἀλλὰ συλλογιζόμενος, ὅτι ὅλων αὐτῶν αἰτία ἦσαν αἱ τῆς τελετῆς δυσχέρειαι καὶ ὄχι ἡ διαγωγὴ τῆς συζύγου μου, ὑπέμενον ἕως ὅτου νὰ εἰσέλθω εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, χωρὶς νὰ ἠξεύρω ὁ ταλαίπωρος, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν μία πολὺ ἡσυχος εἰρήνη παραβαλλόμενα πρὸς τὸν σφοδρὸν ἐκεῖνον πόλεμον, ὅστις ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ συναφθῇ.

Καὶ κατὰ πρῶτον, πρὶν τοῦ μεσονυκτίου, ἐκφράζει τὴν δυσαρέσκειάν της διὰ τὴν κλίνην, καὶ μ' ἐρωτᾷ ἂν κοιμῶμαι. Ἂν καὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν ὅλως διόλου ἄτοποι καὶ ἀνάρμοστοι εἰς μίαν νύμφην, ἐν τούτοις ὑπέμεινα. Ἀλλ' ὅταν ἤρχησεν ἐπανειλημμένας ἐρωτήσεις νὰ μοὶ προβάλλῃ, τότε δὰ ἔτρεμα ἀπὸ τὸν θυμόν μου· καὶ πάλιν ὅμως δὲν ὡμίλουν, διότι ἐντρεπόμην, ἐνῷ ἐκείνη ἡ ἀναιδὴς ἠδιαφόρει. Ὁποία ἀντίφασις! νὰ σιωπᾷ ὁ καλότυχος σύζυγος, καὶ νὰ ὁμιλῇ ἡ ἀξιόλογος γυνή του. Ὅταν ἐξη-

μέρωσε, δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατηθῶ, ἀλλὰ τρέχω ἀμέσως εἰς τὴν προξενήτριαν, καὶ ὀργίλως τῇ λέγω: «Τί πράγματα εἶναι αὐτά; τί κατάστασις; Ἀκούεις ἐκεῖ; νὰ ὁμιλῇ ἡ νύμφη τὴν πρώτην ἀκόμη νύκτα; — Μὰ, λέγει, . . . αὐτὸ δὰ εἶναι σημεῖον ἀγάπης· πῶς νὰ σοὶ τὸ εἴπω; τέλος πάντων ἠθέλησε νὰ δείξῃ τὴν φωνήν της· μὴ δὰ καὶ σὺ γίνεσαι τόσον ἄγριος.» Πείθομαι λοιπὸν εἰς αὐτὴν, καὶ μεθ' ἡμέραν μίαν αὐξάνουσι τὰ δεινά μου, πληθύνονται αἱ συμφοραί μου. Τὸ ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη, καὶ μὲ καταλαμβάνει μανία. Ἀδύνατον νὰ σᾶς παραςήσω τὴν ὀργήν μου, ὁπόταν εἶδον αὐτὴν προσκαλοῦσαν μίαν πρὸς μίαν τὰς ὑπηρετρίας της, καὶ παρ' ἑκάστης ζητοῦσαν νὰ μάθῃ πῶς ὠνομάζετο, καὶ ἂν εἶχε γονεῖς, καὶ πόσα ἔχει παιδία, καὶ πόσα τῆς ἀπέθανον, καὶ ἔπειτα νὰ ἐρωτᾷ πόσα ςρέμματα καὶ χύτραι καὶ ἀξίναι ὑπάρχουσιν ἐντὸς τοῦ οἴκου,καὶ πόσους τρέφομεν ἀλεκτρυόνας. «Οὐδένα, τῇ ἀποκρίνομαι, οὐδένα, καθ' ὅσον ὁ ἀλεκρυὼν φωνάζει, καὶ δὲν τὸν ἀνεχόμεθα· καὶ σὲ δὲ, ἂν ἀρχίσῃς νὰ τὸν μιμῆσαι, ἐλπίζω ἔξω τοῦ οἴκου νὰ σ'ἐκβάλωμεν.» Ἀλλ'αὐτὴ ἡ ἀναίσχυντος, προσποιουμένη ὅτι οὐδὲν ἤκουσεν, «Ἄ, ναὶ, καλέ μου σύζυγε, μοὶ ἀποκρίνεται, ὁ ἀλεκρυὼν εἶναι ὁ ἀτρόμητος τοῦ Ἄρεως στρατιώτης· καὶ μάρτυρες τούτου εἰσὶ τὰ κέντρα καὶ ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του λόφος καὶ ὁ θυμὸς, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ τὸν καταλαμβάνει....»

Εἰσέτι δὲν ἐτελείωσε τὸ ἐγκώμιόν της, καὶ καταβαίνων ἀμέσως τὴν κλίμακα, ἐξέρχομαι τοῦ οἴκου μου ἵνα εὕρω τὸν καλόν μου προξενητῆρα. «Ὡραῖα! τὸν λέγω, ὡραῖα! ἔσωσας δὰ τὸν φίλον σου καθὼς ἔπρεπε· αἴ! μὲ κατέστρεψες, τὸ ἐννοεῖς;» Ἀλλ' αὐτὸς μὲ προλαμβάνει, καὶ μυρίας μοὶ παρέχει ὑποσχέσεις, ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ βασανίζωμαι ἀπὸ τὰς φλυαρίας τῆς γυναικός μου. Πείθομαι καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ ἀπέρχομαι οἴκαδε· μόλις μὲ εἶδε, καὶ βροὺ . . . βροὺ . . . βροὺ . . . ἄρχεται καὶ μ' ἐρωτᾷ: ποῦ ὑπῆγες; πόθεν ἔρχεσαι; τί νεώτερον; τίς νόμος ἐπεκυρώθη; ἐπληρώθησαν ἢ ὄχι τὰ δικαστήρια;—Φαντάσθητε τότε τὴν θέσιν μου· καὶ νὰ σιωπήσω κακὸν, καὶ νὰ ὁμιλήσω χειρότερον. Τὴν μὲν σιωπὴν κατηγορεῖ καὶ περιγελᾷ, καὶ λόγον μάλιστα ἐπὶ τούτου συνέταξεν, ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ὁμιλῇ!!! Ἀλλ'ὅταν θελήσω ἅπαξ ν' ἀνοίξω τὸ στόμα μου, τότε δὰ ῥίπτω ἔλαιον εἰς τὸ πῦρ. Δὲν γνωρίζω πῶς ἠπατήθην μίαν φορὰν καὶ τῇ εἶπον, ὅτι ἐπανῆλθεν ὁ στρατηγός· αὐτὴ, εὑροῦσα ἐκ τούτου ἀφορμὴν, ἤρχησε

πλέον, δίκην χειμάῤῥου, τὰς φλυαρίας της, ἐρωτῶσά με μετὰ πόσων ἦλθε στρατιωτῶν, καὶ πόσους ἔχασε, καὶ πῶς ἐνίκησε, καὶ τίνες ἦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ, καὶ πόσα λάφυρα ἔλαβε, καὶ πόσαι ἦσαν αἱ τριήρεις, καὶ τόσα ἄλλα, ὥστε μοῦ κατεζάλισε τὴν κεφαλήν. Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐπέπληξα καὶ τῇ εἶπον, ὅτι περὶ τούτων δὲν πρέπει νὰ φροντίζωσιν αἱ γυναῖκες, ἄφησε μὲν τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο, ἀλλὰ, μεταπηδήσασα εἰς ἄλλο, ἐξηκολούθησε καὶ πάλιν ἐρωτῶσά με περὶ τῶν ἀγρῶν, καὶ τῶν θάμνων, καὶ τῶν δένδρων, καὶ τόσων ἄλλων πραγμάτων, ὅλως διόλου ἀδιαφόρων εἰς ἡμᾶς. Τί νὰ σᾶς εἴπω, κύριοι βουλευταί· τόσον τρομερὰ ἡ ἀθυροστομία της ἀπέβη, ὥστε δὲν ἠδυνάμην νὰ τῇ ἀναγγείλω οὔτε καλὴν, οὔτε ἀπαισίαν τινὰ εἴδησιν, διότι, ἀλλοίμονον! ἐξ ἑκάςης ἔμελλε νὰ καταῤῥεύσῃ χείμαῤῥος πολυλογίας. Ποσάκις δὲν τῇ ἔλεγον: «Βρὲ, ἀθλία σύζυγέ μου, τί σοι μέλει περὶ τοῦ δεῖνος ἀνθρώπου, ἢ τῆς δεῖνος γυναικός;» Γνωρίζετε τίνα ἐλάμβανον ἀπάντησιν; « Ναὶ, καλὰ λέγεις, λοιπὸν . . . αἱ οἰνοπώλιδες πῶς ἀπέρασαν σήμερον; Λέγεται, ὅτι ἐζημιώθησαν πολὺ ἐφέτος οἱ ἐλαιοκάπηλοι· εἶναι ἀληθινόν; Τὸ κατ'ἐμὲ, εἶναι καλλιτέρα ἡ προβατευτικὴ τέχνη. Ἄ! . . . . φοβοῦμαι μήπως ἐκλείψωσι τὰ φρύγανα, καὶ ὕστερα, καλέ μου σύζυγε, τί θὰ κάμωσιν οἱ κακόμοιροι ἀρτοποιοί;» —Καὶ ταῦτα πάντα εἰσὶ μηδὲν ἀπέναντι τῆς φλυαρίας της ἐκείνης, ἥτις τὴν καταλαμβάνει ἅμα ἐπιστρέψῃ ἐκ τοῦ λουτροῦ. Αἱ δεξαμεναὶ ἀναμίγνυνται τότε μὲ τὰς γυναῖκας, αἱ παιδίσκαι μὲ τὰς ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων κηλῖδας, καὶ ἐντεῦθεν ἀκούεις, ὅτι ἐκείνη ἔχασε τὸ σανδάλιόν της, καὶ ὅτι αἱ παρειαὶ τῆς ἄλλης ἐστέναζον ἀπὸ τὸ ψιμμύθιον, καὶ ὅτι ἡ μορφὴ τῆς τρίτης ἦν πλήρης ἀπὸ ῥυτίδας. Τότε πλέον ἀνέρχονται καπνοὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ςενάζω ἐκ βαθέων, καὶ καταρῶμαι πικρῶς ἐκείνους, οἵτινες πρώτην φορὰν μὲ εἶπαν νὰ νυμφευθῶ! Ἄχ! κατηραμένη, κατηραμένη ἡ ὥρα ἐκείνη, καθ'ἣν ἤκουσα τὴν λέξιν γάμος! Κατηραμένη ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν μοὶ εἶπον: Λάβε γυναῖκα! — Γυναῖκα! ᾆ! αὐτὴ ὑπῆρξε τῆς συμφορᾶς μου τὸ αἴτιον· αὐτὴ τώρα μὲ φονεύει· αὐτὴ μὲ στέλλει τόσον προώρως εἰς τὸν τάφον· δι' αὐτὴν ἔρχομαι τώρα καὶ πολυλογῶ ἐνώπιόν σας, καὶ ἀναγκάζομαι νὰ ἐξακολουθήσω τὴν διήγησίν μου.

Ἂν ποτε λοιπὸν ἀκούσῃ ὅτι ἀναζενάζω, ὁρμητικῶς μ'ἐρωτᾷ: «Ἀναζενάζεις; καὶ διατί; καὶ πῶς; καὶ ποίαν ἀταξίαν εὗρες ἐν τῷ

οἴκῳ; μήπως τὰ ἔπιπλα, τὰ ἀγγεῖα, τὰ κοχλιάρια, καλῶς πάντα δὲν ἔχουσι; — Ναὶ, ὁ ταλαίπωρος τὴν ἀποκρίνομαι, ναὶ, μόνον σιώπα, σιώπα, δι' ὄνομα τοῦ θεοῦ!» Ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ «σιώπα» ῥήματα ἀνοησιῶν καταῤῥέουσι. «Νὰ σιωπήσω, μοὶ ἀπαντᾷ, νὰ σιωπήσω ἐγώ! Καὶ τί; μήπως εἶμαι καμμία ἄτιμος; Γνωρίζεις πόσας ἔχω τροφούς; γνωρίζεις πόσους πάππους καὶ προπάππους ἔχω; Γνωρίζεις τὴν ὅλην σειρὰν τῶν προγόνων μου, οἵτινες τοσάκις ὑπεστήριξαν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις; . . Ἄ! ναὶ, ἡ ἀρχὴ τῆς τραγῳδίας ποῦ ἆρά γε ἀνέρχεται; Δὲν τὴν ἐφεῦρεν ὁ Εὐριπίδης, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Θέσπις;...» Καὶ ὅμως ἐκείνη ὁμιλεῖ περὶ τραγῳδίας, καὶ ἐγὼ πάσχω τραγικώτερον ἀφ' ὅ,τι ὑποφέρουσιν οἱ τῶν τραγῳδιῶν ἥρωες.

Καὶ γνωρίζει ἆρά γε νὰ σταματήσῃ μίαν ὥραν τὴν γλῶσσάν της, μίαν τοὐλάχιστον στιγμὴν, νὰ βωβαθῇ ἐπὶ τέλους; Ναὶ, μίαν ἡμέραν θὰ σταματήσωσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα τῆς συζύγου μου ἀείῤῥοος θὰ ἦναι. Τὰ πάντα εἰς τὸν κόσμον εἶναι δυνατὰ, καὶ ὅμως ἡ σιωπὴ τῆς γυναικός μου εἶναι ἀδύνατος, ἀδυνατωτάτη. Ὅ,τι ἂν κάμω, ὅτι ἂν εἴπω, ὅπου καὶ ἂν ὑπάγω, δι' αὐτὴν ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀφορμαὶ μεμψιμοιριῶν. Καὶ ἄν ποτε τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξαντληθῶσιν, αἴ! μήπως τότε ἔλειψαν αἱ ὑποθέσεις τῶν γειτόνων; Οὐδέποτε σιωπᾷ, οὐδέποτε κοιμᾶται, καὶ πάντοτε ἔξυπνος θὰ φλυαρῇ, κοιμωμένη θὰ ὀνειρεύηται, νύκτα καὶ ἡμέραν θὰ πολυλογῇ.

Ἄχ! βουλευταὶ, ἠφανίσθην πλέον, τετέλεσται! ζωὴ δὲν μοῦ ἔμεινε, αἷμα δὲν μοῦ ἔμεινε, δύναμις ὅλως διόλου. Αὐτὴ ἡ γυνὴ, αὐτὴ ἡ κατηραμένη μὲ κατέστρεψε· ἠθέλησε νὰ μὲ φονεύσῃ, νὰ μὲ ἐξολοθρεύσῃ ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ τὸ κατώρθωσεν ἡ ἀθλία! Δὲν δύναμαι νὰ φάγω, δὲν δύναμαι νὰ πίω, τίποτε δὲν μ' εὐφραίνει, τίποτε δὲν μ' εὐχαριστεῖ, ἐνόσῳ ἡ ἐπάρατος αὕτη φωνὴ περιπετᾷ εἰς τὰ ὦτά μου. Θεοί μου! πότε πλέον θ' ἀπαλλαγῶ ἀπ' αὐτήν; Πότε θὰ τελειώσουν τὰ δεινά μου, πότε; Ἄ! ὄχι, ἐλησμόνησα· πρέπει ν' ἀποθάνω, καὶ θ' ἀποθάνω. Ἐμπρὸς λοιπὸν, δότε μοι νὰ πίω δηλητήριον, ἀπαλλάξατέ με τῆς ὀχληρᾶς ταύτης φωνῆς! Ἀλλὰ, θὰ μὲ εἴπῃ τις, διατί ζητεῖς ν' ἀποθάνῃς; τίνα ζημίαν ὑπέστης, καὶ δὲν ὑποφέρεις πλέον νὰ ζῇς;—Αἴ! αἴ! αὐτὴ ἡ πολυλογία πάλιν τί σημαίνει; Σοὶ μέλει διόλου ἂν ζῶ ἐγὼ, ἢ ἀποθνήσκω, ἢ ἀπέθανα; Ποίαν σχέσιν ἔχεις μετ' ἐμοῦ;

Πατήρ μου εἶσαι; ὄχι· ἀδελφός μου, θεῖός μου; ὄχι· ἀνεψιός μου, συνέταιρός μου; ὄχι· αἴ! λοιπὸν, τί φλυαρεῖς; Ἡ μήπως ὁ θάνατός μου θὰ ἐπηρεάσῃ διόλου τὰ συμφέροντά σου; Ἡ μήπως δύνασαι νὰ ἐμποδίσῃς τοὺς θέλοντας ν' ἀποθάνωσιν; ὦ! μεγάλη πολυπραγμοσύνη, νὰ μὴ δύναταί τις οὐδὲ ν' ἀποθάνῃ. Αἴ! νὰ σοὶ εἴπω, ἐγὼ δὲν ζητῶ οὔτε σιτηρέσιον, οὔτε στέφανον, οὔτε ἄλλο τίποτε· αὐτὰ δὰ εἶναι τῶν χρυσορῥημόνων ῥητόρων μας τὰ βραβεῖα. Ἐγὼ ἐβαρύνθην τὴν ζωὴν, θέλω ν' ἀποθάνω· ἰδοὺ ὅλη ἡ ὑπόθεσις. Ἀλλὰ μ' ἐρωτᾷς, διατί θέλω ν' ἀποθάνω; Διὰ σὲ, τὸ ἐνόησας;

Ὦ! μὰ τὴν ἀλήθειαν, δικαίως τόσον πολὺ ὠργίσθην, διότι βλέπω ὅτι τὸ βουλευτήριον κατέστη ἐνοχλητικώτερον τοῦ οἴκου μου. Ἀλλὰ θὰ εἴπῃς, ὅτι δὲν ἀπώλεσα τὴν περιουσίαν μου. Ἄ! καὶ νομίζεις τοῦτο μέγα κακὸν, ἀφοῦ τόσοι πτωχεύσαντες ἐπλούτισαν πάλιν; Αἴ! φίλτατε, ὑγιὲς μὲν εἶναι τὸ σῶμά μου, ἀλλ' ἡ ψυχή μου ἐβλάφθη, εἶναι πλήρης ἀηδιῶν, στροφοδινοῦμαι εἰς πέλαγος ἀδολεσχίας, μὲ κατεπλήγωσεν ἡ γλωσσαλγία, εἶμαι ἐπὶ τέλους φρενήρης! Ἄ! νὰ, . . . ἰλιγγιῶ . . . μὲ κατέλαβε σκοτοδινία. . . . Αἴ! θεέ μου! καὶ ὅλα ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι πρὸς δικαιολογίαν τοῦ θανάτου μου, ὅλα ταῦτα πρὸ πολλοῦ δὲν μὲ παριστῶσι νεκρόν; Εὑρίσκονται λοιπὸν δεινὰ, εὑρίσκονται ὀδύναι, αἵτινες νὰ παραβληθῶσι, ν' ἀνθαμιλληθῶσι πρὸς τὰς ἰδικάς μου; Ἂν μοὶ ἀπέθνησκεν ὁ υἱός, αἴ! πάλιν θὰ παρηγορούμην, βλέπων τόσους ἄλλους στερουμένους τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ ἰδικά μου πάθη εἰσὶ πρωτοφανῆ, πρωτάκουστα, εἰς οὐδένα ἄλλον, πλὴν ἐμοῦ, συμβάντα. Ἕνεκα τούτων ἡδονὰς δὲν αἰσθάνομαι, ἕνεκα τούτων καταπολεμῶ τὴν εὐημερίαν μου, ἕνεκα τούτων ἡ μεγαλειτέρα μου εὐτυχία δι' ἐμὲ εἶναι συμφορὰ, εἶναι ἀλγηδὼν ἀθεράπευτος. Ἂν λοιπὸν προώρισμαι λυπούμενος νὰ ζῶ, δὲν εἶναι, καλλίτερον, προτιμότερον ν' ἀποθάνω; Ἂν πρέπει πάντοτε ν' ἀναστενάζω, συμφερώτερον δὲν εἶναι νὰ μεταστῶ ἐκ τῆς ζωῆς, ἀφοῦ αὕτη δι' ἐμὲ ἀπέβη συνώνυμος πρὸς τὸν θάνατον;

Ἐνῷ ἄλλος μὲν θρηνεῖ δι' ἀπώλειαν χρημάτων, ἄλλος διὰ ξέρησιν τέκνων, τρίτος δι' ἐξορίαν, καὶ ἄλλος διὰ σωματικὰς ἀσθενείας, δι' ἐμὲ ἡ φρικαλεωτέρα συμφορὰ εἶναι ἡ πολυλογία. Εἶναι παράδοξον λοιπὸν ἂν δι' αὐτὴν καὶ μόνην προτιμῶ ν' ἀποθάνω, ἂν προτιμῶ τὸν τάφον ἀπὸ τὴν ζωήν; Καλλίτερον ἡ σύζυ-

γός μου νὰ ἦτον μέθυσος, ἀκόλαστος, φιλοσπάταλος, ὄλεθρος τοῦ οἴκου, διότι ἴσως μίαν ἡμέραν θὰ ἐσιώπα, ἴσως κοιμωμένη θὰ ἐβωβαίνετο, ἴσως ταῦτα πάντα εὐχαρίστως θὰ ὑπέφερον· ἀλλ' αὐτῆς ἡ πολυλογία μὲ κατηφάνισε, μὲ κατέστρεψε. Βεβαίως εἶναι πολὺ προτιμότερον ν' ἀποθάνῃ τις ἅπαξ, ἢ καθ' ἑκάστην ὥραν νὰ αἰσθάνηται τὸ ψῦχος τῆς παγερᾶς τοῦ Χάρωνος πτέρυγος· τοῦτο ἴσα ἴσα ἔπαθα καὶ ἐγώ. Ποσάκις νεκροῦ ὠχρότης δὲν μὲ ἐκάλυψεν, ἐνῷ ἐκείνη ἐφλυάρει; ποσάκις δὲν ἐλειποψύχησα, ἐνῷ ἐκείνη ἐξηκολούθει τὰς φλυαρίας της; Ἆ! τὰ δεινά της δὲν ὑποφέρονται, ὄχι, παντάπασιν. Αὕτη ὁμοιάζει τὸν αὐλητὴν τῆς Ἀραβίας, ὁμοιάζει τὴν λάλον τρυγόνα, τὴν κίσσαν, καὶ μάλιστα πάντα ταῦτα ὡς πρὸς τὴν φλυαρίαν ὑπερέβη.

Καὶ ἐνῷ πάντες οἱ ἄνθρωποι εὐλαβεῖς εἰς τοὺς ναοὺς προσέρχονται, καὶ ἕκαστος αἰτεῖ θεραπείαν τῶν δεινῶν του, τί ἠδυνάμην ἐγὼ νὰ ζητήσω, ἢ τίνα εὐχὴν ν' ἀποτείνω; Παρεκάλεσα μίαν φορὰν τοὺς θεοὺς νὰ μὲ κωφάνωσιν, ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχηται εἰς τὰ ὦτά μου ἡ φωνὴ τῆς γυναικὸς ταύτης· ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις αὕτη δὲν μοὶ ἐδόθη. Ποῦ λοιπὸν ἠδυνάμην νὰ ζήσω; εἰς τὴν ἀγοράν; Ἀλλ' ἐκεῖ τίς δύναται ν' ἀκούῃ τὴν φωνὴν τῶν ἀηδονογλώσσων πωλητῶν; Ὁ εἷς φωνάζει, καλὰ κρόμμυα! ὁ ἄλλος, ἐξαίρετα σκόροδα! ὁ τρίτος, ἔχομεν καὶ ὡραίους κυάμους! Εἰς τοὺς ἀγρούς; Ἐκεῖ πάλιν κωφαίνεσαι ἀπὸ τὸ βράκ-βράκ τῶν βατράχων, ἀπὸ τοὺς ὀγγανισμοὺς τῶν ὄνων, ἀπὸ τὰ βρυχήματα τῶν προβάτων καὶ τοὺς μηκασμοὺς τῶν αἰγῶν. Ἀλλ' εἰς τὰ δικαστήρια; Ὤχ! ὤχ! ὤχ! μήπως οἱ γέρανοι τολμῶσι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ῥητορίσκους; Ἓν λοιπὸν καὶ μόνον εἶχον καταφύγιον, ἕνα καὶ μόνον εὔορμον λιμένα, τὴν οἰκίαν ἄχ! ναί, τὴν οἰκίαν μου, τὴν ὁποίαν ἀνέτρεψεν ἡ γλῶσσα τῆς γυναικός μου, καὶ οὕτω μ' ἐγκατέλιπεν ἄνευ γαλήνης, χωρὶς στιγμῆς ἀναπαύσεως καὶ ἡσυχίας. Οἱ πολέμιοι εὑρίσκουσιν ὀλίγας ὥρας ἀναπαύσεως, τὰς τῆς ἀνακωχῆς· ὁ ὀδοιπόρος κάθηται πλησίον ῥυακίου, καὶ σπογγίζει τὸν ἱδρῶτα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος ποῦ τὴν ἀνάπαυσιν εἶδον; ποῦ τὴν ἡσυχίαν εὗρον; Ὁσάκις ἡ σύζυγός μου ἠσθένησεν, ἠσθένησαν μὲν ἐκεῖνα τῶν μελῶν τοῦ σώματός της, ὅσα δὲν μὲ ἐνοχλοῦσιν, αἱ χεῖρές της, παραδείγματος χάριν, οἱ ὀφθαλμοί, οἱ πόδες, ἡ κοιλία της· ἀλλ' ἡ μυσαρὰ φωνή της, ἡ κατηραμένη καὶ ὀλεθρία

της φωνὴ, οὐδέποτε ἠσθένησε, οὐδέποτε τὴν μικροτέραν ὑπέστη βλάβην. Δὲν ἐβραγχίασε ποτὲ ὁ λάρυγξ της, δὲν ἐπληγώθη ἡ γλῶσσά της, δὲν προσεβλήθη ἡ σταφυλή της· οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν ἐκ τῶν ὀργάνων ἐκείνων, ὅσα τὴν ἐπάρατον παράγουσι φωνὴν, ἐπειράχθη κατά τι. Ὅταν λοιπόν τις οὔτ' ἔξω τοῦ οἴκου, οὔτ' ἔσω δύναται νὰ ζήσῃ, τότε ποία ἄλλη ὁδὸς, παρ' ἡ τοῦ Ἅδου, τῷ μένει; . . Ἀλλὰ, θὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἐγὼ εἶμαι αἴτιος τῶν συμφορῶν μου, διότι δὲν τὴν συνεβούλευσα, ἵνα μή μ' ἐνοχλῇ πλέον, νὰ δώσῃ ἓν πέρας εἰς τὰς φλυαρίας της. Ἀλλὰ καὶ ἔλειψα ἡμέραν μίαν ἢ ὥραν ἢ λεπτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν συμβουλεύω; Ποσάκις δὲν τῇ ἔλεγον: «Ὦ γύναι! παῦσαι πλέον, παῦσαι δι' ὄνομα τοῦ θεοῦ! Προξενεῖς γέλωτα εἰς τοὺς γείτονάς σου. Πάντες μετὰ περιφρονήσεως ὁμιλοῦσι περὶ σοῦ. Καλῶς, λέγεις ὅτι εἶσαι εὐγενής· γίνου λοιπὸν ἀνταξία τῆς καταγωγῆς σου. Ἴδε ἐμὲ, πόσον ἥσυχος εἶμαι· μιμήθητί με λοιπόν.» Ἀλλ' εἰς τοῦ κωφοῦ τὴν θύραν ὅσον θέλεις βρόντα· ἀντὶ νὰ πεισθῇ εἰς τοὺς λόγους μου, καὶ πάλιν ἐφλυάρει, ἕως ὅτου ἠναγκάσθην νὰ φέρω εἰς τὸν οἶκον ὀλίγους ἐκ τῶν γνωρίμων διὰ νὰ τὴν συμβουλεύσωσιν· ἀλλ' αὐτὴ, ὡς ἄλλος ἀριστεὺς μεταξὺ τῶν πολεμιστῶν, μία τοὺς πολλοὺς ἐνίκησε, τοὺς παρέσυρεν εἰς τὸ ῥεῦμα τῶν φλυαριῶν της, δὲν τοὺς ἔδωκεν ἄνεσιν νὰ ὁμιλήσωσιν, ἕως ὅτου οἱ φίλοι μου ἔφυγον, αὐτὴν μὲν θαυμάσαντες, οἰκτείραντες δὲ καὶ περιφρονήσαντες ἐμέ.

Κατεζάλισα τότε τὴν κεφαλήν μου, ἵνα εὕρω ἄλλο μέσον ἐπανορθώσεως· σκεφθεὶς λοιπὸν, ὅτι ἐὰν καταφρονῇ τὰς συμβουλὰς τῶν ζώντων, ἴσως σεβασθῇ τὰς νουθεσίας τῶν ἀρχαίων, τῇ εἶπον τὸ λόγιον τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ: «γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.» Ἀλλ' αὕτη, ἀντὶ νὰ σωφρονισθῇ, ἀμέσως πρὶν τελειώσω μ' ἐρωτᾷ: «Καὶ τίς ἦν ὁ ποιητής; τίνες ἦσαν οἱ γονεῖς του; ἀράγε ἦτο λυρικὸς ἢ τραγικός; πότε ἀπέθανε;» Καὶ ὅλη ἡ ἡμέρα παρῆλθε μὲ τὸν ποιητὴν, καὶ διὰ τὸν ἀναθεματισμένον αὐτὸν ποιητὴν ὀλίγον ἔλειψε νὰ λειποθυμήσω. Δὲν ἐκρατήθην λοιπὸν τοῦ νὰ μὴ τὴν πτύσω, καὶ τρέχων ἀνεχώρησα ἐκ τῆς οἰκίας.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω —θαυμάσατε τὴν ὑπομονήν μου — δὲν ὠπισθοχώρησα εἰς τὸ ἔργον τῆς συμβουλῆς.

Μετὰ δύο λοιπὸν ἡμέρας, ἤρχησα καὶ πάλιν νὰ τὴν συμβουλεύω, καὶ τῇ ἔλεγον νὰ μιμηθῇ τοὺς τέττιγας, ἐκ τῶν ὁποίων

μόνος ὁ ἀρρὴν ᾄδει καὶ τερετίζει, ὁ δὲ θῆλυς δὲν ἐκβάλλει ἐκ τοῦ στόματός του γρῦ. Ἅμα δ' ἤκουσεν αὐτὴ τὴν λέξιν τέττιξ, ἤρχισε νὰ ἐγκωμιάζῃ τοὺς καλούς της τέττιγας, τοὺς ἐξ ἀνθρώπων μεταμορφωθέντας τέττιγας, τοὺς φίλους τῶν μουσῶν τέττιγας, τοὺς φιλολάλους τέττιγας. Ἤδη ἡ ἑσπέρα ἐπῆλθε, καὶ ὁ περὶ τεττίγων λόγος δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. Τότε πλέον ἐννοήσας, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν συμβουλῶν προέρχεται, εἰσεχώρησα νὰ τὴν τιμωρήσω, καὶ νὰ τὴν ἀπειλήσω ὅτι θὰ τὴν δείρω. Τί νὰ κάμω; Ἐνίοτε τὸ ξύλον ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῆς γυναικὸς δύναται νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς κακίας της. Ἐφίμωσα λοιπὸν διὰ τοῦ χειρομάκτρου τὸ στόμα της, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξα ἀτυχής. Εἴδετέ ποτε, ὅταν ἀνεγείρωσι πρόχωμα πρό τινος ῥεύματος καὶ ἀκολούθως τὸ ἀφαιρῶσι, μὲ πόσην ὁρμὴν κατέρχεται; τοιουτοτρόπως καὶ ἐγὼ, ἐπὶ μικρὸν ἀναζείλας τὴν κατηραμένην φωνήν της, ἔγινα θῦμα ἔτι παταγωδεστέρας πολυλογίας. Θεέ μου! τί φωναὶ ἦσαν ἐκεῖναι; Ἄ! ἂν αἱ γυναῖκες καυχῶνται διὰ τὴν καλλονήν των, καλλίτερον νὰ ἐναβρύνωνται διὰ τὰς στεντορείους κραυγάς των. Ἀπὸ τὰς φωνὰς ἐκείνας ἐστέναζεν ὅλος ὁ οἶκος, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ διαῤῥαγῶσιν οἱ τοῖχοι.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅλαι μου αἱ ἐλπίδες ματαιωθεῖσαι, ὅλα τὰ μέσα μου καταστραφέντα, ὅλοι οἱ τρόποι μου εἰς οὐδὲν ὠφελήσαντες, ὅλοι μου οἱ ἀγῶνες εἰς μηδὲν καταντήσαντες. Οὐδὲν καταφύγιον μοὶ ἐναπελείφθη, οὐδεμία ἐλπὶς μὲ θωπεύει, οὐδεμίαν ἄλλην ἰδέαν δύναμαι νὰ συλλάβω. Τί νὰ γίνω; ποῦ νὰ καταφύγω; ποίαν νὰ εὕρω διέξοδον;

Ἀλλὰ, θὰ μὲ συμβουλεύσῃ τις, ἀπόβαλε λοιπὸν τὸ γύναιον, κήρυξον μετ' αὐτοῦ διαζύγιον. Ὡραία τῳόντι συμβουλὴ, πολύτιμος εὐφυΐα! Ἂν ἀστειζόμενος μοὶ προτείνῃς τὸ τοιοῦτο, δὲν εἶναι καιρὸς παιδιῶν, καθόσον μετ' ὀλίγον πρόκειται ν' ἀποθάνω· ἀλλ' ἂν σπουδάζῃς, τότε μάθε ἐξ ἐμοῦ, ὅτι πλανᾶσαι πολὺ εἰς τοὺς συλλογισμούς σου. Διότι τώρα μὲν, ἐνῷ ἐγὼ συνηγορῶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὑπὲρ τοῦ θανάτου μου, ἡ σύζυγός μου κάθηται εἰς τὸν οἶκον καὶ ὁμιλεῖ εἴτε μὲ τοὺς τοίχους, εἴτε μὲ τὸν ἀέρα, εἴτε μὲ τοὺς δαίμονας, διὰ τὰ ὁποῖα ἐγὼ ὅλως ἀδιαφορῶ. Ἀλλ' ὅταν ἐγὼ ἀποφασίσω νὰ διαζευχθῶ τὴν σύζυγόν μου, τότε κατὰ τὸν νόμον δικαιοῦται καὶ αὐτὴ νὰ παρευρίσκηται εἰς τὸ δικαστήριον, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς. Καὶ τότε; ἀλλοίμονον!

Ὅταν ἀρχήσῃ τὴν πολυλογίαν της, καὶ εἰς τὸ ῥεῦμα αὐτῆς συμπαρασύρῃ καὶ δικαστὰς καὶ συνηγόρους, οὐ μόνον δὲν θέλει μ' ἀφήσει νὰ ὁμιλήσω, ἀλλὰ θὰ μὲ καταπνίξῃ μὲ τὰς φωνὰς καὶ τὰς πολυλογίας της, ὥστε ἄπνους καὶ ἴσως νεκρὸς ν' ἀποκομισθῶ ἐντεῦθεν.

Καὶ ἐν περιπτώσει μάλιστα διαζεύξεως, τί νομίζετε; ὅτι θὰ παύσουν τὰ δεινά μου, ὅτι θ' ἀπαλλαγῶ τῶν συμφορῶν μου, ὅτι ἐλεύθερον ἐπὶ τέλους θ' ἀναπνεύσω ἀέρα; Θὰ ἠδυνάμην ποτὲ νὰ ὑποφέρω τοὺς συγγενεῖς τῆς γυναικός μου; ἄλλος ἀπ' ἐδῶ νὰ μ' ἐγκαλῇ, ἄλλος νὰ μὲ ὀνειδίζῃ, τρίτος νὰ μ' ἐπιπλήττῃ, τέταρτος νὰ φωνάζῃ, δὲν ἔπραξες καλῶς, ἄλλος τί ἀνοησία! νὰ ψιθυρίζῃ, καὶ ἄλλος ἄλλα. Καὶ ταῦτα πάντα νὰ τ' ἀκούῃ τίς; ἐγὼ, ὅστις ἀδυνατῶ ν' ἀκούω ῥογχάλισμα, ὄχι συνέχειαν ἐρεσχελιῶν; Καὶ ὄχι μόνον θὰ ἤκουον τὸν ἕνα ἄγριον τιτλοφοροῦντά με, ἀγέλαστον τὸν ἄλλον ἀποκαλοῦντά με, καὶ θηριώδη ἕτερον, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῆς εἰσέτι τῆς συζύγου μου δὲν θ' ἀπηλλασσόμην καὶ πάλιν. Φυσικώτατον θὰ ἦτο, πιθανώτατον μάλιστα, ἐκ τοῦ ἱματίου σύρουσά με, νὰ μ' ἔσυρεν εἰς τὰς ὁδοὺς, στεντορείως ἐπικαλουμένη τοὺς θεοὺς μὲ τοὺς ἀνέμους, τὰ ἄστρα μὲ τοὺς δαίμονας, τοὺς ἥρωας μὲ τοὺς ἡμιθέους, τοὺς κίονας μὲ τοὺς θεμελίους· ὕστερον δὲ εἰς τὰς στενωποὺς εἰσερχομένη, καὶ ὀλολύζουσα, καὶ θρηνοῦσα, καὶ κινοῦσα τὴν περιέργειαν καὶ τὰς κραυγὰς τῶν γειτόνων, καὶ καθημένη ἀκολούθως εἰς τὰς θύρας, καὶ πολιορκοῦσα τὸν οἰκόν μου, νὰ φωνάζῃ ἀκαταπαύστως καὶ νὰ μὲ καταρᾶται. Καὶ ταῦτα πάντα τίς νὰ ὑποφέρῃ; ἐγὼ, καὶ πάλιν ἐγώ.

Ἄ! λοιπὸν οὐδεὶς νομίζω δύναται νὰ μοὶ εἴπῃ, μὴ ἀποθνῄσκῃς· ἴσα ἴσα διὰ νὰ μὴ συμβῶσι ταῦτα ἐπιθυμῶ ν' ἀποθάνω, καὶ ἂς μὲ ἀποκαλῇ ἡ γυνή μου, εἴτε ὁστισδήποτε ἄλλος θέλῃ, ἰδιότροπον. Κάμετέ μοι λοιπὸν τὴν μεγάλην ταύτην χάριν, ὦ βουλευταί! δότε μοι τὸ κώνειον. Εἰς τὸν Ἅδην, εἰς τὸν Ἅδην πέμψατέ με, εἰς τὸν τόπον τῆς τελείας ἠρεμίας· ἀναμίξατέ με μὲ τοὺς προαπελθόντας, τοὺς ἀξιομακαρίστους τῳόντι διὰ τὴν ἀναισθησίαν των· ἐκεῖ νὰ ἡσυχάσω, ἐκεῖ τοὐλάχιστον νὰ περιστοιχῶμαι ἀπὸ βωβοὺς, καὶ ἀλάλους, καὶ ἀναισθήτους. Ὦ! τί μεγάλη εὐτυχία! τί πρωτοφανὴς καὶ ἀνήκουστος εὐδαιμονία! Αἴ! Κροῖσε, Κροῖσε, σὲ ὑπερέβην! Καὶ σεῖς, ὦ εὐτυχεῖς τῆς γῆς, σι-

γήσατε! Ἐγὼ θὰ διέρχωμαι νεκρὸς ἐπὶ τοῦ φερέτρου, τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν θὰ ἦναι ἀνοικτὰ, θρῆνος καὶ ὀδυρμὸς πολὺς θὰ τύπτῃ τὸν ἀέρα . . . καὶ ὅμως ἐγὼ θ'ἀναισθητῶ, καὶ δὲν θ'ἀκούω τίποτε. Ἰδοὺ ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία, καὶ ἐγὼ τὴν ἀνεζήτουν ἀλλαχοῦ. Ἐπλανώμην ὁ δύστηνος.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ὁ κύλιξ μὲ τὸ κώνειον· πλὴν δι' ἀγάπην τῶν θεῶν! ὁ κομιστὴς τοῦ κωνείου νὰ μὴ ἐκβάλῃ κἰχ ἐκ τοῦ ςόματός του, ἀλλὰ μὲ ἄκραν σιωπὴν νὰ ἔλθῃ ὡσὰν βωβός. Ἅ! προσέξατε καλῶς μήπως, καὶ ἐνῷ πίνω τὸ κώνειον, ἔλθῃ ἡ δαιμονισμένη, καὶ τότε μὴ ἐλπίζετε ὅτι θὰ θρηνήσῃ, καθὼς κάμνουσιν ὅλαι αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ θὰ ῥητορεύσῃ, τίς οἶδε πόσας φλυαρίας περὶ θανάτου κοπανίζουσα, καὶ πόσας ἄλλας ἐρεσχελίας ἐπισωρεύουσα, ὥστε νὰ μοῦ καταστήσῃ ἀλγεινὴν καὶ αὐτὴν τὴν εἰς θάνατον εἴσοδόν μου. Σᾶς ἐξορκίζω δὲ νὰ μὴ τῇ ἐπιτρέψητε νὰ ὑπανδρευθῇ ἐκ δευτέρου, ἀλλὰ μακρὰν τῆς συζυγίας ἂς φύγῃ· ἄλλως, ἂς λάβῃ λίθινον ἄνδρα διὰ νὰ τοῦ ψάλλῃ ὅσα θέλει, χωρὶς ἐν τοσούτῳ νὰ τὸν ἐνοχλῇ καὶ νὰ τὸν κινῇ εἰς ἀηδίαν.

Καὶ συναισθάνομαι, ὅτι πολλὰ ἔχει θέλγητρα ὁ κόσμος, ὅτι εἶναι γλυκὺ νὰ βλέπῃ τις τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, καὶ νὰ ζῇ ἐν μέσῳ τρυφῶν, ἀλλὰ ταύτας πάσας τὰς ἡδονὰς ἀπεστερήθην ἐγὼ ἕνεκα τῆς γυναικός μου, καὶ δι' ὅσα ἔπραξε καὶ δι' ὅσα θὰ πράξῃ ἀκόμη. Φρίττω ὁσάκις συλλογίζομαι, ὅτι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἠμπορεῖ νὰ μείνῃ ἔγκυος, καὶ νὰ μοῦ γεννήσῃ τέκνα ὅμοια μετ' αὐτῆς, καὶ οὕτω νὰ μεταβάλῃ τὸν οἰκόν μου εἰς ἄλλον λειμῶνα, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ κλαγγῆς τὰ πτηνὰ περιίπτανται.

Ἀλλὰ τί κάθημαι καὶ φλυαρῶ; κινδυνεύω νὰ ὁμοιάσω τὴν γυναῖκά μου. Ἀλλ' ἔστω, εἶναι οἱ τελευταῖοί μου λόγοι! εἶναι τὸ τελευταῖόν μου χαῖρε! Ἀποθνήσκω! Ὅταν σιγήσω διὰ παντὸς ἐπὶ τοῦ τάφου, τίς θὰ ὁμιλήσει ἐμὲ, ἢ τίνα ἐγὼ θὰ ὁμιλήσω;

Ὦ ἄωτον εὐδαιμονίας! Ὦ ἀθάνατε ἐλευθερία! σὲ ἀπολαμβάνω ἐπὶ τέλους· κατέρχομαι εἰς τὸν Ἅδην! Ναί! ἐκεῖ θ' ἀπολαμβάνω ἄκραν ἡσυχίαν· ἐκεῖ θὰ πλέω εἰς νηνεμίαν διηνεκῆ! Ἅ! ταλαίπωρα ὦτά μου, τί μαρτύρια ὑπέστητε! μὴ ἀθυμῆτε· ἐκεῖ πλέον θὰ ἡσυχάσητε!

Ἀλλὰ μία ἰδέα, μία ἰδέα ὀδυνηρὰ, φρικαλέα! . . . . Λέγουσιν, ὅτι ἐκεῖ κάτω καότοι καὶ θόρυβοι ἐπικρατοῦσι, καὶ δικασαὶ ὑπάρχουσι, καὶ βοὴ τῶν νεκρῶν, καὶ διάλογοι καὶ φωναὶ μυρίαι. Καὶ

τότε, νί μέλλει γενέσθαι; Νὰ φύγω ἀπὸ τὴν Σκύλλαν, διὰ νὰ περιπέσω εἰς τὴν Χάρυβδιν; Ἢ μᾶλλον, νὰ ἀποθάνῃ μίαν ἡμέραν ἡ σύζυγός μου, καὶ, καταβᾶσα εἰς τὸν Ἅδην, νὰ ἐξακολουθῇ καὶ πάλιν τὴν φλυαρίαν της;

Ἀλλὰ τί μοι μέλει διὰ πράγματα πιθανά; τὰς πραγματικότητας νὰ ἴδωμεν, τὰς πραγματικότητας. Καὶ τᾶρα, διὰ νὰ εἴμεθα ἀσφαλέςεροι, ἂς εὐχηθῶμεν.—Ὦ θεοὶ, λοιπὸν, πάντες! καὶ πᾶσαι, ἀνοὶ τοῦ Ἅδου νεκροὶ ὁμιλῶσι καὶ οὗτοι, χαρίσατε βαθὺ εἰς τὴν σύζυγόν μου γῆρας, ὥστε πλειοτέραν ἀνάπαυσιν ν' ἀπολαύσῃ. Ἀλλὰ τῶν δεινῶν μου αἴτιος ἐγὼ καὶ πάλιν εἶμαι· ἔπρεπε νὰ λάβω μάχαιραν καὶ ν'ἀποκόψω τὴν γλῶσσαν τῆς γυναικός μου, καὶ οὕτως ἅπαξ διὰ παντὸς θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν φλυαρίαν, ἥτις μὲ καταβιβάζει εἰς τὸν τάφον.

(Ἐλευθέρα παράφρασις Β. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ).

ΕΛΙΚΩΝΙΑ ΑΝΘΗ.

Λησμόνησε τὸ παρελθὸν, δὲν φέρει ἄλλον πόνον
ὁριμύτερον εἰς τὴν ψυχὴν,
παρὰ τὴν ἀναπόλησιν τῶν εὐδαιμόνων χρόνων
εἰς δυστυχίας ἐποχήν.

Π. Σοῦτσος.

Μέλλον! λέξις σημαίνουσα τὴν ἔλλειψιν παρόντος,
ἠχὼ τῶν πόθων, οἵτινες βλαστάνουσι λαθραίως,
πολλάκις ἀντανάκλασις ὠχρὰ τοῦ παρελθόντος,
πλὴν πάντοτε κατοπτρισμὸς δεικνύμενος ματαίως.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

Εἶναι σκληρὸ, πολὺ σκληρὸ κἀνένας ν' ἀγαπήσῃ
ψυχὴ, π' ἀργὰ ἢ γρήγωρα θὰ τὴν καταφρονήσῃ.

Ἀ. Παράσχος.

Ὦ! τίς ποτε τὴν πλάκα του νεκρὸς θὰ ἀνασείσῃ,
καὶ τίς θνητὸς τῆς πλάσεως τὸ αἴνιγμα θὰ λύσῃ;
Χωρὶς ἐλπίδα εἰς τὴν γῆν, χωρὶς σκοπὸν πλανῶμαι,
καὶ ἂν πετῶ ὡς πύραυλος τὸ σύμπαν νὰ θεῶμαι,
οὐδὲν ἀνακαλύπτω,
καὶ πρὸς τὴν γῆν βαρύθυμος, ἀστὴρ διάττων, πίπτω.

Ὡρίων.

Μέλλον! τῆς τύχης παίγνιον, τοῦ βίου εἰρωνεία,
λέξις οὐδὲν σημαίνουσα ἢ πάροδον τοῦ χρόνου,
καὶ φάρμακον, ὅπερ ῥοφᾷ παροῦσα ἡ πικρία,
ὅπως ἐπέλθῃ αὔριον μετὰ ὁμοίου πόνου.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

. . . . . Χωλὸν φρονῶ τὸν θρόνον,
ποῦ εἰς ἀγάπην δὲν πατεῖ, ἀλλὰ εἰς φόβον μόνον.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Εἰς τῆς αἰωνιότητος τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις
σημεῖα διαβάσεως τί κέρδος ἂν ἀφήσω;
κερδαίνει τρέχουσα ἡ ναῦς εἰς κύματα θαλάσσης,
ἐὰν χαράττ' ὑδραύλακας ἡ πρύμνα της ὀπίσω;

Π. Σοῦτσος.

Ὅταν γυναῖκα γεννηθῇ, ὁ κάτω κόσμος βράζει,
ἡ κόλασι ταράσσεται, καὶ τὴ φωτιά της ᾽βγάζει.
Φωτιὰ νὰ πέσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ κόσμου νὰ χαλάσῃ,
κι' ἀπὸ τῆς Εὔας τὴ φυλὴ νὰ παστρευθῇ ἡ πλάσι!

Ἀ. Παράσχος.

Καὶ τί δὲν εἶναι ἄδικον, καὶ φροῦδον, καὶ ἀπάτη;
Ὑπὸ τὸ ῥόδον τ' ἀνθηρὸν ἡ ἄκανθα φυλάττει,
ὑπὸ ὡραῖον πρόσωπον καρδία μαύρη πάλλει. . .
Δόξα, τιμὴ ἀβέβαια, γέλωτες, πλούτη, κάλλη,
τὰ πάντα ψεῦδος εἶναι,
καὶ μόνον εἶναι ἀληθῆ ὁ τάφος κ' αἱ ὀδύναι.

Ὡρίων.

Μέλλον! καθὼς ἡ ἀστραπὴ, τὸ σκότος ἐπεκτεῖνον·
τῆς συμφορᾶς ὁ ἐμπαιγμὸς, ἰσχὺς ἀδυναμίας,
τὸ σκοτεινόν σου πρόσωπον ἐπὶ τοῦ τάφου κλίνον,
κ' ἐκεῖθεν θάλλον, ὡς ἐλπὶς κενὴ ἀθανασίας.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

Χαρὰ 'ς τὸ ᾽μάτι ποῦ θρηνεῖ· τὸ δάκρυ 'ς ὅποιον κλαίει
πόσαις, χωρὶς νὰ τοῦ ᾽μιλῇ, παρηγοριαῖς τοῦ λέει!
Ὦ! ἂς χαθοῦν· ᾽λίγη δροσιὰ ἡ λύπη μας νὰ πάρῃ·
τὸ δάκρυ εἶναι τ' οὐρανοῦ ἡ τελευταία χάρι.
Τὴν ἡσυχία φέρνουνε ᾽σὰν μαύρη χελιδόνα,
ποῦ φέρνει τὸν καλὸ καιρὸ καὶ διώχνει τὸν χειμῶνα.

Ἀ. Παράσχος.

Τοῦ ὕδατος ὁ σταλαγμὸς τὸ μάρμαρον κοιλαίνει,
καὶ μόνος ἀναλλοίωτος ὁ ἄνθρωπος μὴ μένει;

Π. Σοῦτσος.

Μ' ἓν φίλημα γεννώμεθα, μ' ἓν φίλημα γεννῶμεν,
κ' ἓν φίλημα λαμβάνομεν ὁπόταν τελευτῶμεν!

Ἀ. Παράσχος.

Ὦ! πόσον εἶναι εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ὅστις τρέχει
χωρὶς εἰς σκότη γύρω του καὶ βάθη νὰ προσέχῃ·
ἐκεῖνος, ὅστις εὔχαρις τὸν κόσμον ἀπολαύει,
καὶ πρὸ τοῦ παύσῃ νὰ γελᾷ ἀπὸ τὸν βίον παύει!

Ὡρίων.

Ἂν λάμπωσιν ἀδάμαντες ἐντὸς τῶν παλατίων,
ἂν ἡ μωρία δίδεται ᾽ς τὴν ὕλην μ᾽ ἀπληστίαν,
εἰς διαλάμπον καὶ ἠχοῦν ἀναίσθητον χρυσίον
δὲν ἀπαντᾷ τις ἀρετὴν οὐδὲ εὐδαιμονίαν.

Μ. Μ. Παππᾶς.

Τί λοιπὸν σημαίνει θνήσκω; Θλῶ τὸν ποταπὸν δεσμόν μου,
τὸν ὑμέναιον τὸν φαῦλον τῆς γῆς ταύτης μὲ τὸ ὄν μου·
ἀπαλλάττομ᾽ ἑνὸς βάρους εἰς τοῦ μνήματος τὰ χείλη.
Θνήσκω δὲν δηλοῖ τὸ θνήσκειν, τὸ ἀλλάσσειν δηλοῖ, φίλοι!

Ἰ. Ἰ. Σκυλίτσης.

Θὰ πίπτῃ, ὤ! ναί, πάντοτε ἡ ἀρετὴ ὡς θῦμα,
καὶ ἡ κακία εὔθυμος θὰ ἐντρυφᾷ εἰς πλοῦτον·
θ᾽ ἀπορροφᾷ αἰώνια τὸν ἄνθρωπον τὸ μνῆμα.
Οὐδέποτε ἀπήντησεν ἡ Εἱμαρμένη Βροῦτον.

Δ. Παπαρρηγόπουλος.

Ἡ γῆ ἀπάτης ἕρμαιον καὶ θῦμα ὠμοτήτων!
ὁ ἰσχυρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀσθενοῦς πιέζων,
εἷς μόνος εἰς τὰς χεῖράς του μυρίων τύχην παίζων,
ὁ τύραννος τοὺς πόδας του εἰς αἷμ᾽ ἀθώων νίπτων.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ὅπου ἠχεῖ τὸ μέταλλον ἐκεῖ ἀναισθησία,
ἐκεῖ τὸ πλάσμα ὁ χρυσὸς εἰς κτῆνος μεταβάλλει·
ἐντὸς πλουσίων αἰθουσῶν ἑδρεύει ἡ κακία,
καὶ οὐδεμία εὐγενὴς ἐκεῖ καρδία πάλλει.

Μ. Μ. Παππᾶς.

Τὸν κόσμ᾽ ὁ δόλος διοικεῖ
κ᾽ ἡ ἄδικ᾽ εἱμαρμένη·
τὰ πλούτη ἔχουν οἱ κακοί,
κ᾽ ἐδῶ ᾽ς τοὺς βράχους κατοικεῖ
ἡ ἀρετὴ κρυμμένη.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Φιλοδοξία ποῦ φορεῖ τὸν ἱερὸν μανδύαν
πολλάκις πᾶσαν κοσμικὴν νικᾷ φιλοδοξίαν·
καὶ ὁ σταυρὸς, ὑπερπηδῶν βουλήσεις τῶν ἀνθρώπων,
πολλάκις μάστιξ γίνεται εἰς χεῖρας κακοτρόπων.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ἡ ζωὴ πεδίον μάχης, θρίαμβος ὁ θάνατός μας·
χωνευτήριον κηλίδων ὁ εἰς γῆν φυλακισμός μας.

Ἰ. Ἰ. Σκυλίσσης.

Εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν, τὴν πολὺ ἀγαπητὴν,
τὸν ὁρίζοντα τοῦ βίου ὅλοι βλέπομεν πλατύν·
πλὴν καθόσον προχωροῦμεν,
τὸ στενόχωρον τοῦ κόσμου μετὰ λύπης θεωροῦμεν.

Ἀλ. Σοῦτσος.

Δὲν βλέπω παῦσιν εἰς κανὲν τῆς οἰκουμένης μέρος·
αὐγὴ τὴν νύκτ᾽ ἀκολουθεῖ καὶ τὸν χειμῶνα θέρος,
τὸν γέλωτα οἱ στεναγμοὶ, τοὺς στεναγμοὺς ὁ γέλως.
Εἶναι παντοῦ μετάβασις, ἀλλὰ δὲν εἶναι τέλος.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Πρὸς τί τὸ φθίνον βλέπομεν μετὰ μελαγχολίας,
ἢ ἀσπαζόμεθα θερμῶς τὸ ἤδη ἀνατέλλον;
Ἐπίσης ματαιοπονεῖ, διώκων ὀπτασίας,
ὅστις θρηνεῖ τὸ παρελθὸν καὶ χαιρετᾷ τὸ μέλλον.

Δ. Παπαρρηγόπουλος.

Ὁ ἔξοχος πολλάκις νοῦς ζητεῖ τὴν ἐρημίαν
καὶ φεύγει τὴν μετὰ κοινῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν,
καθὼς ὁ μέγας πλάτανος τὰς ῥίζας του δὲν βάλλει
εἰς χώραν ὅπου πλάτανοι δὲν ἀπαντῶνται ἄλλοι.

Π. Σοῦτσος.

Δὲν εἶναι ἀδάμας ὅ,τι στίλβει κ᾽ ἐκθαμβοῖ τὸ ὄμμα,
οὔτ᾽ εὐῶδες εἶναι ῥόδον ὅ,τι ῥόδου ἔχει χρῶμα.

Ἠλ. Ταντολίδης.

Ἆχ! ὅποιος θέλει τὴν ζωὴν χαρούμενος νὰ ζήσῃ,
τὸ ἄνθος ὅπου μέσα του γεννιέται ἂς ποτίσῃ·
καὶ ἂς δροσιζῇ τ᾽ ἀνθηρὸ τῆς Ἀφροδίτης στέμμα
μὲ τῆς ἀγάπης τὸ νερὸ, μὲ τῆς καρδιᾶς τὸ αἷμα.

Ἀ. Παράσχος.

Φεῦ! μὴ ἐγράφη πᾶς λαὸς εἰς ὄνειρα νὰ πλέῃ,
εἰς πόθους νὰ ταχυπορῇ, καὶ δοῦλος νὰ ἐκπνέῃ;

Γ. Παράσχος.

Καθὼς τὸ στίλβον κάτοπτρον θολόνει πνοὴ μία,
οὕτω τῆς κόρης τὴν τιμὴν θολόνει δυσφημία.

Ν. Ματαράγκας.

. . . . . .

Ναί! θέλω, θέλω εἰς σιγὴν ὁ βίος μου νὰ λήξῃ·
λαλεῖ τὸ στόμα, ἤσυχος ὅτ' εἶναι ἡ καρδία. . .
Θέλω τὸν κάλυκα κλειστὸν, τὰ χείλη κεκλεισμένα·
ὅταν ὁ κάλυξ ἀνοιχθῇ, πετᾷ ἡ εὐωδία,
σκορπίζεται τὸ αἴσθημα εἰς χείλη ἀνοιγμένα.

Ἀ. Παράσχος.

Μὴ, ἂν μετρεῖται ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος μετρεῖται;
Στιγμὴ, εἰς τὸν ὠκεανὸν ῥιφθεῖσα τῶν αἰώνων,
πρὶν κἂν ὑπάρξῃ σβύννεται, πρὶν πέσῃ λησμονεῖται·
ὁ χρόνος πρὸς τὸν θάνατον καταμετρεῖται μόνον.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

Βιβλιοθήκη, τέμενος χρυσοῦν ἀθανασίας!
ἁπλοῦται εἰς τὰ στήθη σου ὁ νοῦς νεκρῶν αἰώνων·
αὐγάζων Γαλαξίας,
ἀνθῶν μὲ ἄνθη ἄφθιτα καὶ ξένων καὶ προγόνων,
ὁμήγυρις ἡρώων,
στοὰ ποικίλη ἵστασαι ἀνδρῶν μεγαλονόων.

Ὡ ρ ί ω ν.

Ὡραῖον εἶναι, μ' ἐλαφρὸν νὰ περιτρέχῃ πόδα
ἡ νέα κόρη τὴν ζωὴν εἰς κρίνους καὶ εἰς ῥόδα,
καὶ νὰ συλλέγῃ χαίρουσα τοῦ ἔαρος τὰ ἄνθη·
πλὴν ἐλαφρὰ ἂν δὲν πατῇ, τὸ ἄνθος ἐμαράνθη,
κ' ἐνῷ μὲ τῆς νεότητος στολίζεται τοὺς κρίνους,
πίπτουν τὰ φύλλα καὶ φορεῖ στεφάνους ἀκανθίνους.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ὁ τάφος εὔδιος λιμὴν ὠκεανοῦ ἀγρίου,
εἰς τοῦτον τοὺς περισπασμοὺς ἀφίνομεν τοῦ βίου.

Π. Σοῦτσος.

Ἡ γῆ αὐτὴ, ποῦ τὸ κενὸν ὀργόνει τῶν αἰθέρων,
ὡς μαῦρον πλοῖον, δάκρυα καὶ γόους περιφέρον,
ὡς σύντριμμα πλανώμενον πυριφλεγοῦς κομήτου,
συμπεριφέρον πτώματα καὶ θύματα μαζή του.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ὁ δράκων ὁ κακοποιὸς τὸ δέρμα μεταλλάττει,
ἀλλὰ τὸ δηλητήριον ἐνδόμυχον φυλάττει·
καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν μορφὴν ἀλλάσσει στροφὴ χρόνων,
πλὴν φεύγουσι τὰ πάθη του ἀφοῦ ἐκπνεύσῃ μόνον.

Π. Σοῦτσος.

Πλατύνοντ' αἱ διάνοιαι εἰς τὴν δημοκρατίαν·
ἐκεῖ γεννῶνται κολοσσοί! ἐκεῖ τὴν εὐφυΐαν
οὐδὲν πιέζει, πρὸς τὴν γῆν ὁπόταν αἰωρῆται·
ἐκεῖ τὰ ἔργα τὰ λαμπρὰ, οἱ ἔνδοξοι πολῖται.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ἓν ἔτος . . . ὕδατος σταγὼν εἰς ἄβυσσον αἰώνων . . .
Μήπως τὸν βίον πάντοτε ἡ ἄκανθα δὲν στέφει;
ὁ χρόνος ἐπακολουθεῖ τὸν παρελθόντα χρόνον,
ἐπίσης ἔχει ἥλιον, ἐπίσης ἔχει νέφη.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

Ἡ φύσις δὲν διένειμε τὰ δῶρά της ἐπίσης,
εἰς πάντας ἀποδίδουσα μερίδ' ἀξίας ἴσης.
Μήτηρ φιλόστοργος τῶν μὲν καὶ μητρυιὰ τῶν ἄλλων,
ποικίλλουσα διέκρινε μικροὺς ἀπὸ μεγάλων.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

Ἀπελπισία! καὶ ἡ γῆ, κ' ὁ οὐρανὸς, καὶ τ' ἄνθη,
τὰ ἔντομα, ἡ ἀηδὼν, τὸ φύλλον ποῦ ξηράνθη,
τὸ πᾶν αὐτὸ, καταστροφῆς εἰκὼν ἐν ἁρμονίᾳ,
μ' εἶπον ὅτι ἀλήθεια ὑπάρχει μόνον μία,
εἷς θλιβερὸς προορισμός. . . ὅτι εἰς πᾶν μας βῆμα
χωροῦμεν πρὸς τὸ μνῆμα!

Θ. Ὀρφανίδης.

Εἶν' αἱ κυρίως ἀρεταὶ τῆς γυναικὸς σεμνότης,
ὑπομονὴ, εὐπείθεια, γλυκύτης καὶ πραότης.

Ι. Ῥ. Ῥαγκαβῆς.

Ἐγὼ σᾶς ἀπεκήρυξα, ἐλπὶς, παρὸν καὶ μέλλον!
τρία λεξείδια κενὰ, καὶ ὄχι δῶρα θεῖα·
Τὸ μέλλον ἄχαρι, πικρὸν, τὸν θάνατον ἀγγέλλον·
τὸ ἄλλο. . . καταφρόνησις, καὶ τὸ παρὸν. . . πικρία!

* * *

Μηδέν!. . . τί εἶναι τὸ μηδέν; ἀρχὴν δὲν ἔχει ἄλλην,
δὲν ἔχει τέλος· ἐν αὐτῷ γεννῶνται καὶ περῶσι.
Τοῦτο ὑπῆρχε πρὸ ἡμῶν, κ' εἰς τούτου τὴν ἀγκάλην
ἐσχάτην ἐκφωνῶν ἀρὰν ὁ κόσμος θὰ ὑπνώσῃ.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος

Ἐκεὶ ποῦ λένε σ' ἀγαπῶ! εἶναι σκηνὴ ἁγία,
ἐρημοκκλῆσι τῆς καρδιᾶς π' ἀκούσθη λειτουργία.

Ἀ. Παράσχος.

Ναὶ, εἶναι τάφος τῆς ψυχῆς τὸ ἔγκλειστον βιβλίον,
ἰδέας, πόθους, ψάλματα τοῦ γράψαντος ἑκάστου
ὡς κόκκαλα ἐγκλεῖον.
Καὶ εἶναι νέφος ἱερὸν, εἰς τὰς πυκνὰς πτυχάς του
ἀστέρα ἀποκρύπτον,
καὶ Ὅμηρον ἢ Βύρωνα αὐτὸν ἀποκαλύπτον.

Ὡρίων.

Ὁ ἔρως ὁ πρωτογενὴς δὲν εἶναι γῆς οὐσία,
καὶ δὶς ποτὲ δὲν ἀγαπᾷ ἡ εὐγενὴς καρδία.

Γ. Χ. Ζαλακώστας.

Δὲν εἶν' ἡ κόρη ἄνθρωπος· εἶν' ὄνειρον ὡραῖον,
πλανώμενον ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου·
εἶναι ἀστὴρ τρισάγιος τὴν χάριν διαχέων,
εἶν' ὡς ἡ ὄψις ἱερὰ τοῦ ῥέοντος δακρύου.

Δ. Παπαῤῥηγόπουλος.

Ὦ πλάσμα, θέλεις δικαστὴς ν' ἀνεγερθῇς τοῦ Πλάστου!
σιώπα καὶ ὑπόμενε καὶ σέβου τὰς βουλάς του·
ἂν τῆς ὀργῆς σου ἐπὶ σὲ τὴν μάστιγα βαρύνῃ,
τὴν χεῖρα ποῦ σὲ τιμωρεῖ ἐγκαρτερῶν προσκύνει.

Ἀλ. Ῥαγκαβῆς.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ Α΄ ΤΕΥΧΕΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ.

Πρόλογος. . . . . Σελ. 3
Ὁ γάμος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. . . . . » 9
Τὰ ἁλατωρυχεῖα τοῦ Χάλλαϊν. . . . . » 39
Αἱ θαλάσσιαι κατακτήσεις. . . . . » 64
Τὰ θωρηκτὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν κρατῶν τῆς ὑφηλίου. . . . . » 101
Λόγοι ἐν λίθοις, καὶ λίθοι ἐν λόγοις. . . . . » 121
Σπουδαιότης καὶ ὠφέλεια τῆς Ἱστορίας. . . . . » 142
Ἑλικώνια ἄνθη. . . . . » 156

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ.

Ὁ ζωγράφος Ἀπελλῆς. . . . . Σελ. 161
Ἐντυπώσεις περιηγήσεως εἰς Ἄθωνα. . . . . » 192
Σύντομος ἱστορία τῆς ἀτμοπλοΐας. . . . . » 226
Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους. . . . . » 236
Ἀρχὴ καὶ πρόοδος τῆς Ἀστρονομίας. . . . . » 245
Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Κλῆρος. . . . . » 270
Ἡ ἀναγέννησις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἰταλίᾳ. . . . . » 288
Ὁ κεραυνὸς καὶ ἡ ἀρχαία φιλοσοφία. . . . . » 302
Ποικίλη στοά. . . . . » 306
Ἑλικώνια ἄνθη . . . . . » 315

ΜΑΡΤΙΟΣ.

Αἱ πηγαὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. . . . . Σελ. 321
Τὰ θαυμάσια τῶν ἡλιακῶν κόσμων. . . . . » 341
Ἡ Σουσὴ, ἢ ἡ καταστροφὴ μιᾶς Ἰρλανδικῆς οἰκογενείας. . . . . » 359
Αἱ πρόοδοι τῆς Μετεωρολογίας, καὶ τὰ πρὸς μελέτην αὐτῆς μέσα. . » 375

Αἱ Κατακόμβαι τῆς Ῥώμης. . . . . » 397
Τὸ Σύμπαν, ἢ τὰ θαυμάσια τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ. . . . . » 418
Ἡ ἰατρικὴ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. . . . . » 441
Τὰ Ἀγγλικὰ Πανεπιστήμια καὶ ὁ πολιτισμός. . . . . » 451
Πλουτάρχου Παραμυθητικὸς πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα. . . . . » 460
Πλουτάρχου περὶ δεισιδαιμονίας. . . . . » 469

ΑΠΡΙΛΙΟΣ.

Ὁ Προμηθεύς. . . . . Σελ. 483
Αἱ πηγαὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. (Συνέχεια καὶ τέλος.) . . . » 507
Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει. Ἡ Μήδεια. . . . . » 531
Περὶ φιλολογικῶν ἢ ἀκαδημαϊκῶν συνεταιρισμῶν. . . . . » 546
Περὶ Ἀλχημίας καὶ Ἀλχημιστῶν. . . . . » 565
Εἷς δεινὸς σκαπανεὺς τῆς Παπωσύνης. . . . . » 583
Θεμιστίου Φιλοσόφου τοῦ ἐπικληθέντος εὐφραδοῦς περὶ Φιλίας. . . » 607
Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ ἰδιότροπος ἀνὴρ ἐγκαλῶν τὴν λάλον αὐτοῦ σύζυγον.» 620
Ἑλικώνια ἄνθη. . . . . » 634